

Jeremej Ajpin

A HAMVADÓ TÚZNÉL

LARUS

JEREMEJ AJPIN

A HAMVADÓ TŰZNÉL

*Elbeszélések az Obi Észak hanti népének
hitéről, szokásairól, szertartásairól, hagyományairól*

Fordította
NAGY KATALIN

Larus Holding
Budapest, 1998

Megjelent: 1998 nyarán
Az elektronikus könyvtár számára 2015-ben készített, változatlan példány,
(Csak a gépelési és/vagy helyesírási és/vagy elírási hibákat javította a fordító.)

A fordítás alapja
Jeremej Ajpin: У гаснущего очага (kézirat). Moszkva. 1996

Lektorálta
SOMOGYI LÁSZLÓ

Az utószót írta
DOMOKOS PÉTER

© Jeremej Ajpin
© Nagy Katalin

A kiadásért felel Nagy András
A borítón Gennagyij Rajsev *A vén siketfajd*
című alkotása látható
Nyomdai előkészítés a Marlett Kft. munkája
Felelős vezető Bekényi Tibor
Nyomdai kivitelezés az Osiris Kft. munkája

ISBN 963 03 51277

TARTALOM

HOGYAN SZÜLETETT EZ A KÖNYV

TAVASZOK

ESZMÉLÉSEM NAPJA
HALLGATOM A FÖLDET
KISMADÁR A FEJEN
A BARÁZDABILLEGETŐ FÉSZKE
VARJÚ HAVA
HAHOTÁZIK A SIRÁLY
SZARVASPAJTA
CSÁKÓHÁZIKÓK
AZ ŐSZI SZÁLLÁS HEGYE
ÜDV NEKTEK, ROKONOK!
AZ UTOLSÓ SZARVASÜNŐ
A SZARVASÜNŐ LÁNYA
A KIKÖTŐ

NYARAK

AZ ELSŐ VÍZ
SZÉL ÚRFI
MENNYDÖRGÉS ÖREG
A TEREMTETT FOLYÓ EMBERE
A tőzegszeder
Huncut Istenkék
Az Anyák Anyja
A Mester
Az Énekes
A Bálvány és az Ember
A szeretetről
Egyebekről
Az ősök könnyei
Élő
Az életről
A végső nyugalomba vezető útról
A mindent megtisztító villámról
ANYAI NAGYANYÁM
NANI ÉS PORNE
NAGYANYÓ KISHÚGA

ŐSZÖK

NAGYAPÁM SZARVASAI
ISTEN TEREMTETTE KENYÉR
Hanti kenyér
Halikrás kenyér
Vérrel gyúrt kenyér
Üstfenekén sült kenyér

Orosz kenyér

Kemencefenekén sült kenyér

Hamuban sült kenyér

Sütött kenyér

Főzött kenyér

Isten teremtette kenyér

A FEHÉR CÁR

A VÖRÖS CÁR

A KOLHOZ

KOSZKA BOLSOJ AVAGY A KOLHOZ FEJE

ISTENEK ÉS ISTENNŐK

VÉDŐ ANYÁCSKÁNK
FELAJÁNKLÁS ISTENNEK
VÉDŐ ISTENEM
TŰZ ANYA
A HÁZ ARANY ISTENNŐJE
A TŰZ ENGEM GYÓGYÍT MEG
A TŰZ NASZIT GYÓGYÍTTA MEG

SÁMÁNOK ÉS MESEMONDÓK

AZ IGAZSÁGOK IGAZSÁGÁNAK
KERESÉSE
KERESZTAPÁM MESÉI
HOLD ÖREG
A Hold emberei
Vendégségben a Fösvény Menynél
Házában az Öreg
A HOLD ÖREG KUTYÁJA

TELEK

A SZÉNFEJŰ EMBER
A HAMUHINTÓ
VENDÉG A MOCSÁRVIDÉKRŐL
CSÖRÖG A SZARKA
CSONTZSÍR
PORSZA
A HÓD-KENYÉR

FÁJDALMAK

A FEHÉR VEZÉR
A BÚVÁRMADARAK SÍRÁSA
A SIKETFAJD ŐSI MADÁR
A FÖLD FÁJDALMA
SZÓMAGYARÁZAT

UTÓSZÓ (Jeremej Ajpin 50 éves)

HOGYAN SZÜLETETT EZ A KÖNYV

ELÉGIA AZ OLVASÓHOZ

E könyvet még születésem előtt kezdtem írni. Kezdetben így sejtettem. Ma már tudom, biztosan így is van – világra jöttömnél jóval korábban született. Hiszen nem is én írtam, hanem Anyám, Apám, Roman bácsikám, Keresztapám, az agg Jefrem és Iván dédapám. Születésénél sokan bábáskodtak – közeli és távoli rokonaim, Fivérem, Nővéreim, a Folyók, a Tavak, a Fenyvesek, az Erdők, a Vadak és a Madarak, a Fák és a Fűvek. És persze a Föld meg az Ég Istenei és Istennői.

Népem életének legalapvetőbb elemeiről, dolgairól szerettem volna mesélni, azokról, amelyeknek köszönhetően a XX. századig életben tudott maradni. Persze nem kell mindent szó szerint venni. Például az „Őszök” című fejezet nemcsak az őszi szóról szól. Hiszen ez az évszak bármikor lelkünkbe költözhet. Vagy a kellemetlen januári hideg a legforróbb nyári napon is ránk találhat. Ami pedig a valóságot és a nép életét érinti, nos, abban mindvégig őszinteségre és hűségre törekedtem.

Az első fejezetek megírása és kiadatása után jöttem csak rá, hogy milyen sokat kihagytam, mennyi mindent nem mondtam el rokonaimról, szülőföldemről, hanti népemről. Vagy, ahogy korábban nevezték őket – az osztjokokról vagy ugorokról.

Most, amikor kiegészítettem s az első kiadáshoz előkészítettem a kéziratot, megint megdöbbsenem, hogy mi mindent és ki mindenkit hagytam ki belőle. Hogy még mennyi minden kíváncsozna az „Istenek és Istennők”, a „Mesemondók és Sámánok”, az „Őszök” és a „Fájdalmak” című fejezetekbe. Megértettem, hogy könyvem – mint egy kisgyerek – folyton növekedni akar. És nőni is fog. Mert a „mi minden” és a „ki mindenki” nem hagy nyugodni.

Hogy mikor fejezem be ezt a könyvet, hogy végére érek-e egyáltalán – nem tudom. Az is előfordulhat, hogy a sors akaratából valamelyik rokonom fejezi be. Ám minden évben egyre nehezebb és nehezebb folytatni. Mert nagy veszteség és csalódás érte népemet. Elvették a Hitét. Elvesztette Isteneit és Istennőit. Nyomtalanul mentek és mennek el a Nagy Sámánok¹, a Nagy Mesemondók, a Nagy Mesterek. Elmennek az utolsók is. És velük együtt távozik a nép lelke. Velük együtt hal ki maga a nép. Az anyanyelv. A szellemi és anyagi kultúra. Nem áztatja magát hiú reményekkel. Annál is inkább, mivel kis lélekszámú nép. Annál is inkább, mivel földje a fél világot táplálja olajjal. De nem Te kellesz nekik, csak a földed.

Ezért szól könyvem egy lelkét és hitét veszített népről. Egy fogyatkozó népről. Egy lassú halálra ítélt népről.

Az élet nagyszerűsége épp abban rejlik, hogy egyetlen ember, egyetlen nép sem hisz saját halálában, kitart az utolsó percig. Ha szívedben visszhangot kelt a haldokló fájdalma, és te is osztozol abban, megkönnyíted a végső, az örök nyugalomba vezető útját...

Jeremej Ajpin

Moszkva, 1996

¹ Az Ajpin által használt tulajdonnevek írásában nem mindig követem a magyar helyesírást. (N. K.)

TAVASZOK

ESZMÉLÉSEM NAPJA

Az év leghosszabb napján láttam meg a napvilágot. Talán ezért is érzem folyton úgy, hogy születésem pillanatától fogva emlékezem. Emlékszem, hogy tartott ölelő karjaiban Anyám. Emlékszem jóságos kezére. Emlékszem simogató keze melegére.

Emlékszem minden kis repedésre, rovátkára házunk falán, a fenyőre, amit elsőként pillantottunk meg a reggeli napfényben.

Emlékszem a magas égboltra a fejem fölött, a meleg tavaszt hozó költöző madarakra. A bámulatos fehér éjszakákat ajándékozókra. A madarakra, akik ezerhangú dalaikkal ébresztették reggelente a környéket, sőt egész Északunkat.

Tavasz múltán zamatos bogyókkal köszöntött be a nyár. Anyám és Liza nővérem hordta haza nekem ezeket a finomságokat.

Bordó és vörös bogyókat.

Feketéket és kékeket.

Borostyán-sárgákat és málna-pirosakat.

Hold-ezüstöseket, nap-aranyosakat.

Emlékszem, mikor beköszöntött az ősz, itt hagytak bennünket a vándormadarak, s messzi útjukra a meleget is magukkal vitték. Borongós fák búcsúztatták az őszt – az éles, kristálytiszta levegőben lassan lebegtek az első hópelyhek...

Földet frissítő első hó...

Amelyben csak Anyám hagyta lába nyomát. Akkortájt ugyanis az ő lábán jártam. Nem sokkal az első hó előtt születtem erre a Földre – így még tipegni sem tudtam. Az év leghosszabb napján érkeztem, az elbűvölő fehér éjszakák idején. Valószínű, emiatt vélte úgy az egész falu, hogy sorsom is olyan örömteli lesz, mint Földünkön a fehér éjszakák...

Ezért is lettem Roman, apai Nagyapám után. Szándékosan adták nekem ezt a nevet, hogy én is olyan nemes lelkű, bátor és erős legyek, mint amilyen ő volt. Sajnos nem ismertem Nagyapámat, nem hordott erős medvevadász-karjaiban. Még születésem előtt hagyta itt a földi világot. De annyi történetet hallottam rendkívüli bátorságáról, hogy úgy éreztem, mégiscsak láttam őt, sőt ott sündörögtem közelében. Úgy tűnt, hogy mi ketten – egyek vagyunk. Ma is látom súlyos kopjájának hegyét, hideg fényét. Együtt birkóztunk meg a medvével. Együtt vergődtünk keresztül szülőföldünk ösvényein, nagy és kicsi folyóin meg tavain a legkeményebb fagyban és a legnagyobb kánikulában. Nem volt egy pillanat nyugtom, igaz, fáradtságot sem ismertem mellette...

Azért adták nekem az Ő nevét, hogy szívem olyan gyengéd és érzékeny legyen az emberi bánatok meg örömek iránt, mint amilyen Nagyapámé volt...

Keresztapám a Nagyapám testvérbátyja, a százéves aggastyán, Jefrem lett. Azért, hogy olyan bölcs legyek, mint Ő. Hogy olyan sokáig éljek, hogy olyan tehetséges mesemondó és énekes legyek, mint az agg Jefrem volt. Emlékszem, hogy ejtette el a vadakat és a madarakat, hogy fonta a halászhálókat és a **zsilnyikeket**², készítette a különféle vadászeszközöket... Öröm volt nézni, milyen ügyesen jár a keze. Ám legjobban mégiscsak dalait, meséit, legendáit, mondáit szerettem hallgatni. Közben le sem vettem szememet idő barázdálta arcáról. Igyekeztem felfedezni rajta legendás Nagyapám vonásait, akitől nevén és jótettein kívül más nem maradt nekem. Még egy megsárgult fénykép sem...

² A félkövérrel jelölt szavak, kifejezések jelentését hátul a Szómagyarázat tartalmazza. (N. K.)

Amikor betöltöttem a harmadik életévet, megszületett Dasa húgom. Ezen az őszön, világosan emlékszem, az Obon halásztunk. Ma is látom a hatalmas folyó őszes hullámain, a csillogó-ragyogó partot, a patyolattiszta eget. Aztán egymást váltogatták az évszakok: tél-nyár, tél-nyár. Megint tél és tavasz. Napfényben olvadozó domb az Otthoni Fenyves déli oldalán, lédús vörösáfonya-levelek, fehér rénzuzmó, lehullott tűlevelek narancsos szőnyege. Vöröslő fenyők – napfény és napfény, féktelen ragyogás mindenfelől és mindenütt. A tavaszi napfénnel együtt érkezett kisebbik húgom, Olja...

Az öneszmélés, a nyiladozás boldog időszaka volt ez. Embertársaim és önmagam felfedezésének korszaka, a Szülőföld és a Világ felfedezésének időszaka...

Az év leghosszabb napján jöttem a Világra. És biztos voltam abban, hogy, ha megnövök, olyan merész és vakmerő leszek, mint Roman Nagyapám volt. Hogy olyan bölcs mesemondó és énekes leszek, mint Jefrem Keresztapám volt. És hogy mind a földön, mind az emberek szívében maradandó nyomot, jó emléket hagyok majd magam után én is...

Elszálltak az évek. Felnőtté válva értettem meg, hogy hiányzik belőlem köztisztelőben álló Nagyapám hősie batorsága, nemeslelkűsége. És hiányzik belőlem százéves Keresztapámnak, az agg Jefremnek bölcsessége, csodálatos életszeretete. De nem jellemző rám az a harmónia és derűs életszemlélet sem, amely Apámat, Anyámat, Vaszilij bácsikámat és sok más rokonomat jellemzett. Ahogy múlnak az évek, egyre élesebben emlékszem boldog gyermekkoromra. Eltűnődve rokonaimon, az embereken, mindazokon, akik között éltem, nevelkedtem, mint a villám vág belém: micsoda nagyszerű emberek voltak ők!

Sajnos, amikor ezt megérted, másra is rádöbbenysz: arra, hogy milyen sokan elmentek már közülük... És ha hébe-hóba megállsz egy pillanatra a nagy rohanásban, s az emlékek mélyén kutatva rábukkansz egy-egy őseinkről szóló tanulságos történetre, már késő...

Az ember nagyságát még életében kell felismerni és értékelni.

HALLGATOM A FÖLDET

Este, amikor a nap a fenyőcsúcsok magasában járt, suttogva kért Anyám:

- Ne hangoskodj.
- Miért nem szabad lármázni?
- Nemsokára lemegy a Nap.
- Na és? Lemegy, hát lemegy!
- Tudod, este nyugovóra tér a víz, a föld – magyarázta Édesanyám.
- Hát ezért nem szabad hangoskodni. Hadd pihenjenek nyugodtan.
- Hogy-hogy? Ők is alszanak.
- Hát persze. Elfáradtak. Nem szabad őket zavarni.

Néztem a naplementét, a lebukó napot, majd tovább faggattam Anyámat:

- És hova megy a Nap?
- Szintén pihenni tér.
- Miért, a Nap is el tud fáradni az égen?
- Természetesen. Hisz annyi tennivalója akad egész nap.
- És hol pihen, mi van ott, ahol lenyugszik?
- Hát hol pihenne, ha nem a saját házában?!

Úgy tűnik, a víz és a föld is alszik, morfondíroztam magamban. A Nap is besétál házába, s szintén nyugovóra tér. Akkor ez azt jelenti, hogy ők is elfáradnak a nap végére.

Tovább kérdezgettem Anyámat:

- És mit csinálnak éjjel a madarak?
- Szintén szunyókálnak a szárnyas madárkák.

- Hát a vadak mit csinálnak éjjel?
- A lábas állatok is álomba merülnek.
- No és a pici bogárkák?
- Ők is.

Azon törtem a fejem, vajon ki töltheti alvás nélkül az éjszakát, ki mellőzheti az álmot? A fák, a füvek jutottak hirtelen eszembe, meg is kérdeztem Anyámat:

- A fák meg a füvek is alszanak?
- Hát, ők nem élőlények? – kérdezett vissza Anyám.
- Dehogynem, ők is – hebegtem.

– A fák, a füvek is álomra hajtják fejüket. Minden élőlény alszik éjszaka. Hát ezért nem szabad este lármázni: hangosan nevetni, beszélgetni, kopogni, csörömpölni. Gondolni kell másokra is.

Hallgatódzni kezdtem. Valóban, elcsendesedtek a madarak, akik egész nap vidáman csi-cseregtek a házunk melletti aranylő fenyőkön. Már biztosan az igazak álmát alusszák puha fészkeikben. Majd pitymallatkor zendítenek rá újra. És amikor felkelt a Nap, engem is felkeltenek.

Érdekelt az is, hogy a falunktól távolabbi vidékeken mások mit csinálnak – talán mindenki az esti csendről elmélkedik. Hegyezem a fülem, hallani szeretném az alvó föld minden moccanását. De elnémultak a szalonkák a Mocsárvidéki Vízfolyás mentén. Elcsendesedtek az erdőben rikoltozó fenyvesszajkók. Nem lármáznak a nagyhangú sirályok sem a lápos-homos tavakban, sem az Otthoni Fenyvesben. Pedig nappal jól hallottam oktalán kacagásukat.

Szél Úrfi is elszelelt a folyók és tavak mögé, elrejtőzött ott – egyetlen tülevél sem rezdül a százéves fenyők ágain.

- Csend honol északon – a lápvilágban.
- Csend honol keleten – a Kis Meredek Parton.
- Csend honol nyugaton – a Nagy Meredek Parton.
- Csend honol délen – a Mocsárvidéki Vízfolyás mentén.

Csend borult az Őszi Szállás Hegyére, ahol nemzetségünk házai álltak, és ahol a tavaszt töltöttük ebben az évben.

Elcsendesedtek a cserregő szarkák, akik naponta berepültek a faluba. Még fehér kutyuskánk, Harko is elszenderedett – nem csörög a lánc, engem sem csalogat örömteli ugatásával.

Megbizonyosodhattam róla, hogy körös-körül mindenki alszik, minden elhallgatott. A Nap is nyugovóra tért.

- A nyitott ajtókon át, amelyeket csak naplemente után szoktunk becsukni, kikiáltott Anyám:
- Mit csinálsz ott, Roman? Rég hallottalak.

Ezt válaszoltam:

- Hallgatom a földet.

Bent a házban Apa, Anya és lánytestvéreim beszélgetnek valamiről. Valószínű a napi eseményeket elevenítik fel. Hisz annyi minden történik napközben, amit este feltétlenül meg kell beszélni a szülőkkel...

- Gyere haza, Roman! – hív Anyám. – Az ágyban is hallgathatod a csendet.

Hazafutok.

Hallgatom a csendet, majd álomba merülök. És látom, amint eltűnik a Nap a horizonton, s kitarja pompás palotája kapuját. A fal és a mennyezet hosszú vékony aranylő fénylemezekből épült. Minden csillog, minden ragyog. Önkéntelenül hunyorgatni kezdek. A napocska besétál palotájába, majd álomra hajtja fejét. Ott alszanak Napanya gyermekei – velem egyidős fiai, lányai. Amikor beragyog házunkba a napsugár, Anyám mindig azt mondja, hogy Napanyácska nyújtja felénk kezét. Ha sok a napsugár – Anyám szavaival szólva – a Nap gyermekei jöttek le hozzánk játszani... Aztán azt is láttam, amikor kiment palotájából. Úgy tűnt nekem, beköszöntött a tél: „A Nap sapkát és kesztyűt húzott – kemény fagy lesz” – mondta

télen Apám. Akkor télen meg is lepődtem, hogy a koronás Nap menyire hasonlít Anyámra. Megemlítettem ezt Apámnak, aki így válaszolt:

„A Nap – minden ember Édesanyja. Valószínű ezért hasonlítanak egymásra az édesanyák.” Nagyon szerettem gyönyörködni a napkoronában és ábrándozni Anyámról. Sajnáltam is egy kicsit, hogy nyáron sohasem veszi fel koronáját és kesztyűjét a Nap... Most pedig, hogy előbújt, úgy elvakította szememet, hogy rögtön felébredtem.

Reggel volt. A Napocska simogató keze ébresztett az ablakon keresztül. Valószínű azért, hogy siessek a Nap-gyerekek köszöntésére. Ők is unatkozhatnak magukban. Nem tudnak kivel játszani, hancúrozni...

Este hosszan követem tekintetemmel a lemenő Napot, egészen a palotájáig, elnézem Anyámat, közben az esti csendre, az alvó földre gondolok...

Sok év telt el azóta. Emlékeimben egyre gyakrabban dereng fel kis falunk az aranyló fenyvesben, Anyám, aki oly szent hittel vigyázta az esti csendet. Az alvó víz meg a föld. A szunyókáló fák meg a füvek. A vadak meg a madarak. A szendergő Nap. És szüntelenül hallok néma kérdésüket:

Vajon most ki őrzi ily szentül tajga-hazánk álmát?

KISMADÁR A FEJEN

Nagyon nem szerettem haját mosni. Nincs benne semmi kellemes. Már akkor elkezdtem nyugtalankodni, amikor behozták a házba a nagy nyírkéreg teknőt. Ha nem fürdettek, csak egyszerűen megmosták a fejem a nagy nyírkéreg tekenőben, biztos, hogy a nyakamba folyt a víz. Ez sem a legjobb érzés. Ha pedig szappan került a szemembe, úgy üvöltöttem, hogy hallotta az egész falu. A szomszédok már tudták: hajmosás van nálunk. Teljes erővel próbáltam kiszabadítani magam Anyám keze közül, de hiába.

Óriási különbség van a száraz és a nedves haj között. Ezt jól megtanultam. Közvetlenül hajmosás után soha nem engedtek ki az utcára. Vizes fejjel nem hempereghetsz meg a homokban. Nem csimpaszkodhatsz fel a kamra mögötti fára. Szinte semmit sem csinálhatsz, míg meg nem száradt a hajad. Hát ezért igyekeztem meglógni otthonról valahányszor, amikor láttam, hogy Anyám vizet melegít a hajmosáshoz. Ám egyszer mégis engedelmeskedtem.

Történt ugyanis, hogy Anyám így szólt hozzám:

- Roman, olyan tisztára mosom meg a fejedet, hogy még a kismadár is fészket rak majd rá!
- Kismadár az én fejemen!? – csodálkoztam.
- Igen-igen! – ismételte Anyám.
- A madárka is csak tiszta feje fészkel?
- Bizony, bizony. Csak nagyon tisztára!
- Tényleg fészket rak? – gyanakodtam magamban.

Otthon mindenki a mi beszélgetésünkre figyelt. Ekkor Apám Anyámra nézett, huncutul elmosolyodott, és ráérősen így szólt:

– Kérlek szépen, én máris megmosom a fejedet – hadd rakjon fészket az enyémre a kismadár.

– Anya, mosd meg az én hajamat is! – sürgette Édesanyánkat Liza nővérem. – Én is szeretnék egy picit madárkát.

Hát azt már csak nem engedhettem, hogy az a kismadár, amelyiknek az én fejemre kellene telepednie, másokhoz pártoljon! Elhatároztam, hogy drágán adom a fejedet. A legjobb madárért, amelyet valaha ismertem. Nyomban meg is kérdeztem Anyámat:

- Milyen madár fészkel a fejemre?
- Valószínű az, amelyik először veszi észre a tiszta hajacskádat.

- De pontosan melyik?
- Hát, amelyik legközelebb repül hozzád.
- A barázdabillegető is fészket rakna a fejemen?
- Még az is megtörténhet.

Megadtam magam. Megmosták a hajamat. Nem ellenkeztem, s a szomszédok legnagyobb meglepetésére, nem üvöltöttem faluhosszat. Kis idő múlva egy darabka fekete kenyérrel kiengedtek az utcára. Hadd telepedjék tiszta fejemre egy kismadár. Illedelmesen járkálgattam a ház körül, és sóvárogva néztem a barázdabillegetőket. Vajon melyikük rak fészket az én kobakomra?

Minden tetszett nekem ezekben a madarakban: lágy szürkésfehér öltözetük, hosszú keskeny farkuk, a kerek fekete folt mellükön a nyakuk alatt, örömteli énekük. Olyan tiszták, ünnepélyesek, vidámak! Az elsők között tértek vissza délről, ők hozták az első meleget... Igaz, időnként feltámadt bennem a vadászszenvedély. Ilyenkor íjjal és nyilakkal felfegyverkezve futottam utánuk. De nyilaim mindig célt tévesztettek, és nem tettem kárt kedvenc madaraimban. Soha nem kedvetlenítet el a mellélövés, sőt, jókat nevettem saját balszerencsémén. Valószínű a barázdabillegetők szórakoztak rajtam a legjobban.

Szerettem volna megérinteni, kezemben babusgatni őket, közelről megcsodálni elegáns tollazatukat, egyszóval szerettem volna gyönyörködni bennük. Most várva vártam a pillanatot, amikor valamelyikük leereszkedik a fejemre. Hiszen ezek a tiszta madarak észre kell, hogy vegyék az én tiszta kobakomat! Nem repülhetnek el csak úgy a fejem felett! Ezekkel a gondolatokkal sétálgattam fel-alá kis falunk ezüstös fenyői alatt.

De a barázdabillegetők el voltak foglalva saját dolgaikkal. Gyűjtögették a szarvasok levedlett szőrét – készítették fészkeiket. Láttam, hogy örültek a tavasznak, hogy sűrögtek-forogtak, s hangicsáltak vidáman. Láttam, amint ferdén le-lepislantottak rám, de nem siettek az én tiszta fejemre. Elképzelhető, hogy nincs rá idejük, gondoltam. És futottam hazáig. Szomorúan sajnálkoztam:

- Anya, nem akarnak fészket rakni az én fejemre!
- Sétálj még egy kicsit, várd őket! – válaszolta Anyám.
- Lehet, hogy nem mostad elég tisztára? – fontoskodtam.
- Nem, nyugodj meg, alaposan megmostam.
- Akkor miért nem repülnek hozzám?
- Lehet, hogy íjjal és nyilakkal járkálsz?
- Nem, nincs nálam fegyver.
- Menj, és várd csak a kismadárkád!

Újból kimentem a napfényes utcára, s vártam a madarat. Közben, észre sem vettem, megszáradt a hajam, úgyhogy meg is feledkeztem az én barázdabillegetőmről, barátaimhoz futottam játszani. Egy sereg csintalanságot követtem el estig. Törtem, zúztam, ütöttem, vágtam. Még össze is verekedtem valakivel. Este, amikor Anyám letett aludni, sóhajtozva jegyezte meg:

- Megint huncutkodtál... Mikor nő be a fejed lágya?

Rövid hallgatás után megsimogatta kobakomat, és így folytatta:

– A te kis buksid tiszta. Ilyen tiszták legyenek a gondolataid is. Tiszták és jók. Akkor a kismadár is odafészkel... Azóta is gyakran eltűnődöm: elég magasak-e, elég tiszták-e gondolataim? Leszáll-e hozzám messzi gyermekkorom szentül őrzött kicsi madara?

A BARÁZDABILLEGETŐ FÉSZKE

Tavasszal fészket raktak maguknak a költöző madarak. A tojók gyorsan letojták első tojásaikat. Egyik reggel örömmel újságolta Apám:

– Az én fészkenben már három csontfióka van!

Ami annyit jelentett, hogy talált egy fészket, amelyben három madártojás van, és ezentúl figyelemmel kíséri sorsukat. Ekkor világosodott meg számomra, hogy minden felnőttnek van egy madárfészke. Anyámnak és idősebb nővéremnek, Lizának is.

Nővérem büszkén hozzátette:

– Nekem is van egy fészke. A Barázdabillegetőé! Ott négy csontfióka van.

Csak nekem nem volt madárfészke. Ezért egyre gyakrabban zaklattam nővérkémet:

– Mutasd meg nekem, melyik a te fészke!

Nővérem komoly arcot vágott, és mint a felnőttek, ezt válaszolta:

– Nem, te még kicsi vagy!

– Na és?

– Majd háborgatni akarod a csontfiókákat.

– Nem eszem meg őket!

– Nem szabad hozzájuk érni a keziddel.

– Miért nem?

– Ha megérinted őket, a madár mama azonnal otthagyja a fészket. És elpusztulnak, érted, Roman?

Persze semmit sem akartam megérteni, s egyre csak siránkoztam:

– Mutasd meg, Liza!

– Nem.

– Nem fogok hozzájuk érni.

– Akkor sem.

– Csak rájuk pislantok a szemem sarkából.

– Ne kérj ilyet.

– Mutasd meg, csak egyszer nézek rájuk!

– Ne kérd, mert úgysem mutatom meg! – válaszolta keményen a nővérem. – Tőled még az is kitelik, hogy játszani kezdesz velük!...

– Nem fogok...

– Olyan nagy kópé vagy, hogy akár el is lopnád a csontfiókákat!...

Természetesen nem alaptalanul kételkedett a szavamban nővérkém. Nehéz a felnőttekkel. Mindig csak a ne csináld ezt, ne csináld azt! Persze a Barázdabillegető fészket sem láthatam...

Márpedig igen szerettem volna megnézni a csontfiókákat. Meg sem mosakodtam. Gyorsan bekaptam a reggelit, s uzsgyi, kifutottam az utcára. Elhatároztam, hogy én magam keresek egy fészket. Akármilyet, csak madár üljön benne.

Sokáig jártam a barázdabillegetők után. Rendszerint a csűrök, a cölöpökre épített kamrák ereszei alá, ágvillákra, kidobott fateknőkbe, nyírkéreg hordócskába rakták fészkeiket. Követtem a madarak repülését, csendesen lopódtam arra, ahol megpihentek. És hanyatt-homlok rohantam oda, ahova szálltak. Kezdtém úgy érezni, hogy egész nap mást sem csinálnak ezek a fránya madarak, mint egyik fészkekből a másikba repülnek. Én pedig futkostam utánuk ide-oda, mindhiába. Valószínű a barázdabillegetők is úgy néztek rám, mint Liza nővérem – ők sem merték rám bízni fészkeiket a csontfiókákkal. Lehet, hogy helyesen tették. Nem tudtam bizalmukba férközni...

Egyre csak kószáltam a ház körül, az épületek környékén, s kerestem, kutattam a barázdabillegető csontfiókákat. És ekkor váratlanul észrevettem Lizát. Ott fagyoskodott az öreg csűr falainál, ahol a fa- és nyírkéreg felszereléseket tartottuk. Arca titokzatosan, sejtelmesen ragyogott.

Összerezzenem: hát itt van a barázdabillegető fészke!

Amikor Liza bement a házba, odavágtáztam, a falhoz támasztottam a kis fatuskót, felmásltam rá, és belekukkantottam a mohlepte nyírkéreg-hordócskába, amelyik oldalra dőlve feküdt a tetőn. Ott volt a Barázdabillegető fészke. A fészekben pedig négy tojáska – egyformák, hosszúkásak, apró pettyescskék sokasága ékeskedett rajtuk, amelyek nagyon hasonlítottak unokanővéremnek, Katyerinának arcán mosolygó szeplőkre. Szinte nevettek rám e kicsi tojás-szeplők. Jöttömnek örültek, legalábbis én így gondoltam.

Mozdulatlanul álltam, és megbabonázva néztem a csontfiókákat. Nem tudtam levenni róluk a szememet. Olyan aranyosak voltak, hogy kedvem lett volna megfogni őket. De ellenálltam a csábításnak – még nem felejtettem el Liza nővérem intelmeit arról, hogy kézzel tilos hozzájuk nyúlni. Én pedig tényleg nem akartam, hogy elpusztuljanak a Barázdabillegető tojásai.

Ott álltam, valószínű, igen hosszú ideig. Csak akkor tértem magamhoz, amikor a madár mama vészjelző kiáltásokkal körözött fejem fölött. Meg is rémültem egy pillanatra, amikor kis híján hajamat súrolta. Ennyire közel repült hozzám. Ilyen nyugtalanul kiáltozott. Meglepetésemben valósággal legurultam a farönkről.

Vacsoráig őriztem titkomat. De amikor asztalhoz ültünk, nem bírtam tovább, elmondtam nővéremnek, hogy megtaláltam a fészket. Először nagyon izgatott lett a csontfiókák miatt. Majd amikor hozzátettem, hogy nem háborgattam őket a kezemmel – megnyugodott. Ezután együtt futottunk reggelenként, hogy megnézzük a kis tojáskákat. Óvatosan közelítettünk a csúrhöz, nehogy megzavarjuk madár mamát. Megálltunk a fészeknél – az égvilágon mindenről megfélekedtünk. Teljesen hatalmába kerített az átváltozás misztériuma: szerettem volna meglesni a titkot: hogyan lesz a kis tojásgolyóból egy élő madárka. Furcsa kis pehely-fióka. Igen türelmetlenül vártam ezt a pillanatot.

Közben észrevétlenül elszállt az idő. A tavasz nyárba lépett. Falunkba megérkezett az első szúnyoghad.

Egyszer így szólt Anyám:

– Na, nemsokára kikelnek a fiókák... Olyan kis ügyetlenkék, furcsák, együgyűek. De olyan édesek – egyszerűen szavakat nem találok rájuk!

Apám higgadtan hozzátette:

– Amint kirepülnek a fészekből – megfogyatkozik a szúnyogsereg. Így tartották eleink. A madárkák elkapják a szúnyogokat, hogy segítsenek az embereknek...

Liza nővérem szigorúan közbevágott:

– Csak kézzel ne érh hozzájuk! Hallod, Roman?! Akármennyire is várod már őket!

Hallgattam Lizára. Mindannyian nagyon szerettük őt. Amikor orosz faluba vitték iskolába, Dasa húgommal szinte jajveszékelünk. Anyánk is sírt. Később, amikor meghalt a Mama, ő nevelt bennünket: engem és kis húgocskáimat. Ezért mindenkinél jobban kötődünk hozzá.

Ennyire talán még sohasem vártam a madárfiókákat.

Egyik reggel Liza befutott a házba, és remegő ajakkal suttozta:

– Elpusztultak a fiókák!...

Aztán feldúlt arccal fordult hozzám, és csendesen megkérdezte:

– Ugye hozzájuk nyúltál?!

– Nem! – tiltakoztam kiabálva. – Én nem bántottam őket!

Nem akartam hinni nővéremnek, odarohantam a csúrhöz. A tojáshéj hajsza-repedéseiben – a fióka vörös testecskéje. Egész bensőmmel éreztem, hogy a fiókák fakók és kihültek. Elpusztultak, mielőtt megszülettek volna. Előfordulhat, hogy valaki hozzájuk nyúlt. Ám az is lehet, hogy meghalt a madár mama, mielőtt teste melegeivel kiköltötte volna a tojásokat. De az sem kizárt, hogy mi ijesztettük el őt...

Mindenki hallgatott a reggelinél.

Hallgatott Anyám.

Hallgatott Apám.
Hallgatott Liza nővérem. Láttam, ahogy nyelte könnyeit.
Én is hallgattam.
Még oktondi húgocskáim is hallgattak.
Mindenki némán ült.
Liza arcán végigfolytak a könnyek. Némán sírt. Szepegés nélkül. Szipogás nélkül. Egyetlen hang nélkül.
Kirohantam.
Sajnáltam a fiókákat, hogy sohasem ölthetik magukra díszes tollruhájukat, és nem dalolhatnak soha már. Sajnáltam madár mamát. Sajnáltam önmagamat. De legjobban Liza nővérem miatt fáj a szívem. Még sosem láttam Őt sírni. Ez volt az első...
Ettől a naptól kezdve egyetlen fészket sem hagytam háborgatni. Legyen az bárkié is...

VARJÚ HAVA

Minden tavasszal türelmetlenül vártuk a Varjút. Elsőként érkezett meg a költöző madarak közül. Az első meleggel – április elején. Ezért neveztük áprilist a „Varjú Hava”-nak.

Nemcsak mi, de az egész falu örvendezett, amikor valaki elújságolta, hogy már látta az első Varjút, Vurnyit. Házról házra, faluról falura futott a hír.

„Megérkezett a Varjú.”

„Megjött a Varjú.”

„Visszatért a Varjú a meleg vidékről!”

Falunk közelében lakott. Fáról fára szállt. Bosszantotta a buta kutyakölyköket. Ennivaló után kutatva peckesen járt-kelt a nyári konyhában a szolgálfa körül. Bekukucsált a fateknő, a favályú alá. Csőrét vagy lábát beleakasztva néha sikerült neki felfordítani az edényt. Alkalmas pillanatban ügyesen csente el a hús- vagy halfalatot a tutyimutyi házigazdától. De még a legbogarasabb öregek is szemet hunytak a Varjú viselt dolgai fölött.

Szerették őt falunkban. Úgy nézett ki, mint valami gazdasszony, aki a hosszú tél után visszatért, és most körbejárja birtokát, házsártosan néz körül – helyén van-e, rendben van-e minden.

Madarunk a körséta után fontoskodva letelepedett a lábas kamra vagy a csűr tetejére, és sokáig szóltanul nézte a falut. Vajon miről elmélkedett?! Nagyon izgatott, ezért szerettem volna megfejtetni, mi minden járhat a fejében. Úgy tűnt, hogy ezekben a pillanatokban nem madárdolgokról, hanem emberi sorsokról, földijeimről gondolkodik. De az is lehet, hogy rólam elmélkedett. Ugyanis ilyen töprengő, mélyen szántó tekintettel csak egy-egy nép, sőt, az egész emberiség sorsán lehet elmerengeni.

Szerettük a Varjút.

Lehet, hogy nem is csak a tavaszi melegért. Hiszen nevéhez – a Varjú Havához – sok minden kötődött.

A tavasz első lélegzetvétele.

Az olvadó hó alól kikandikáló első földfoltok.

Az első napsugarak.

Az első szarvasbocik.

Az első zöld hajtások.

Minden – első.

Házunk különösen örült a Varjú érkezésének. Anyám rendszerint megjegyezte:

– Hát megértük ezt a tavaszt is – a várva várt Varjút...

És mélyet sóhajtott.

Már-már azt gondoltam, hogy, ha nem lenne a Varjú, talán mi sem élnénk el tavaszig. És nem érkezne el a Varjú Hava, sőt ki sem tavaszodna. Pedig a varjú nem is szent madár, nagyon is hétköznapi, tele van velük az erdő.

Anyám elé álltam, és megkérdeztem:

- Anya, jó madár a Varjú?
- Természetesen – felelte Anyám.
- És miért jó?
- Miért?...

Anyám abbahagyta a varrást, rám nézett, aztán nővéreimre, majd csendben ezt mondta:

- A Varjú örül a kisgyermek születésének.
- És hogy örül?
- Ahogy az emberek...

Semmit sem értettem az egészből. Ezért kényelembe helyeztem magam Anyám közelében, és kérleltem:

- Mama, mesélj nekem a Varjúról!

Anyám a bölcsőben ringatózó Olja húgom felé biccentett fejével, s mesélni kezdett:

- Húgocskád jövetelének is nagyon örült...

Csendben hallgattam.

Hanti szokás szerint, mondta Anyám, szigorúan kell vigyázni minden új emberke, minden újszülött dolgaira. Ügyelni kell arra, hogy ezek a holmik a legtisztább és a legjobb helyre kerüljenek. Hogy illetlen helyre, illetéktelen kezekbe ne jussanak. Különben bajt hoznak az új kis jövevényre. Ez vonatkozik minden tárgyra, holmira, amely már nem szükséges az újszülöttnak.

Ezért a bölcsőbeli nedves faforgács pelenkát a falu szélén, egy bizonyos helyen öntötték ki, egy félreeső zugban heverő fatönk tövébe. Nem túl magas, de nem is alacsony fatuskót választanak ki, hogy télen ne lepje be a hó, hogy az év bármely időszakában látható legyen.

Eszembe jutott, hogy ilyen hely nálunk is van, még hozzá házunkhoz közel. Ide hordtuk ki Liza nővéremmel a nedves forgácsot Olja húgunk bölcsőjéből. A gyökéren elszáradt nyírfa fehér puha részéről lehántott forgácsot **capnak** nevezik. Ezt rakták a szörmebetét alá. És amikor átmedvedtek a puha forgácsok – azonnal kiszedték azokat egy kis teknőbe, és kivitték a fatuskóhoz. Amikor Anyám útnak indított a forgácspelenkával, nyomban hozzátette, hogy szét ne szórjam a gyalogösvényen, nehogy rosszat hozzon kis újszülöttünkre.

A faforgácsot a fatönk köré hintettem. A kis halom sima és csúcsos volt, mint egy **csum**. A Varjú, mikor délről megérkezett, erre a farönkre ült. Hideg napokon pedig leereszkedett a meleg forgácsokra – ott melengette lábacskaikat. Ugyanis elsőként érkezett, április elején, amikor hol olvadt, hol fagyott, s fázott a lába. Leült a meleg forgácsra, és ezt ismételgette:

- Szülessék csak minél több gyerek a Földön, hogy legyen hol melengetni lábacskaimat!

Ezekkel a szavakkal repült egyik tuskóhalomról a másikra, hangosan örvendezve az első, a második, a harmadik kis emberke érkezésének... Közben vidáman és jólelkűen mondogatta:

- Vak, vak, vak-vak, vak-vak!...

Ősszel ő maga délre szállt, de kérését otthagya az embereknek:

– Amíg én úton leszek, szülessék a Földre minél több kisgyerek – hogy tavasszal legyen hol melengetni lábacskaimat!

Majd, mint máskor, búcsúzóul hozzátette:

- Vak-vak!... Vak-vak!...

Természetesen tovább kíváncsiskodtam:

- Anya, az én világra jöveelemnek is örült a Varjú?
- Hogy kérdezhetsz ilyet, persze hogy örült...
- De hisz én az év leghosszabb napján születtem, amikor igen meleg volt...
- Na és?

– Nem kellett a Varjúnak a lábát melengetni...

– Így igaz, az év leghosszabb napján jöttél a világra – hagyta jóvá Anyám. De ősszel még bölcsőben ringatódtál, amikor Ő melegebb vidékre készülődött, s ekkor már fázott a lába. Tavasszal is a bölcsőben ültél, amikor visszatért a melegebb vidékről. Ám akkor sűrűn hordta a havat, feltámadt az északi szél, és sok költöző madár visszafordult délnek – de a Varjú itt maradt. Tudta, hogy megmelegíted fázós lábát.

Most, a csűr tetején üldögélő Madarat nézegetve, már-már elhiszem, hogy valóban az emberekről, rólam elmélkedik. Hát hogyan gondolna rám az a Varjú, amelyiket én melengettem egykoron?!

Varjú-anyó pedig, rendületlenül mormolta jólelkűen:

– Vak-vak!... Vak-vak!...

Meglehet, amint Édesapám mondta, hosszú életet, hosszú kort jövendölt nekünk.

A falunkban és folyóink mentén élők tisztelték ezt a madarat, és soha nem bántották. Hadd éljen. És hadd kíváncsion jót a kicsi népnek.

Azóta más szemmel nézek erre a jelentéktelen szürke Varjúra, aki minden újszülöttnak örül ezen a Földön.

HAHOTÁZIK A SIRÁLY

Sirályok seregét követi tekintetem, amint a Mocsárvidéki Vízfolyás felől a fenyves melletti tóhoz repülnek. A falu felett szétszórtan, komótosan kacsázik a csapat, s gúgygő hahotázásba, lármázásba kezd:

– Kallek! – kiáltja az egyik.

– Kallek-kallek! – ráfelel a másik.

– Kallek-lak-lak-lak-lak! – fulladozza a nevetéstől a harmadik. Így köröz a falu fölött a sirálysereg, cikkcakkot ír ide-oda, hahotázik, majd lustán elvonul a mocsár irányába.

Hazafutok, és megkérdem Anyámat:

– Jó vagy rossz madár a sirály?

– Rossz – vágja rá gondolkodás nélkül Anyám.

– És miért az?

– Nevetgél az emberek bánatán...

– De hát miért?

– Ilyennek született.

És Anyám elmesélte, hogy ősszel, mielőtt a sirály melegebb vidékre költözik, azt kiabálja, hogy télen kevés ember maradjon élve, hogy minél többen költözzenek az Alsó-Világba – tavasszal pedig, amikor visszatér, hangos nevetésbe tör ki az elárvult ház fölött.

Hát ilyen rossz madár a sirály – fejezte be a történetet Anyám. Egyre csak azon van, hogy nevéssen mások bánatán – ezért nem szeretik a hantik.

Ekkor egyéb viselt dolga is eszembe jutott, ami miatt nem nagyon tiszteltük ezt a madarat. Például tavasszal Apánk gyakran jött haza a halászatról megsebzett halakkal. Ugyanis ha a sirályok észrevették a hálóba keveredett halat, csőrükkel a hasába vagdostak, kitépdesték zsíros belsősegeit. Azt még csak hagyján, hogy éhesek, s az egész halat fölfalják. De nem, ők pusztán csak torkoskodtak.

Apa, ha feldühödött, időnként lelőtt egy sirályt, és felakasztotta a hálót rögzítő karóra, elrettentésül a többieknek, hogy ne vágyakozzanak más zsákmányára.

Egyáltalán nem sajnáltam a lelőtt sirályokat. Igaz, szépségüket elismertem – tetszett hosszúság, vörös csőrük, sárgás-narancsos lábuk, fehér-szürkés tollazatuk. De bosszantott kóros szemtelenségük, pimaszságuk. És amikor felnőttem, barátaimmal, másod- és harmad- unoka-

testvéreimmel együtt gátlástalanul kezdtük őket pusztítani. Irtó hadjáratunkhoz a legkülönbébb módszereket eszeltük ki.

Anyám, gyilkos csínytevéseinkről értesülve magán kívül kiabálta:

– Hát szabad ilyet csinálni?! Élő madarakkal?!

Aztán nyomban hozzátette: ha egyszer él a sirály, akkor biztosan szükség van rá a földön és az égen. Ha nem így volna, nem lenne számára hely az erdők, a mocsarak, a folyók és a tavak élővilágában.

Apámnak sem tetszettek kópéságaim. Amikor Anyám elhallgatott, szigorúan rám pirított:

– Hagyd békén a sirályokat!

Nyugton is hagytam őket, persze nem sokáig. Minden adandó alkalommal bosszantottam ezeket a madarakat. Zagyva hahotázásukban, oktalan lármázásukban valamiféle baljós, sötét, félelmetes dolgot sejtettem. Hiszen az ember halálának örülnek. Azt gondoltam, minél kevesebb lesz a sirály, annál több ember marad életben, s éri meg az új tavaszt. Nem szerettem volna, hogy falunk lakói és nemes szívű rokonaim idő előtt menjenek el a titokzatos Alsó-Világba.

Valószínű ezért is gyűlöltem ennyire ezt a madarat.

Csak később, évek múltával gondolkoztam el egyszer a víz, a föld, az egész élővilág életén; és megértettem, hogy igazságtalanul üldöztem, irtottam a folyami sirályokat. Halálukkal még nem lesz kevesebb bűn a földön, amelynek hordozói korántsem a vadak meg a madarak...

SZARVASPAJTA

Falunkhoz közel, a homokos tisztáson állt a szarvaspajta, az olennyik. Ez egy nagy, nyeregtetős, földpadlós gerendaház. Közepén van a jó erős rudakkal körükerített füstölő. Nyers fenyőrönkök füstölögtek benne. Ezeket a fadarabokat nyirkos tőzeggel vagy mocsári mohával rakták körül minden oldalról, hogy ne égjenek, csak lassanként **izolog**janak.

A piszkos földpadlót időnként felszedték, és kihordták az utcára. A tetőt moha- vagy homokréteggel fedték be. Ezért nyáron a legnagyobb hőségben is hűvös és tiszta maradt a pajta. Ha a füstölő kifogástalanul működött – egyetlen szúnyog sem volt a láthatáron.

Tavasszal, amikor befejeződött az ellés, és elolvadt a hó, a szarvasokat kiengedték a szabadba. Ellegetészgettek azok maguk is. Aztán eljött a szúnyogok és egyéb vérszívó rovarok járásának ideje. Az állatok csapatba verődtek, s rohantak a füstölőhöz. Valószínű, hogy csordában, egymáshoz simuló testtel könnyebb volt elviselni ezt a csípős időszakot.

Kora reggel érkeztek meg a szarvasok.

A füstölőt rendszerint az gyújtotta be, aki a legkorábban ébredt. Ha nem volt füst, a szarvasok kivágtattak a pajtából, és befutottak a faluba. Majd körözni kezdtek házaink körül.

– Füstöt, füstöt kérnek! – mondta Anyám, és a pajtába sietett.

Előfordult, hogy nem sikerült időben begyűjtani a füstölőt. Ilyenkor a szarvasok kifutottak a legelőre.

– Megsértődtek! – mondta Anyám.

– Igen, nem vártuk őket idejében... – tódította Apám.

– Megsértődtek és elmentek.

– Visszajönnek? – kérdeztem izgatottan, felébredve az ügető szarvasnyáj patáinak dobajára.

– Visszatérnek, hazajönnek!... – nyugtatgatott Anyám.

Nemsokára megjöttek. Egészen estig a pajtában kérődztek, álldogáltak vagy lefeküdtek. Csak ritkán tettek egy-két kört a legelőn, hogy egyenek, igyanak egy keveset. Aztán újból visszatértek. Ahogy szegény Apám mondta, „szúnyogügetéssel” jöttek haza. Ebben az évszakban szinte sohasem járhattak lépésben – szúnyog-, légy- és muslincafelhő kísérte őket állandóan.

Éjszakára sosem maradtak a füstölőnél. Amint lement a nap, rögtön „elhulltak” a muslincák meg a legyek. A szarvasok pedig nyugodtan járták be a maguk távoli csapásait. Ha messzire mentek, másnap későn jöttek haza. Előfordult, hogy hosszabb ideig maradtak távol.

Az állatokra várva nemzetségünk férfitagjai a füstölő körül gyülekeztek. Ide jött Vaszil nagybátyám, Édesapánk, és unokatestvérem, Nyikita. Néha Keresztapám, az agg Jefrem is csatlakozott hozzájuk. Ki dohányszelencéjét, ki pipáját szorongatta kezében. Bagózgattak, ráérősen beszélgettek.

Mi, falubeli gyerekek lármás csapatban sündörögtünk a felnőttek körül.

Rendszerint Vaszil nagybátyám kezdte a kérdezősködést:

- Melyik irányba mentek el este a szarvasok?
- Ki látta őket?
- A Nagy vagy a Kis Meredek Part felé mentek?
- Vagy tán a Kutas Mocsárvölgynek?
- Ki látta? Ki volt itthon?
- Ki tartózkodott volna otthon – természetesen a gyerekek!
- Na, gyerekek, ki látta közületek, hogy merre mentek el a szarvasok?

Örültünk, hogy észrevettek bennünket a felnőttek. Sürögtünk-forogtunk, lármáztunk. És, ahogy az lenni szokott, egyikünk az egyik irányba mutatott, másikunk a másikba, harmadikunk pedig épp az ellenkezőjébe. Na, most próbálja valaki kitalálni, hogy melyik irányba iramodtak az állatok.

A felnőttek elnézően mosolyogtak, valamikor régen ők is ilyen türelmetlenül várták a szarvasokat.

Vaszil nagybátyám találgatni kezdte:

- Meglehet, a mocsarasba mentek...

Északon, az Otthoni Fenyvesen túl, kis és nagy tavak sokaságával húzódott a mocsár. Nemzetségünk ősei egykor ott tartották a szarvasokat. A két homokos partú tó közötti szűk, fenyő borította dombon a mai napig állnak a két nagy pajta vastag gerendafalai. Apám szerint az egyiket valamikor régen Keresztapám építette.

- Igen, látni lehet, megmaradtak a mocsárban – hallatta hangját Apám.
- Szél füttyül a mocsarasban... – mondta Nyikita unokatestvérem.
- Kisöprúzi a szúnyoghadat...
- Jó hely az, táplálékban gazdag.
- Fontos, hogy fúj rájuk a szél.
- Hát nem is nagyon sietnek haza.

Keresztapám a napfénytől hunyorogva csendben pipázgatott, s hallgatta a beszélgetést.

Aztán halkán megszólalt:

- Hát igen, réges-régen még magunk választottuk ki a pajta helyét...

Mindannyian elcsendesedtek, elhallgattak. Bizonyára elgondolkodtak az öreg bölcs szavain. Végül Vaszil nagybácsi a mocsár irányába pillantva megjegyezte:

- Ma korán keltem. Vártam a szarvasokat, előkészítettem a füstölőt...

És mi, falubeli gyerekek is türelmetlenül vártuk a nyájat. Vártuk, hogy játszassunk a szarvasbocikkal. Hogy mindenkinél korábban tudjuk meg, kik jöttek haza, s kik maradtak el közülük. Előfordul, hogy nem egy időben érkeznek, hanem több kisebb csapatban.

Mikor keverednek már végre haza?

De a szarvasok csak nem jöttek.

Néztem az ezüstös fenyőt, amelyen szarvasszőr csomók lógtak madzagon. Szentül hittem mágikus erejükben. Tavasszal, mielőtt szabadon engedték a szarvasokat, odavezették őket ehhez a fakó kérgű fenyőhöz. Majd a nyak alatti hosszú szőrüknél fogva vékonyka madzaggal odakötötték őket ehhez a fához. Mi pedig egyenként megcsókoltuk orrukat és pofácskájukat. És aki nem érte fel őket, az megkért valakit, hogy emelje magasabbra. Vaszil nagybácsi szokta felemelni a kicsiket, hogy ők is el tudjanak köszönni a szarvasoktól.

Amikor az állatok elmentek – a zsinegen egy-egy szarvasszőr pamacs maradt utánuk. Itt hagytak nekünk valamit önmagukból. És mi egyszerre kiáltottuk:

– Emlékezz a szőrccsomókra! Ne felejtsd el otthonodat!

Ez azért volt, hogy „ne menjen el a rengeteg mélyére”, és mindig gondoljon az otthonára.

A szarvasok békésen ácsorogtak az ősz fenyő körül. Lehet, hogy azt gondolták, hogy oda vannak kötve a zsineggel. Némelyikük le is feküdt a fánál és kérődzött. Aztán egyszer csak felkerekedtek, s elindultak a legelőre. Mostantól maguk feleltek önmagukért, szabad életükért: nem volt senki, aki megóvjá őket. A férfinépet lekötötte a kolhoz.

A szőrccsomók ott maradtak az ősz fenyőn. Senki sem nyúlt hozzájuk.

Anyám elmagyarázta nekem, hogy a szarvasok okos állatok. De elsősorban a szívükkel értenek és éreznek, nem az eszükkel. S akárhova tévednének is, szívük mindig hazahúzza őket, oda, ahol egy kis szőrtincset, egy picike részt hagytak önmagukból.

Én akkor szentül hittem ebben: így kell lennie...

Most, hogy visszaemlékezem az ezüsfenyőre, a zsinegen lógó kis szőrccsomókra, különféle gondolatok törnek rám. Vajon milyen csomóval, milyen fonállal kellene összekötni az embert azzal a házzal, földdel, hazával, ahol megszületett, ahol járni kezdett, hogy soha ne gyengüljön meg, ne szakadjon el soha ez a kötelék?

Milyen csomóval, milyen fonállal?...

CSÁKÓHÁZIKÓK

A hegy lábához jártunk vízért, ahol kis kutacskák voltak. Hegyes végű tetőt emeltünk fölējük karókból és mocsári mohából.

Arra szolgálnak ezek a „csákóházikók”, hogy a tűlevelek, a falevelek, a fenyőkéreg darabkák vagy más szemét se tudjon a kútba potyogni a bokrokról vagy a fűből. „Csákó” – ez jelzi a kutat a mocsárban vagy a fenyves környéki kis mélyedésben, a léket a tavon, ahonnan az ivóvizet merítjük.

Szívesen mentem a Mamával a hegy lábához. Onnét hordtuk haza nyírkéreg vödrökben a vizet. Anyám külön varrt nekem egy kis vödört. Megfigyeltem, hogy csinálta. A tűz fölött megmelegített egy darab nyírkérget, majd behajtotta a négy sarkát. Így egy kis teknő keletkezett. A felső szélére kívülről és belülről **szargát** helyezett, majd puhára áztatott cédrusgyökérrel körbevarrta. Apám keresett egy ívben hajló fenyőágot, körben mindenütt lesimította, és két végét fúróval átfúrta. Aztán az így készített fület – szintén cirbolyagyökérrel – felvarrta a nyírkéreg edényre. Ezzel el is készült a vödör.

– Segíts Édesanyádnak! – mondta Apa. Hozzál vizet!

És én máris futottam. A Mamával vagy Liza nővéremmel. Egyedül még nem engedtek el a kúthoz.

A csákóházikóban volt egy nyírkéreg merítőkanál fa fülel. Ezzel mertük a vizet. Szigorúan tilos volt a vödört a kútba meríteni. A közelben játszani vagy pajkoskodni szintén nem volt szabad. Az egyetlen dolog, amit a kút mellett megengedtek nekem, az volt, hogy a nyírkéreg merítőkanálból igyam a vizet.

A víz rendkívül finom.

Az Őszi Szállás Tóvölgyét, vagy más néven a Kutas Mocsárvölgyet kiapadhatatlan források táplálták.

Este, ha fáradtan jött haza Apa, rendszerint így szólt:

– Innám egy kis friss vizet.

Mi pedig elsiettünk Liza nővéremmel a kúthoz, hogy minél előbb megithassuk Édesapánkat. Visszafelé néha behívott bennünket Vaszil nagybácsi vagy Keresztapám, az agg Jefrem, aki mindig ügködött valamit a ház körül.

– Adjatok nekünk egy kis friss vizet! – kérték. – Teljesen kiszáradt a torkunk.

Keresztapám, miután megitta a hideg vizet, biccentett nekem ősz fejével, és kimérten mondta:

– Köszönöm neked, keresztfiam, köszönöm! – De mindig hozzátette jókívánságát is: – Ha annyi ideig élsz, mint én, legyen, ki friss vizet hordjon neked is!...

Akkoriban száz év körül járt Keresztapám, s nekem olyan örökéletűnek tűnt, mint a Fenyves Erdő, a Mocsárvidéki Vízfolyás mente, az Őszi Szállás Hegye.

Meghoztuk a vizet Apánknak, én pedig arra gondoltam, hogy ez a víz elűzi a fáradságot, jó gondolatokkal és jó hangulattal ajándékozza meg az embert.

Hiszen a csákóházikónál szigorúan tilos volt káromkodni, vagy bárminemű rossz szót kiejteni. A szó a kútba hull, és a vizet ivó ember lenyelheti. Ebből pedig baja származhat. Ki akarna rosszat közeli barátainak és általában az embereknek?

Én magam is éreztem, hogy a nyírfakéreg merítőedényből ivott forrásvíz erőt ad nekem. Éltető víz volt ez. Nehéz szavakba önteni az ízét. Éreztem benne az olvadó hó illatát, az érett áfonya ízét, a vörös áfonya leveleinek aromáját, a zsenge fű alig érzékelhető leheletét, a mocsári moha frissességét, a fenyő és a cirbolya tűleveleinek gyantáját, a bomlásnak indult tavalyi avar kesernyés ízét, a sok-sok fű meg fa gyökereinek nedveit. De benne volt a nyír, a zelnicemeggy, a berkenye, a csipkerózsza, a ribiszke is...

Ez a víz tartalmazta a föld legjobb sóit.

Ez a víz a tajga földjének éltető nedve volt.

Valószínű ezért szerettem vízért járni a hegy lábához, ahol a kutak meg a fafűlű nyírkéreg merítőkanalak voltak.

Csak jóval később, amikor már sok földet bejártam, sok városban, faluban megfordultam, sok folyó, tó, forrás és kút vizét megkóstoltam, értettem meg, hogy olyan víz, mint amilyen az Őszi Szállás Hegye lábánál lévő kutakban volt, sehol sincs a világon. És – mint erről évek múltán megbizonyosodtam – nem is lehet...

AZ ŐSZI SZÁLLÁS HEGYE

Őszi Szállásunk egy magas hegyen, ezüstös fenyők lábánál, fehér rénzuzmóval borított száraz fenyves déli oldalán volt. Nyugatról keletre húzódott a hegyvonulat, ívben, mint egy harci íj, öblével az Otthoni Fenyves irányába fordulva. Az egész hegyoldalt rőt tűlevelek, bordó áfonyabokrok, száraz tobozok borították.

A hegy délnek nézett.

Ezért tavasszal itt jelentek meg elsőként a hóolvadási helyek, ahova kiszaladgáltunk tavalyi áfonyabogyót gyűjteni – aszottat, szárazat, de igen finomat. Később, amikor teljesen elolvadt a hó, leereszkedtünk a **szor**hoz áfonyáért. A szor tiszta és hosszú volt, mint a hegy. Itt virágzott a mocsár cárnője – a tőzedszeder. Kedvenc gyümölcsünk. A ragyogó déli napra emlékeztetett – ugyanolyan áttetsző-sárga és friss volt. De, sajnos, csak júniusban érett, amikor mi már átköltöztünk a Nyári Házakba az Agan-partján.

Fehér rénzuzmótól ragyogott, csillogott az erdő. És szokatlanul csengett-bongott. Emlékszem, amikor elsőnek rikkantottam a fenyvesbe, az erdő hosszan, éneklőn, dallamosan visszhangozta kiáltásomat, mintha a tízhúrú hanti hárfa, a Daru zengett volna. Az erdei varázslattól elbűvölten, lélegzetemet is visszafojtva hallgattam ezt a melódiát.

A hegy délnek nézett.

A falu házai is déli fekvésűek voltak.

Kimentünk a házból, egyenesen a lejtőhöz, a hegy lábánál haladtunk, ahonnan a kutakból hordtuk a forrásvizet. Lentről egészen óriásinak tűnt az Őszi Szállás Hegye. Amikor szétnéztem a hegytetőről, a fenyők lábánál láttam a Mocsárvidéki Vízfolyás Erdejét.

Anyám vízzel a kezében egyből felkapaszkodott a hegyre, míg mi Liza nővéremmel a kaptatón két-háromszor is megpihentünk. Vízzel teli nyírkéreg vödreinket a homokon előre elegyengetett helyre tettük. Mindig nagy tisztelettel beszéltünk erről a hegyoldalról, ahol véget ért a fenyves – ez az Őszi Szállás Hegye.

A kikötő felől jövet egyetlen vándor sem haladt el mellette úgy, hogy ne tisztelgett volna előtte.

Sok-sok év múltán láttam viszont az Őszi Szállás Hegyét. A favágók kiirtották a Fenyvest. A közelben fűrőtornyokat állítottak fel az olajmunkások. Azon az első nyáron, amikor a falubeliek átköltöztek a Nyári Szállásra, bizonyos fürge „kutatók” kikutatták az éléskamrát és a csúrt. Ez a szomszédság nem a falusiak szíve szerint való volt, ezért örökre elhagyták az Őszi Szállás Hegyét. A házak és egyéb gazdasági épületek összedőltek, helyükön csak korhadozó gerendarakások meredeztek. Mindössze három-négy lábas ház állt még – kitépott ajtókkal. Az itt élő családok közül mindössze két-három maradt. Meghalt Keresztapám, az agg Jefrem. Meghalt jószágos nagybácsikám, Vaszil. Sok-sok másod-, harmad-unokabátyám, unokanővérem, bácsikám, nénikém is eltávozott már. Ezekben az években sokan hagyták itt örökre a földet, az Őszi Szállás Hegyét. Sokan elmentek, elköltöztek mindörökre...

Elmentek. Ilyen az élet. Tudomásul kell vennünk, még akkor is, ha fáj, hiszen semmi sem örök a Nap és a Hold alatt. Bár többen korán, idő előtt haltak meg. Eltávoztak az emberek – és az Őszi Szállás Hegye sajnálatosan kicsinek, fájdalmasan alacsonynak tűnt. Az a hegy, amely emlékeimben mindig magas, tiszta és ragyogó volt.

Elsiettem erről a helyről. Távoztomban visszaemlékeztem gyermekkorom Őszi Szállás Hegyére. Mentem, s jöttek velem az emlékeim. Meglehet, hogy sokaknál boldogabb vagyok, mindazoknál, akiknek nem volt tiszta és ragyogó Őszi Szállás Hegyük, amelynek csúcsát egy egész életen át próbálom elérni...

ÜDV NEKTEK, ROKONOK!

Sok rokonom van. Falunk valamennyi lakója, mind a tíz házban, a Hód nemzetségből – mind a rokonaim. Az Édesapámnál idősebbek – nagynénikéim és nagybácsikáim. A Nála fiatalabbak – fivéreim és nővéreim. Velük szoktam játszani, csintalankodni, időnként verekedni. A velem egykorúak közül csak Vaszil nagybátyám fia, Arhip tesz túl rajtam. Igaz, másfél-két évvel idősebb nálam. Én pedig egyre várom, mikor száll belém Nagyapám ereje, hogy lebírhassem vetélytársamat. De csak nem akar belém költözni. Na, de sebjaj, várok tovább.

Nem véletlenül adták nekem vitéz-nagyapám nevét.

Falunk határán túl, az Agan folyó mentén is élnek rokonaim. Anyám első házában született Fedoszja nővérem és Galaktyion bátyám. Ők is testvéreim. Bátyám ritkán jön hozzánk. „Postás ember” ő, a folyó különböző szakaszain fekvő két nagy település között hordja a postát. Télen szarvasszánon, nyáron **oblaszon** közlekedik. Néha-néha hazalátogat. Mindig

izgatottan várom őt: fából, nyírkéregből készít nekem játékokat, íjat meg nyilakat is farigcsál, szívesen elvisz egy körre a szánnal vagy a csónakkal.

Na, és az idősebb fivér mellett még biztonságban is érezheted magad.

Nővérem még ritkábbam látogat el hozzánk. Messze lakik, a folyó alsó folyásához ment férjhez. De az utazók gyakran hozzák üzenetét: „Üdvözlét nektek!” És mi kórusban kiabáljuk:

– Üdv neked, nővérkénk, szervusz!

Anyám rendszerint halkán, mintha a közvetlen közelében álló elsőszülött lányának mondaná:

– Jó egészséget, kislányom! Üdvözöllek legidősebb lánykám!

Utolsóként, amikor már mindenki elcsendesedett, Apa hallatta hangját:

– Szervusz, Fedoszja! Jó egészséget!

Szentül hittük, hogy hall minket, és még sok-sok nyáron meg télen köszönt bennünket. Mi pedig, a magunk részéről szintén minden alkalmat megragadtunk, hogy elküldhessük neki jókívánságunkat: „Jó egészséget! Légy üdvözölve!”

Amikor idősebb lettem, megtudtam, hogy vérrokonaimon kívül más népek között is vannak rokonaim: manysik, magyarok, észtek, lappok, finnek. És a többiek. Mindenki, aki nemzetiségünk ősapjától, a Hódtól származik. Ők is az én fivéreim, nővéreim, nénikéim, bácsikáim. Erről Anyám beszélt nekem. És Apám. Meg Vaszil nagybátyám. Meg Keresztapám, az agg Jefrem.

Hol vagytok, ti, Hód nemzetség tagjai?! Válaszoljatok!

És én, nemzetségemre büszkén a világ minden tájára elküldtem jókívánságomat, üdvözlétemet:

– Jó egészséget, rokonok! Legyetek üdvözölve!

Ezekben a napokban fogant meg és él bennem azóta is az érzés, hogy a Föld minden lakója – rokonom.

AZ UTOLSÓ SZARVASÜNŐ

Abban az évben a Szardakov nemzetségből származó Nagyanyámnál a Meredek Parton töltöttük a tavaszt. A gerendaházikó melletti tisztáson szemünk láttára olvadt a hó, s hamarosan megjelent az első nagyobb hóolvadási hely. Hála a bőkezű déli napnak, annyira felmelegedett ott a föld, hogy titokban mezítláb lopódzhattam ki a házból ugrabugrálni egy kicsit a homokban. A hideg tél múltán már nagyon vágyódtam a meleg, simogató föld után.

Sokat sütött a nap. A vöröses-narancsos gerendaházikón megjelent az áttetsző gyanta. A tűlevelű fenyvesben tündöklött és meg-megzizzent a szélben a fák arany kérge. A magas, fehér part lábánál az Agan folyó galambszürke jégtáblákat sodort, amelyeken a napocska pajkos sugarai ugrándoztak.

Fenn kristálytisza az égbolt...

Tavaszi illatával teli a levegő.

Tűlevelű- és gyantaillat száll.

Illatoznak a lédús fák.

Illatoznak az első zöld hajtások.

Liza nővéremmel minden időnket a szabadban töltöttük. Majdnem egész nap játszottunk a ház előtt a hó nélküli földfolton.

Az elolvadt hó után maradt tisztás a szarvasünőnek is megtetszett. Karcsú Szarvasnak, vagy Karcsú Szarvasünőnek hívtuk. Amikor megjött a legelőről, egyenesen az ajtóhoz tartott. Nővéremmel odafutottunk hozzá, s a kezünk közül etetgettük. Hogy miféle nyalánságokkal kedveskedtünk neki? Nos, nem maradhatott el a fenékjáró küllők sült pikkelye, uszonya,

farka, feje – ezeket jó előre megmentettük neki. Tudtuk, melyik halcsontot adhatjuk neki, és melyiket nem. Anyám mindig figyelmeztetett bennünket, hogy a csuka éles fogakkal teli állcsontját eszünkbe ne jusson odaadni neki. A csukafogakkal ugyanis még Harko kutyánk kemény agyarái sem tudtak megbirkózni.

Néhanapján kenyérfalatokkal is megkínáltam a mi Szarvasünönket. Ezt persze titkoltam a felnőttek előtt, mert azokban az években szűkében voltunk a kenyérnek.

Szarvasünő odafutott hozzám, tágra nyílt orrlyukakkal hangosan szedte a levegőt. Valószínű érezte a sült csuka meg a kenyér illatát. Szerette a kenyeret, és ha kapott egy falatot, köszönetül biccentet egyet a fejével. Úgy tűnt nekem, mindenegyves alkalommal így tett.

Simogattam csillogó nyakát, ragyogó oldalát. A tavaszi szél és nap szinte fehérre cserzette bőrét. Tetszett, hogy úgy kifehéredett, mint egy hófehér szarvas. Igaz, hamarosan vedleni kezd – s csomókban lóg majd rajta a szőr. Ősszel meg sem ismerem új ruhájában: tömött szőre szálanként csillog, ezüstösen ragyog majd a napon. Fején csilingelő ágas-bogas szarv. Ilyenkor nem tudod megetetni a kezedből. Hívogatni kezdem: „Ta-ta-taa-a!” Messziről kacsint rám kifejező szemmel. És ha egyetlen lépést is teszek feléje, félénken és óvatosan két lépést hátrál. Ilyenkor kenyérrel sem tudod magadhoz csalogatni, de hiába hívogatód sült uszonyokkal és halpikkelyekkel is.

Így van ez ősszel. Ám most, hogy belakmározott Szarvasünő, komótosan körbejárta kerítés nélküli udvarunkat, azután lefeküdt a ház bejárata melletti hó nélküli földfoltra. Nagy sötét szemét lehunyva kérődzött, majd elszenderedett.

Így ment ez napról napra.

Mindennap melegebbre fordult az idő. Egyszer eltűnt Szarvasünő. Nem jött haza a legelőről. A felnőttek titokzatos mosolyából sejtettem, hogy valamit tudnak róla, hogy semmi rossz nem történt vele, csak nem mondják el. Harmadnap reggel hazajött. De nem egyedül, hanem egy kicsi, vörös szőrű bocival. A kis jövevény hosszú vékony lábai alig érintették a földet, s úgy gözölgött, mint a tavaszi levegő. De a homokban ott maradtak pöttömnyi patanyomai – ez azt jelenti, hogy mégiscsak a földön járt. Határtalan volt örömünk.

– Oh, egy szarvasboci! – suttogtam.

– Nézd csak, nézd! – ráncigált nővérem. – Milyen parányi! És milyen hosszú lábacskaí vannak!

– Most már két szarvasunk van – egy egész fogat! – mondta Anyám. – Csak baj nélkül nőjön fel!

– Ah-ah! – lelkenedett ősz hajú Nagyanyánk. – Ah, micsoda egy szarvas!

– Nem rossz kis állat – mondta visszafogottan Apám. – Jól áll a lábán. Erősen áll.

Még Nagyanyó férje, Édesanyánk komor és szigorú mostohája is elmosolyodott, majd halkán mormogta:

– Na, igen, szarvas!...

És mi mindannyian megértettük, hogy valóban jónak született a szarvasboci. Remek kis borjú!

Szarvasünő Lánya félénken oldalra tekintett, odasimult édesanyja oldalához. Bármely hirtelen mozdulatra félreugrott. De Szarvasünő megnyugtatta, és becéztető horkantásokkal magához hívta kicsi gyermekét. Apa pedig csendben odalopakodott, hoppsz, lábánál fogva elkapta. És mi sorban megcsókoltuk pofácskáját, miközben így biztatgattuk:

– Nőj nagyra!

– Erős légy!

– Gyors legyél!

Liza nővéremmel meleg fejcskáját is megsimogattuk. Apa elengedte őt a kezéből – a kis állat megrázta magát, majd elfutott. Szemmel láthatóan nem tetszett neki az emberekkel való első érintkezés. De aztán megnyugodott, s az Anyaszarvassal körbejárta udvarunkat. Úgy

rémlett, hogy az épületeket nézegetve szarvasnyelven beszélgettek. A házikóra mutatva így szólt Szarvasüñő:

„Ez egy ház. Kenyér és sült hal illatával, meleggel teli. Vésd jól emlékezetedbe ezeket az illatokat, kislányom.”

„És ki lakik a házban?” – kérdezte a szarvaslány.

Hiszen mindent most lát először. És persze azonnal mindent tudni szeretne.

„A házban emberek laknak – felelte Szarvasüñő mama. – Házigazdáink. Kis gazda és kis gazdasszony. Nagy gazda és nagy gazdasszony.”

„És kik azok ott, fehér fejjel?”

„Ők idős emberek. Valószínű nagy gazdáink szülei.”

„És mi áll ott a ház mögött azokon a farönkökön?”

„Ez nem ház – kemence sincs benne. Ez egy csűr.”

„És mi van ott?”

„Mindenféle nyírkéreg edények, teknők, kerek kosárák, bogyógyűjtő edények.”

„Minek kellenek ezek?”

„A halaknak meg bogyógyűjtéshez. Halpikkely és áfonyaillatuk van.”

„És ott miért nincs fal? Csak háztető...”

„Ez egy szín. Erre is szükség van. Alatta állnak a szánok. Télen ilyen szánokon repítjük majd gazdáinkat. Különösen kiscgazdánk szeret szánkázni, az, aki finomabbnál finomabb falatokat hoz nekem Mindennap. Biztos azért, hogy télen húzzam őt a szánnal.”

„És ki lakik abban a magas házban?”

„A-a, ez a kamra érdekel? Látnod, négy lábon áll, bevágásokkal. Hogy az egerek ne tudjanak oda bejutni. Ott őrzik a szörmeruhákat, a padláson a vadászsítálpak, a kocihevederek és az élelmiszerkészletek vannak. Szokás szerint a lisztet is ott tartják zsákban, a **szelt** pedig a nyírkéreg kádakban. De, úgy hiszem, most nincs liszt – a kiscgazda alig kínál meg engem kenyérral.”

„És mi az a szel?”

„A szel – füstölt halacska, jászhalacskákból, mindenféle apróhalból. Nagyon finom. Ha felnősz – téged is kényeztetnek majd vele.”

„És ez miféle vadállat?” – kérdezte a kislány a kutyaólhöz érve.

„Ő a gazdáék kutyája. Harkónak hívják. Ne menj hozzá közel! Megkaphatja a lábadat.”

„Hogy-hogy? De hisz én semmi rosszat nem tettem neki!”

„Nem érdekes. Minden kutya ravasz és alattomos. Az emberek előtt csöndesek, és meghúzzák magukat, de ha elfordul a gazda, azonnal megfognak!”

„Anyám, már téged is megharaptak?”

„Igen. Amikor kicsi voltam, emlékszem, egyszer elszabadult a kutya, és sokáig kergetett bennünket, szarvasokat a legelőn. Ám mi azonnal rájöttünk, legjobb, ha hazaszaladunk. Otthon aztán elkapta és szigorúan meg is büntette őt a gazda. Sokáig fájtak a hátsó lábaimon ejtett sebek. Ha rád akaszkozna egy kutya, azonnal szaladj a gazdád házához – mondta Szarvasüñő. – A gazda mindig megvédelmez!”

Odamentek a bográcstartóhoz, ahol nyílt lángon főtt a halászlé, és forrt hatalmas réz teáskannánk. Közelgett az ebéd, és nagyanyám sürgölődött.

„És mi ez a vörös vad?” – kérdezte Szarvasüñő lánya, a tűzbakra mutatva.

„Ez nem vadállat – ez a tűz!”

„Szintén harap?”

„Igen. Nagyon fájdalmasan megmarhat. Amíg az ember felügyelete alatt van, addig nem támad rád. Mindegy, légy óvatos, ne lépj a tüzes hamuba – megégetheted a patádat.”

„Milyen sok ellenségünk van! Barátaink nincsenek is?”

„De vannak. A kis gazdánk, a kis gazdasszonyunk és az ő szülei. Ők a barátaink. Érted?”

„Értem.”

Ilyen csendben beszélgettek szarvasnyelven, míg körbejárták az udvart. Aztán visszatértek a hó nélküli helyre, a földet taposták egy darabig, majd egymás hátának dőlve lefeküdtek a meleg homokra. Nem mentünk hozzájuk közel a nővéremmel, csak távolról néztük őket, hogy oktanul ne háborgassuk szegény párakat. Amint csak közelített az ember, az ijedős, vörös szőrű szarvasboci máris felugrott.

Most azon törtük a fejünket nővéremmel, hogy milyen nevet adjunk a kisborjúnak, a mi Karcsú Szarvasünőnk kislányának. Addig egyik név sem illett hozzá, amíg egyetlen tettet, rá jellemző cselekedetet nem követett el. Amíg meg nem mutatta jellemét, természetét. Hát nem is olyan egyszerű dolog nevet adni egy állatnak. Ugyanis a névnek is olyannak kell lennie, mint maga a kicsi állat: csilingelőnek, szépnek. És feltétlenül hozzá illőnek.

- Kigondoltatok már valamilyen nevet? – kérdezte Anyám.
- Nem, még nem – válaszoltuk nővéremmel. – Egyik sem illik hozzá.
- Akkor csak gondolkodjatok rajta, törjétek a kobakotokat.

Apa pedig ezt tanácsolta:

- Kísérjétek figyelemmel.
- Miért?
- Mert Ő maga fogja megmondani nektek a nevét.

Így hát alig vettük le szemünket a kisbociról. Nap mint nap nagyobbra nőtt, s élénkebb lett. Bozontos farkincáját felkunkorította, s vágatott fel s alá a hó nélküli földfolton. Mintha kacérkodna velünk – no, ki a gyorsabb, ki a fürgébb? Én pedig csak ámultam és bámultam: most született, mégis gyorsabb nálam. Nem tudom utolérni. Micsoda rénboci!

Meleg volt. A hó nélküli földfolt határa napról napra nőtt, vele együtt kiszélesedett az én birodalmam is. Egyre messzebb és messzebb merészkedtem házunkból az olvadó hó nyomán.

Teltek-múltak a napok. A kisborjú felnőtt, de nevet még nem találtunk neki. Aztán teljesen elfeledkeztünk a névadásról. Egyik nap, miután megettem Szarvasünőt, hazafutottam. Alighogy hazaértem, nyomomban Nagyanyám, szinte beesett az ajtón, és ezt kiáltozta Anyámnak:

- Vera, rosszul lett a Szarvasünő!
- Mi történt vele? Hol van?
- Ott! A hó nélküli földfolton! Szaladj gyorsan!
- Hívd Apádat! – kiabálta nekem Anyám, és kirohant. Megrémült az egész ház.

Futkostunk, rohangáltunk. Mindenki kiabált valamit, mindenki hívott valakit.

Én is kirohantam. Szarvasünő egy helyben forgott körbe-körbe a hótól olvadt földön. Lábai megroggyantak, egész testében remegett, vergődött a földön. Rúgott néhányat lábával, patái-val a homokot kapálta, esetlenül mászott körbe. Jobbra. A jobb oldalán.

- Lehet, hogy a torkán akadt valami! – kiabálta Nagyanyám, miközben merően nézett rám.
- Az ablakpárkányon szegek heverték. Lehet, hogy a halpikkelyekkel együtt beetették vele.
- Nem adtam neki szeget! – kiabáltam magamon kívül. – Nem is volt ott szeg!
- Bele kellene nézni a szájába! – aggságoskodott Anyám.

Apám felemelte a Szarvasünő fejét, szerencsétlen pára megüvegesedett szemmel nézett a semmibe. Apám tartotta egy darabig, aztán óvatosan visszaengedte a földre. Egy szót sem szólt. Mindannyian némán álltunk. Végül Anyám mostohaapja szólalt meg szomorúan:

- Hát ennyi. Vége.

A hó nélküli földfolt, ahol mozdulatlanul feküdt a mi Szarvasünőnk, hirtelen tenyérnyivé zsugorodott. Némán álltuk körül. Körülöttünk keserű könnyekkel rohangált a Kislánya. Nem tudott áttörni az embergűrűn, nem tudott közelebb menni édesanyjához, nem látta, de felfogta, hogy milyen tragédia történt. Amikor meghallottuk keserves sírását, mi is zokogni kezdtünk Liza nővéremmel. De Nagyanyó ránk pissegett, s bevitt bennünket a házba.

- Szarvast nem szabad megsíratni – mondta. – Töröljétek le gyorsan a könnyeiteket!

Szipogva mázoltuk szét arcunkon a könnycseppeket, majd összebújtunk a meleg sarokban. Féltünk és vacogtunk.

Jöttek a szomszédok, a Szardakov nemzetségből. Sóhajtoztak, valamiről kérdezősködtek Apánktól és Anyánk mostohaapjától. Néhány értelmetlen szó szűrődött be a házba: „háború”, „front”, „rakomány”, „szívfájdalom”, „háborús idők”. Aztán megértettem, hogy a Szarvasünőről beszélgettek. Megállt a szíve. Szarvasünő az egész háború alatt fuvarozott bennünket, és ki is vezetett minket belőle, mondták a felnőttek. Másként nem éltük volna túl, nem győztük volna le a háborút.

Az utolsó Szarvasünő.

Háborús Szarvasünő.

Nemrég a szülői házban jártam, visszaemlékeztem arra a gyermekkori, háború utáni tavaszra. Eszembe jutott a mi utolsó Szarvasünőnk. Kiderült, hogy Apám sem felejtette még el.

– Bizony – mondta. – Édesanyátok utolsó Szarvasünője volt ő. Hát te is emlékszel arra a tavaszra?

– Igen.

– A háború a szarvasok nemzetségét is tönkretette...

Aztán gondolatait elhessegetve kérdezősködni kezdett a Föld lakóiról, háborúról és békéről.

Sokáig hallgatott. Láttam, hogy gondolataiban újraéledtek – ahogyan Ő mondta – a „háborús idők”, azok a sanyarú évek, amelyekre a mi utolsó Szarvasünőnk emlékeztette őt.

A SZARVASÜNŐ LÁNYA

A Szarvasünő Lánya sírva járkált házunk körül – hívta Szarvasünő mamát. Aztán kis időre megállt, hallgatódzott – nem szólítja-e édesanyja simogató hangján. De nem hívta senki. Értetlenül körbekémlelt az udvaron, hol ide, hol oda futkosott.

Apám elkapta, s ölében vitte ki a legelőre, ahol szomszédaink szarvasai legelésztek. De ez a mafla kis jószág, amint elengedte, azonnal hazafutott. Panaszos horkantásaival izgalomba hozta az egész falut. Gyorsan elment a hangja, horkantások helyett csak rekedt hangfoszlányok jöttek ki a torkán.

Édesapám bekente pofácskáját a Szarvasünő mama vérével, majd ismét karjaiban vitte ki a fenyvesbe a többi szarvashoz.

– Miért kellett bekenni vérrel? – kérdeztem.

– Hogy ne fájjon annyira a szíve az édesanyja után – magyarázta Nagyanyó. – Ősidők óta így tartják. Eleink is így tettek.

Lehet, hogy valóban enyhült szívében a fájdalom. De rekedt hangon hívogatta tovább édesanyját. Szegényke nem találta helyét sem a legelőn az állatok között, sem itthon az emberek társaságában.

Nagyanyó rápillantott, s így szólt:

– Kicsi árvám... Megint hazafutott!

– Hova is mehetne? – sóhajtott Anyám.

– Bizony, nincs hova – hagyta jóvá Nagyanyám. – A vörös rénboci sohasem hagyja el azt a helyet, ahol elvesztette az édesanyját. Nem tudod olyan messzire elvinni, hogy vissza ne találna oda.

– Oh, de nehéz lehet szegénykémnek... – szomorodott el Anyám. – De hiszen éhes! Mivel etethetnénk meg?

Tej, persze, nem volt. Ezért halból készült eledellel kezdtük táplálni. A főtt halat kicsontoztuk, húsát összezúztuk, aztán beleöntöttük a halászlébe. Tejhez hasonló folyadék

keletkezett belőle. Fatálkából itattuk meg a kis árvát ezzel a híg halkásával. Hamarosan megszokta, és igencsak rákapott. A legelőről egyenesen az ajtóhoz futott, és várta, mikor adunk neki enni. Ha késlekedtünk, patáival kopogtatott az ajtón. Szemmel láthatóan mérges volt, és siettetett bennünket: enni szeretnék, adjatok gyorsan. Ha résnyire nyitva maradt az ajtó, mindenféle kopogtatás nélkül dugta be fejét a házba. Ilyenkor Nagyanyó mindig elhessegette a kezével, s jólelkűen pusmogta az orra alatt:

– Ne engedjétek be a házba. Ne engedjétek.

– Miért? – kérdeztem. – Lehet, hogy arra kíváncsi, hogyan élnek bent az emberek.

– Akkor sem szabad beengedni a szarvast az ember házába – tartott ki álláspontja mellett Nagyanyám. Mert valami rossz fog történni vele. Nem szabad.

Ha nem, hát nem. És kellenül becsuktam az ajtót.

Szinte teljesen kezes lett a Kis Szarvasboci. Egész napokon át játszottam vele. Elmondtam neki, hogy nagyra fog nőni, és majd ő kerül a szán elé az egyik oldalra, a másikba pedig egy kolhoztól kapott szarvast fogunk be. Apa ugyanis azt ígérte, hogy ősszel ad nekünk a kolhoz egy fogatra való szarvast. Nem örökbe, csak télire. Hiszen ott is kevés állat maradt. Nagy-részüket elvitték a háborúba. A frontra fuvaroztattak velük valamit a tundrán. De nem tértek vissza... Ősszel, az első hóval átmegyünk a téli házba. Apa majd eljár vadászni és halászni. A kapuig kísérem. Este pedig kifutok eléje, hogy szánkázhassak egyet a réekkel, egészen a házunkig. Aztán szinte repülök a házba, kihozom a finomabbnál finomabb falatokat, amelyeket napközben szeretett állatomnak rakok majd félre.

Mindennap megettetlek majd, mondtam neki. Csak siess, nőj nagyra minél előbb. Nagyanyó szerint nemsokára megjelennek a szúnyogok és a vérszívók. S ha addig nem erősödnek meg lábaid, nehéz napok köszöntenek rád. Ki tudja, miért, mintha a szúnyogok meg a vérszívók jobban szeretnék bántani az árvákat. Egészen meggyötrik őket. Nem akarom, hogy rossz legyen neked. Ezért titokban, hogy a felnőttek ne is lássák, kihozom neked a kenyéremet. Hisz a kenyér sokkal finomabb, mint a halpempő. Tudom jól. Különösen a friss kenyér.

– Baj nélkül fogsz felnőni – mondtam a szarvasbocinak. – Mert mindenki szeret és félt téged.

Mindenki másként szólította a kisborjút:

– Kicsi árva... – sóhajtotta Nagyanyó.

– Szarvasünő Lánya... – mondta becézgetően, de szomorúan Anyám.

A kisboci mindannyiunkat az öreg Szarvasünőre emlékeztetett, aki, mielőtt eltávozott, ezt a kicsi emléket hagyta nekünk maga után.

– Pindurka... ez a név tetszett Apáknak.

– Vörös Pindurka! – mondta Liza nővérem.

– Vörös! – egyeztem bele én is. – Legyen Vörös!

„Vörös” – hát, tessék, kinek-kinek lelke szerint. „Vörös” – ez annyit jelent: szép, csodálatos, jó. Ez ellen senkinek sem volt, nem lehetett kifogása. Ezt láttam mindenki szemében... Vörös, mert Pindurka bundája vörös. Egyébként is vörösnek neveznek minden szarvasborjút a nyárközépi első vedlésig. Vedlés után persze megváltozik a színük. Pindurka bundája, valószínű olyan ezüstös lesz ősszel, mint édesanyjáé volt.

Most inkább egy másik kérdés kínozza a felnőtteket. Egymástól kérdezzetik:

– Túléli-e?

– Nem tudom. Még egészen aprócska...

– Csak egy kicsivel lenne idősebb...

– Gyomrocskája még nem igen bírhatja...

– Anyatej nélkül...

– Életben marad, ha sikerül másik anyához szoktatni.

Anyám visszaemlékezett a szarvasos időkre. Előfordult, hogy elárvult a kisboci, s egy másik anyához szoktatták, amelyiknek volt saját gyereke. Megszokta, s kis idő elteltével

táplálni kezdte a kis tejtestvért, s mindegyiket felnevelte. Csakhogy nincs szarvastehenünk. A szomszédoknál is alig maradt szarvas – kinél kettő-három, kinél egyetlen egy sem. Ráadásul a szomszéd szarvasok megbántották a mi Pindurkánkat. Amikor odafutott valamelyik szarvas-anyához, az mérgesen prüszkölni kezdett, s kapált a patáival. Én pedig bosszúból jól megdobáltam forgácsdarabokkal meg fenyőtobozokkal a harcias kedvű szívtelent.

– Hu! Majd adok én nektek! – kiabáltam azokra, akik megbántották Szarvasünő Kislányát.

Pindurkát, ahányszor csak hazaszaladt, hallevessel etettük meg. Megszokta ezt, s egész nap a ház ajtajánál toporgott. Aztán egyszer csak puffadni kezdett a hasa. Szemmel láthatóan elnehezedett, már nem madárként, a földet is alig érintve repült a házhoz. Lassan lépegetett, mint egy reumás vén szarvas. Egy munkában megfáradt vénemberre emlékeztetett – lépésben járt, ügetni szinte nem is tudott. Valószínű nehéz a pocakja – latolgattam magamban.

Meg is kérdeztem Anyámat:

– Mitől lett ilyen nagy a hasa?

– Az árva bociknak mindig ilyen nagy a pocakjuk.

– És miért?

– Nézd – magyarázta Anyám –, tej nélkül nevelkedik. Halpempőt eszik. Leveleket, füvet és rénzuzmót. Az ő gyomrocskájának ezek még nehéz ételek. Ő maga sem erősödött még meg. Gyenge a bendőcskéje. Nem tud mindent megemészteni.

– Talán mással kellene táplálnunk?

– Sajnos az anyatejet nem pótolja semmi... – sóhajtott a Édesanyám.

– És mindig ekkora lesz a hasa?

– Nem, ha megnő, normális lesz, mint a többi szarvasé.

– Nagyon jó! – örvendeztem. – Akkor könnyebben tud majd futni!

Tüstént kivágtattam a házból, és futottam a szarvasbocihoz.

– Minden rendbe jön! – kiabáltam Vörös Pindurkának. – Amint megnősz! Hallod? És olyan gyorsan fogsz vágtázni, mint a többiek, akiket az édesanyjuk nevelt fel. Ne keseredj el, Pindurka! Minden rendbe jön. Minden...

Orrával a hasamat bökdöste, a kezemet szaglászta. Megsimogattam pici, meleg fejecskéjét, s vörös szőrdarabkák maradtak a tenyeremben. Ebben a pillanatban szentül hittem, hogy ért a nyelvemen. Mindent ért, amit mondok neki.

Ám óriási szeme szomorú, igen szomorú volt. Belenéztem, s majdnem sírva fakadtam.

A felnőttek szavaiban valami aggodalmat éreztem:

– Túléli-e?...

– Életben marad-e? ...

– Meddig bírja még?...

Csak Anyám szigorú mostohaapja vont a össze bozontos szemöldökét, és hallgatott, amikor Vörös Pindurkát hozták szóba. S az ő hallgatása jobban nyugtalanított, mint Nagyanyó, Anyám, Apám és a szomszédok aggódó beszéde. De, amikor a Meredek Part alsó vége felől, a rénzuzmóstól, ahol a szarvasok legeltek, felbukkant Szarvasünő Lánya, a világon mindenről megfeledkeztem – hanyatt-homlok rohantam elibe, megfogtam, összevissza csókolgattam meleg kis pocáját.

Valószínű, hogy széles e világon egyedül én hittem abban mindvégig, hogy életben marad. Nem történhet másképp!...

Ebbéli hitemet megtapasztalták a felnőttek is. Nagyanyó mosolyogva mondta:

– Minden tülevelet lefűjsz róla, minden szőrszálát megigazgatod. Hát persze, hogy túléli!...

De Anyám szomorúan jegyezte meg:

– Alighanem már csak a te lélegzeted élteti...

Ám nem sokáig tartotta az én lélegzetem.

A Nap tette dolgát. A hó csaknem teljesen elolvadt, végtelen lett a hó nélküli föld. A folyó megtisztult a jégtől. Visszatértek Északra a költöző madarak.

Megdördült az ég.

Leesett az első eső.

Megjelentek az első szúnyogok. Én pedig kíméletlenül elláttam a bajukat. Hogy kevesebb jusson belőlük Vörös Pindurkára. Elkísértem a legelőre, egészen a Meredek Part végéig. Reggel pedig, ha korábban ébredtem, ugyanott vártam őt.

Am egyszer Pindurka nem jött haza. Már magasan járt a nap, és mi mindannyian nagyon vártuk, aggódtunk miatta. Apa dél körül indult a keresésére. A vártnál gyorsabban tért haza – kezében a Szarvasünnő Lányával. Szegényke fejfelé házunk felé fordulva feküdt az ösvényen. Nem messze, a közeli fenyves mellett.

– Látszik, hogy hazafelé tartott, de útközben kiszenvedett – mondta Apám, és a kis szarvasbocit lefektette a földre, Nagymamám mellett.

Némán álltuk körül. Olyan kicsi, vörös szőrű és... mozdulatlan. Nővéremmel halk sírásba kezdtünk. De, ki tudja miért, most senki sem piszegett ránk, senki sem mondta, hogy nem szabad a szarvasat megsíratni.

Sűrű könnyek közepette elképzeltem magamnak, hogy történhetett mindez.

Pindurka pirkadatkor rosszul lett, hazafelé iramodott, sietett gazdáihoz. De nem ért haza, nem jutott el hozzánk, idő előtt földre zuhant, és nem tudott többször lábra állni. Én pedig nem segíthettem neki. Nyomasztott ez a tehetetlenség, nem tudtam semmi másra gondolni.

Aztán egyszer mégis megjött, és még sokáig élt álmaimban a légies, könnyed, félnék, minden óvatlan mozdulatra elillanó rénboci.

Így halt ki házunk szarvas nemzetsége.

A KIKÖTŐ

Jó, ha az embernek van egy saját kikötője. Jó, ha van hova menekülni a rossz idő elől...

Emlékszem, hogyan vittek el engem legelőször a kikötőbe. Apám hálövetéshez készülődött, mi pedig elkísértük Liza nővéremmel. Segítettünk cipelni a halászhálókat, a nyírkéregbe csavart új úszókat, fenéksúlyokat. Igaz, nekem csak egy kis vízmerítő kosárkát kellett cipelnem. Kicsi vagy még, mondogatták, elég, ha a pocakodat el bírod vinni a kikötőig.

Anyám mindenkinél jobban nyugtalankodott. Segített felöltözni, közben így oktatgatta a felnőtteket:

- Vigyázzatok, ne hogy beleessék a vízbe!
- Figyelni fogunk rá! – felelte nővérem.
- Nehogy leessék a kikötőhídról.
- Jól van.
- Össze ne karcolja kezét-lábát!
- Rendben van.

Anyám úgy gondolta, hogy még nagyon kicsi vagyok, és semmi keresnivalóm a kikötőben. Ezért sem akart messzire engedni a háztól. Alapjába véve igaza is volt: semmit sem tudtam ott csinálni. De már nagyon szerettem volna elmenni oda. Szerettem volna saját szememmel látni, hogy milyen is az az „Őszi Szállás Kikötője”. Amint megindult a folyó, Mindennap csak ezt hallottam a felnőttek szájából „Őszi Szállás Kikötője” így, „Őszi Szállás Kikötője” úgy. Természetesen már máskor is elvittek oda, de annyira kicsi voltam, hogy semmire sem emlékszem. És most fellobbant bennem a vágy, hogy minél előbb láthassam ezt a titokzatos helyet.

Anyám egyre nyugtalankodott, egyre csak intette az idősebbeket:

- Össze ne csipkedjék a szúnyogok!
- Vigyázni fogunk rá.

– Ti olyanok vagytok, hogy nem is figyeltek rá...

– Na és, hova tűnhetne el?...

Apám megjegyezte:

– Védje meg saját magát a szűnyogoktól... Senki sem hívta a kikötőbe. Maga kéredzkedett.

Anyám pedig, miközben kikísért bennünket, egyre csak Lizát faggatta:

– Hallottad, Liza, mit mondtam neked?

– Persze, persze, ne izgulj, Anyám!

Fogtuk a holmiinkat, és elindultunk. Világos, homokos úton ereszkedtünk az Őszi Szállás Hegye lábánál, és megálltunk egy kiszáradt fatuskónál. Rudak voltak nekitámasztva. Mindenki saját méretének megfelelő választott közülük. Apám nagyot. Liza közepeset. Én a legkisebbet. És ezekre a rudakra támaszkodva keltünk át a közelben fekvő, két sor fatörzsből eszkábált rozoga úszóbürün a széles **szoron**, a nagyobb buckák és fák nélküli mocsáron. Tavasszal olvadékvíz árasztotta el a mocsárvölgyet, de amikor az levonult, ide jártunk ki áfonyát szedni. Most elől ment Apa, időközben hátra-hátrapillantott rám. Mögötte én. Énmögöttem pedig Liza. Viszonylag könnyen lépegettünk a korhadt, érdes-hepehupás deszkapadlókon. Ám helyenként megemelte a padlókat az olvadékvíz, ezért meg-meginogtak alattunk. Én kétszer is melléléptem, s átnedvesedett a jobb **nűr**ikem.

– Majd ad neked Anya! Csak érijünk haza! – dohogott nővérem.

– Milyen jó, hogy te nem estél el! – mormogtam.

– A lábad alá nézz!

– Mért, szerinted hova nézek?

– Olyan vagy, mint a bagoly. Forgatod a fejed összevissza!

Én persze tudtam, hogy Anyám nem fog megszidni. Megszárítja a nűriket – ez minden. Ezért hát egy cseppet sem izgultam.

Véget ért az úszóbürü – mi egy gyökerestül kiszáradt cédrushoz támasztottuk botjainkat. Megérintettem mohás törzsét. Kérge régen levált, elkorhadt. De teste még szürkén csillogott a napon. Büszkén emelkedett ki környezetéből. Úgy véltem, hogy ő volt oltalmazó őre ezeknek a hidaknak, áfonyás szoroknak, a közeli hegyeknek. Igaz, megvénült, kiszáradt, bemohásodott – de őrhelyén maradt. Akkor most élő, vagy halott ez a fa? Kiszáradt – tehát halott. De áll, és őrzi a vidéket – tehát élő. Egy halott talán meg tudná tartani a nekitámasztott karókat, és őrt tudna állni?!

Ilyesféle gondolatok jártak fejemben, amikor hozzáértem az ősi cirbolya törzséhez.

– Menjünk! – hívott Apa.

– Magában motyog valamit – mosolygott Liza nővérem, mikor megállt mellettem.

– Mit álldogálsz ott? – kérdezte Apánk.

– Azt hiszem, az öreg cirbolyával beszélget – válaszolta Liza.

– Menjünk. Majd visszafele beszélgethetsz vele...

Otthagytam a fát, s futottam Apám után.

Vegyes erdőn keresztül haladtunk. A fákról már tudtam egyet s mást. Tudtam, hogy a lágy tűlevelű cirbolya tetején nyár végére érik meg a toboz. Papa szokott is hazahozni, én pedig megpirítom a tűzön, hogy ne legyen gyantás. Megtisztítom. Milyen finom diócska! Ez az én első ínycenc falatom!... Néztam a nyírfákat. Még nem felejtettem el édeskés, tavaszi levük ízét. A fenyőt nem annyira szeretem. Tűlevelei igen szúrósak, véresre sebezhetnek. Anya azt szokta mondani, hogy erre a fára is szükség van – a mókusok szeretik a fenyőtobozokat. Ha táplálja a mókusokat – hadd éljen, gondoltam a fenyőről, de a három lépés távolságot megtartva sétáltam ágai körül. És ez a vörös törzsű fenyő – a mi „házi” fánk. Úgy néztem rá, mint régi ismerősre. Tűlevelei – a nagy fekete sikekfajdei, tobozai – a mókuséi, törzse – a ház és a csűr fala, ága-boga – meleg tűzhely tápláléka. Mindene hasznosítható.

Zelnicevirágok és a fiatal falevelek erős illata áradt.

Jó mélyeket szippantottam ebből a fanyar erdei levegőből, és örvendeztem, hogy engem is elhoztak a kikötőbe. Itt még a szúnyogokról is megfeledkezel.

– Az utat nézd! – kérte Liza, amikor az előregedett mohával borított, kiálló fagyökerekkel teli hely felé közeledtem. – Mindjárt orra buksz!

Nem tudta megfogni a kezem, mert kissé keskeny volt az ösvény. Mellettünk ugyan széles szarvascsapás vezetett, de azon sincs hova lépni – sűrű, előregedett moha borította.

Végül felemelkedtünk a fenyővel benőtt dombon, és megláttam a kikötőt meg a Mocsárvidéki Vízfolyást. A vízen, ahogy arról Anya már mesélt nekem, a „nap keze” – aranyos-ezüstös utacska húzódott. Ragyogott, a szivárvány színeiben pompázott – könnyű szellő fodrozta a vizet.

Sózott hal és gyanta illata áradt. Illatozott az átmelegedett fa és tűlevél. Illatozott a nedves halászháló meg a fű.

Illatot árasztott a folyó.

A part mentén felfordított kis bődönhajók – oblaszok heverték. Úszás után pihennek ott – mondta Anyám. A vízen ringatóztak a nyevodnyikok. Súlyosak, ezért sohasem húzzák ki őket a szárazföldre. Szerettem volna beleülni a csónakba, megbillegtetni a hullámokon, de nővérem nem engedte meg. Azt mondja, még belepottyanak a vízbe.

Papa az árnyékban álló fahordóknál bíbelődött a hálókka. Ezekben a hordókban sózták be a halat. Amikor megteltek, Apa az Agan folyón egy nagy oblaszon szállította el azokat. Ott, nem messze a mi Nyári Házainktól, az Otthoni Szigeten volt az átvevőhely – egy házikó és egy hosszú, magas raktár. A halat a jólelkű, bölcs Kudrjavcev vette át. Birodalmát csak Átvevőnek titulálták. Engem igen ritkán vittek el oda, bár többször is kéredzkedtem – mindent a saját szememmel szerettem volna látni.

A víz környékén több a szúnyog, mint a száraz erdőben. Ezért Apa hazaküldött bennünket. Egyedül mentünk, Apánk nélkül. Minden kidőlt fa, vízbe merült mohos fatuskó olyannak tűnt nekem, mint egy-egy titokzatos erdei lény a mesék és legendák világából. Kicsit féltem is tőlük, ezért egy lépésnyire sem maradtam le Lizától. Kétszer még a sarkára is ráléptem.

– Hova sietsz? – mérgelődött. – Állandóan a sarkamon jársz.

Emlékeztettem őt egy régi hiedelemre, amit Anyától hallottam: ha valakinek rálépsz a sarkára, vele fogsz járkálni pontosan egy év múlva, ugyanezen az úton. Ez olyan rossz? – dörmögtem.

– Tényleg jól jelent – vélekedett nővérem. – De teljesen letaposod a sarkamat.

És valóban, később nem is egyszer kóboroltam vele ezen az ösvényen. Amikor eljött a kerítőhálós halfogás ideje, lehordtuk holmiinkat a kikötőbe, és a nagy csónakon áteveztünk az Agan folyóra, ahol Nyári Házaink álltak, ahol a mi Nyári Szállásunk volt. Sok érdekes és új történet ott is. A folyón motoros hajók uszályokat vontattak, és a közeli vagy távoli falvakból oblaszokon, csónakokon érkező utasemberek gyakran betértek hozzánk egy teára. Ritkán meglátogatott bennünket a **Vörös Csónak** is – filmet mutatott be, és valamilyen érthetetlen nyelven ismeretlen tájakról beszélt nekünk, amelyekre innen, a kikötőből indult az út.

Minden a kikötőnél kezdődött.

Innen indultam én is utamra az ismeretlen világba. És távoli ösvényeken, utakon kóborolva, idegen folyókon, tengereken bolyongva gondolatban gyakran tértem ide vissza...

NYARAK

AZ ELSŐ VÍZ

Az Őszi Szállás kikötőjében, amikor minden holminkkal beszálltunk nagy csónakunkba, és ellöktük magunkat a parttól, Anyám a csónak oldalához csapódó vízzel benedvesítette fejem búbját, és ezt mondta:

– Hogy jövőre ugyanebben az időben csónakba ülj!

Aztán lánytestvéreim fejére is csepegtetett egy kis vizet, s ugyanezekkel a szavakkal megismételte:

– Hogy jövőre ugyanebben az időben csónakba ülj!

Végül – búcsúpillantásokat vetve a Mocsárvidéki Vízfolyásra – Anyám újból megnedvesítette kezét a csónaknak csapódó vízben, kendőjét félretolva megsimította saját fejét is, s ezt mondta:

– Hogy jövőre ugyanebben az időben csónakba ülj!

Csónakunk ringatódzott a vízen, senki sem evezett. Lánytestvéreimmel megtapogattuk a folyóvízzel megnedvesített kobakunkat, nevetgeltünk, örvendeztünk az útnak. Nagyon jó a vízen. Jó megmosakodni a vízzel. Csak Apánk nem nedvesítette be a fejét... Ült a csónak farában, keresztbe rakta evezőit. Körüljártatta tekintetét a kikötőben – nem hagytunk-e ott valamit, majd elővette dohányszelencéjét.

Én persze rögtön Anyámhoz fordultam:

– Apa miért nem nedvesítette meg a fejét?

– Ő már régen köszöntötte az első vizet – felelte Anyám.

– Mikor? Régen?

– Kora tavasszal, ahogy a folyó megindult.

– Aha, amikor elutazott hálókát vetni – emlékeztem vissza.

– Igen, jól emlékszel – amikor az első halat hozta.

– Aztán az első kacsát...

– Igen, az idei tavasz első kacsáját...

Anyám megigazította húgocskáim fején a kendőt, majd sorban leültette őket. Aztán rám pillantva így szólt:

– Egyszer eljön az idő, amikor te köszöntöd elsőként az első vizet. Mint Apátok, hozod gyerekeidnek az első halat, az első vadkacsát...

Soká lesz az még, gondoltam. Most más érdekelt. Apámhoz settenkedtem:

– Papa, igaz, hogy te már benedvesítetted a fejed az első vízzel?

– Persze – válaszolta Apám higgadtan, mint mindig.

– Minden ember így köszönti az első vizet?

– Természetesen.

– Nyikita bátyám is?

– Ő is.

– És Vaszil bácsikám?

– Szintén.

– Hát Keresztapám?

– Igen, Jefrem keresztapád is...

Ezután zsebre tette dohányszelencéjét, vízbe mártotta az evezőket, s így szólt:

– Úgy látom, nem hagytunk itt semmit. Na, indulás...

– Ha itt is felejtettünk valamit, nem örökre utazunk el – mondta Anyám az evező után nyúlva. – Indulás...

Csónakunk a Mocsárvidéki Vízfolyás mentén haladt felfelé az Agan-parti Nyári Szállásra, a Nyári Házakhoz.

Lizával a csónak oldalához csúsztottuk kezeinket, paskoltuk a hullámokat, játszottunk a csónak köszöntésére futó vízzel. Ám Anyánk szigorúan ránk pirított:

– Most már elég! Ne bántsátok a szent vizet!

Mi pedig békén is hagytuk egy időre, más játékkal foglaltuk el magunkat. A csónak felett ragyog a Nap. Arcodat langyos szellő simogatja. A vízen – mint szétszórt halpikkelyek – ezüstös vízfodrok. Círbolyafenyők – hol jobbról, hol balról. Nyírfák – mindkét oldalon. Valahol madarak csicseregnek a fákon.

Amikor kis időre megálltunk pihenni, közelebb húzódtam Anyámhoz, és megkérdeztem:

– Miért éppen ezeket a szavakat kell mondani, amikor bevizezed a fejedet?

– Hogy beteljesedjenek azok.

– És miért kell beteljesedniük?

– Hogy jövőre ugyanebben az időben csónakba ülhesz.

– Mi van akkor, ha nem éppen ebben az időpontban ülök bele, hanem kicsit korábban vagy később? Ez már baj?

– Nem, miért is lenne az? A legfontosabb, hogy csónakba ülj, azaz megérd a következő évet, az első vizet. Érted? Aztán újra mondod ezeket a szavakat – és tovább élsz. Egyik víztől a másikig, egyik tavasztól a másikig... Ezután már semmi rossz nem történhet veled.

Később, tavaszunként én is követni kezdtem a felnőtteket.

Vaszil bácsikám elsőként lökte vízre az oblaszt, beleült, levette ellenzős sapkáját, vizes tenyerével vidáman paskolta fejét, s hangosan, magabiztosan, jóságos mosollyal, mintha már az elkövetkező évbe látna, megszólalt:

– Hogy jövőre ugyanebben az időben csónakba üljek!

És az evezőket meghúzva elindult a dolgára.

Keresztapám, az agg Jefrem először kényelmesen elhelyezkedett az evezőpadon, aztán levette csúcsos, ódon sapkáját, lesimította gyér, fehér haját, majd mind az öt, görcsös, benedvesített ujjával könnyedén ütögette saját fejét, s halkán mormolta a bűvös szavakat:

– Oh-hó, hogy jövőre ugyanebben az időben csónakba üljek!

Így köszöntötte nemzetségünk az első vizet a téli jég után.

Ettől a tavasztól kezdve már én is köszöntöttem.

Csónakba szálllok, kényelmesen elhelyezkedem, becsúsztatom kezem a csónak oldalát nyaldosó vízbe, fejemre csepegtetem, és élénken mondom:

– Hogy jövőre ugyanebben az időben csónakba üljek!

Évről évre így tettem. Húgaimra, amikor még picik voltak, szintén csepegtettem az első „csónakos” vízből, és helyettük is kimondtam a mágikus szavakat.

Kicsivel később teljes mélységében megértettem az anyai magyarázatot. Amint benedvesítem fejemet az első vízzel – máris bizonyos vagyok abban, hogy megérem a következő tavaszt, semmi rossz nem történik velem. Jó nyarat, őszt, telet, tavaszt fogok megérni. Aztán meg a folyók, a tavak levetik már jégpáncéljukat, és amikor először ülök csónakba, kimondom ezeket a szavakat – újból nyugodtan élhetsz egész évben, nem kell rettegned semmilyen ördögtől sem. Így sokáig lehet élni, nagyon sokáig. Így örökké lehet élni, örökkön-örökké. Az élet sosem ér véget. Csak tavaszunként, amikor először csónakba ülsz, ki kell mondanod ezeket a varázsszókat.

SZÉL ÚRFI

A széles Agan-parti Nyári Házainkba vagy Nyári Szállásunkra gyakran bekukkantott hozzánk a nyughatatlan Szél Úrfi.

Apja is van, tiszteletből Szél Öregnek hívják. Szél Öreg lassan, fokozatosan kerekedett fel az erdő felől ráérősen, hosszú ideig ringatta a tajgát. Higgadtan, hosszú ideig üzte a nagy folyók, a nagy tavak fehér fejű hullámain. Hangja öblös és nyugodt volt. Ám gyermeke, név szerint Szél Úrfi, épp az ellentettje volt: szeretett csintalankodni. Hirtelen támad – elillan. Ide száll – elrepül, elrejtőzik, elbújik, ki tudja hol. Hopp – már megint itt van. A legrejtettebb zezugba is besüvit. Egyszóval minden lyukba bebújik.

Vihar előtt sűrűn előfordult, hogy Szél Úrfi felborogatta a szolgafa melletti üstöket, nyírkéreg vödröket. A kinti polcokról leverte a **kuzsenykákat** meg a merőkanalakat. Kikapdosta a szín alól a bőröket, a könnyű nyári ruhákat. A parton állványostul földre teperte a száradó halászhálókat. Szétszaggatta a csónakok kikötőköteleit, összetörte a cirbolyatörzsből vájt oblaszokat, leszaggatta a fatető gerendáit. Ha ilyen szélvihar tombol, úgy érzed, hogy felrepíti az égbe a házat, mint egy tollpihét. Mindent megbocsátanak Szél Úrfinak, csak a házat nem. Hozzányúltál – magadra vess. Itt az asszonyok is nyíltan szidalmazták. És ha nem akar lecsendesedni, akkor szólnak a férfiaknak:

– Elő a puskát, löjtek!...

Emlékszem, egyszer a Nyári Szálláson Keresztapám, az agg Jefrem az erős viharban, amikor már mindenkit felbosszantott Szél Úrfi, kiment az utcára, és ócska puskájából a levegőbe lőtt. Én pedig vártam, mi lesz most?!

És valóban, mintha csökkent volna a szél nyomása, majd teljesen elcsendesedett. Én persze azonnal Anyámhoz szegődtem:

– Mondd, hogy állította meg Keresztapám a szelet?

– Megbüntette Szél Úrfi.

– Valóban meg lehet őt büntetni?

– Naná, amikor nagyon szemtelenkedik, és nem hallgat az emberekre.

– És kire kellene hallgatnia?

– A gazdasszonyra. Minden háziasszony kéri: „Szél Úrfi, csendesebben, csendesebben!” Mintha nem is hallaná, csak dül-fül magában... Hát ezért büntetik meg az öregek fegyverrel.

– És hogyan?

– Az arcába lönek, hogy csendesebben fújjon a földre...

Élőnek képzeltem Szél Úrfi. Hol elül, hol repül az égen, és teljes erővel fújja a földet meg az embereket. Csínytevésből tépi ki gyökerestül a fákat az erdőben, ha meg úgy hozza kedve, játszi könnyedséggel összetúr, felforgat mindent az emberek lakta településeken. A nyári hőségben, a „szúnyogos időszakban” mégis vágyódtam a pajkos Szél Úrfi és higgadt édesapja után. Hisz ők az egyetlen megmentőink – elfújják a szúnyogokat, felfrissítik a perzselő levegőt. Előfordul, hogy napokig olyan nagy a szélcsend, hogy még a rezgőnyár levele sem rezdül. Így megy ez nap nap után. Ilyenkor azt gondoltam, hogy Szél Öreg és Szél Úrfi végleg megharagudott ránk. És mi hiába is várunk a friss szellőfuvallatra.

Odamentem a Mamához, és megkérdeztem:

– Szél Úrfi végleg itt hagyta a földet?

– Nem, most gyógyítgatja sebeit, aztán újból fújni kezd – válaszolta Anyám.

– És gyorsan meggyógyítja magát?

– Persze, persze – csendesített a Mama. – Hamarosan a korábbi erővel kezd fújni, na meg szemtelenkedni.

– Nagy szükség van most rá... sóhajtottam a szúnyogokat hessegetve magamról.

Előfordult, hogy Édesapám is megleckéztette Szél Úrfit. De, amennyire én vissza tudok emlékezni, egyszer sem büntette fegyverrel az égi harcost. Hogy miért? Máig nem sikerült megfejtenem.

De nemzetségünk többi tagjai így büntették meg Szél Úrfit. Sajnáltam őt. Hiszen semmi jó nincs abban, ha nem tudsz fújni és rakoncátlankodni. Ülsz sebes arccal, és várod, mikor gyógyul be. Hiába ülsz fent az égben, nem tudsz mit tenni...

Viszont a Szalim felső folyásánál ilyesmiket soha nem követtek el Mennydörgés Öreg ellen.

MENNYDÖRGÉS ÖREG

Késő tavasszal, amikor már teljesen elolvadt a hó, amikor falvaink felett először dördült meg az ég, Apám és Anyám fejét az égnek emelte, s ezt mondta:

– Légy üdvözölve, Mennydörgés Öreg!

És rendszerint bennünket, gyerekeket is így biztattak:

– Köszöntések Mennydörgés Öreget!

Mi pedig szintén az ég felé fordultunk, s üdvözlöttük a láthatatlan Mennydörgés Öreget:

– Szervusz, Mennydörgés Öreg!

Megszeppeven hallgattuk, amikor a falu felett hangoskodott. Apánk hallgatta egy darabig, aztán maga elé mondta fennhangon:

– Na, megjött Mennydörgés Öreg...

– Bizony, megérkezett... – erősítette meg Anyám.

Akkor már tudtam, hogy a költöző madarak délről térnek vissza. Tehát Mennydörgés Öregnek is érkeznie kellett valahonnét. Lehet, hogy ősszel ő is melegebb vidékre repül a vándormadarakkal együtt? Valószínű fél a hidegtől, a téltől. Hiszen télen soha sem hallom mennydörgő hangját. De akkor hol telelhet?

Meg is kérdeztem Apát:

– Mondd csak, milyen földről, melyik égből érkezett hozzánk Mennydörgés Öreg?

Apa csendben fülel, mintha halk égdörgést idézne vissza magában, aztán megszólal:

– Messziről jött Mennydörgés Öreg.

– Honnan messziről? – faggatództam.

– A Szalim folyótól...

– És hol folyik ez a folyó?

– Messze, az Ob alsó folyásánál...

– Ott lakik?

– Igen, azt mondják, hogy réges-régen minden Mennydörgés Ósapja, Uralkodója ennek a folyónak a felső folyásánál élt...

Így tudtam meg, hogy Mennydörgés Öregnek, mint minden embernek, van apja. Hogy a Mennydörgés Ósapja valamikor a Szalim felső folyásánál, a legmagasabb hegy tetején lakott. Gyerekei is voltak. Cuhi-fiúknak is emlegetik őket. Amint beköszönt a nyár, szétszóródnak a föld és ég minden irányába. A mi Aganunkhoz is elrepülnek. Meg a többi szomszédos folyóhoz: a Trom-Aganhoz, a Kazimhoz, a Vahhoz, a Juganhoz. Az is lehet, hogy még egészen fiatalok. De mi tiszteletből csak Mennydörgés Öregeknek emlegetjük őket.

Előfordul, hogy – mintha csak összebeszéltek volna – kettesével, hármasával hallatják hangjukat a falu felett. Tehát ők is szoktak találkozni fenn az égben, és néha ugyanazon égi csapáson járnak.

Azt is megtudtam, hogy Mennydörgés Öreg – jóságos Isten. Röpdös az égen, éberem figyel a földet. És amint csak meglát egy gonosz szellemet, aki általában a fa alatt rejtőzik el

annak törzséhez simulva, dörgő nyilával nyomban lesújt rá. Később, azt mondják, elviszi a lenyilazott gonosztevő szellemet, s újból felrepül az égbe. Tüzes nyilának csupán csak nyoma marad a fa törzsén.

Én magam is sok fán láttam ilyen nyíl húzta csíkokat, nyomokat.

Előfordul, hogy vihar után Mennydörgés Öreg maga keresi nyilát, amit a gonosz szellemre lőtt. A megnyilazott fától nem messze fajdtyúk képében ül egy ágon. Ezért vihar után semmilyen körülmények között sem szabad háborgatni ezt a madarat. Tilos megcélozni, rálőni. Egyszóval jobb elkerülni őt.

Ha Mennydörgés Öreg nem ér rá összeszedni nyilát, az emberek néha megtalálják a nyílhegyet. Nem kőből van. Nem is fémből. A nyíl nyomát a földön kell keresni. A törzsön lefutva a fa gyökerei közé fúródik. Ha ezt a nyomot követi az ember, és felássza a fűvet, megelleheti a nyílhegyet. Szerencsét hoz. Szent ládikóikban őrzik az emberek házi isteneikkel, a tűz őrzőivel együtt.

Én is szerettem volna birtokolni Mennydörgés Öreg nyilát. Helyesebben nyila hegyét. De akárhányszor is kérleltem Apámat, mindig mereven elzárkózott a keresésétől. Hogy miért? A mai napig sem tudom. Bár Mennydörgés Öregtől mi is házunk őrzőjének tartottuk. Madár képében ott élt szent ládikónkban. Valószínű fajdtyúk képében.

Így tudtam meg, hogy viharban, amikor Mennydörgés az égen jár, és te egy terebélyes cirbolya ágmancsai alatt keresel menedéket az eső elől, sohasem szabad a fatörzshöz támaszkodnod. Ugyanis így könnyen megtévesztheted Mennydörgés Öregtől, s azt hiszi, te is egy gonosz szellem vagy, ezért tüzes nyilával rögvést lesújt arra a fára, amelyik alatt meghúztad magad a viharban. Ha erősen esik az eső, és nincs hova menekülnöd, fejszét vagy a kést kell fejed fölött a fába ütni, s ekképp kell fohászkodnod:

– Mennydörgés Öreg, én bújtam meg e fa alatt, egy ember. Ne bánts engem.

És csak ezt követően szabad egészen közel állni a fához.

Ilyen volt Mennydörgés Öreg természete a távoli Szalimtól.

Így szereztem tudomást arról, hogy az Agan torkolatánál lejjebb, az Ob bal partján van egy másik folyó, a Szalim. Hanti nyelven „Szolhem” – azaz „alkotott”, „teremtett” a szó legnemezebb értelmében. Később a csodálatos medveünnepi szertartásokon – amelyeket nemzetségünkben minden alkalommal megrendeztek, amikor ledöntötték az „erdőben lépkedőt” – hallott mesékben, ősi mítoszokban is felfedeztem a „Szolhem” szót. Úgy tartják, hogy az idők kezdete előtt Szolhemben éltek az istenek, s ezért telepedtek le ott földijeim, a hantik. „Szolhem jah”-nak kezdték őket nevezni – „Szalimi emberek”-nek, „Szalimi nép”-nek.

Ám az én képzeletemben nem emberek, hanem istenek laktak ott. Láttam, amint a folyó legfelső folyásánál, a tajgai hegy tetején trónolt minden Mennydörgések Apja. Láttam, amint tavasszal, amikor megjött a meleg, gyermekei, a Cuihi-fiúk kiterjesztették szárnyaikat, és elrepültek az ég és föld minden irányába. Az aganiak az Agan folyóhoz, a juganiak a Juganhoz, a kazimiak a Kazimhoz. Röpdöstek, járkáltak, hogy éberen figyeljenek és nézzenek, hogy kevesebb legyen a gonosz szellemekből, hogy ne nyomják el a nagy és kis folyók mentén élő embereket, hogy ne vigyék el őket a gonoszok birodalmába. Valószínű ezért illettük meg a falunk fölött repülő Cuihi-gyerekeket is az öreg megszólítással...

Ilyen nagy és fontos dolgokkal volt elfoglalva Mennydörgés Öreg, akinek jöttén a többiekkel együtt örvendeztem, és kiabáltam:

– Légy üdvözölve, Mennydörgés Öreg!

Szentül hittem, hogy hallja a hangomat, a köszöntésemet. Hittem, hogy vigyázni fog rám is, amikor a mi Aganunk fölött repül. Hittem, hogy mindent látó tekintete alatt szerencsés és boldog leszek.

Lehetséges, hogy ezért nem féltem sohasem Mennydörgés Öregtől, akármilyen hangosan üvöltöttem is, akármilyen haragosan dörgött is falunk, folyónk fölött. Hiszen ő mindenkit lát, és mindenkire emlékezik.

Igaz, néha-néha elragadtatta magát. Amikor dühöngött, józan ítélőképességét elvesztve hangoskodott házunkhoz egészen közel, Anyám ezt mondta Apámnak:

– Kiálts rá, csendesítsd le!... Ne ijesztgesse a gyerekeket!...

Apa várt egy darabig, majd felállt, megnyitotta az ajtót, s mint egy csintalan kisgyerek, mérges és szigorú hangon az égbe kiáltott:

– Ej, Mennydörgés Öreg, csendesebben járj! Nem látod, hogy itt emberek háza áll?! Ne ijesztgesd őket, csendesebben gyere!...

És mintha csak meghallotta volna az embert, az égi Öreg alábbhagyott a heveskedéssel, dörgő hangját rögvest visszafogta, s a felhővel együtt eltakarodott.

Az asszonyok ilyen szavakkal sohasem fordultak a zabolátlanul zajongó Mennydörgés Öreghez. Ha Apa nem volt otthon, Anyám Keresztapámat, az agg Jefremet kérte meg, hogy szedje ráncba őt.

...

Szalim, Szolhem.

Megalkotott, megteremtett.

Embernek vagy istenek által alkotott, teremtett?...

Nem emberek élnek ott, hanem istenek.

A Felső-Világról nincs mit mondani – az az isteneké, Mennydörgés Öreg családjáé. A Mennydörgőké, akiknek csak egy a kötelességük: gyökerestül kiirtani minden gonosz szellemet, minden tisztátalant, minden gonoszt a Földön.

A TEREMTETT FOLYÓ EMBERE

Azokban a napokban még nem is sejtettem, hogy évek múltán meglátom Szalim első emberét, a „Teremtett Folyó” első égi hantiját, Gennagyij Rajsevet. Meglátom, és tulajdon szememmel győződhetem meg arról, hogy ezen a mesebeli folyón, a hantik pogány isteneinek közelségében emberek élnek, „Szolhem Jah”, szalimi emberek, a szalimi nép. És hogy nem sokkal később a Művész, a Teremtett Folyó Mestere megismertet engemet földijeivel is.

– Ezek a szalimi férfiak – mondja.

Jegor Bolsoj.

Iljuska.

Misa Lempin.

Szergej Petrovics.

Jefrem.

Alaposan szemügyre veszem ezeket az embereket. Megpróbálom megérteni őket. Megpróbálom megérteni egész világukat. Aztán rájövök, hogy micsoda határtalan és végtelen az ő világuk. Hogy közülük mindenki egy-egy külön világ. Befoghatatlan világ. Felfoghatatlan világ. Minő csoda: egyszerre hasonlítanak is, meg nem is a kazimiakra, a juganiakra, a vahiakra és az aganiakra, földijeimre. Szalimiak és nem szalimiak. Ember teremtette, isten teremtette lények.

Egyszerre elérhető és elérhetetlen, érthető és érthetetlen számomra minden.

Aztán mást is látok a Rajsev-festményeken. Megszokottat és szokatlant. Íme.

Vadkacsák.

Fakacsák.

Szép nők.

Mocsári menyecskék.

Nyírkéreg asszonyságok.

Fű-férfiak.

Fű-férfiak és mocsári menyecskék.

Ligetek – erdők.

Minden ismerős, minden közel áll hozzám gyermekkorom óta. A vadkacsák, a mocsarak, a füvek, a fenyők a fenyvesben, a cirbolyák a rengetegben, a nyírfák a folyók mentén. Születésemről tudtam, hogy a tajgán minden ágacska, tülevélke, fűszálacska – eleven valóság. Mindegyik él. Mindegyik érzi a meleget, a hideget, a simogatást, a fájdalmat. Mindegyik lélegzik, mindegyik lélegzete – az élet maga. Ugyanakkor most az is bizonyossá vált, hogy a kacsá fává tud változni, a fa pedig kacsává. A mocsár nő tud lenni, a magas fű pedig férfivadász. Korábban csak a mesékben volt így, meg a képzeletemben. Ám most valósággá lett a mese, mindezt ébren láthatom, érinthetem.

Evezőlapátok.

Csónakok.

Csónak-asszonyok.

Kalapács-férfiak.

Tőzgszeder-menyecskék...

A tőzgszeder

Gyermekkorom találós kérdése. Így szól:

– Az én talányom, ím:

Mocsárvölgy közepén

mocsár legközepén

asszonyság álldogál,

piros kendőben piroslik.

Mi ez?

– Ez a tőzgszeder! – hallom gyermektársaim lelkes hangját.

Mint a velem egykorúak, én is imádtam a mocsár úrnőjét. Még születésem előtt megjelent álmaimban, az első hóolvadási földfoltokkal a szor-mocsárban Őszi Szállásunk mellett, ahol szokás szerint a tavaszt köszöntöttük. Először pirospozsgás arcocskáját dugta ki szégyenlősen, aztán gyorsan megtelt nedvvel, áttetszővé, narancsos-aranyossá lett, mint a Nap, és élénk fényével kiemelte, beragyogta a mocsarast.

Sajnos, igen rövid ideig tündöklék a tőzgszeder. Jóformán körbe sem járod a szort – már el is tűnik. „A mohába szívódott” – szokta mondani Apám. „Majd visszatér a jövő nyáron.” – nyugtatgatott Anyám.

Feltétlenül meg kell érünk a következő nyarat, hogy találkozhatunk vele.

A tőzgszeder volt gyermekkorom legkíváncsiabb, legfinomabb bogója. Miért? Talán mert szép. Mint a Nap. Mész a mocsarasban, köröttes minden csupa napfény, csupa ragyogás. Ezért mindent szépnek, melengetőnek és vidámnak látsz.

Ő volt szülőföldünk legkíváncsiabb, legfinomabb gyümölcse.

Valószínű vele találkozott elsőként a Művész még kora gyermekkorában Szalim bőkezű földjén. Találkozott vele, s mindörökké elbűvölte a Teremtett Folyó Teremtő Emberét...

Huncut Istenkék

Lovak.

Nevetők.

Sátánok.

Bálványok.

Égi Istenek, az emberiség és a földrészek védelmezői.

Házi istenek, a családi fészek oltalmazói.

Istenesen szigorúak és huncutok.

Huncut istenkék röpdösnek az erdő felett, elkapják a madarakat, a halakat, égi játékokat játszanak, ijesztgetik a gyengébb idegzetűeket, rád támadnak, majd megszeretgetnek. Mint gyermekkoromban. Lehet, hogy ugyanazok a Mennydörgés Öregek forgolódtak szülőfolyójuk, a Szalim felett. Rajsev pedig figyelmes füllel hallgatta hangjukat, hogy megérthesse miről is beszéltek. Lehet, hogy – mint szüleim nekem – az ő édesapja is elmagyarázta neki, melyik Mennydörgés jámbor és békés, melyik indulatos és szilaj természetű. A mi Aganunk fölötti Mennydörgésről mindig fennhangon beszélt Anyánk és Apánk, mintegy figyelmeztetőül, hogy mi is felkészüljünk a vele való találkozásra: „Fergeteges Öreg tart falvaink felé. Hangoosan fog kiabálni.” – A másíkról pedig megjegyezték: „Ez egészen csendes. Úgy tűnik, elkerül bennünket.”

Lehet, hogy ugyanez a Szél Úrfi, vagy, ahogy az aganiak mondják, Szél Öreg garázdálkodott a Szalim felett. Letépte a háztetőket, felforgatta az oblaszokat, a csónakokat, bebújt a színek és a polcok alá, mindenféle házi holmit összetört a településeken. Lehetséges, hogy ugyanúgy büntették meg itt is, mint nálunk az Agannál. Ám az is lehet, hogy más módon fegyelmezték meg. Mint például északi szomszédaink, a nyenyecék.

Apám gyakran mesélte, miként számoltak le Szél Úrfival a nyenyecék. Szél Úrfi időnként forgószél formájában garázdálkodik a földön. Réges-régen, ha a forgószél kézre esett, a nyenyec sámánok botot fogtak rá. A garázda pedig abban a szent pillanatban elhalt, s kék pikkelyes pici csuka képében hullt a földre. Így a szél hosszú-hosszú időre eltűnt. Valószínű sebeit gyógyígtatta.

De hogy mi lett a sorsa a földre hullt kék pikkelyes pici csukának – nem tudom. Lehet, hogy kiszáritották, és talizmánként őrizgették a szent ládikóban. Ugyanis a csuka a nyenyec istenségek egyike. De az ellenkezője is megtörténhetett, s amilyen gyorsan csak tudtak, megszabadultak a nyughatatlan Szél Úrfit formázó csukától. Mindenesetre a ledöntött égi istenség további sorsa ismeretlen számomra.

Egy azonban biztos: a Teremtett Folyó emberének még gyermekkorában vagy kamaszkorában többször is megadatott kapcsolatba kerülni a nevető és huncut erdei szellemekkel. Sok-sok éven át benne éltek e szellemek, közben észrevétlen átköltöztek festővásznára, s most, a tavaszt meg sem várva, mint az ősi mítoszokban, szétröpülnek a világ minden tája felé...

Az Anyák Anyja

Emberek, a Teremtett Folyó Emberének kortársai.

Anna Mitrofanovna Konykova mesemondó a kondai Kartyin nemzetségből, a manysi Csajka nemzetségből, az ősi Jevra faluból.

Jóságos.

Mesebeli.

Bölcs.

Jóságos, mint a nők.

Mesebeli, mint az istennők.

Bölcs, mint az Anyák Anyja...

A Mester

Pjotr Seskin a Ljapin vadásza, a Szoszva halásza.

Művész, szobrász.

Énekes, költő.

Zenész, népi táncos.
Egyszóval: Mester.
Huncut és tehetséges.
Pajkos és életszerető.

Sehogy sem tudom elhinni, hogy már elment, hogy ott járkal az örök nyugalom ösvényein.
Idő előtt hagyott itt bennünket. Nem akarom elhinni, hisz varázslatos ecsetje által most is
köztünk él a Mester...

Az Énekes

Vlagyimir Volgyin költő, zord Szülőföldjét megéneklő énekes. Költő, akit Rajsev sosem
látott, és már nem is láthat. Költő és ember, akire emlékezik Észak, akire emlékeznek földjei
az Irtyis, az Ob, az Ity-Jah és a Kazim mentén.

Énekes – kezében félig kiivott pohár.
Énekes – ajkán félig dalolt dal.
Énekes – félig...
Félig...

A Bálvány és az Ember

Ember.
Mellette – az „Ember bálványa”.
Két portré.
Egy ember két arca.
Mi jut eszembe róluk?
Az ember azt mondja az arcképéről:
– Ez nem én vagyok!
Az ember azt mondja a bálványáról:
– Ez igen! Ez már én vagyok. Hasonlít rám!...
Miért?
Lehet, hogy a bálványok megnyomorították az embereket?!
Megnyomorítottak az emberben minden emberit?!
Mitől van ez így?
Miért van ez így?!
És vajon örökre?!

Valószínű, hogy ez csak az alkotó számára ismert, aki mindenkiről többet tud, mint közü-
lünk bárki maga magáról. Bennünket gyermekkorunktól kezdve hozzászoktattak a bálvány-
imádáshoz, és szinte kényelmetlenül érezzük magunkat nélkülük. Egyetlen napot sem tudunk
bálvány nélkül élni...

A szeretetről

Szeretet.
A szeretetről.
Szeretet és gyűlölet az alkotás együttes ihletői. Természetesen a Teremtett Folyó Embe-
rétől minden szeretetből születik.
A túlevélké iránti szeretetből.
A szemerkélő eső, valamennyi vízcsepp iránti szeretetből.

A Szalim és a Jugan iránti szeretetből.
Az emberek és az élet iránti szeretetből.
A szépség iránti szeretetből. És mi a szépség? Mindaz, ami felizgat téged. Ami meg-
örvendeztet téged. Az is szépség.
Végül, a nő iránti szeretetből.
Az alkotóban mindent a szeretet tart össze. Nehéz nála jobban beszélni a szeretetről, ezért
én csak kipontozom

Egyebekről

Újból rég ismert hangokat hallok.
Harkálykopácsolást.
Száguldó szarvasok patáinak kopogását.
Szarvasnyáj moraját a tavaszi tundrán.
Halcsobbanást a folyóban.
A Nagy Erejű brummogását.
Búvármadár sírását.
Jönnek és mennek az évszakok.
Fehér telek a sarki baglyokkal.
Csillogó tavaszok a tundrai szarvasokkal.
Fűzöld nyarak halrajokkal.
Aranylevelű ősök költözőmadár-csapatokkal.
Szülőföldem pillanatképei örökre emlékezetembe vésődnek.
Az erdők zöldje.
A mocsarak rőt-meleg sárgája.
A nagy és kis folyók kékje.
A világoskék tószemek.
A Jugra fölötti málnaszínű pirkadat.
Napkelték és napnyugták.
Napnyugták és napkelték...

Az ősök könnyei

„Az ősök könnyei”.
Üveges-halványzöld.
Mi ez?
Minden érthető.
Formátlan-lila-fekete.
Ki ez?
Minden világos.
Sárga-csontvázszerű-testetlen.
Ki ez?
Szintén minden érthető.
Hideg, jeges, csípős.
Hát ez mi?
Az is világos, hogy ez mi.
Minden ismerős, minden érthető.
És akinek mégis érthetetlen mindez, utazzon keresztül a Művész hazáján, a hatalmas Ob
mellékfolyói – a Pim, a Kazim, a Tromagan, a Vah, az Agan és a Szalim, a Nagy- és a Kis-

Jugan – mentén. Akkor mindenki megért mindent. Útközben ajánlatos elkerülni a lakkozott falvakat: Ugutot, Kazimot, Polnovatot, Kisiket és a többit. Szándékosan nem tettem idézőjelbe a falvak jelzőjét. Ezek a szó szoros értelmében lakkozottak. Mutogatásra szolgálnak. Egyszer, évek múlva ugyanis a soron következő magas rangú delegáció látogatása után alkalmas volt belülről is megnézni ezeket a korhadó, kívül gyalult deszkával borított, a „gondos” olajhatóság által szépen lelakozott kalyibákat. Patyomkin-falvak a XX. század végén? Igen. Na és minek épültek? Amiért a megelőző századokban is: hogy csillogjanak, gondozottnak nézzenek ki. És mi van a lakkozott homlokzatok alatt – keveseket érdekel.

„Az ősök könnyei...”

Nézem őseinket. Könnyeiket. És legbelül makacsul kínoz az önkéntelen kérdés:

„Valóban csak őseink könnyei ezek?!”

Élő

Sóhajok, sírások, könnyek.

De az életnek – mintha maga nem is volna olyan nehéz – megvannak a maga mosolyai, sikerei, örömei is. Ha hosszasan nézed a Festő által teremtett mocsarat, váratlan dolog történik. Egyszer csak azt veszed észre, hogy él a mocsár. Érzed a tavaszi tőzegrozmarin illatát. Ki ne ismerné a virágzó tőzegrozmarin részegítő illatát! Az áfonyalevelek illatát. A friss moha illatát. A tiszta fű illatát. A hamvas áfonya meg a fekete áfonya kékes-szürkés illatát. A bogyók illatát. A ritka fenyves gyantaillatát. A nyírfák fehér illatát. És végül, az érett tőzegszeder illatát.

Életre kelő mocsár. Hát nem ez a csoda?!

És ha figyelmesen szemügyre veszed a szalimi mocsarast, felfedezed annak ornamentikáját. Ez a vahi hantik szabad ornamentikája. Vah asszonyai karcolnak ilyen csodálatos formákat a nyírkéreg teknőkre és kosarakra. Ez az ornamentika – az élet szimbóluma. Több ezer év mélyéből hozta, és a mai napig őrzi a hanti nép.

Ha figyelmesen tanulmányozod, felfedezheted a Rajsev, a Moldanov, a Nyimperov, a Lejkov, a Pokacsev, a Kajukov hanti nemzetségek folyóit és életforrásait. A szó szoros értelmében a hanti nép összes életforrását...

Élő források. Hát nem ez a csoda?!

Élő rengeteg. Hát nem ez a szerencse?!

Élő fenyves. Hát nem ez a boldogság?!

Élő Föld.

A Teremtett Folyó Emberének élő Földje.

És a földön, a sok folyón-forráson járnak az ő teremtményei. Hirtelen eszembe jutott, hogyan érkeztek azok az én szülőfolyómhoz, vadász-apám házába, aki soha életében nem tartott a kezében „rajzolópálcát”. Eszembe jutott, mennyire megörvendeztettek bennünket, mennyi életet hoztak a házunkba...

Az életről

Élet.

Jövőbeli élet – reményekkel.

Jelenbeli élet – véres-vörös alkonnyal.

Ősidőbeli élet – harmóniát visszhangzó emberi teljességgel. Ahogy a hantik mondták: az ősréginél is ősibb élet, amikor az emberi nem megteremtődött, amikor a Teremtett Folyó Emberének, az ősi Ugrának a nemzetsége megteremtődött. Lehet, hogy ezért emlékezik ilyen jól az ősi időkre, ezért ismeri a jelent, és látja élesen a jövőt.

Amikor vásznaira tekintesz, az a gondolatod támad, hogy ilyet csak egy zseni alkothat. Jóságos, csendes, észrevétlen. Nagyon sajnálom, hogy a ma embere alig tud róla, bezzeg majd ha már nem lesz köztünk, amikor már nem kell neki semmi az emberektől, a szülőföldtől, a Világtól, majd akkor...

A végső nyugalomba vezető útról

„Végső nyugalomba vezető út...”

Mindannyian arra születünk, hogy megtaláljuk a végső nyugalomba vezető utat. Szerencsénk vagy szerencsétlenségünk, mindannyian eljutunk oda: olvasók, nézők s én magam is.

Lehet, hogy az élet – a végső nyugalomba vezető út keresése? És lehet, minél korábban felismeri ezt az ember, annál jobb neki?

Senki sem kerülheti el az örök nyugalmat. És ezért, éppen úgy, mint a Teremtett Folyó Embere, ha az ember rálel a végső nyugalomba vezető útra, tudatosan végig kell mennie rajta, akármilyen súlyos is a terhe, nehéz a keresztje...

A mindent megtisztító villámról

A gyermekkor mesés éveiben, amikor a családi tűz jóságos istenei-oltalmazói között éltem, amikor beszélgettem a Mennydörgéssel meg a Széllal, szentül hittem az égi villám mindent megtisztító erejében. Most pedig földimnek, a Teremtett Folyó Emberének földöntúli, emberfeletti erejében hittem szilárdan.

Ez – a mennydörgés.

Ez – a megvilágosodás.

Ez – a pillanat és az örökkévalóság.

Ez – gyermekkorom Mennydörgés Örege. Erőtlenek és értelmetlenek itt a szavak. Csak nézni kell, hallgatni és hallani. Lehet, hogy vissza kell emlékezned gyermekkorodra. És boldog lesz az, aki megtalálja saját helyét a Teremtő világában, majd a való világban, amelyben él... És lehet, hogy ez a könyv, mely csak apró részlet az ősi ugorok utódjának végtelen és beláthatatlan világából, felnyitja az emberiség szemét, és meglátják az emberek, hogy milyen időben és milyen rokonok között élnek. És az emberiség az örök nyugalom felé vezető úton megérti, hogy a Teremtő Folyó Embere – mindent megtisztító villám életünk folyója felettem...

ANYAI NAGYANYÁM

Úgy érzem, Anyai Nagyanyámra is születésem pillanatától emlékezem. Igaz, fel-felbukkant, majd el-eltűnt gyermekkori emlékeimből. Hol nálunk lakott férjével, Édesanyám mostoha-
apjával, hol pedig a Szarvas-nemzetségbeli Emberek, a Szardakovok falujában. Ez a település tőlünk valamivel feljebb fekszik az Agan mentén. A Szarvas nemzetségből való volt második férje, a nyers és komor Nyikita bácsikám. A folyó felső és alsó szakaszán fekvő falvakba hordta a postát. Kicsit félttem tőle, igyekeztem minél kevesebbet hancúrozni, pajkoskodni a közelében. Egyszerűen megtartottam a három lépés távolságot. Nyáron kiszaladtam az utcára, és tarka kutyájával, Aj Amp-pal – a „Kis Kutyával” – játszottam.

Gyakran éreztem úgy, hogy Kis Kutya jóságosabb, mint a gazdája. Szorgalmasan hordtam neki a sült csuka pikkelyét... Ő pedig felugatott, dús farkát csóválta, mindenáron meg akarta nyaldosni az arcomat. S Harko kutyánktól eltérően, rögtön teljesítette parancsaimat. Ha bal

lábát kértem, azonnal felém nyújtotta. Ha pedig a jobbot, a jobbal szalutált. Harko viszont kérette magát, bosszantott. Lehet, hogy ezért gyakrabban játszottam az értelmes Kis Kutyával. Bundája sem volt mindennapi – fehér, fakó foltokkal.

Nyár közepén, a legnagyobb szűnyogjárás idején, amikor sajnálatból mindkét kutyát elengedték a láncról, keményen összemarakodtak. Kis Kutya oldalt Harko kutyánk nyakába harapott – fehér szőrét előntötte a vér. Lám, úgy adódott, hogy Nagyanyám kutyája győzött. Rosszallóan néztem rá – megsértődtem Harko miatt. Büntetésből ismét megkötöttem őket. Nem értékelték kellően a szabadságot...

Később, amikor Nagyanyám egyedül maradt, nem nálunk, hanem fiatalabb lányánál, Natalinál lakott a Felső Faluban. Natali egy viszonylag jó módú nyenyecéhez ment férjhez. Szarvasaik voltak. Emlékszem, télen a Cári út felé utaztában Natali néném néha betért hozzánk. Jól táplált szarvasok húzta trojkán érkezett, pirosposzgás arccal, fiatalon, jó minőségű **jaguskában**, hófehér, díszített **kiszben**, ragyogó kendőben. Ránk vélhetően úgy nézett, mint szegény rokonokra. Igaz, sok év múlva elvesztették szarvasaikat, s minden megváltozott. Akkor eszembe jutott Nagyanyám mondása, amit gyakran ismételtem:

„A kutyát vagy az embert ne sértsd meg okatlanul, mert előfordulhat az életben, hogy a legutolsó kutyára szorulsz egyszer!” Ami igaz, az igaz. Házunkban senki sem vonta kétségbe nagyanyó szavait.

Amikor örökre elment Anyám, Nagyanyám hol nálunk, hol Natali nénémnél lakott. Mindig örvendeztünk, amikor megérkezett hozzánk. Lizával főzött, mosott, varrt ránk. Csak egy dolog nem tetszett nekem: késsé gyakran és részvétellel ismételtette:

– Oh, ti támasz nélkül maradt, szomorú kis árváim!... Oh, ti támasz nélkül maradt gyöngye kis árváim!...

Ha már nem bírta tovább, ezt mondogatta:

– Oh, Vaszja unokámat láttam álmomban!...

Vaszja Natali idősebbik fia.

E szavak hallatán Apánk elvitte, vagy valamilyen alkalmi utazóval elvitette Nagyanyát a faluba, Nataliékhöz. Ragaszkodott hozzájuk is, bár Natali bogaras volt, meg az élet is elkényeztette, ráadásul úgy hírelett, nem is bánt túl jól idős édesanyjával.

Telt, múlt az idő – tavasz, nyár, sőt az ősz is elmúlt –, és amikor nekünk igen rosszul ment sorunk, Apa nevünkben szóbeli meghívást küldött Nagyanyánknak, hogy látogasson meg bennünket. S ettől a naptól kezdve Nagyanyó várásával telt az életünk.

Érkezése – természetesen ünnep volt számunkra.

Én mégis azokra az időkre emlékezem jobban, amikor még élt Anyám, és Nagyanyó is velünk lakott. Emlékszem, ül a kis lócán a kemence mellett. Haja hónál is fehérebb, mint a sirály tolla. Ragyogó, meleg tűz ég szemében. Fejét magasan tartja, hátát egyenesen. Kis asztalkánál ül – teát iszogat. Úgy ül ott Nagyanyó, mint egy cárnő. Magas. Nyugodt. Bájos. Ahogy most visszaemlékezem, nagyon szép volt fiatalkorában.

Odakuporodom mellé. Kis csészébe teát önt nekem is. Teázgatunk és beszélgetünk.

– Nagyanyókám, miért ilyen fehér a hajad? – kérdeztem.

– Majd megtudod, ha annyi évet megélsz, mint én – kezdi ráérősen a beszédet. – A te hajad is ilyen fehér lesz, mint az enyém. Majd akkor érted meg igazán, hogy miért is őszül meg az ember...

– Hát jó – bólintottam.

– Csak ne siess még...

– Jó-jó. ... És honnan jöttél a mi folyónkhoz, Nagyanyó?

– Messziről. A Turm Javen folyótól.

– Az Istenes Folyótól? – csodálkoztam el.

Turm Javen vagy oroszul Tromagan – fordításban „Isten Folyója”.

– Igen – mondja méltóságteljesen Nagyanyám. – Az Isten Folyójának van egy nem túl nagy mellékfolyója – a „Pinder Javen”. Ott születtem. Apámat, a te anyai dédapádat Pinder Javen Ikinek, Pinder Folyó Öregnek hívták...

– Nagyanyó, élnek-e fivéreid-nővéreid, vagy teljesen egyedül vagy?

– Én voltam a legidősebb a családban – emlékezik vissza Nagyanyám. – Utánam jön a húgom. Már ő is megöszült, mint én. Lehet, Roman, hogy te láttad is őt, a húgomat?...

– Hogy is néz ki?

– A Szarvas nemzetség mocsári ágából való, Jozsif édesanyja. A Jagurjah felső folyásánál élnek.

– Hát persze, hogy láttam, hogyne ismerném! – kiáltottam fel.

– Na, hát ő az én fiatalabb lánytestvérem...

– Nagyon hasonlít rád Mamuskám!

– Hát mit gondoltál, egy anyatejet szívtunk. Egy anya, egy apa adott nekünk életet.

– Nem is tudtam, hogy ő a húgod.

– Épp ideje, hogy megtudd és megjegyezd: ő az én húgocskám – a ti rokonotok. A rokonokkal pedig rokonmód kell élni, Roman.

Mindössze egyszer vagy kétszer láttam Nagyanyám húgát. Amikor az övéivel együtt betért hozzánk, nálunk éjszakáztak. És tényleg: húga – mint két vízcsepp – kiköpött Nagyanyánk. Nem tudod megkülönböztetni őket. Ugyanolyan magas, bájos, jó alakú. Ugyanolyan mozgékony. Szemében szintén meleg tűz ég. Még a hangja is a Nagyanyámé. Úgy tűnt nekem.

– Nagyanyókám, és fivéreid vannak-e?

– Három öcsém van... Oh-a, száz éve nem láttam őket! Oh, csak egyetlen pillantást is vethetnék öcsémre, rokonaimra. Micsoda boldogság lenne! ...

– Utazz el hozzájuk látogatóba! – tanácsoltam naivan.

– És mivel, azt nem mondanád meg?! – válaszolt csaknem kiabálva. – Az egyszemű szarvasbikákkal?!

„Egyszeműekkel” – ez azt jelentette, hogy a nem létezőkkel.

– Na és a kolhoz egyszeri utazáshoz sem tudna kisegíteni egy szarvasfogattal?

– A kolhoz?! – mérgelődött minden eddiginél jobban a Nagyanyám. – Ez a népnýúzó, kinek és mikor segített valaha is?! Na, mond csak meg!... Hét bőrt húz le mindenkiről!...

Erre már nem tudtam mit válaszolni. De tudtam mást is: szinte senkinek sincs saját szarvasa, bezzeg a kolhoznak egész nyája van.

– A kis lábujjamból is rövidebb a kolhoz emlékezete – mondta sóhajtozások közepette, de kicsit higgadtan Nagyanyám. – Amikor a kolhoznak ment rosszul a dolga, éjjel-nappal dolgoztam érte. Kolhoztag voltam, mint mindenki a folyónk mentén. Most bezzeg, hogy megöregedtem, már nem kellek neki...

Nagyanyám elhallgat. Én is ülök és hallgatok. Szürcsölgetem a teát.

Nagyanyám szemében még mindig haragos láng lobog. Majd megbékél lassan, aztán szinte teljesen megnyugodva mondja:

– De hiszen, Roman, igazad van: adhatna nekem a kolhoz egy fogatot, semmi bajuk nem esne... Mennyi erőt és könnyet adtam már neki!... De lám, most nincs minden rendben az emlékezetével – már nem tartja eszébe, ki tett érte jót, és ki rosszat...

– Lehet, hogy azért... még visszatér az emlékezete – válaszolom neki óvatosan. – Lehet, hogy megjön az esze, és gondol rád, Nagyanyó...

– A-a-a-a! – legyintett reménytelenül, és határozottan hozzátette: – Ha ez egyszer be is következik, bár ebben én erősen kételkedem, én már nem érem meg!

Nagy szünetet tart Nagyanyám, gondolkodik valamin, aztán meleg sugárzó szemét rám emeli, és higgadtan mondja:

– Valószínű, nekem már nem sikerül eljutnom Isten Folyójához, a szülőfolyóhoz. Nem adatik meg, hogy lássam bátyáimat, rokonaimat. De előtted, Roman, még az egész élet. Ha eljutsz szülőföldemre, feltétlenül keresd fel Tevlin nemzetségbeli rokonaimat. Hallod, Roman?

– Persze, persze. Hallom – válaszolom.

– Ők nektek is vérrokonaitok. Ezért keresd meg bátyáimat, rokonaimat, az ő gyerekeiket, és ha még élek, add át nekik üdvözlétemet: „Jó egészséget!” Hallod, Roman?

– Hallom – felelem.

– És ha már nem élek ezen a földön – folytatja Nagyanyó –, akkor te beszélj majd nekik unokáimról, rokonságomról az Agan partján. Hallasz engem, Roman?

– Igen – válaszolom elhaló hangon, mert egyáltalán nem akarom, hogy Nagyanyó itt hagyja Középső-Világunkat.

– Aztán sorban kérdezz meg mindenkit, hogy s mint megy sora. Ismerd meg a Tevlin nemzetség minden ágát, érdeklődj minden ember sorsa felől. Amikor aztán hazatérsz, meséld el mindent közeli és távoli rokonaidnak. Hogy mindannyian tudjanak a rokoni szálakról, hogy mindent tudjanak egymásról, érted?

– Ah-a – biccentek. – Azt hiszem, értem...

– Na, jó, majd ha megnősz, mindent érteni fogsz... – mondja Nagyanyó.

Ülünk, és kortyolgatjuk a teát. Anyai dédapjáról kezdem faggatni. Ki is volt ő, hol élt, ki maradt még az ő nemzetségéből?

– Ó, ez volt az én első házam... – sóhajtja Nagyanyó.

Átnéz a fejem fölött, mintha a múltat kémlelné. Én meg lassan úszom hangjának hullámain, és sok-sok mindent megtudok. Szavva dédapám még a század elején megkérte Nagyanyám kezét, és elvitte az Agan alsó folyásánál fekvő falujába, Maut Jaunba. Abban az időben elég nagy falunak számított a Maut Jaunnak, fő folyónk baloldali mellékfolyójának torkolatánál. Ott született édesanyánk. Két lánytestvére volt. Mindketten férjhez mentek, de néhány év múlva meghaltak. Eltávozott Szavva nagyapánk is. Nagyanyám pedig teljesen egyedül maradt. Ezekben az években jöttek az oroszok, elkezdtek építeni az Alsó-Falut, amelyet Intletovnak neveztek. Majd később Aganra keresztelték. Elkezdtek szervezni az első kolhozot. Nagyanyám ekkor sok-sok megpróbáltatáson ment keresztül. Hisz a falut Maut Jaun közelében építették fel, a túlsó parton. És anélkül, hogy bárkit is megkérdeztek volna, mindenkit beírtak a kolhozba. Különösen az özvegy, meg az egyedül élő asszonyok kerültek nehéz helyzetbe. Ha saját falujukban maradnak, akkor egy teljes családra számított hal- vagy prémtervet kellett teljesíteniük; vagy elmehettek fuvarozni – főként halat; vagy átköltözhetek a másik faluba „orosz munkára”. Ez volt a legeslegrosszabb változat. Közös barakkban laktak, ahol – mint Nagyanyám mondta – több családnak egyetlen sarok jutott. Az „orosz munkán” erdőt irtott Nagyanyám, aztán a fát fuvarozta az új házak építéséhez a faluba. Tavasz közeledtén, a legsárosabb időszakban fát fűrészelt az összes községi hivatalnak, fát hasogatott, majd hosszú rakásokba rakta össze szárítani. Nyáron halakat zsigerelt, és a húst nagy kádakban sózta be. Amikor pedig megérkezett a motoros az uszályal, saroglyán hordta oda a sózott hallal teli hordókat, hogy a rakományt a városba szállítsák. Télen a fagyott halat zsákolta meg fuvarozta. Szintén a városnak. Nyáron még a mezőn is dolgozott – krumplit és más zöldségféléket termesztett. Szénát kaszált a marháknak, télen pedig szarvas- vagy lófogattal szállította a faluba. A karámban a marhák és a lovak után – Nagyanyó itt egy csúnya szót használt – takarított...

A kolhozban minden munka nehéz, kézzel végezhető, nem asszonynak való – sóhajtott Nagyanyám. A gyengébbek beleszakadtak, és meghaltak. Az erősebbek túléltek ugyan, de most utolsó napjaikat élik...

– A háború alatt volt így? – kérdezem.

– Így volt ez a háború előtt, alatt és után, és most is így van – mondja mérgesen Nagyanyám.

– Azt gondoltam, csak a háború éveiben...

– Na, persze a háború idején még szörnyűbb volt – nem volt kenyér, minden csak fej-adagra...

Nagyanyám ismét elnéz fejem fölött, tekintete a múltba réved, és súlyos szavakkal szól:

– Az orosz munkánál semmi sincs nehezebb a világon...

És mint aki repülni készül, szállva szabadulni a szörnyűségektől, önkéntelenül megrázza kézfejét. És a közelmúltból kezére irányítja tekintetét.

– Fáj? – kérdezem együttérzőn.

Nagyanyó ironikusan méri végig magát tetőtől talpig, s nevetni kezd önmagán:

– Hol itt fáj, hol ott fáj, ha megöregszik az ember. Meg sem tudnád számolni, mennyi baja van...

Kis szünetet tartott, aztán hozzátette:

– Nem is érdemes megszámlolni....

Bármilyen különös is, amennyire én emlékszem, Nagyanyám egyetlen egyszer sem panaszkodott, hogy fájna valamije. Úgy emlékszem, egyetlen egyszer sem volt beteg. Jajgatni jajgatott ugyan, de leginkább csak nagy csodálkozásában vagy felháborodásában. Ritkábban, ha bosszankodott.

– És hogy bírják az orosz asszonyok az orosz munkát? – faggatom Nagyanyót.

Hosszasan elgondolkodik, hallgat egy darabig, majd így szól:

– Már megtanították őket az orosz munkára az évszázadok során. Úgy gondolom.

– És ki tanította meg őket?

– Ah, Roman, te mindent tudni akarsz! ... – mormogja szelíden Nagyanyó. – Ki? Ki?! Valószínű az orosz férfiak. Meg maga az élet... Vagy ki más?!

– A hantik dolga könnyebb, ugye?

Szokás szerint élesen elkülönül a két fogalom: a hantiknak dolguk van, az oroszoknak munkájuk. „Dolog” – a vadászat, a halászat, a rénpásztorlás, a házépítés, a varrás, a gyerek-nevelés és még sok-sok más. Egyszóval, minden, ami létfontosságú...

– Lehet, hogy a hantik dolga semmivel sem könnyebb, de megszokottabb mind a férfiak, mind a nők számára – vélekedik Nagyanyó.

– És kiknek szokatlanok ezek a dolgok?

– Mindazoknak, akik sosem jártak ösvényeinken, akik nem ismerik nyelvünket, élet-módunkat, életünket...

– Akkor számukra a mi életünk tűnik nehéznek, ugye?

– Igen. Mint nekem, ott az orosz faluban...

– Mire gondoltál ott, Mamuskám?

– Mire?... Hát sok mindenre. Leginkább arra, ami feltétlenül kell az embernek. A hanti embernek pedig a madarakkal-vadakkal, füvekkel-fákkal, bogyókkal-tobozokkal teli Földre van szüksége. Meg Vízre, halakkal-madarakkal, halakkal-vadakkal teli folyókra-tavakra. Meg asszonyokkal-férfiakkal, lánygyerekekkel, fiúgyerekekkel teli Otthonra. És arra, hogy Szíve, Esze meg a mi Mennyei Turmunk akarata szerint élhessen...

Nagyanyó, mintha belső hangjait hallgatná, sokáig csendben maradt. Ezalatt, persze, én már készen voltam az újabb kérdéssel:

– És mi történt veled később, Anyám Anyja, az Alsó-Faluban, Intletovban?

Nagyanyám, mintha nem is hallana engem, csak hallgatott. Aztán kis idő múlva felocsúdott, visszakérdezett, majd folytatta történetét. Történt, hogy abban az időben Szarvas nemzetségből származó Nyikita bácsikám lett a „postás” emberek egyike. Családi körben csak „Ikeli”-nek emlegették, ami annyit jelent, mint „Emberke” vagy „Kisöreg”. S lám, egyszer csak fogta, és magával vitte Nagyanyót otthonába a Felső Falu mellé. Így kerültem a második házba, sóhajtozza Nagyanyám. Felső Folyó lakóinak épp oly nehezen ment sora, mint az Alsóénak. Itt is kolhoz – ott is kolhoz. Itt is szolgaság – ott is szolgaság. Akár itt élsz, akár ott.

Egyre megy. Csak a kolhozok neve volt más: Felső Faluban Kirov, Alsó-Faluban Május 1. De ettől még senkinek sem ment jobban.

A második házban született kisebbik lányom, Natali – emlékezik vissza Nagyanyó. Ő a Szarvas nemzetség folyami ágához tartozik – anyátok édestestvére.

– A ti anyai vérrokonaitok – biccentett felém és lánytestvéreim felé Nagyanyó. – Ők mindannyian Maut Jaun folyó emberei, az Alsó-Agan menti Pokacsevok.

– Hány rokona volt Nagyapánknak? – teszem fel a kérdést.

– Ki számolta volna meg őket! – csodálkozik Nagyanyám. – Hiszen bűn megszámolni az élőket...

– Hát fivérei-nővérei voltak-e?

– Naná. Maut Jaunban három bátyja is élt nagyapátoknak. Nekik is voltak saját gyerekeik. A gyerekeik gyerekeinek is vannak gyerekeik. Ők is a rokonaitok.

– Akkor hát hány rokonunk is van valójában?...

– Miért, olyan rossz, ha sok rokona van valakinek?

– Á, az inkább jó.

– Csak rokonmód kell velük élni – emlékeztet Nagyanyó. – Jó rokonként, emberségesen!...

– Miért, embertelenül is lehet élni?

– Előfordul, hogy a közeli rokonok látni sem bírják egymást, mint az idegenek – mondja Nagyanyám. Hát bizony ez nem illendő dolog.

– Én szeretettel viszonyulok majd a rokonaimhoz – győzködöm Nagyanyót.

– Ó, mindannyian ezt mondjátok, míg kicsik vagytok – dörmögi Nagyanyám. – Aztán ha felnőtök – kevés, aki megismeri saját rokonait...

Zsémbszédik ugyan Nagyanyó, de úgy látom, elégedett szavaimmal.

Sok minden tetszett nekem a Nagyanyámban. Tetszett, ahogy Apámmal beszélt: mindig udvariasan, nagy tapintattal és figyelemmel. Igaz, Apám is így beszélt Nagyanyámmal, mint ő vele. Egymás közt szigorúan betartották a szokásokat: kizárólag magázták egymást, kizártak szótárukból minden rossz hangzású, vulgáris kifejezést, beszédfordulatot. Nagyanyám leengedett kendő mögé rejtette el arcát, Apa pedig, mielőtt a házba lépett volna, még a küszöb előtt könnyű köhécseléssel jelezte érkezését.

Nagyanyám soha nem kezdeményezett beszélgetést a férfiakkal, ha jött hozzánk valaki. De ha az ő véleményét is kikérték, mindig méltóságteljesen, állhatatosan és magabiztosan válaszolt – mint egyenrangú partner.

Ülünk, iszogatjuk a teát, beszélgetünk. Bár az ő asztalán is ugyanaz az étel van, mint a miénken, mégis minden finomabbnak tűnik, amit az övéről fogyasztok. Úgy érzem magam nála, mint a vendégségben, hiszen mindig csak kínálgat engem. Aztán véletlenül, szinte észrevétlenül közelebb húzza asztalom végéhez a nyárson sült halat, amit eszem ágában sem volt megenni. Ám most olyan közel került hozzám, hogy nem lehet nem elvenni. Ha pedig félretolod – a háziasszonyt sérted meg vele. Fogom hát a halat, és mire észreveszem, már csak a szálkái meg a gerince marad tányéromon. Aztán előkerül a cukortartó. Annyi cukrot falhatok belőle, amennyit csak akarok. Hiszen vendég vagyok – szent és sérthetetlen a háziasszony szemében. Bármit csinálnék, sem szólna rám senki, semmiért sem tenne szemrehányást. Ugyanakkor azt is tudom, hogy nem hagyhatom cukor nélkül Nagyanyámat. Tudom, hogy vendégségben az utolsó falatot soha nem szabad elvenni a tányérról. Tudom, hogy vendégségben szerényen, szolidan kell viselkedni, hogy elmeneteled vagy elutazásod után is jót mondjanak rólad abban a házban. Ezért tudatosan törekszem is úgy viselkedni, ahogy vendégségben illendő...

Sok érdekes holmija van Nagyanyámnak. Van egy teáskannája, aminek olyan hosszú a nyaka, mint a fogolymadaré. Igaz, hogy kisebb nála. De ugyanolyan szép fehér. Meglehet, ha ez a mocsári madár veszélytől való félelmében összegömbölyödik egy zsombék melletti göd-

röcskében, pontosan úgy néz ki, mint Nagyanyó teáskannája. Nagyanyám óvatosan, két kézzel tartja, s teát önt nekem. Számomra pedig ez a tea a legfinomabb, a legízletesebb a világon.

– Honnan van ez a teáskanna, Nagyanyókám? – kérdezem:

– O-o, még a Fehér Cár idejéből való! – jelentette ki ünnepélyesen e szavakat a teafőzőre pillantva.

– És hogy került hozzád a Fehér Cártól?

– Édesapám, a te dédnagyapád, Pinder Jaun Öreg hozta a városból.

– Melyikből?

– Szurgutból.

– A Fehér Cárral is találkozott ott?

– Arról, hogy találkoztak-e vagy sem, semmit sem mondhatok neked. De arról mesélhetek, hogyan utazott el oda minden évben a vásárra...

– Nosza, kezd el...

Nagyanyó pedig ismét mesélni kezd. Ha van hozzá hangulata, vég nélkül mesél. Én meg csak csendben csodálkozom: mindenre emlékezik, mindent tud az én Nagyanyám. Végül elhallgat. De én újabb kérdéssel állok elébe:

– Mit szeretnél legjobban az életedben, Anyám Anyja?

– Tiszta Eget...

Ez azt jelenti – Életet. Így értettem.

– Akármilyen hosszú az élet, mindig rövidnek tűnik – sóhajt szomorúan Nagyanyó. – Minél többet élsz, annál tovább szeretnél még élni. Annál kevesebb az Élet...

– Örökké élj, Nagyanyókám – mondom. – Hiszen te senkit sem zavarasz a Földön...

Anyám Anyja rövid ideig töpreng, aztán felemeli a fejét. Szeme meleget áraszt.

– Persze hogy élni fogok – mosolyogva, magabiztosan mondja, majd végighordozza tekintetét az egész házon: Anyámon, nővéreimen és rajtam, aztán hozzáteszi. – Mindannyiútokban fogok élni. Szemetekkel fogom nézni a Napot és a Holdat. Fületekkel fogom hallgatni a Mennyet és Földet...

Majd megérezve ki nem mondott kérdésemet, megmagyarázza:

– Aztán... a gyermekeitekben élek majd. Az ő szemükkel nézegetem majd a Magasságos Mennyet...

– És azután?

– Aztán gyerekeitek gyerekeiben élek majd tovább. Az ő szemükkel nézem az Eget és a Földet. Fülükkel hallgatom a Világot...

– Így majd örökké élsz?

– Igen, örökké...

És én hittem, hogy örökké élni fog. Hát elképzelhettem volna magam Nagyanyó nélkül?! Persze hogy nem. Az én Nagyanyám örökké él. Ebben hittem. Meglehet, ez volt a gyermekkor legelragadóbb pillanatainak egyike...

NANI ÉS PORNE

Az esti csendben, a titokzatosan pislákoló csuval melegénél Anyám visszaemlékezett Nanira és Pornéra. Valamikor réges-régen, mesélte Anyám, az emberiség és az élet keletkezésének hajnalán összevitatkoztak Nani és Porne. Azon vitatkoztak, hogy milyen is legyen a Föld meg a vizek.

Nani: – Legyen akaratom szerint: A folyó egyik oldala fölfelé, a másik lefelé folyjék.

Porne: – Nem, legyen az én akaratom szerint: A folyó mindkét oldala folyjék lefelé!

E vita óta egy irányba folynak a folyók, lefelé. Így a mi Aganunk is. Szerettem volna elképzelni, amint az egyik parton a torkolat irányába folyik a víz, a másik parton pedig fölfelé. Jó ez, vagy rossz? Úgy éreztem, hogy ez mégiscsak jó dolog. Hiszen Nani Ne – jóságos mesebeli asszony. Szép. Szerény. Csendes. Mindig csak a Jót akarja az embereknek. Úgy rendeltetett, hogy a Jóságos Tündér mindig valami jót tegyen az emberekkel. Mindenesetre, hogy biztosabb legyek a dolgomban, meg is kérdeztem Anyámat:

- És nekünk mi hasznunk lenne belőle, ha a folyó vize felfelé tartana?
- Hogy-hogy? Csodálkozott Anyám. – Megkönnyítette volna az életünket.
- Hogyan, milyen módon?
- Ha felfelé kell utaznod – átúszol arra az oldalra, amelyik felfelé folyik. Ha pedig lefelé kell menned – arra az oldalra mész, amelyik lefelé folyik...
- Nem kell árral szemben húzni a csónakot – bizonygattam.
- Igen, nem szenvednék a vontatókötéllel – hagyta helyben Anyám.

Ő aztán tudta, hogy mit jelent árral szemben vontatni a csónakot. Igaz, nővéremmel mi is igyekeztünk segíteni szüleinknek, mikor kiszálltak a partra vontatni. De a mi lábunk nem bírta sokáig. Fel kellett gyorsítani a csónakot, hogy elérje a megfelelő sebességet. Ehhez bizony szaporán kellett szedni a lábainkat. Ezért hamar lemaradtunk.

Eltűnődtem Nani Nén, Nani Asszonyságon. Neve Fehér Nyírgombát jelent. Hófehér. Tetszik nekem ez a gomba. Öreg nyírfákon nő. A taplógombával ellentétben puha és kellemes tapintású. Idősebb fivérem, Galaktyion néha hozott haza nani-gombát. Különböző dugókat faragtunk belőle. Réges-régen, mint mondják, kiszárítva taplónak is használták. Száraz tapló-darabkával és tűzszerszám segítségével csiholták a Tüzet... Ezért Anyám szigorúan ügyelt arra, hogy egyetlen falat gombát se dobjunk el a házban, egyetlen darabka se kerüljön lábunk alá. Bátyámmal a legutolsó morzsáig gondosan összegyűjtöttük, a felesleges apró darabkákat, és kivittük a „tisza helyre”, a ház „háta” mögé, s ott a fa alá öntöttük, ahol emberi láb nem érinthette.

Nani Ne és Porne közben még mindig azon vitatkoznak, arról akarnak dönteni, hogy milyen legyen a Föld, és milyenek legyenek a vizek.

Nani: – Legyen akaratom szerint: Az egyik oldalon víz folyjék a folyóban, a másikon halak meg vadak zsírja...

Porne: – Nem, legyen az én akaratom szerint: mindkét oldalon víz folyjék!

Porne szavai nyomán minden folyóban víz folyik és nem zsír. Így a mi Aganunkban is.

Pedig milyen jót akart tenni az emberekkel Nani!

Hogy mindenki jóllakhassék.

Hogy mindenki és mindig jóllakhassék.

Ezt értem, ezért most semmit sem kérdezek Anyámtól.

Ah, Porne, mit tettél?! Egyébként mást nem is nagyon lehetett tőle várni. Tudom jól a mesékből, hogy Porne – a tisztátlan erők nemzetségéből való, az ördög nemzetségéhez tartozó asszonyság. Ostoba. Durva. Tisztátalan. Egyszóval szöges ellentéte Nani Nének. Arra az asszonyra, aki mindent fordítva csinál, azt mondják – Por Ne. Azaz Por Asszony. Néha az ugyanilyen férfiakra is mondják – Por Ko, azaz Por Férfi. Bár Por Ko a mesékben sosem fordul elő, csak az életben.

Nem szívem szerint valók Porne szavai, ezért meg is kérdezem Anyámat:

- Miért kerekednek felül Porne szavai, és miért maradnak alul Nani Néék?
- Azért, hogy mi, hantik nyomorogjunk...
- De hát miért?
- A Szerencsétlenség Kora jött el. Azt mondják, réges-régen is volt már ilyen. A Jóság Korát a Betegség Kora váltotta fel, a Háború Százada, a nagy víz – a Vízözön százada... Most is ilyen idők járnak – nem élhet az ember úgy, ahogy szeretne. Ezt sem szabad. Az is tilos... Hát élet ez?!

Azt, hogy mit jelent a „tilos”, már tudtam.
Imádkozni Torumhoz, a Magasságos Istenhez – tilos.
Imádkozni az agani isteneinkhez – tilos.
Imádkozni a házi istenségekhez – tilos.
Sámánolni – tilos.
Medveünnepi szertartást rendezni – tilos.
Gyerekeinket a messzi internátusba nem odaadni – tilos.

Szülőfölded erdeiben, birtokodon élni – tilos. Azokban az időkben az összes vadászt, halászt falvakba kényszerítették, a kolhozok központi majorjaiba. A számtalan „tilos” megszegőit szigorúan büntették. A kerületi központból, Szurgutból „kis puskával” jött egy ember, talán rendőr, talán enkávédés – és összegyűjtötte a sámánokat, és mindenkit, aki az Istenek segítségével akarta megdönteni a szovjethatalmat és a Nagy Vörös Embereket, a kommunistákat... Így esett, hogy Porne Ideje jött el, és minden visszajára fordult...

Azok, akiket elhurcoltak, sohasem tértek haza. – Valóban a Szenvedés Százada ez, sóhajtottam Anyám.

- Vajon meddig tart még e század? – kérdeztem Őt.
- Valamikor majd csak véget ér...
- És akkor Nani Ne szava győzedelmeskedik majd?
- Igen... Az Ő akarata – pontosította Anyám.
- Hamarosan eljön ez az idő?
- Ki tudja... De a bánat és fájdalom ideje után a Jóság Kora köszönt ránk – Nani Ne ideje...
- A mesebeli Nani Néé?
- Igen...
- Jóság Kora?
- Igen, a jóé, a jótetteké...

Ám e Jóság akkoriban olyan gyengének, törékenynek, zsenének tűnt nekem, mint Nani Ne, az erdei szépség. A győztes Porne-század semmi jót nem hozott sem neki, sem nekünk. Ezért is éltünk mindannyian a mesebeli tündér, Nani Ne jöttére várva...

NAGYANYÓ KISHÚGA

Azon a nyáron a Szarvas nemzetségből való Jozsif és családja falunkban töltötte a nyarat. Azt rebesgették, hogy a kolhoz megparancsolta Jozsif bácsikámnak, hogy Édesapánkkal egy bokorban halásszon kerítőhálóval. Ezért ott kellett hagynia a családi fészket Jagurjahban – nincs mit tenni, amit a kolhoz parancsol, haladéktalanul teljesítened kell.

Mi pedig örültünk a vendégeknek, új szomszédainknak.

A szigeten telepedtek le, Keresztapám deszkaháza közelében. Nyírkéreg sátrat állítottak. Átmeneti szállásra rendezkedtek be, egy nyárra. Ugyanis abban reménykedtek, hogy jövőre visszaküldi őket a kolhoz szülőfalujukba, Jagurjahba.

Egy-két nap múlva Galaktyion bátyám hozta nekünk a következő üzenetet:

- Nagyanyó Kishúga kéri, menjetek el hozzá vendégségbe.

Mi pedig Liza nővéremmel nyomban el is indultunk Nagyanyám Kishúgához, Jozsif bácsikám Édesanyjához. Szállásunk a vízfolyáson túl volt, egy kicsit lejjebb a folyó mentén. A nyár közepére csaknem teljesen kiszáradt a vízfolyás, így gázolva keltünk át.

Nagyanyó Kishúga, mikor meglátott minket, úgy sóhajtozott és hálaistenkedett, mint Nagymamánk szokott. Megcsókolt bennünket, s a csumban saját térfelére ültetett le minket. Aztán, mint a felnőtt vendégek elé szokásos, elénk is tett egy kis asztalkát, és teával vendégelt meg bennünket. Igazság szerint, ha gyerekek mennek vendégségbe, természetesen megkínálják

őket valamivel. De asztalt kizárólag csak felnőtteknek állítottak, s teát is csak nekik adtak. Ám Nagyanyó Kishúga felnőttként fogadott minket. Mindenféléről kérdezgett bennünket. Hogy élünk? Mit eszünk? Milyen ruhát hordunk? Hogy érzik magukat otthon hagyott hűgocskáink?

Kérdéseire az idősebb testvér jogán Liza válaszolt. Én csak vendégként üldögéltem, hallgattam, kortyolgattam a teát. Csak akkor nyitottam ki a számat, ha egyenesen hozzám fordultak. Végül is új emberek, először még szemügyre kell őket venni.

Legelőször Nagyanyó Kishúgát néztem meg magamnak. Csodálatos: Nagyanyámmal úgy hasonlítanak egymásra, mint két vízcsepp. Nem tudod megkülönböztetni őket. Olyan magas, karcsú, jó alakú. Ugyanolyan könnyen és gyorsan mozog. Szemeiből ugyanolyan meleg tűz árad. Ráadásul a Nagyanyám hangján beszél. Mintha csak Nagyanyó hangját hallanám, pedig ő már itt hagyott bennünket és mindenkit a Középső-Világban. Ám hangja ma is hallik. Él a hangja. Mintha ő maga is élne. Csak nem nálunk, hanem a Szarvas nemzetségből való Jozsif házában. De hát miért is nem a mi házunkban él?! Milyen jó volna, ha nálunk lakna!...

Elbűvölten néztem Nagyanyó Kishúgát, Nagyanyánk hasonmás darabkáját.

Hamarosan meggyőződtem róla, hogy nagy szükség van rá ebben a csumban. Körülötte ugrándoztak az unokák: Lida és Valja, akik féltékenyen sandítottak rám. Jegorka, a legkisebb unoka is igyekezett Nagyanyó Kishúgához bújni, miközben valamit gagyogott. De Ő elhessegette magától, mondván, hadd beszélgessek egy kicsit a vendégeinkkel, nővérem unokáival. Amazok pedig kedvetlenül vonultak vissza a csum anyai térfelére.

Nagyanyó Kishúga öntött nekünk még egy kis teát. Mi meg csak ültünk az asztalnál nővéremmel, sehogy sem akaródzott elmennünk. Főként a háziasszony vitte a szót. Mi jószerevével csak a kérdéseire válaszoltunk.

Teázgatás közben hogy, hogy nem, szóba hozta, hogy egyik legnehezebb dolog az életünkben a ruha- és cipővarrás. Liza nővérem akkoriban tizenegy-tizenkét éves lehetett. És nem győzött mind az ötünkre varrni. Nem is győzte, de időnként nem is tudott mindent megvarrni. Emlékszem, egy csatakos ősön, az első hó után könnyek között ült a hosszú téli szőrme-csizmám talpa fölött. Még a háromélű túvel sem tudta átfúrni a vastag és kemény talpbőrt. Én meg csak ott járkáltam körülötte, siettettem, meglehet, még nyafogtam is, mert nem tudtam kimenni az utcára. Ez volt az egyetlen pár csizmám...

A vendégeskedés befejeztével megittuk a teát, és hazafelé készülődtünk. Nagyanyó Kishúga unokáival együtt kikísért bennünket. Búcsúzóul így szólt:

– Hozzátok el nekem a varrnivalót. Megvarrok nektek ezt-azt.

– És mikor hozhatjuk? – kérdezte Liza.

– Akár holnap.

– Jól van.

– Bár kicsit kezd romlani a látásom, de ha probléma adódik, Lida Anyja segít – biccentett fejével Nagyanyó Kishúga menyé, Jozsif fia felesége felé.

– Hozzátok csak nyugodtan, segítünk – mondta Lida Anyja. Nagyanyánk feleslegesen okolja a szemét, még mindig ő a legügyesebb a házi munkákban!...

– Ah, hol van már a fiatalkori éles szemem! – sóhajtott a Nagyanyó Kishúga. – Hol van már fiatalkori fürge kezem!...

Persze én sem tudtam, hol van fiatalkori szeme és keze. Örülnék, ha segíthetnék neki, de hogyan?! Csak tartson még ki a szeme és a keze!...

Hazaindultunk. A vízen való átkeltünkkelor visszanéztem. Nagyanyó Kishúga a csum mellett állt, nézte távolodó lépteink nyomát. És, bizonyára úgy, mint egykor nagyanyánk, ő is hangosan siránkozott: „Oh, ti támasz nélkül maradt, szomorú kis árváim. Oh, ti támasz nélkül maradt gyöngé kis árváim!” Bár előttünk nem mondott ilyeneket, de eljövételünk után bizonyosan. Tetszett, hogy kerülte a sajnálkozó szavakat. Rosszul esett, ha sajnáltak bennünket. Biztosan Nagyanyó Kishúga is tudta ezt, ezért volt tekintettel önérzetünkre.

Ettől a naptól fogva az egyre jobban kiszáradó vízfolyáson keresztül jártunk Lizával Nagyanyó Kishúgához, s hordtuk hozzá a varrnivalót. Arra nem emlékszem, hogy mit varrt lánytestvéreimnek, de arra igen, hogy mit varrt nekem. Egy új inget, egy picike **malicát**, és talpat a nyári nűrükbe.

– Ezt mindjárt megvarrom – mondta. – Hozzatok még valamit. Hozzatok csak, amíg látok, s amíg az ujjaim is mozognak...

Így hát egész nyáron jártunk Nagyanyó Kishúgához.

Lehet, hogy lánytestvéreim szívesen játszottak volna az ő unokáival. De a vízfolyás elválasztott bennünket, a kicsiket pedig sehova sem engedték el felügyelet nélkül. Lida, Nagyanyó Kishúgának idősebb unokája talán két évvel volt fiatalabb nálam. Iskolába mégis mindketten ugyanabban az évben, ugyanazon az őszen és ugyanabba az osztályba – az előkészítőbe – kerülünk. Szemmel láthatóan nagyanyjára ütött. Olyan eleven és gyors volt, mint Nagyanyó Kishúga. Arcvonásai ugyanolyan kellemesek, mint az övéi. A természete is Nagyanyó Kishúgára emlékeztetett. Emlékszem, hogy az egész iskola legnagyobb csodálkozására sok fiút megelőzte a síelésben.

Nagyanyó Kishúga hogy, hogy nem mellemre szegezte tekintetét, és megkérdezte:

– Roman, mit rejtegetsz a kebleden?

Inamba szállt a bátorság, s egy szót sem válaszoltam. Liza sietett a segítségemre. Helyettem is ő vágta ki magát:

– Nincs ott semmi. Egyszerűen ilyen a malicája.

– Azt gondoltam, valami varrnivalót rejteget ott, s szégyelli ideadni – mondta Nagyanyó Kishúga.

– Már odaadtunk minden varrnivalót – válaszolta Liza.

– Nem kell szégyellni a segítséget – mondogatta Nagyanyó Kishúga.

Zavartan elmosolyodtam.

Őszre járt az idő. Én pedig ott álltam a rövid, egy régi öltözetből – már Anyám halála után – átalakított szörmemalicában. Lerítt róla, hogy jól elszabták. Elöl a mellrészére egy hosszú szőrű darab jutott, ezért, mint mondják, kerékként domborodott a mellkasom. Erre figyelt fel Nagyanyó Kishúga. Rám nézett, s figyelmes tekintete mindenem megakadt, aminek nem úgy kell lennie egy kisgyereken.

Egyre gyérebben sütött a nap.

Nyirkosan hűvösek lettek az esték.

Reggelenként mindenem zúzmara ült.

Megérkezett az ősz.

A Szarvas nemzetségbeli Joszif családja hazafelé készülődött, Jagurjahba. A nagy csónakba rakták holmijukat, és kezdtek kievezni a vízfolyáson át. Az Aganon, az árral szemben majd kötéllel vontatják a csónakot a homokos parton. Három-négy napba is beletelik, mire hazaérnek.

Nagyanyó Kishúga a csónak közepén ült, kendője alól nézett bennünket. Lánytestvéreimmel álltunk a kikötőhídon, és őt néztük. Búcsúzóul átadta az utolsó varrásokot, s derűs, tiszta hangján ezt mondta:

– Ha elmennék a másik Világba, jó szívvel emlékezzetek rám...

Mindannyian nagyon hálásak voltunk neki, de semmit sem mondtunk. Mert nem szokás szavakkal hálálkodni. Csak szomorúan mosolyogtunk. Nagyanyó Kishúgából áradt a kedves-ség, a melegség. Közeliében bennünk is jóleső melegség áramolt, s nem éreztük magunkat magányosnak.

Hosszú életet élt Nagyanyó Kishúga. Hosszút és nehezet. Néhány év elteltével meghalt menyee, Lidia Anyja. Négy árva szakadt a nyakába. Utolsó unokája egészen pici volt még. Nagyanyó Kishúga mindegyiket felnevelte, az idősebbeket férjhez adta, s rövidesen dédanya lett. Dédanyaként még jó néhány nyarat és telet ért meg. Aztán itt hagyta Földünket és

Egünet. Hol és mikor jutott el hozzám a hír Középső-Világból való távozásáról, a mai napig sem emlékszem. Hol talált végső nyugalomra – a Jagurjah felső folyásánál vagy az Agannál vagy a Felső Faluban – máig sem tudom. Fel sem fogtam, hogy örökre elment Nagyanyó Kis-húga, agani Nagyanyánk egy darabkája.

Oh, milyen rövid az emberi emlékezet, milyen rövid!

Oh, milyen későn ébred fel az emberi értelem, milyen későn!

Pedig Ő segített nekünk életben maradni...

ŐSZÖK

NAGYAPÁM SZARVASAI

A Nagy Meredek Parton haladtunk Apámmal. A vén fenyők benőtte part egyik oldalon meredeken ugrott ki a Mocsaras Vízfolyás fölé, a másikon – a mocsárvölgy fölött végződött meredeken. Fent, a kiugró hegyfokon gödrök, árkok vannak a fenyők alatt. Egy őskori városnak, a Dalos Emberek településének, Aroh Jahnak a nyomai ezek. Így nevezik őket meséinkben, mítoszainkban.

Némán álltunk a hegyfokon, majd az Őszi Szállás irányába indultunk a szarvasok keresésére.

Ősz volt. Ködös, nyirkos idő. Az ösvényt lédús, fehér rénzuzmó szegélyezte, ha rá is léptünk, rögtön felegyenesedett. Az áfonyabokrokkal tarkított ösvényen túlevelek sárgáltak narancsosan. Apának kevés szarvasa maradt – így mostanában ritkán keveredtek az Otthoni Fenyves eme eldugott kis sarkába.

Kelet felé vettük utunkat. Jobbra a hegyoldal lábánál a sík, tiszta mocsár, a szor húzódott. Balra pedig a néma fenyves oltalma alatt fehér rénzuzmó ékeskedett kis áfonyabokrok társaságában. Aztán az alig észrevehető, fiatal fenyőkkel sűrűn benőtt kis halomhoz értünk. Közöttük két-három megroggyant, moha- és zuzmólepte fatörzs árválkodott. Apám lépteit lelassítva felénk fordította fejét, majd így szólt:

– Itt állt Nagyapád téli háza...

Odamentem a fatörzsekhez. A ház helyén négyzet alakú bemélyedés maradt – a padló meg a lócák. A rénzuzmó ezeket is benőtte már régen.

– Mikor éltek itt? – kérdeztem Apát.

– Sok évvel ezelőtt...

– Emlékszel még arra, hogy s mint éltetek itt?

– Igen, még elevenen él minden az emlékeimben...

Sokáig hallgattunk. Apám elővette a dohányszelencét, óvatosan, nehogy kiszórja a dohányt, kinyitotta. Én meg szemügyre vettem az elhagyott települést – talállok-e az egykori életre utaló nyomokat; szarvasok agancsait, koponyáit a fákon, kivénhedt szánokat, kenyérsütő-kemence-maradványokat, vagy bármi mást, ami ember után maradhat a földön. De az idő majdnem mindent eltüntetett, mindent fehér rénzuzmó borít. Zuzmó, amit oly nagyon szeretnek a szarvasok. Meg is kérdeztem Apámat:

– Hány szarvasa volt Nagyapámnak?

– Amikor itt éltünk, körülbelül száz...

– Meg lehetett belőlük élni?

– Igen.

– És amikor kihalt a szarvas nemzetség?

– Aztán, azután... jöttek a nehéz kolhozévek...

Apám elhallgatott.

Jó hely ez, gondoltam. S amíg ott álltunk, gondolataim a négy égtáj irányába kalandoztak. Északra – túlevelű erdő, mocsár folyókkal és tavakkal, azon túl a nagy Vatyjogan folyó, ahol Nagyapám ősi laka is volt. Napkeletre – fehér rénzuzmós fenyvesek egészen az Agan felső folyásáig. Déltre – szor, a Mocsárvidéki Vízfolyás, az Agan és a fekete vegyes erdők. Nyugatra, napnyugta irányába – fenyőerdő, a Szent Patak, majd újra a fenyves... Meglehet, hogy Roman Nagyapámnak másra nem is volt szüksége...

– Nagyapád nem volt se gazdag, se szegény... – folytatta Apa. – Szerinte Dédapádnak is ugyanennyi szarvasa volt. Se nem sok, se nem kevés...

Továbbmentünk.

Egyszer valamikor visszatérnek hozzád Nagyapád szarvasai, sugallta Apám az áfonyabokrokkal benőtt ősi ösvényen lépegetve. Szerencsés ember volt és gyors. A szerencse pedig nem múlik el nyomtalanul. Eljön majd az az idő, amikor Nagyapám szerencséje rám, egyetlen unokájára száll. Szarvasai előbb vagy utóbb visszatérnek az én legelőmre. Így volt ez, amióta világ a világ. Most, Apám mögött lépegetve hallgatom őt, és szentül hiszem, hogy a közeljövőben bekövetkezik mindez.

Persze, ha lesz földünk – fejezi be gondolatát Apám, s fejét a vízfolyás felé fordítja, amely mögött hangosan bűg a fűrotornyok felé repülő helikopter.

De ekkor még nem törődtem a helikopterrel, amely Édesapámat annyira nyugtalanította.

Nagyapám szarvasaira gondoltam, szarvasainak nemzetségére. És hittem, hogy egyszer eljön az az idő, amikor szarvasok szárnyalnak újra e benőtt csapásokon. Hallottam patáik dobogását, szarvaik csilingelését, „beszélgetésük” moráját. El sem tudtam képzelni földünket és földjeimet szarvasok nélkül.

Ballagtam Apámmal az ösvényen. És láttam, mint legelnek Roman Nagyapám láthatatlan szarvasai...

ISTEN TEREMTETTE KENYÉR

– Felső Isten Atyánk hóból teremtett lisztet – meséli Galaktyion bátyám. – Ám a nyár beköszöntével elolvadt a liszt. Ekkor újra munkához látott, de nem sok eredménnyel. Végül a harmadik alkalommal sikerült lisztet teremtenie. Így kapták az emberek a kenyeret. Így mesélték az ős öregek...

Bátyám a „Honnan származik a kenyér?” kérdésekre válaszol.

Anyám Apámhoz küldött a válaszáért, ő pedig a bátyámhoz. Aki még emlékszik mindarra, amit a nagyanyáktól-nagyapáktól hallott az első kenyérről.

Valószínű a kenyér szorul a legnagyobb segítségre, tűnődtem magamban. Anyám ugyanis gyakran mondta: „Segítségül a kenyérnek!” A **porsza**, a füstölt hal apróra zúzott csontjaiból készült örlemény – segítség a kenyérnek. A tavasszal kiolvasztott csontzsír – segítség a kenyérnek. A különféle nyári és őszi bogyók – segítség a kenyérnek. Úgy tűnik, hogy a kenyér állandóan segítségre szorul. Eljött az az idő, amikor óvni kell a kenyeret. És tisztelni.

Anyám tisztelte a kenyeret.

Anyám óvta a kenyeret.

HANTI KENYÉR

Anyám leggyakrabban hanti kenyeret sütött nekünk – vékony, holdkerek lepénykét. Szerettem nézni, hogy készíti a kenyeret. Húslével vagy hallével gyúrja meg a tésztát. Egy falatkát meghemperget a lisztben – vidrafej nagyságú gömböcske lesz belőle. Fogja a forró serpenyőt, pici lisztet szór a fenekére, s beleteszi a „vidrafejet”. Tenyerével felülről könnyedén nyomogatva egyenletesen elsimítja a tésztát a serpenyő alján. Aztán késsel vagy pálcával egyenes sorokban háromszögletű mélyedéseket rajzol a lepénykébe, olyanfélét, mint amilyen nyomokat a siketfajd hagy a homokban. Mintha ez a szép és peckes madár, „átrepült” volna kenyérünkön, és elrejtőzött volna az erdő sűrűjében. Nagyon tetszettek a kenyérkén látható „fajdnyomok”. Előfordult, hogy Anyám rám bízta a kést vagy a pálcikát, én pedig nagy igyekezettel formáztam a „fajdnyomokat” – egyik nyomot a másik után, egyik sort, a másik után.

Amikor megfordítottuk a kenyeret, ugyanilyen nyomokat karcoltunk a másik felére is.

- Anyám, miért rajzolsz rá nyomokat?
- Eleink is így sütötték a kenyeret – válaszolta Anyám.
- És mi célt szolgálnak ezek a nyomok?
- Valószínű, hogy jobban megsüljön a kenyérke, egészen belül is...
- Lehetséges, hogy csak dísznek vannak?
- Az is lehet – hagyta rám Anyám.
- Hiszen a szép kenyér finomabb is, nem?
- Dehogynem.

Anyám közben kivette a kenyeret a serpenyőből, gondosan körbenézegette. Majd egy kis karónak támasztva forgácsot dugott alá, s lerakta a tűznél. Így azok a szélek is átsültek, amelyek esetleg nem sülték meg eléggé a serpenyőben.

Bár rozslisztből készült, mégis világos, sőt majdnem fehér kenyér sült ki, olyan, mint a Hold a nappali égen. Azért, mert előzetesen lisztben hempergették meg, valamint a serpenyőt is belisztezték. Ha hirtelen kell, az ilyen kenyér gyorsan megsüthető. Vagy ha nincs zsír – nincs mivel kikenni a serpenyőt. Kikenésre zsíros csukabelsőséget szokás használni. Ebben az esetben a tésztát sima lapátkával helyezik a serpenyőbe, és a tetejét vízzel teli tálkába mártogatott késsel kisimítják. Ennek a kenyérnek viszont sötétbarna lesz a héja. Az utolsó lepénykére mindig nagyon fentem a fogamat. Anyám a csukahájfalatokat serpenyő fenekére szórta. Ezek aztán belesültek a tésztába, friss zsírral itatták át a kenyér héját, amitől különösen finom lett.

Harmadik módja is van a hanti kenyér sütésének. A tésztát vastag rétegben helyezik a serpenyőbe, s amikor mindkét oldala átsült, körbekerítik a serpenyő mentén, s kiemelik. Majd vastag cérnával kettévágják a lepényt. Két kenyeret kapnak. Az egyik fele mindkettőnek átsült héj, a másik – nyers kenyérbél. A belső részre egymást keresztező ferde vonalakat vágunk. Aztán a karóhoz támasztják, s nyílt lángnál sütik tovább. Ahogy pirulni kezd a nyers kenyérbél, különös figurák formálódnak rajta. Amint megértettem, ez a rács a fájdalomokat helyettesíti...

Dupla kenyeret sütve időt is megtakarít a gazdasszony.

Ülök és várok, míg kisül a kenyér. És Anyám letör nekem egy karéjt az isteni lisztből készült forró, hanti kenyérből.

HALIKRÁS KENYÉR

Ritkán, különösen őszi táján halikrás kenyeret is sütött Anyám. Meggyúrta a tésztát, majd friss halikrát adott hozzá. A hagyományos kenyér után rendkívül finomnak tűnt nekünk. A kenyérbélben egész ikrákat lehetett találni, kívül, a héján pedig ropogósra sültet. Lánytestvéreimmel nagyon-nagyon szerettük az ikrás kenyeret. Különös ikra-szeplőkkel teli, vidám arcocskára emlékeztetett. A konyhai polcon pihenve pajkosan kacsingatott: „Na, próbálj megenni! Próbáld meg, kapjál be!” Mintha csak élt volna az ikrás kenyér.

Hogy miért éppen őszi sütöttük? Valószínű azért, mert Anyám télelőn tudott csak időt szakítani a sütésre. Ekkorra ugyanis magunk mögött tudhattuk a nehéz szűnyogos időket, sőt a fárasztó bogógyűjtő időszak is véget ért. Olyankor nem a válogatott finomságokon jár az ember esze, hanem a túlélésért küzd. Az egész család terhe Anyánk vállára nehezedett. Hiszen Apa reggeltől estig elfoglalt: a kolhoz halat követelt, halat és harmadszor is halat. Csak késő őszi, a fagyok beállta előtt maradt néhány szabad napja, hogy a család részére is fogjon annyi halat, amennyi legalább tél elejéig elég. Kizsigerelték a halat, s fellógatták a halszáritó állványra. Annyira már lehűlt a levegő, hogy nem kellett se megfűstöltni, se besózni. Nem ment tönkre.

Ezekben a napokban sok halikra halmozódott fel a házban. Lánytestvéreimmal egyre másra kérleltük Anyámat:

– Anyám, süssél nekünk marn nyanyt!...

Marn – ikra, nyany – kenyér. Ikrás kenyér.

És Anyám bedagasztott, hogy megörvendeztessen bennünket a vidám, halikra-szeplős kenyérkével.

VÉRREL GYÚRT KENYÉR

Télen nagyritkán véres kenyeret is sütött Anyám. A húslébe, amelyben bekeverte a tésztát, rénszarvas- vagy jávorszarvasvért is öntött. Ez a kenyér serpenyőben sült. Komor és fekete lett – mint az őszi éjszaka. Valami távoli, ősi, mesebeli áradt belőle. Elég jellegzetes íze volt. De, emlékszem, mindig jóízűen ettem. És a közös asztalnál csendesen, békésen ültem ez előtt az ősi, szigorú tekintetű kenyér előtt.

Lehet, hogy ilyen kenyeret először őseink sütöttek sok évszázaddal ezelőtt.

ÜSTFENEKÉN SÜLT KENYÉR

Fehér lisztből sütötte Anyám az „üstfeneke-kenyeret”. „Üstfenék-kenyérnek” is neveztük, vagy „zsíros kenyérnek”. A legfontosabb – az üst. Nem egyszerűen csak sima fenekű, de jó fémből készített üst kell hozzá. Anyám előnyben részesítette a Fehér Cár idejéből való, a „hanti fém”-ből – „hanti vah”-ból készült üstöket. „Vah” – fémet jelent. Hanti fémnek pedig a rezet nevezték. Különösen nagy becsben tartották a régi rézüstöket. A Vörös Cár idejéből valókból odaégett a kenyér.

A rézüstbe zsírt öntenek, s abban sütik a fehér kenyeret.

Elnézem, amint Anyám a kenyeres lapátkával az üst fenekén sercegő zsírba helyezi a tésztát, majd kisimítja. Az üst sistereg, sustorog, mintha halk imaszerű dalocskát dúdolna. Telnek a pillanatok – és életre kel a kenyér. Egyszer csak mozogni kezd, mindig magasabbra emelkedik. Főként a közepe kel egyre magasabbra, mintha ki akarna futni az üstből. Ekkor Anyám fogja a **jankot** – a kihegyezett végű vesszőt, amelyet a **podovuska** nyílt lángon való sütéséhez használtak – és hegyével öt-hét lyukat szúr a kenyérbe. Ezekből aztán sisteregve sziszegve csap ki a zsír meg a gőz. A kenyér visszaereszkedik az üst fenekére, és elcsendesedik. Az üst pedig folytatja monoton imádság-énekét.

Anyám később a másik oldalára fordítja a kenyeret. A rézüstből finom, aranycsillogású, napformájú kenyérke kerül elő. A házban minden világosabb és melegebb lesz tőle. Ezt érzem és látom. Ezt érzik és látják lánytestvéreim is. Valószínű Apám és Anyám is ezt érzi, látja.

Napocska-kenyér.

Csoda-kenyér.

Ünnep-kenyér.

Rendszerint ilyen kenyérrel – és az asztalra állított sok más finomsággal – rendeztek lakomát a házi isteneknek. Először az istenek vették magukhoz ételünk szellemeit, aztán mi, emberek ültünk az asztalhoz. Ilyen ünnepek után mindig könnyebbnek, vidámbbnek éreztük magunkat...

Sajnos elég ritkán sütött Anyám üstfenéken napocska-kenyeret. Azokban a háború utáni években még rozsliszt is csak ritkán volt, a finom búzalisztról nem is beszélve, amelyből az isteni csoda-kenyér teremődött.

Orosz kenyeret is sült Anyám. Ennek elkészítése kicsivel bonyolultabb, mint a hanti kenyéré. Tovább tart, s több vesződséggel jár. Anyám először kovászt tett a nyírkéreg kenyérdagasztó kád fenekére. Másnap összegyúrta a tésztával. Télen tiszta rongydarabbal, meleg ruhával – rendszerint jaguskával – bugyolálta be a kádat, hogy melegben legyen, és előbb megkeljen a tészta.

Emlékszem rá, azt, hogy hogyan készül az orosz kenyér, nyáron, meleg, felhőtlen napon láttam először. A Vatyjogan folyónál, a hatalmas Imnlor-tó partján, Nagypám ősi földjén töltöttük a nyarat az agani halászokkal. Mint a tenger, akkora ez a tó, túlsó partját nem is látni. Valószínű azért kapta nevét, amely hantiról lefordítva így hangzik: „Szent Tó”.

A mocsaras parton, a tőzegrozmarinosban egy házikó állt. Hozzá közel a mi ideiglenes „tundeh hot”-unk – nyírkéreg házunk. A házak között talpuk alá rakott dorongfákon békésen szenderegtek a szánok. Az egyik szán alatt – ahogy nálunk mondani szokás – ott ült egy zománcos vödör a kenyértésztával. Miért éppen vödörben? Valószínű nem hoztunk magunkkal nyírkéreg kádat.

A kenyértészta tetejére keresztet karcoltak.

– Kereszt-jelet csinálunk – mondta Anyám.

– Miért? – csodálkoztam.

– Hogy látni lehessen, kel-e a tészta, vagy mozdulatlan marad – világított rá.

– A-a-a...

– Kereszttel – így tartották eleink – jobban kel a tészta – tette hozzá Anyám.

– Tehát a kereszt felfelé húzza a kenyeret? – kérdeztem.

– Igen – hagyta rám Anyám.

– De hát ez kész csoda!...

Csoda persze bőven akadt. Lánytestvéreimmel sokáig képtelenek voltunk megérteni, hogy miért emelkedik fel, miért nő csaknem szemünk láttára a kenyér, vagyis a tészta. Amit egyébként „nyers kenyérnek” is emlegettünk. Emlékszem, a vödör félig volt tésztával, amikor kivittük a meleg napocsára. Aztán hirtelen nőni kezdett, terjeszkedett, felfelé mászott. Állandóan a szánhoz szaladgáltunk lánytestvéreimmel, hogy meglessük a fejleményeket: mekkorát nőtt a nyers kenyér. Egyszerre hajoltunk a vödör fölé, s faggattuk Anyámat:

– Nos, növéget a kenyér, vagy sem?

– De hisz van rajta kereszt, vagy nem?

– Mennyit nőtt már?

– A vödör közepéig?

– Magasabbra, alacsonyabbra?

– Nö-vö-get, nö-vö-get – mondta kedveskedve Anyám, mintha élőlény volna a kenyér.

Azután félig tréfásan, félig komolyan hozzátette:

– Ne nézzétek sokáig – a végén még „tönkremegy!”...

– Hogy tud tönkremenni? – csodálkoztunk.

– Abbahagyja a növekedést.

– A-a, értjük.

És otthagytuk a kenyeret, mert egyáltalán nem akartuk, hogy abbahagyja a kelést.

Télen is Anyám köré telepedtünk, amikor kibontotta a kenyeres kádat. Mindig izgalmas látvány a kenyérkelesztés. Előfordult, hogy elszalasztottuk – és a kenyér „kifutott”. Megdagadt, s csorgott lefelé a kád oldalán. Ilyenkor aztán kitört a pánik. Felkaptunk egy csészét vagy tálkát, ami épp a kezünk ügyébe akadt, s vágattunk Anyánkhoz, a „kifutó kenyérhez”. Anyánk falapátkával összegyűjtögette a kifutott kenyeret a tálra-tányérkára, amit éppen vittünk neki. Szinte levegőt is alig vett, míg fel nem szedte az összes kenyeret.

Hát nem csoda: kicsi volt a kenyér – s most hogy megnőtt! Fél nap alatt, szemünk láttára nőtt ekkorára!

A kereszt feladatát teljesítve szinte eltűnt. Később értettem meg, hogy nemcsak felemelte a kenyeret. Más küldetése is volt: hogy eljesszen a kenyértől minden tisztátalant – mindenkit és mindent, aki és ami megsebezheti az embert, bennünket, a családukat. A kenyér csak tiszta erőt, jószagos gondolatot adhat nekünk az életben.

Otthon, az Agan-parti Nyári Szállásunkon szintén az utcára tettük ki a tésztás kádacsát, de semmivel sem takartuk be. Anyám rám bízta kishúgaimat, vigyázzak rájuk, nehogy bele-másszanak a tésztába. Történt egyszer, hogy sikerült a kádhoz férközniük, mikor pár pillanatra magukra hagytam őket. Akkor aztán valóságos lakomát rendeztek. Először csak ujjacskáikkal bökdösték meg a tésztát, kóstolgatták az ízét. Aztán játszottak a növekedő kenyérkével. Amikor visszatértem, nem ismertem rájuk: kezük – merő egy tészta, arcuk – csupa tészta, hajuk – tiszta tészta. Ruhájukra szavakat sem lehet találni. Nagy nehezen eltávolítottam őket onnan, és hívtam Anyánkat. Amikor meglátta őket, nagyon felizgatta magát: micsoda dolog, megenni a nyers kenyeret – mi lesz most a gyomrocskájukkal?! De, úgy emlékszem, minden jól végződött. Szerencsére nem ettek annyi tésztát, mint amennyit magukra kentek.

Az orosz kenyeret ezután az utcai „nyany ker”-be, az agyagból készült „kenyérsütő kemencébe” raktuk. Különböző formákban sütöttük. Volt azok közt régi serpenyő – nagy és kicsi; rézüst; zománcozott tál; fületlen fém merítőkanál, csorba bögre; meg vaslemezből házilag hajlított hosszúkas, csónakszerű edénykék. Egyszóval, nincs két egyforma alakzat. Nincs két egyforma kenyér.

Ezt különösen szórakoztatónak találtuk. Hisz minden kenyérke saját nevet kapott: „Nagy Serpenyős Kenyér”, „Kis Fémteles Kenyér”, „Rézüstös Kenyér”, „Merítőkanálfej Kenyér”. A kenyeret az udvari színen, a kenyeres polcon tartottuk. Anyám rendszerint engem vagy Lizát küldte a színbe kenyérért, s név szerint is megnevezte, hogy melyiket vigyük be a házba ebédre vagy vacsorára.

A kenyérsütés napján házunk kora reggel megelevenedett. Mindenkinek megvolt a maga dolga. Én a Mamának segítettem fát hordani. A kenyérsütő kemencében pedig hamarosan zubogni kezdett a tűz. A füstnyíláson és a kemence száján csapott ki a láng. Nagyon jól fel kell fűteni a kemencét, hogy megsüljön az orosz kenyér. A kenyérsütő mély hangon bűgött, csakúgy ontotta a sűrű füstöt. Úgy tűnt nekem, hogy mosolyog – mintha ezen a napon elégedett lenne sorsával.

A legérdekesebb mégis – a kenyér berakása majd kiszedése. A formákban lévő nyers kenyér sütés után kétszer akkora lett! Hát nem csoda ez?! Íme, kész az „orosz kenyér”! Különleges aromával, ízzel telítődött a vén agyagkemencében. Nem hiába segítettem Lizával a Mamának. Mielőtt a formákba öntöttük volna a tésztát, egyenként kenegtettem ki azokat egy halzsíros fajdtollal. Tudtam, minél jobban csinálom, annál finomabb lesz a kenyér.

Lizával a kemencénél vártuk saját kenyérünket. Az enyém – rézüstből való. Kerekre kerekedett, mint egy labda. A kemence szájánál állt, a jobb oldalon. Amint Anyám megnyitotta a kemence ajtaját, türelmetlenül kérdezgettem:

- Sikerült-e a kenyérem?
- Várj egy kicsit – csitítgatott Anyám.
- Milyen?!
- Éppen most érek a te kenyeredhez – mintha szándékosan húzná az időt Anyám.
- Jó-e?!
- Jó-jó...
- Ekkor nővérem is nyugtalankodni kezdett:
- Na és az én kenyérem?!
- A tiéd is itt van – feleli Anyám.
- Kisült?

– Igen, igen!..

Végül ki-ki megkapta a maga kenyerét. A nővérem nagyobbat – ő az idősebb, én kisebbet – én vagyok a fiatalabb.

Nála a „Merítőkanálfej Kenyér”, nálam a „Rézüst Kenyér” van. Hazafelé tartunk. A kenyér nagyon forró volt, ezért egyik tenyeremből a másikba dobáltam. Otthon az asztalra tettem, és örvendeztem neki. Pirospozsgás, vöröses, már-már azt hittem életre kel az asztalkán. Szinte sajnáltam egyetlen falatkát is befalni belőle.

Dasa és Olja húgomnak is van saját kenyerere. Dasáé – „Bögre Kenyér”. Legkisebb húgomé a legkisebb formából való – „Merőkanál Kenyér”. Bár ő még meg sem tudta enni a kenyeret. Lánytestvéreimmel Anyánknak és Apánknak is formáztunk egyet-egyet. A nagy serpenyőben – az apait, a kis serpenyőben – az anyait.

Tetszett nekünk az orosz kenyér. Az egyetlen, amit sajnáltam, hogy nincsenek rárajzolva a fajdnyomok. Azok, amelyeket a hanti kenyérre karcoltunk. Ezért titokban, amikor Anyám a deszkára rakta a tésztával töltött formákat, hogy a kemencéhez vigye, előfordult, hogy különböző alakokat kerekítettem a kenyerekre. Keresztet, köröcskét, három pontot – a kenyér két szemét és orrát, két vonalkát – szarvasagancsot. A titkos keresztekkel és más jelekkel ellátott kenyér ízletesebbnek tűnt nekem.

Emlékszem, a komor és titokzatos, tenger nagyságú Imnlor Szent Tóra, a tóparti két házra, a magas égboltra, a forró napos délelőttre, a futó hullámok csobogására, a tőzegrozmarin és a kelő orosz kenyér illatára...

KEMENCEFENEKÉN SÜLT KENYÉR

Amikor nagyon sietett Anyám, mindig „kemencefeneke-kenyeret” sütött, vagy más szóval kemence alján sült kenyeret. Először a cirbolyaágakból készített seprűvel szorgalmasan kikotorta a kemencéből a hamut. Majd a söprűt vízzel telt kuzsenykába mártogatva még egyszer kisöpörte a kemencét. Ezek is hanti lepénykék voltak, ugyanolyan fajdnyomokkal, de magasabbak, ugyanakkor valamivel kisebbek, mint a serpenyős kenyerek. Akkorkák, mint a telihold a zeniten, leszámítva azt a két-három kenyérkét, amelyet nekünk szántak, hogy ne kunyerálgassunk állandóan.

Rendszerint én mentem el cirbolyaágakért. De söprűt már Anyám kötött belőlük. Mert ehhez egészen egyszerűen még nem volt elég erőm. Úgy éreztem, hogy a kemencefenekén sült kenyérnek cirbolyaág íze van. Hiszen a cirbolya is segített kenyérsütésben.

HAMUBAN SÜLT KENYÉR

Apa mesélte, hogy „hamuban sült kenyeret” is sütnék – tüzes hamuban. Vadászaton készítik, amikor nincs a kéznél sem serpenyő, sem üst.

Sajnos, hamuban sült kenyeret még nem ettem, nem kóstoltam.

SÜTÖTT KENYÉR

Apám elmondása szerint a vadászaton nyárson is szoktak kenyeret sütni. Alaposan összekeverik a tésztát, majd a belőle készült kenyérkéket megforgatják a lisztben, aztán felszúrják egy hegyes végű botra, a jangkra. És nyílt lángon sütik meg.

Nyárson sütött kenyeret sem volt még szerencsém kóstolni.

Ha kenyeret érintő dologról esett szó, Anyám mindig nagyon szigorú volt. Sohasem engedte meg, hogy úgy bánjunk a kenyérrel otthon, mint az erdőben, a vadászaton, ha a szükség úgy hozza. Otthon ez már csínytevésnek számított.

FŐZÖTT KENYÉR

Megesett, hogy Anyám főzött kenyérrel is megvendégelt bennünket. A keményre gyúrt tésztából készült lepénykéket húslében megfőzte. Ústben, hússal együtt. Ezek a lepénykék a sütés után összekapart tésztamaradékból készültek.

Amikor Anyám befejezte a kenyérsütést, saját maga kezdett a dagasztáshoz használt edény kitakarításához. A kenyérsütő lapátkáról, a nagy fatálról vagy a nyírkádról gondosan lekapargatta a ráragadt tésztapotyadékot. Egy-két lepénykére való ebből is összegyűlt. Aztán amikor főzött, felülről óvatosan a húsrá, a levesbe engedte az utolsó kenyérkéket. Így egyetlen marék liszt, egyetlen darab tészta sem veszett kárba.

Anyám tudta mit ér a kenyér.

Amikor Liza nővérem megnőtt, Anyám rábízta a kenyeres edényeket. Ha az utolsó darabka tisztát is lekapargálta róluk a késsel, akkor volt szabad elmosni a lapátkát, a fatálat, a nyírkádat. Egyszóval mindent, amihez csak tészta ért.

Anyám halála után, évek múltával visszagondoltam arra, hogyan is sütötte a kenyeret, s hogy viszonyult hozzá. Azon a nyáron a kolhoz szarvaspásztornak osztotta be Édesapámat. A szünetben engem is magával vitt. Egész nyáron vándoroltunk a Priamputyini mocsarakban. Apám a többi rénpásztorral együtt huszonnégy órás szolgálatokat teljesített, ezért én vezettem a háztartást. Teát főztem, hanti kenyeret sütöttem serpenyőben. Tíz-tizenegy éves lehettem. Kezdetben nagy volt az önbizalmam: mi az nekem, kenyeret sütni! Ismerős dolog, nem is olyan bonyolult! De tudni – egy dolog, megcsinálni – megint más. Messze nem a legjobban sikerült a kenyér. Hol sokáig sütöttem, és megégett; hol elkapkodtam kissé, és sületlen maradt. Hol a tésztát kevertem túl hígá, és amikor megfordítottam a serpenyőben a lepénykéket, darabokra estek szét. Hol meg megsózni felejtettem el. Azonnal megértettem, hogy péknek elég hitvány vagyok. De nincs mit tenni: nincs senki, aki megsütné a kenyeret, enni pedig kell... Igaz, idővel azért előbbre jutottam a pékmesterségben.

Így tettem szert kellő bölcsességre a kenyérsütésben.

Amikor befejeztem a kotyvasztást, nekifogtam az edények tisztításához. Hamar rájöttem, hogy vízzel sokkal könnyebb lemosni a tésztát, mint késsel lekapargálni. Gyorsabb, és kevesebb munkával jár. Ám ekkor eszembe jutott Édesanyám. Tudtam, mit válaszolna erre. És csendben a kenyérkaparó kés után nyúltam.

Így aztán, mint egykor Anyám életében, szállásunkon is megjelent a tésztamaradékokból főzött kenyér.

ISTEN TEREMTETTE KENYÉR

- Miért nem sikerült Istennek előszörre lisztet teremteni? – kérdezem bátyámat.
- Ki tudja... – válaszolja.
- És miért nem ért el eredményt másodszorra sem?
- Nem tudom – ismerte be őszintén Galaktyion bátyám.
- Ha a lisztet Isten teremtette, miért az oroszok hozzák?!
- Isten az első gabonát teremtette, az oroszok pedig eltanulták tőle – ők is elkezdtek teremteni!

Én mindenáron szerettem mindent tisztázni.

– Hogy is van ez: Ő mindent tud, mindenre képes, mégis kétszer is eredménytelenül próbálkozott? – kételkedtem. – Valóban lehetséges ez?!

– Kérdezd meg Apát – mondja bátyám.

Apa hallgatott egy darabig, aztán higgadtan így válaszolt:

– Az istenek, eleink elmondása szerint, néha úgy viselkednek, mint a gyerekek...

Eltöprengek ezeken a szavakon. Elcsendesedik és eltöpreng az egész ház. A kisgyerekek pedig sokszor meggondolatlanok, toldja meg csendben Édesapánk. Néha pedig olyanokat tesznek az apróságok...

– Harmadszorra mégiscsak megteremtette a kenyeret!... – fejezte be gondolatát Apánk.

– Mi is az Isten teremtetten lisztből sütünk kenyeret... – mondta Anyánk.

Felnőttem, megláttam, megtapasztaltam, hol és hogyan természetlik az emberek a gabonát. Szerencsére, én mindörökre a gyermekkoromban belém nevelődött módon viszonyulok a kenyérhez, Isten teremtményéhez...

A FEHÉR CÁR

Házunkban gyakran emlegették a Fehér Cárt. Több dolog is volt nálunk, ami kapcsolatban állt az ő nevével. „Fehércár-idejebeli réz teáskanna”, „fehércár-idejebeli medveölőkopjahegy”, „fehércár-idejebeli ládikó”. Ezt a fehércár-idejebeli ládikót valami ősi fémmel vasalták meg, ezért titokzatosnak tűnt nekem. Házi Isteneink és Istennőink laktak benne.

Egyszóval, sok-sok alkalom adódott a Fehér Cár emlegetésére.

Meg is kérdeztem Nagyanyámat:

– Nagyanyókám, te mikor kerültél az emberek szeme elé?

„Szem elé kerülni” – ez azt jelenti, megszületni, világra jönni.

– Ó, még a Fehér Cár idején – feleli Nagyanyó.

Megkérdezem Apát is:

– Hát te Apa, mikor kerültél az emberek szeme elé?

– Nagyapád elmondása szerint a Fehér Cár utáni időkben. Mintha én abban az évben láttam volna meg a napvilágot, amikor feltűnt a Vörös Cár.

Később, amikor megtanultam írni és olvasni, Apám dokumentumaiban két különböző születési dátumot fedeztem fel. Az egyikben – 1912, a másikban – 1917. Apám tréfálkozott: „Ezt a Vörös Cár keverte össze. Ezeket a papírokat az ő emberei állították ki.”

Faggatom Anyámat is:

– És te, Anyám, melyik cár idején kerültél az emberek szeme elé?

– Kérdezd meg Nagyanyádat.

Meg is kérdezem, ő pedig ezt válaszolja:

– A te Édesanyád még olyan fiatal...

– És szép... – teszem hozzá azonnal.

– Igen-igen – helyesli a Nagyanyám. – Úgyhogy az idő mit sem számít.

– Hát én, melyik cár idején születtem? – kérdeztem Anyámat.

– Természetesen a Vörös Cár idején.

– Ez az jelenti, hogy Nagyanyám fehércár-idejebeli, én pedig vöröscár-idejebeli vagyok. Így van?

– Így adódott.

Megértettem, hogy az idő egymástól élesen elkülönülő két periódusra bontható: fehércár-idejebeli és vöröscár-idejebeli. A múlt – a Fehér Cár ideje, a jelen – a Vörös Cáré. De a Fehér Cárt mégis gyakrabban emlegetjük, ráadásul meleg szavakkal. Azoknak a tárgyaknak kapcsán, amelyek még az ő idejéből származnak. Ezek elsősorban a rézedények. A rezet

„hanti fémnek” is nevezték. És minden házban volt „hanti fémből készült üst” a Fehér Cár idejéből, és igen-igen nagy becsben tartották. A Vörös Cár idejében valamiért abbahagyták a gyártását. Nagyanyám ezeket nem nagyon szerette. Nyíltan szidta: lám, a Vörös – úgymond – még üstöt sem tud készíteni. A vöröscár-idejebeli üstnek hol a füle törik le, hol a feneke lyukad ki, hol a fogantyúja ég el, olvad le. Ha pedig véletlenül mindene a helyén marad, akkor sem leli benne örömét a házigazda. Más miatt szenved – odaég benne az étel.

A vöröscár-idejebeli üstök nem bírták ki a kemény tajgai élet megpróbáltatásait.

Nemcsak az üstökre panaszkodtak így, de a többi háztartási és egyéb halász-vadász-eszközre is. Ezt tudtam, így másról kezdtem faggatni Nagymamát:

– Anyuskám, mondd, hogy éltetek a Fehér Cár idején?

– Hogy éltünk?... – kérdez vissza Nagyanyám elgondolkodva.

– Aha, mesélj róla...

Hallgat egy darabig, aztán lassan csak megszólal:

– Függetlenül éltünk...

Megint hallgat, majd még lassabban hozzáteszi:

– Szabadon éltünk...

Aztán kis szünet után magabiztosan állítja:

– A Fehér Cár hagyott bennünket élni!...

– Hogy hogy hagyott?

– Úgy éltünk, ahogy akartunk...

– És hogy akartatok élni?

– Hogy akartunk? – kérdez vissza elgondolkodva Nagyanyám.

Ismét elcsendesedik, mintha felidéződne benne, milyen is volt a Fehér Cár idején. Aztán ráérősen mesélni kezd, hogy s mint éltek azokban az időkben. Legeltették a réneket – senki sem zavart bennünket. Vadakat ejtettünk – senki sem zavart minket. Halat fogtunk – békén hagytak bennünket. Télen elutaztunk a szurguti vásárba, szörme- és prémárut vittünk eladni. Puskaort-sörétet, lisztet-darát, posztót-szövetet vettünk. A városban bemehettél az Isten Házába is – így nevezték a templomot. Nem tiltotta meg senki – ha akarsz, imádkozhatsz az orosz Istenhez. Nem tiltotta meg senki – ha akarsz, hazatérve imádkozhatsz a hanti Istenhez a Szent Meredek Parton. Senki sem tiltotta meg – ha akarsz, az otthoni tűznél imádkozhatsz a házi Istenekhez és Istennőkhöz... Ha sámán vagy, foghatod a dobót, és sámánozhatsz – senki sem háborgat téged. Ha fejedelem-hadvezér vagy hercegi származású vagy, nyugodtan alhatsz – senki sem tartóztat le és nem zár börtönbe. Ha van földed, és ott élsz rajta – senki sem mozdít el megszokott helyedről, senki sem rombolja földedet és házadat. Úgy éltünk, ahogy akartunk. Úgy éltünk, ahogy elrendeltetett a Mennyei Torum Atya által. A Fehér Cár pedig hagyott bennünket élni...

Magam elé képzeltem a Fehér Cárt életben. Azt hiszem, csak fehér öltözetben jár. Aranyos fehér korona-sapka van a fején, mint a Napnak téli vihar előtt. Fehér, ősz a haja. Fehér a szakálla. Fehér bundáját fehér szarvas prémjéből varrták. Fehér kesztyűje fehér **kamuszból** készült. Fehér magas szárú csizma – **kisz** – van a lábán, szintén fehér kamuszból. Fehér Cár – talpig fehérben. Végtére is Ő a Fehér Cár. A fehér – az élet színe. Ezt már szinte születésem óta tudom. A „Nevi Torum” nem ok nélkül jelenti az Eget, a Mennyei Istent és az Életet. „Nevi” – azt jelenti fehér. Ezért a Fehér Cár a maga fehérségén keresztül szorosan kapcsolódik az egész világhoz.

Megkérdezem a Nagymamát:

– Hol van a Fehér Cár?

– Már nincs ezen a világon – felelte Nagyanyó.

– Emlékszel még azokra az időkre, amikor itt hagyta a Középső-Világot?

– Igen, mélyen belém vésődtek azok az évek – mondta Nagyanyám. – Családostul hozták őt a mi vidékünkre. Az Irtis-parti Tobolszkba. Aztán mindnyájukat megölték. Őt magát, lányait, fiait, feleségét. Idő előtt elküldték őket az Alsó-Világba. Ah, micsoda szörnyűség! Ah, micsoda szerencsétlenség!... – siránkozott ijedten Nagyanyám.

Hirtelen, mint egy varázsütésre, összetöpörödött. Olyan kicsi lett, mint a kisgyermek. Szemét tágra nyitotta, de rögtön le is hunyta. Lehajtotta fejét, és kendője sarkával törölgette szemét. Vakon tapogatózva elkezdte keresni dohányszelencéjét a lócán. Bekapott egy csipetnyi pipadohányt, felegyenesedett, kezét térdén összekulcsolva hallgatott. Nem tudom mennyi idő telt el így. Végül bűnbánó arccal rám nézett, aztán alig láthatóan elmosolyodott. Úgy láttam, megnyugodott, s folytathatjuk a beszélgetést. Csendben meg is kérdeztem:

- Ki küldte őket... az Alsó-Világba?
- Az, aki el akarta foglalni a Fehér Cár helyét.
- És mi történt velük ezután?...
- Semmi. Ezt mondják az emberek...

Nagyanyó egy pillanatra elhallgatott, aztán az ég felé emelte égő szemét, és hangosan ezt mondta:

– De az Égi Isten megbünteti őket! Egyszer majd elnyerik méltó jutalmukat a gazemberek. Ilyesmi nem marad csak úgy annyiban...

Nagyanyó megint fájdalmasan sóhajtott.

Ekkor Édesanyám közbeszólt:

- Roman, menj ki az udvarra, sétálj egy kicsit...
- Menj, nézd meg, milyen idő lesz holnap – javasolta Édesapám.

Kedvetlenül készülődtem kifelé. Hisz még annyi kérdeznivalóm lett volna, még sok mindenről szerettem volna faggatni Nagyanyámat. Különösen a régi időkről, a múltról. Mintha megérezte volna, ezt mondta:

- A múltban, amint ezt az öregek mondják, jobban éltünk...

Elhallgatott, majd hozzátette:

- A Fehér Cár idején saját életünket éltük. Megvolt a szabadságunk...

Ahogy mentem kifelé, fejemben ez az utolsó szó járt: „szabadság” – a szó, amely Nagyanyó jóvoltából mindörökre belém vésődött.

A VÖRÖS CÁR

– Most a Vörös Cár alatt élünk – szögezte le határozottan Nagyanyó. Az ő ideje köszöntött ránk. Ám az ő dolgairól nem szívesen beszéltek a felnőttek, legfeljebb fél szavakban célozgatnak rá, amit persze én nem mindig értettem. Ha róla esett szó, óvatosságból halkabbra fogták mondandójukat. Csak Nagyanyám nem félt a Vörös Cártól. Nyíltan és hangosan szidta őt.

Meg is kérdeztem Nagyanyámat:

- Mamuskám, mi a különbség a Fehér és a Vörös Cár között?
- Oh-o – sóhajtozik. – Hát mindenben különböznek egymástól. Mindenben!
- Pontosan miben?
- A Vörös Cár mindent megtilt. Istenhez imádkozni tilos. Sámánolni tilos. Még azt is megtiltja, hogy a leánykérés és férjhez menés az ősi szokás szerint legyen. Saját szállásodon, saját erdeidben sem élhetsz...
- Hát hol lehet élni?
- Mindenkit behajtanak az orosz falvakba egy kupacba.
- És mi az, amit nem tilt?
- Hála Istennek, azt nem tudja megtiltani, hogy levegőt vegyél.

– Akkor mit szabad tenni, mit akar a Vörös Cár?

– Hogy az ő előírásai szerint éljünk. Orosz módra, faluban. A kolhozban. Hogy az ő „vörös isteneit” imádjuk. Hogy az ő fejével éljünk és gondolkodjunk.

– Valami jót is tett az emberekkel?

– Oh-h – sóhajtja Nagyanyám. – Hogy kérdezhetsz ilyet?

Hallgat, hallgat egy darabig. Aztán megszólal:

– Hallgasd, mit mondok én erre. Hány embert hajszolt a háborúba, és hányan jöttek vissza közülük? Hány embert hurcolt el a fakitermelésre, hányat tett nyomorékká? Hány embert – sámánokat és nem sámánokat – záratott be a Sötét Házba, a börtönbe, s hányat végeztetett ki. Mindent felzabált. Tehet ilyet egy Jó Cár? – kérdezi Nagyanyám.

– Nem, persze hogy nem – felelem.

– Elszakíthatja-e a Jó Cár a kisgyerekeket a szüleiktől?

– Hogy-hogy elszakítja?

– Iskola-internátusba viszik őket, a faluba.

– Á, ez nem lehet – mondom.

– Márpedig ő elviszi a gyerekeket – mondja komolyan Nagyanyó. – Ha felnősz, Roman, téged is internátusba visznek, elszakítanak a családotól. Aztán először **Kis Vöröst** csinálnak belőled a faluban, majd **Nagy Vöröst**. Ott aztán nem tanítanak meg téged vadászni, halászni, réneket legeltetni. Nem tanítanak meg házat, csürt építeni, szánt, oblaszt faragni. Elfelejtet anyanyelvedet, szüleidet, isteneidet. Hát élet ez? Valóban itt akarod hagyni a szülői házat?

Sajogni kezdett a szívem e szavak hallatán. És mérgesen ezt válaszoltam:

– Egy tapodtat sem megyek innét!

Nagyanyám kényszeredetten mosolygott, sóhajtozott:

– Senki sem fog megkérdezni téged!...

Éreztem, milyen nyugtalanul kalapál a szívem. Egyáltalán nem akartam elmenni otthonról. El sem tudtam képzelni az életet Édesanyám, Édesapám, lánytestvéreim nélkül, házunk nélkül. Harko kutyánkról nem is beszélve. A sejtelmesen susogó erdők nélkül. Csendesen csobogó folyóink nélkül. Nagyon elszomorodtam. Sokáig hallgattam. Aztán megkérdeztem Nagyanyámat:

– És miért nevezik Vörösnek?

– Szereti a vörös színt.

– Vörös ruhákban jár?

– Azt mondják, vörös jele van – mondja Nagyanyó. – De mifelénk nem szeretik a vöröset. Ez az aggodalom, a vér, a szerencsétlenség színe. Mindig valamilyen véres dologhoz kötődik. A bánat, a kín kora köszöntött ránk...

– Véget ér-e egyszer ez az idő?

– Persze, egyszer véget ér – felelte Nagyanyám. – A nyomorúságos évek után mindig jobbak jönnek. Eleink is így tartották. Történt már ilyen korábban is. Ínséges évek jöttek: háború, éhezés, betegség. Gyötrődött, szenvedett a nép. Aztán jobb napok következtek...

– Kinek az ideje jön el a Vörös Cár után?

– Ki tudja azt. Lehet, hogy újból visszatér a Fehér Cáré.

– Az is lehet, hogy egy más színű cár ideje közeleg?

– Meglehet.

– Miért félnek az emberek a Vörös Cártól?

– Mert az ő emberei bárkit és bármikor bebörtönözhetnek. Szólj egy rossz szót – véged. Hány embert végeztetett ki a mieink közül? Meg tudod számolni, hány embert küldtek el idő előtt az Alsó-Világba?

– De hisz te is rosszakat mondasz rá?

– Rosszakat.

– És nem félsz?

– Én már megvénültem – mondja szomorúan Nagyanyám, aztán végigsimítja ősz haját, és gúnyosan hozzáteszi:

– Vegye csak nyugodtan az én fejemet, ha ettől jobb lesz neki...

Egyáltalán nem akartam, hogy Nagyanyó bárkinek is odaadja a fejét. Még a cárnak sem. Lehet, hogy ezért határoztam el, hogy rákérdézek még néhány dologra:

– És hol lakik a Vörös Cár?

– Az Alsó-Földön.

– És hogy hívják?

Nagyanyó elgondolkodott pár pillanatra, aztán ezt válaszolta:

– Nincs neve.

– Hogy-hogy?

– Mert nincs is Vörös Cár.

– Hogy-hogy nincs?! – kiáltottam el magam.

– A Fehér Cár ember volt, a Vörös – nem ember...

– Hogy lehet az, hogy nem ember?! – kérdeztem elképedve.

– Ez... csak egy hely...

– Üres hely?

– Á, nem. Egyszerűen a vörösök nem nevezik a saját cárukát „cárnak”, hanem valamilyen más bölcs szóval emlegetik. Nem áll rá a nyelvem – ismerte be Nagyanyám.

– Van egyáltalán ember ezen a helyen?

– Van.

– A cár helyett?

– Igen. Valójában nem a Cár, csak a Vörös helyett van.

– Hogy hívják?

Megint elgondolkodik Nagyanyó, aztán megszólal:

– A mindentudók azt mondják, hogy először Lenin volt a Vörös Cár helyett, majd utána Sztálin következett. Róla már hallhattál a felnőttektől.

Persze hogy hallottam. Róla beszéltek az Alsó-Faluból jövők. Továbbadták nekünk az ő szavait. Ezt mondta Sztálin. Azt mondta... Nagyanyó mélyen elgondolkodott. Ül és hallgat. Tekintete elsiklik fejem fölött, elréved a messzi távolba, az Alsó-Föld irányába. Aztán rám néz, s eltűnődve folytatja:

– Ilyen az élet, vagy inkább ez nem is élet. Üres ez a hely – ebben tényleg van igazság. Cár nélkül élünk...

A KOLHOZ

A kolhozt is a Vörös Cár gondolta ki, meséli Nagyanyám. És minden a kolhozé lett. A szarvasok, a vadak-madarak, a tavak-folyók, fenyvesek-erdők és az emberek is. Az egész élet a kolhozé.

– Apám is?

– Igen.

– Hát Anyám?

– Ő is. Állandóan a Faluba rendelik, dolgozni a kolhozban.

– És te, Mamuskám, te is a kolhozhoz tartozol?

– Én-e?! Hát hogyan! Az összes véretem kiszívta a kolhoz – mérgeződik Nagyanyám. – Oh-ho, de már nem kellek senkinek!... Kérlek szépen, közületek most egyedül én nem vagyok a kolhozé.

– Akkor én is a kolhozé vagyok? – csodálkoztam.

– Hát hogyne!
– Lánytestvéreim is?
– Mégis, mit gondoltál?
– Akkor mi nem is Anya és Apa családja vagyunk?
– Most még az ő szárnyaik alá tartoztok. De ha felnőtök – azon lesz a kolhoz, hogy összeroppantsa a gerinceteket. Pontosabban, arra kényszerít benneteket, hogy ti magatok törjétek össze. Ki is tenne ilyet önszántából?...

– És ha én nem akarok kolhozista lenni?
– Akkor bizony igen nagy bajod eshet – szomorodik el Nagyanyám. A kolhoz alig bírja ki-várni, amíg felnősz. Szüksége van fiatal, erős férfiakra. Ha egyszer megkaparint – nem enged többé. Míg ki nem szívja a véred.

Ezekre a szavakra bizonyára nagyon komor és szomorú képet vághattam, mert Nagyanyám hallgatott egy kicsit, aztán rám mosolygott, s élénken ezt mondta:

– Ne félj, nem tart örökké a bánat és a szenvedés százada. Lehet, hogy mire felnősz, jobb napok köszöntenek rád...

Nem nagy vigasz. Lehet, hogy jobb idők jönnek, lehet, hogy nem.

– A kolhoz egy ember? – kérdeztem Nagyanyámat.

– Nem, nem ember.

– Hát akkor mi?

Kisebb gondolkodás után így magyarázza Nagyanyó:

– A kolhoz – egy hely... ahol nehéz és értelmetlen munkákat találnak ki az embereknek.

Hogy mit jelen a nehéz munka, azt értettem. De hogy mit az értelmetlen – már nem. Meg is kérdeztem nyomban:

– És milyen az értelmetlen munka?

– Ó, a kolhoz sok értelmetlen, haszontalan munkát kiagyalt – sóhajtozik Nagyanyám.

A kolhoz sok furcsa dolgot művelt már...

Vegyük például a krumplit. Földünkön sosem termett, nem is fogyasztottuk, de a kolhoz megparancsolta a burgonyatermesztést. Teheneket, lovakat sem legeltettünk korábban, de most arra kényszerítenek bennünket, hogy még a farkukat is befonjuk. A trágyát – Nagyanyó itt egy szokatlan szót használt – is nekünk kell kihordani alóluk. Nyáron szénát kell nekik kaszálni. Télen pedig szarvasokkal hordjuk a Faluba ezt a szénát. Hány embert és szarvast gyötör ezzel a kolhoz? Hiszen ezen a földön évszázadokon át csak szarvasnyáját legeltettünk, kesereg Nagyanyám. De most a marhákkal meg a lovakkal foglalkoznak az obi hantik. Szarvasaik nincsenek, bezzeg fűvük – amennyit csak akarsz... Vegyünk egy másik példát. A Falu esetét. A kolhoz erőszakkal telepít mindenkit a Faluba. Hogy tudsz ott megélni – senki sem tudja. Nincs friss hal. Nincs friss hús. Nincs hol bogyót gyűjtened – a bogyótermő vidék messze van – de nincs mivel odautaznod. A tüzet sem tudod mivel táplálni – nincs tűzifa, ugyanis a közelben minden fát kiirtottak, különösen a kiszáradtakat. Mivel lehetne fát fuvarozni? Se lovuk se szarvasuk nincs az embereknek. Sok embert elszakítottak a szülőhelyétől, a Faluba vitték, egy kupacba terelték őket. Szinte csak a kolhozra dolgoztak, görbítették hátukat. Élni pedig – élj meg, ahogy tudsz!

Jól emlékszem, hogy „csábítottak” bennünket a Faluba. Igazságokkal és hazugságokkal. És hogy milyen kétségbeesetten állt ellen Anyánk meg Apánk. A végsőkéig kitartottak, nem adták meg magukat. Lehet, hogy ezért tudtuk túlélni. Mindenkit – akit elszakítottak szülőföldjétől, akinek elvágta gyökereit – utolért a végzet. Ki alkoholista lett, s elvesztette emberi méltóságát, ki önszántából vetett véget életének, ki gyilkosok áldozata lett, ki koldusbotra jutott, s korhadozó kalyibában – a kormány 1953-as „ajándékában” tengette életét.

Minden népnek Isten adott ételt fejtegeti tovább Nagyanyám. Kinek krumplit, kinek halat, kinek húst. Minden emberi nemnek Isten adott hajlékot. Kinek kőből, kinek fából, kinek fűből. Minden földnek Isten adott magokat-gyümölcsöket. Az egyiknek gabonát termeszteni – ke-

nyeret nevelni, a másíknak különös tengerentúli gyümölcsöket, a harmadíknak vörös áfonyát-bogyót, fekete áfonyát-törpemálnát. De a vöröscár-idejebeli kolhoz mindent összekevert, szól szígorúan Nagyanyó. Az égvílágón mindent összezavart. Értelmetlen, haszontalan munkára kényszerítette az embereket.

– Na, most már érted mi is az a munka értelem nélkül? – kérdezte Nagyanyám.

– Megértettem – válaszoltam.

Hallgattunk egy darabí, aztán ísmét faggatni kezdtem Nagyanyót:

– Harko kutyánk is kolhozista?

– Hál’ Istennek, nem.

– Tehát Harko és én még függetlenek vagyunk a kolhoztól?

– Na, várj csak egy kicsít... – mondta Nagyanyó, és fennhangon meghányta-vetette a dolgot. – Harko segít Édesapádnak elejteni a vadakat meg a madarakat. De Apád mindent beszoígáltat a kolhoznak. Akárhogy is vesszük, Harko is a kolhoznak dolgozik. Akkor hát, ő is kolhozé...

– Van egyáltalán valamí, ami nem a kolhozé? – csodálkoztam.

– Nem tudom... – válaszolta Nagyanyám. – Korábban mindenkínek volt saját birtoka, legelője. Aztán a kolhoz kisajátította. Minden család tartott rénszarvasokat. Aztán szép csendben azok is átmítek a kolhoz tulajdonába. A kolhoz gyarapodott, gazdagodott, az emberek pedig egyre szegényedtek...

Gazdag a kolhoz, mert mindent eltulajdonított az emberektől Ezt tudtam. Őszöknént Apám kapott a kolhoztól egy fogatra való szarvast. Volt közöttük néhány azokból az állatokból ís, amelyek korábban a mieínek voltak. Emlékezem a sötét szőrű szarvasborjúra, Jim Szarkelíre. Még én etetgettem hallal és csukapikkellyel. Sajgott miatta a szívem, hísz korábban mí voltunk a gazdáí, de most, hogy a kolhozé, valójában gazdátlan lett szegény. Valószínű, hogy a nyáj pásztorai sem törődnek úgy vele, mínt egykoron mí, mert híszem nem az övék.

Hallgattam Nagyanyám hangját. Hol csendes és megfontolt, hol éles és haragos. Igen furcsán ejtette kí a kolhoz szót. Két részre bontva: „kul” – hantiul „ördög, sátán” és „voz” – súlyos teherrel megrakott szán. Az első szó régóta van nyelvünkben, de a másodíkat a kolhoz hozta, amíkor szarvasfogaton kezdte hordatni a szénát, a fát, a fagyasztott halat, a prém- és szörmeárut. Nagyanyám kiejtésében a következı értelmezést véltem kihallani: a kolhoz – „az ördög súlyos rakománnyal megrakott szekere” Emberek húzták, beleszakadtak, meghaltak. Azokat pedig, akik nem akarták vonszolni ezt a szekeret, kikiáltották „sámánnak”, „kuláknak” vagy „a nép ellenségének”. Őket – Nagyanyám szavával szólva – azonnal a „sötét házba ültették”, azaz börtönbe zárták. Valószínű ezért nem felejtette el Nagyanyó megemlíteni azokat az ídőket, amíkor özvegyasszonyként húzta a kolhoz ígáját az Alsó-Faluban. És ha erre emlékezett, akaratlanul ís könnybe lábadt a szeme.

Hát ílyen volt az „ördög szekere”...

Később, míkor felnőttem, magam ís meggyőződhettem róla, mínt szegény Nagyanyám mondta, a kolhoz „mindent összekevert, összezavart”, nemcsak a mí folyónk vídékén, de sok más faluban és városban ís. Egyszóval az egész ország egy ígazi gazda nélküli kolhozra emlékeztetett...

KOSZKA BOLSOJ AVAGY A KOLHOZ FEJE

Volt vezetıje a kolhoznak. Koszka Bolsojnak hívták.

Negyvenegyben kapta a kolhozt. És ráíraták annak összes vagyonát: egy szekeret, egy agyonhajszolt gebét és egy vasládíót hatalmas lakattal. A ládíóban pedig – a kolhoz pecsétje, és valamílyen rejtélyes módon otffelejtıdött háromrubelnyí pénz. Ez mínden. Semmí több.

És a kerület vezetői azt mondták az új kolhozelnöknek: irányítsd, vezesd a kolhoz a fényes jövőbe, nem ok nélkül képezték ki téged erre a feladatra a tanfolyamon. Ez igaz: a kerületi központban, Szurgutban egy egész hónapra ott fogták tanulni. Igazából csak egy dologban tett szert gyakorlati jártasságra: megtanították papírokat aláírni. Ha sehova sem sietett, széles, az egész sort kitöltő, széthúzott betűkkel írta le családi nevét „Kazamkin”. Ha nem volt elég ideje, akkor csak „Kazamki” vagy Kazamk” került a papírra. De ha sietett, akkor mindössze ennyit firkantott oda: „Kaz” vagy „Kaza”.

Egyszóval a kolhoznak csak a neve volt meg, ez meg nemigen volt jó semmire. A név nem tudott senkit felmelegíteni, se jóllakatni.

És akkor kitört a háború. Kemény, nehéz idők következtek. Koszka Bolsoj pedig húzta a kolhoz igáját. Húzta téli fagyban, nyári légyfelhőben. Húzta a tavaszi sárban, az őszi latyakban. Húzta nappal. Húzta éjjel...

– Kizsigerelte a kolhoz, pedig az első háza – nem létezik már... – sóhajtja Nagyanyó.

– Mi történt vele? – kérdezem.

– Elvesztette az első házát.

– Kialudt a családi tűzhely?

– Igen, a tűzhely lángja kihunyt.

– Az első ház tüzeit a te másodnagynénéd éltette, emlékezett vissza Nagyanyó. Megbetegedett ő, a tűz őrző asszonya. Mintha elment volna az esze. Az orosz felcser megparancsolta, hogy Koszka Bolsoj vigye őt Szurgut városba. Épp akkor haladt a folyón a Vörös Csónak. Azon csorogtak lefelé az ismeretlen városba. Sok vagy kevés idő telt el, Koszka Bolsoj egyedül jött vissza a faluba. Ült lehorgasztott fejjel, és csak hallgatott... Összegyűltek a rokonok.

Kérdezik – hallgat.

Megérintik – hallgat.

„Könnyet raktak rá” – hallgat.

Hallgat, mint egy élő halott. Senkit sem lát, semmit sem hall.

Ekkor, Sztjepanida sógornője letörölte könnyeit, s elrohant az óvodába. Vagy valaki tanácsolta neki, vagy magától jött rá – hazáig futott karjaiban Koszka Bolsoj legkisebb gyermekével. A padlóra tette a kisfiút, az apja elé. Ljonyka épp hogy meg tudott állni a lábán, bizonytalanul tartotta magát, inkább csak mászott. Ült a padlón, körülnézett, majd elkezdett mászni édesapja felé. Gagyogott valamit, majd felfelé kapaszkodott édesapja térdén.

Koszka Bolsoj furcsa hangokat hallatott egész belsőjéből. Kétségbeesetten igyekezett elnyomni, magába fojtani mindent. Végül hörgő hang szakadt ki mellkasából. Görcsösen ölelte át kisfiát, magához szorította, és hangosan felzokogott. Zokogása felverte az egész falut. Mindenkihez elhallott a folyó mentén. Az emberek megértették, hogy árván maradt legkisebb porontya. Hogy anya nélkül maradt két kislánya is. Hogy nincs többé az, aki őrizné az otthon melegét... De képtelen volt mindezt szavakba foglalni.

Így aludt ki a tűz első házában, ahol megboldogult másodnagynénénk volt a háziasszony. Óróla, sajnos, nincsenek emlékeim. Örökre elment, mielőtt még eszmélni kezdtem volna. Rokona lettem legkisebb, velem egykorú fiának, Ljonykának. Majd együtt járunk iskolába, összebarátkozunk. Édesapja, Koszka Bolsoj pedig gyakran megfordult házunkban. Lehet, hogy rá ezért emlékezem kora gyermekkoromtól fogva. Gyors és fürge volt. Ült egy keveset a házban, felhörpintette a teát. Majd máris az utcán terem, elkapja a szarvasokat, befogja őket. Hol a fenyvesből, hol a legelőről hallani hangját – vágatott a csordától elkóborolt szarvasok után. Ugyanilyen gyorsan és éles hangon beszélt, minden szót határozottan megnyomott. Szóért meg nem kellett a szomszédba mennie. Látszott, hogy az esze épp olyan gyors, mint szavai és tettei.

Rokonunk volt. És tiszteletből „Nagy Sógor Öreg”-nek neveztük – hisz nemzetségünkben ő volt az egyik legidősebb sógor. És egész nemzetségünk tiszteletben tartotta a lánymenekítést – a nők is, a férfiak is, bár nénikénk, „nemzetségünk lánya” már nem volt az élők sorában.

Máskor ilyen esetben sokszor „kibékültek” a sógorokkal. Ez egy elég egyszerű rituálé. Az asszonyok levették kendőjüket, a nemzetség férfi tagjait és a sógorokat egy rücskös kérgű fa átellenes oldalára kísérték, és a lánymenekítést érvénytelennek nyilvánították. Sok-sok év múlva valaki a földijeink közül azt tanácsolta, hogy rendezzünk „békülési” szertartást, de Koszka Bolsoj elutasította, mondván: „Ezt az ősi szertartást nem mi találtuk ki, így nem is nehéz tiszteletben tartanom, így hát hadd maradjon...”

Nem mi találtuk ki – nem nekünk kell visszavonni, megértették és beleegyeztek nemzetségünk tagjai. Ezért élete végéig „Nagy Sógor Öreg” maradt nekünk, az Agan középső folyása mentén élőknek. Többet soha senki nem hozta szóba a „békülési” szertartást...

Egyre csak húzta a kolhoz igáját. Télen gyakran utazott Szurgutba szarvasszánon. Sokszor hívták – ahogy ő fejezte ki magát nálunk jártában – különböző „gyűlésekre”, „értekezletekre”, „ülésekre” és így tovább. Nyáron oblaszon utazott oda vagy alkalmi motorosokkal. Visszajövet mindenféle papírokat hozott. Aztán azt tette, amit ezek az írott papírok követeltek. Így jelentek meg a „kolhoz szarvasai”, a „kolhoz szarvasmarhái”, a „kolhoz lovai” kifejezések. Így kezdett a kolhoz krumplit, répát és retket ültetni, zabot vetni. Nem sokkal később a Faluban majort építettek a „kolhoz rókáinak”, a „kolhoz sarki rókáinak”. A kolhoz szarvasaival csak-csak megbékéltek az emberek, hisz megszokták ezt a munkát, tudták, hogy kell legeltetni. De beköltözni a Faluba, és tehenesnek, prémállattenyésztőnek vagy aratónak menni, senkinek sem akaródzott. A kolhoz földjein és kertjeiben gyomlálni pedig végképp nem akartak. De Koszka Bolsoj, a kolhoz feje azt mondta:

„A háború követeli.”

Úgy mond, nem tehetsz szemrehányást.

A háború után pedig így magyarázta:

„Az orosz vezetők követelik! – és fölfelé mutatott kezével. – A kerület követeli.”

Egyszer, Szurgutból visszafelé jövet betért hozzánk egy teára. Az asztalnál ülve Apám ezt tanácsolta:

– Ott fent, el kellene mondani, minek ez nekünk, minek kínozzák feleslegesen az embereket?...

– Azt hiszed, engem megkérdeznek?! – kiáltott Koszka Bolsoj. – Azt gondolod, hogy meghallgat ott engem valaki?!

Felhörpintette a teát, a csészéaljat az asztalra tette, s ugyanilyen gyorsan megjegyezte még:

– Ott csak egy a fontos – a terv! Ha teljesíted, jó. Ha nem, az nagyon rossz!

– De hát nem ilyesmire csábítottak bennünket...

– Az már világos, hogy becsaptak. De hát mit lehet tenni?!

– Bizony, nem sokat...

Aztán új szó kapott szárnyra a településünkön: „önkéntes anyagi hozzájárulás”. Az emberek, állítólag, önként gyűjtötték pénzüket, hogy motoros hajót vásároljanak a kolhoznak. Meg sem kérdezik, hogy akarsz-e pénzt adni a motorosra vagy sem. Egyszerűen csak visszatartották az irodában a szükséges összeget – ellenvetés nincs. Összegyűjtötték a pénzt, megvették a hajót. Igaz, hogy fatestűt, mint a közönséges csónakok. A nyenyec Iuszi Aulit tanították be motorvezetőnek meg kapitánynak egy személyben. A motorost pedig „Auli-trrrr”-nek keresztelték. „Auli-trrrr” Szurgutba ment. „Auli-trrrr” zátonyra futott. Az „önkéntes anyagi hozzájárulást” pedig még sokáig emlegették. Mi az, hogy „önkéntes”?! Miért?! Milyen alapon?! Ki találta ki?! Hát a kolhoz feje, Koszka Bolsoj. Ezzel zsigereli ki a népet. És ahogy ez lenni szokott, az emberek különbözőképpen viszonyulnak hozzá. Ki szemtől szembe szidja, ki a háta mögött, ki pedig hallgat. De hogy kifogástalanul húzza a kolhoz igáját, azt mindannyian elismerték.

A kolhoz igáját húzta, de az otthonit nem, ezt beszéltek az emberek. Elvesztette a második házat. Meghalt a második felesége is, egy néhányéves kislányt hagyott maga után.

Minden hír eljutott a mi szállásunkra is. Különösen rokonunkról, Koszka Bolsojról, a Kolhoz Fejéről vagy Kolhoz Öregről.

Sóhajtozott Nagyanyám.

Sóhajtozott Anyám.

Apám csak hallgatott.

Később, mikor iskolába adtak, egyszer órán megjegyezte a tanárunk:

– Gazdag a mi kolhozunk, de ebből... igen keveset fordítanak az emberek javára – és meg-
rázta a kezében lévő újságot, amelyben a kolhoz hatalmas nyereségéről tudósítottak.

Eközben Koszka Bolsoj vagy oroszosan Konsztantyin, egyre csak húzta az igát, vonszolta saját terhét. Végül eljött a nap, amikor a kerületi vezetők kijelentették neki: ez minden, más idők járnak, add át a kolhoz az írástudó fiatalnak. Manapság írástudóra van szükség. És ő átadta a kolhoz. Nem kis szomorúsággal. Mert most volt mit átadni. A három szarvasnyáját. A gulyát és a ménest. A prémállattenyésztő majort ezüstrókákkal és kék sarki rókákkal. A fa-
törzsű motorost. Egyéb apróságokat – na meg a számlát, amelyen hat rubel híján egymillió volt. Elszomorodott. Nehéz megválni mindattól, amit egyszer megszerezte. Főként, ha keser-
ves munkával gyűjtötte össze.

Így húzta ki ő a gödörből a kolhoz...

Így élte túl a nehéz éveket.

Lehet, hogy kegyetlen és könyörtelen volt, mint az akkori idők. Lehet, hogy igaza volt, lehet, hogy nem. De hát milyen időket élt át... Mindez már a múlté. Sok minden történt akkoriban. De mélyen emlékezetembe vésődtek szavai. Az eltelt évekre visszatekintve, nem egyszer mondta:

– Isten látja: egyetlen embert sem juttattam a kolhozból az enkávéde kezére. Egyetlen lelket sem öltem meg...

És ez volt a színtiszta igazság.

ISTENEK ÉS ISTENNŐK

VÉDŐ ANYÁCSKÁNK

A Szent Fenyves fái közt lakik egy magas bálványházikóban.

Emlékszem, mikor először vitt el hozzá Édesapám. Karjaiba kapott, és azt mondta: „Köszöntsd Őt!” S én csókot dobtam valahova selyem kendőire és sáljaira. Arcát ugyanis kendők és sálak sokasága takarta. Ettől függetlenül riadtan, de elragadtatással néztem Rá. Íme – nemzetségünk, Folyónk Anyja és Oltalmazója, Védő Anyácskánk.

A legszebb.

A legjóságosabb.

A legtitokzatosabb.

A legerősebb.

A mindent látó.

A mindent halló.

A segítségére siető.

Íme, Ő – nyújtsd felé kezed, érintsd meg. Így is tettem, kinyújtottam kezecskémet, megérintettem ruháját. Éreztem, amint áramolni kezdett belém erő, egészség és szerencse. Fejem kitisztult, csak világos, értelmes gondolatok, ideák maradtak ott. Védő Anyácskánk első érintése nyomot hagyott bennem mindörökre...

Majd így bízott Apám: „Köszöntsd Vont-Ikit!” Vont-Iki – más szóval „Erdő Öreg”. Vidrasapkás Öreg, jegyeztem meg magamban. Ugyanis vidraprémből készült sapka volt a fején. Úgy tűnt, szigorú szemekkel néz rám. Éreztem tekintetét. Ám ez egy cseppet sem zavart. Tudtam, hogy jóságos. Védő Anyácskánk férje ő – tudatosult bennem. És amikor Apám elvitt hozzá, minden félelem nélkül üdvözöltem Őt.

Később ezt súgta a fülemben: „Most pedig köszöntsd az Isteni Fiút!” Az Istenfi tarkójára tolt rókaprémes sapkát viselt. Mintha vidám huncutsággal pislantott volna rám. Velem egykorú társat láttam benne. Bár kicsit idősebb volt nálam. Sok-sok fémhegyű nyílvevő hevert körülötte a sarokban. Apám felvilágosított, hogy ő is vadász, s előszeretettel kutat fel minden vadat meg madarat. Engem, bezzeg, még nem visznek el a vadászatra. Mese nincs, ő idősebb nálam. Szívesen elmennék vele vadászni, gondoltam. Őt biztosan sohasem hagyja el a szerencse. És vidáman üdvözöltem.

Apa letett a padlóra.

És elvégeztük az első üdvözlő szertartást.

.....
.....
.....

Aztán megfordultunk a nap járása szerint, majd leültünk a padlóra, a szarvasbőrre. Apa halk beszélgetésbe kezdett a bálványházikó Gazdáival. Hol Folyónk Anyácskájához-Gazdasszonyához, hol az Öreghez, hol kettejük Fiához imádkozott.

Elsősorban egészséget és szerencsét kért tőlük.

Ültem a puha, tiszta bőrön, és néztem a szobát és lakóit. Ők az elülső fal mentén lévő széles polcon trónoltak. Tőlem jobbra hatalmas Védő Anyácskánk. Jobbján az Erdő Öreg, mellettük – az Isteni Fiú, aki mellett a sarokban fészkeltek a nyilak. Térdeiken tarka szövet-hegyek magasodtak. A vendégek ajándékai, fejtettem meg magamnak.

Apa közben befejezte a beszélgetést. Körbeforogtunk a nap járása szerint, majd Apám a kijáratához vezetett. A szertartás rendje szerint mentünk ki: arccal a házikó belseje felé. És a hétfokú lépcsőn, amelyen pénzermék heverték, leereszkedtünk a földre.

Anyám a tűz mellett végezte az üdvözlő szertartást, a szabadban. Az asszonyok nem közelíthették meg a bálványházikót. Csak a kislányok. Húgocskáimat karján vitte Édesapám, hogy üdvözlőjék nemzetségünk és Folyónk Gazdasszonyát.

Tél volt.

Üde volt minden a házikó körül.

Tiszta volt és fehér.

Csend volt.

Egy tűlevél sem zizzent a szent fenyőkön.

Úgy tűnt, minden szavunk és imádságunk elhallott a Folyó Gazdasszonyához, az ő Égi Atyjához az Ég Hét Rétegének, a Föld Hét Rétegének nagy és kicsi Isteneihez.

A bálványházikó előtt négy oszlopon álló magas polcon hamarosan gőzölni kezdtek a forró teásbögrék, könnyű pára szállt szerény tajgai eledelünkről. Egyenesen az égbe. Ez jót jelent. A felnőttek elmondásából már tudtam, hogy az istenek csak étel- és italáldozatot fogadnak el. Mást nem követelnek tőlünk. Ezért az ünnepre igyekeztünk mindent a legforróbban elkészíteni. Sok gőzzel, párával.

Apa megállt a magas polc előtt, malicája csuklyáját hátrahúzta a fejéről, tekintetét a házikó nyitott ajtajára irányította, hangosan és ünnepélyesen teli torokból kezdte szólítgatni az ünnepi asztalhoz az összes Istent, akit csak név szerint ismert.

Hallották őt mindenek: a fehér hó, a néma fenyők, az emberek és az istenek.

Így kezdődött az ünnep.

És hozzáfogtunk a legfőbb szertartás végrehajtásához.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Apám egyre hívta a titokzatos Vendégeket. Egészséget és szerencsét kért tőlük. Minden Gyermekeinek, Anyánknak, Házának és magának. Szavai behatoltak a házikó nyitott ajtaján, eljutottak az égbe, a fenyvesekbe, a fehér hóba, a földkerekség minden irányába. Mi pedig szentül hittünk abban, hogy mindannyian egészségesek és szerencsések leszünk. Hogy házunk híre mindig jó, mindig dicső lesz. Hogy Apa mindig gazdag zsákmánnyal tér haza – vadakkal, halakkal, szárnyas madarakkal, lábas állatokkal...

Kis szünetet tartottunk, majd letérdeltünk az ünnepi asztal előtt. Várjuk a Késve Érkezőket, a Messziről Igyekvőket. Van, aki repül, van, aki utazik, vagy éppen gyalog érkezik az ünnepre. Ki gyorsabban, ki lassabban ér hozzánk, ezért tartunk most egy kis szünetet, hogy semmiből se maradjanak ki a késve érkezők.

Vártunk egy darabig, néhány szót váltottunk egymással, majd felálltunk, és bevégeztük a szertartást.

A nap járása szerint forogtunk.

Száraz fákat raktunk a tűzre – vidáman játszott a láng. Beszéltünk erről, beszélünk arról. Majd a földre helyeztük az asztalkát, és lassan körülültük az ünnepi terítéket.

Apa felelevenített néhány történetet az Istenek életéről.

Én azonban egyre csak Védő Anyácskánkra gondoltam. Tudtam, hogy neki is van édesapja – Num Torum, Felső Égatya. Édesanyja pedig Ülő Anyácska vagy Föld Istennő. Réges-régen ő is Égi Atyja házában lakott fent. Aztán még az emberi élet megszületése előtt lebocsátották

Őt szülei a Folyónkhoz. Hogy óvja a vizeket. Vigyázza a földet. Az erdőket. És oltalmazza az embereket. Folyónk középső folyása mentén találkozott Vont-Ikivel, aztán letelepedett itt, a Szent Fenyvesben.

Így lett nemzetségünk Őrző Anyácskája.

Így lett Folyónk Őrző Anyácskája.

Bálványházikója mindenki előtt nyitva áll. Bemehet hozzá minden nép, minden ember, minden vendég. De csak nemzetségünk férfi tagjával. És ha nemzetségünk férfi tagja meghal, Ő teljességgel újjászületik. Új helyen. Új házikóban. Új szent fák között. De ugyanebben a Szent Fenyvesben.

A Szent Fenyvesben minden szent. A fák, a mohák és a füvek, a rénzuzmó, a Szent Patak vize, Fő Folyóba torkolló Szent Patak Urijnak vize. Anyám ezért igen szigorúan kioktatott, hogy itt egyetlen ágacskát, egyetlen tűlevélkét, levélkét se szakítsak le feleslegesen a szent fákról. Mind-mind szent...

A közös ünnepi étkezés után még egy kis időt töltöttünk a tűz körül. Üldögéltünk, beszélgettünk. Aztán a búcsúszertartást is elvégeztük.

.....
.....
.....

Hazafelé készülődtünk.

Végéhez közeledett a rövid téli nap.

Lassan bealkonyodott.

Háttal ültem Édesapámnak, hallgattam a szántalpak csikorgását, gyönyörködtem a Szent Fenyves fáiban. Dalolt, ujjongott a lelkem. Megmagyarázhatatlan frissességgel töltődtem fel. És megszületett bennem a hit, hogy mi – Védő Anyácskánk, a Szent Fenyves, a Szent Patak, Anyánk, Apánk, nővérkéim és én magam – örökké élünk ezen a világon. Boldog voltam. Majd szétfeszített ez a boldogság.

Gyakran elutaztunk Védő Anyácskánkhoz.

Persze titokban, hogy meg ne tudják a vörösök.

Mentünk tavasszal, amikor a Szent Fenyves levetette téli ruháját, amikor különösen csodálatos és üde volt benne minden.

Mentünk nyáron, amikor a Szent Fenyvesben titokzatos őszi csend honolt.

Mentünk ősszel, amikor a Szent Fenyves lédús áfonyával takaródzott be, amikor érzékeny és riadt lett a zord télelőben.

Mentünk télen, amikor a Szent Fenyves hótakaró alatt szendergett, de mindent látott és mindent hallott.

Akármikor mentünk is Védő Anyácskánkhoz, mindig melegséggel, jóssággal és megmagyarázhatatlan erővel töltődtem fel. Kicsivel később rájöttem, hogy ugyanez történt itt minden rokonommal, minden földimmel a folyónk mentén. De mást is megértettem. Amíg él népem, amíg él nemzetségem, amíg én élek, amíg egyetlen férfi is él nemzetségünkben, élni fog a mi örökké megújuló, örökké újjászülető Védő Anyácskánk is...

FELAJÁNÁS ISTENNEK

Amikor legkisebb húgocskánk annyira felcseperedett, hogy ülni is tudott, Anyám és Apám titokzatos beszélgetést folytatott egymással. Semmit sem értettem az egészből. Gyakran használták a „felajánlás”, az „itt az ideje”, „eljött a pillanat” kifejezéseket. Apa pedig a házukba hívta Keresztapámat, az agg Jefremet. Az öreg komótosan bejött, s ahogy szokott, leült háttal az elülső saroknak. Súlyos ám mégis simogató tenyerét végighúzta kobakomon.

„Keresztfiacskám”-nak nevezett, félig komolyan, félig tréfásan kezdett velem beszélgetni. Dolgaim felől érdeklődött, mintha ezer éve nem találkoztunk volna. Aztán kicsi Oljánkra nézett, s megkérdezte Apát és Anyát:

– Láttatok-e valamilyen jelet?
– Igen, volt ilyen – felelte Apám.
– Volt jel – erősítette meg Anyám.
– És milyen formában?
– A kicsi édesanyjának megjelent az Istennő – mondta Édesapám.
– Igen, Ő maga jelent meg – tette hozzá Édesanyám.
– Akkor hát ez az ő kívánsága? – pontosította az Öreg.
– Igen, így adódott – válaszolta Apám.
– Ha így, hát így legyen – ismételte elgondolkodva az Öreg.
– Lehet, Öreg Ember, hogy e miatt a dolog miatt meg kéne jártatnod az elméd... – biztatta Édesapám.

– Valóban messzire eljut az én elmém! – Mosolyogta meg magát az Öreg.
– Te mégiscsak mindnyájunknál jobban meghallod a szavukat! – s alig észrevehetően az Ég felé intett fejével Apám.

– Hm-mm...

– Lehet, hogy kézbe veszed az abroncshoz hasonló fát? – kérdezte Apa.

– Hát jó, essünk túl rajta...

És az Öreg bal kezével eltakarta szemét, kicsit lehajtotta ősz fejét, és hosszan elgondolkodott. Ez az, amikor „itt-ott jártatja az elméjét” – nyugtáztam magamban.

Így ült egy darabig, majd elvette tenyerét arcáról, kiegyenesedett, és ezt mondta:

– Igen, mintha az Ő elméje ezen az ösvényen járna! ... Hiszen ez a pici az Ő földjének gyermeke. Az Ő Folyójának kislánya...

– Úgy-úgy – mondogatta Édesapám. – Így igaz...

Apa az elülső szegletben felakasztotta az új kendőt, és néhány arsin hosszú fehér szövetet hasított. Anyám kipólyálta kis hógunkat a nappali bölcsőből, és az Öreg kezébe adta. Aki arccal az elülső szeglet felé fordulva jobb térdére ültette őt. A kicsi gügyögött valamit, az Öreg ősz hajához nyúlka. Úgy látszik, kísértésbe esett, hogy megcibálja. Anyám az elülső szegletre akarta irányítani hucánk figyelmét. A kendőre és a fehér szövetre mutatott, s ezt mondta kislányának:

– Nézd csak, milyen szép!... Na, fordítsd arra fejecskédet!...

Én is mutogatni kezdtem ujjammal a sarokba, s így szóltam hógocskámhoz:

– Ott, ott van a csecse szép! Nézz csak oda, nézd!...

Az Öreg ügyet sem vetett ránk, megköszörülte torkát, kihúzta magát, fejét magasra emelte, tekintetét az elülső sarokba irányította, majd ünnepélyesen és halkán Folyónk és nemzetségünk Örző Anyácskájához fordult:

– *O-o-o ezen rénzuzmós Agan középső folyásán,*

Ezen halas Agan középső folyásán

Trónoló, Agant Védő Anyácskánk,

Ezen vizeden született,

Ezen földeden világot látott,

Naphoz hasonlatos,

Holdhoz hasonlatos,

Kicsi lánygyermek

Lelkét-szellemét

Neked ajánljuk!...

Amint illik, vedd kezébe,

Amint szokás, vedd tenyerébe!...

*Hosszú életet jövendölj neki,
 Hosszú időt rendelj neki!...
 A szerencsétlenség lábát,
 A szerencsétlenség kezét
 Tőle fákon túlra, árnyékon túlra
 Elrepítsd!
 Gonosz szellemtől,
 Ártó szellemtől
 Őrizve-vigyázva
 Fogadd oltalmazdába!
 Csodálatos Napot rendelj neki,
 Csodálatos Holdat rendelj neki!...
 Szavaimat, imáimat
 Amint illik, lásd meg,
 Amint illik, halld meg!...*

Az Öreg csendesen kezdte mondandóját. De hangja egyre erősödött. Utolsó szavait már teljes erőből küldte a Folyó Őrző Anyácskájához. Rövid időre elhallgatott, levegőt vett. Kisvártatva folytatta a beszélgetést az Istennővel. Aztán háromszor megfordult a nap járása szerint kis hűgunkkal, majd a térdére ültette.

- Úgy legyen... – mondta az Öreg.
- Adja Isten... – hallatta hangját Édesapám.
- Ha akarsz még valamit szólni, Ház Feje – fordult Édesapánkhoz az Öreg –, megteheted.
- Azt hiszem, Te mindent elmondtál...

Apánk a fehér szövetből letépett egy csíkot, és átadta az Öregnek. Aki összekötötte vele hűgocskánk haját a tarkóján. Anyám megsimította kezével a kis szalagot, és elvette a kisbabát.

– Hadd hordja addig, amíg tartja magát – mondta az Öreg, szemével a fehér szalag felé pillantva. – Ti ne vegyétek le róla.

- Jó, úgy lesz – egyezett bele Anyánk.

Apa megigazította az elülső sarokban lógó kendőt, kérdően nézett az Öregre, s megkérdezte:

- A kendőt, vélhetőleg Rá kell adni...
- Természetesen a Folyó Gazdasszonyára.
- Igen, vigyétek el házához, s adjátok Rá – mondta Keresztapám.
- A fehér szövet pedig a mi házunkban marad – pontosította Apám.
- Őrizzétek a Házi Istenekkel együtt a szent ládikóban.
- Ahogy mondod...
- Hadd lakják ott.

Az Öreg elhallgatott, aztán lassan, minden szót külön hangsúlyozva magyarázta:

- A felajánlás emlékére...
- A kisbaba Szerencséjére-Egészségére! – mondta Anyánk.
- Igen, a babuska hosszú Életére, hosszú Századára! – mondta az Öreg.
- Napfényes Századra, holdfényes Századra! – mondta Apánk.
- Úgy teszünk, ahogy őseink tettek – mondta az Öreg. – A kislányka szerencsés és egészséges Életére, az új emberek életére!...
- Úgy-úgy.. – bólintott Apánk.

Rájöttem, hogy Apa már mindent tud. Tudja, mit és hogyan kell tenni a szertartáson. Tudja, mit kell mondani. De most még Keresztapám, az agg Jefrem kötelessége volt mindez. Sámán Ő. Öreg, bölcs ember. Ezért az Ő hangja jobban elér a Felső-Világba, Oltalmazóink világába.

Aztán Anyám megterítette az asztalt, teát töltött nekünk. Teázgatás közben Anyám és Apám higgadt beszélgetést folytatott az Öreggel az élet dolgairól. Persze legtöbbet az Öreg beszélt, válaszolt a kérdésekre. Mindannyian figyelmesen és nagy tisztelettel hallgattuk Őt. Eltelt még egy kis idő. Végül hazafelé készülődött az Öreg. Felállt, körbeforgott a nap járása szerint, és a búcsúzóul meggyőzően mondta:

- Hadd járjon napos nyomon, holdas nyomon a kisbaba.
- Hadd menjen!... – mondta Apánk.
- Úgy legyen! – mondta Anyánk.

Az Öreg elment. A felszentelésnek legjobban Anyám örült. Ragyogott egész nap. Úgy tűnt, minden világosabb, fényesebb, melegebb lett a házban. Elmagyarázta nekem, hogy minden embernek van Őrző Istene. A nőknek – Istennők. A férfiaknak – Istenek. Van Anyánknak, Apánknak, Keresztapámnak, nekem, lánytestvéreimnek. Egyszóval minden embernek, minden hantinak. Csak kisbabánknak nem volt a mai napig. De most már neki is van – Őrző Anyácskája, aki megóvjá, megvédi őt minden szerencsétlenségtől, bajtól.

Később, amikor kis húgunk megbetegedett, Anyám mindig az ő Őrző Anyácskáját, folyónk Gazdasszonyát hívta segítségül. „Tekints le ránk – suttogta csendben Anyám. – Segítsd meg a Te és a mi kis lánykánkat!... Vedd el könnyeit-fájdalmait! Vidd el minden nyavalyáját...” És húgoscánk, úgy tűnt, kicsivel jobban lett.

Mert Anyácska Istennő mindig segít gyermekeinek a nehéz pillanatokban.

Mindnyáján hittünk benne, hogy kicsi húgoscánknek hosszú élet és boldog sors rendeltetett Védő Anyácskánk akaratából...

VÉDŐ ISTENEM

Nekem is van egy Védő Istenem. Sok neve van, különféleképpen hívják.

„Közelben Tartózkodó”.

„Gyorsan Utazó Öreg”.

„Aranyos Cár Öreg”...

Leggyakrabban a „Közelben Tartózkodó” néven emlegetik...

Minden szörnyűségektől megóv. Vigyázva-oltalmazva vezet engem az élet ösvényein.

A házi istenségek tiszteletére rendezett ünnepségeken Apa engem is imáiba foglalt:

– *O-o-o, te Közelben Tartózkodó,
Neked felajánlott Roman fiamat
Szemed sarkából óvd.
Csodálatos Holdat, gyönyörű Napot
Rendelj neki!...
Gyönyörű Holdat, csodálatos Napot
Küldj neki!...*

Apa jelentős szünetet tartott. Mintha csak megvárná, amíg szavai-imádságai minden akadályt legyőzve eljutnak az én Felső Védőmhöz. Miután tekintetét végighordozta az egész házon, így folytatta:

– *O-o-o, te Közelben Tartózkodó,
Jer közénk Víznek sugarán,
Mutakozz Víznek folyásán!
Mindannyian Téged várunk,
Mindannyian Érted élünk!...*

Apánk később az Ég és Föld többi istenét meg istennőjét is megidézte. Köztük lánytestvéreim és Anyám Védő Istennőjét. Nálunk mindenkinek megvan a maga oltalmazó istene.

A nőknek – istennők. A férfiaknak – istenek. Fél füllel apát hallgatva saját Védő Istenemre gondoltam. A mesékből és mítoszokból már tudtam, hogy ő Num Torum Mennyei Atyánk legkisebb fia. Hét nővére és hat fivére van. Ő maga a hetedik, a legkisebbik.

Réges-régen, amikor a földön még híre-hamva sem volt az embernek, a szomszédos Vah folyónál élt. Magas domb tetején, magas hegy tetején lakott. Kicsi házikóban, amit maga épített. Halászott. Vadlúdra vadászott. Siketfajdra, meg mókusokra. Cobolyokra. Kereskedni járt a városba.

Szerencsés vadász volt. Egyszer hatlábú jávorszarvas nyomára bukkant. Üldözőbe vette. De a hatlábú állat olyan gyors volt, hogy a nyíl sem érte utol. Ekkor Közelben Tartózkodó így szólt: „Ha én nem érlek utol, akkor **cirbolyatobozhoz hasonlatos babák, fenyőtobozhoz hasonlatos babák** születésének idején ki érhetne utol téged?” És hosszú-hosszú ideig üzte az egész földkerekségen át a hatlábú állatot. Végül utolérte, és levágta hátulsó két lábát a törzsével együtt. Ettől kezdve négy lábon járnak a jávorszarvasok. És a Vadász Isten sítalpainak nyoma – két egymás mellett haladó fényes sáv – a csillagos égre rajzolódott, s az emberek Tejútnak nevezték el. „A hatlábú jávorszarvast egyetlen földi vadász sem tudta volna utolérni – jegyezte meg Édesapám. – Egyetlen földi vadász sem tudta volna elejteni.”

Közelben Tartózkodó csónakkal járta a folyókat, halászott.

Azokban az időkben az Agan alsó folyásánál, nem messze a torkolattól majdnem a folyó teljes szélességében feküdt a víz alatt Utki-Morjanki, mamut-szörny. A szörnyetegállat képes volt elnyelni az emberekkel teli csónakot. Egész falut mosott alá, és borított a vízbe. A szárazföldet vízzé változtatta, a vizet pedig szárazföldre. Közelben Tartózkodó kardot szegezett a fekvőhelyén nyugvó mamut-szörny fejéhez, majd az egyik partnál víz alá bukkott, aztán előbukkant a másiknál. Semmi baja nem esett.

Így élt Ő a földön.

Nagy huncut volt. Azt mesélik az öregek, hogy pusztá csintalanságból elhatározta, hogy kipróbálja erejét. Felmászott a magas kőhegy tetejére, és kezével elkapta a mennyboltot. Lába térdig a kőbe süppedt, de megállította az Eget. Megállt a Nap. A Hold. Az egész Világegyetem. Megállt az Élet. Felső Isten Atya rosszat sejtve előjött Égi Házából. Látja ám, hogy legkisebb fia tartja vissza a mennyboltot. Amint megpillantotta édesapját, azonnal elengedte a mennyboltot, s cobolyprém bundát terített apja vállára, fejére pedig cobolyprém sapkát húzott. Tudta jól a kis huncut, hogy mi fog történni. Tudta a csibész, hogy mivel lehet kiengesztelni Felső Atyját. Az Öreg Isten csak elmosolyodott, és egy szó nélkül visszatért Égi Lakába.

A háborúban hős vitézként csatázott. Fogta harci íját és kardját, magára öltötte hadi fegyverzetét, felnyergelte lovát. A legősibb mítoszok sem tesznek arról említést, hogy egyszer is veszített volna a csatában.

Így élt ezen a földön.

Vadászott.

Halászott.

Huncutkodott.

Háborúzott.

Házat épített.

Istennőkkel szerelmeskedett.

Körülöttünk sok minden emlékeztet Rá. Elnézem a fenyőt. A legeslegmagasabb fa Földünkön. Azt mesélik, hogy valamikor réges-régen fejénél fogva megragadta a fenyőt, és megnyújtotta egészen az édig. Ettől kezdve emelkedik a fenyő az erdő többi fája fölé. Ez idő óta törekszik a Nap felé. A legtetején pedig azóta van egy egyenes, egyetlen oldalhajtás nélküli, valamiféle fogantyúhoz hasonló, tülevelekkel benőtt pamacs. Ennél fogva nyújtóztatta égi magasságba a fenyőt az én Védő Istenem. Ez máig megmaradt, mint az Ő keze nyoma.

A világon ő a leggyorsabb, a legsebesebb. Egy pillanat – máris itt terem. Egy pillanat – nincs sehol. Már a Föld túlsó felén jár. Egy pillanat – s az egekben jár. Másként nem is tehet. Hiszen egy szempillantás alatt, amint csak rá gondoltak – az emberek segítségére kell sietnie. Ezért is adták második nevét „Gyorsan Utazó Öreg”...

Hogyan utazott?!

Mivel repült?!

Fehér arany csillan – Ő van itt. Fekete arany villan – sehol sincs. Élő arany borítja az eget – Ő van ott. Arany tűz hullik alá az Ég magasából – az Ő nyoma, mondják az emberek. Ő maga már a Hatodik Égen, a Hetedik Égen túl jár, de itt hagyta nyomát, hadd lássák az emberek, legyen mihez fohászkodniuk...

Ő a legfiatalabb a családban. Örökké fiatalnak és szilajnak látom. Tudom: Isten Ő, az istenek pedig nem öregszenek meg. Az emberek egyszerűen csak tiszteletből tették nevéhez az „öreg” szót. Ősidőktől fogva él a földön. Még a cirbolyatobozhoz hasonlatos babák megjelenése előtt került ide. A fenyőtoboz hasonló babák megjelenése előtt rendeltetett ide. Azokban az időkben élt itt, amikor a földet istenek népesítették be. Aztán felment a Mennybe. Égi Atyja őt bízta meg a Földnek és a Föld lakóinak őrzésével. És most lován nyargalja körbe a Földet. Megnézi, rendben van-e minden, hogy megy soruk a Földi Embereknek, nincs-e szüksége valakinek az ő segítségére... Mindent lát. Mindent hall. Ő mindig Közelben Tartózkodó – emberközelben. Mindig Közelben Tartózkodó – hozzám közel. Ezt érzem. Lehet, hogy a folyókban, a tavakban lakozik. Az óceánokban és a tengerekben. Az erdőkben és a mocsarakban. A füvekben meg a fáknban. Egyszóval mindenütt körös-körül...

Hát ilyen a Közelben Tartózkodó, az én Védőm, az én Oltalmazóm. Még kisgyermekként ajánlottak neki. Őrzi lelkemet. Minden szerencsétlenségtől, minden sötét erőtlől védve-örizve vezet engem életem ösvényein. Ilyen mindenható és villámgyors Őrző által rendeltetett nekem szerencsés és jó élet. Hiszen bármely nehéz percben, amint csak rá gondolok, egy szempillantás alatt siet segítségemre. Csak időben kell Őt hívnom.

Ezt szentül hittem kiskoromban.

Gyerek- és kamaszkoromban.

Ma is szentül hiszem.

TŰZ ANYA

Házunkban mindenki tisztelettel imádta a Tüzet. A Tűz – a mi Anyánk, anya nélkül pedig hogyan is élhetne ember a földön? Különösen nálunk, Északon a nagy hóban, fagyban. Természetesen sehogy sem. Valószínű ezért becézgetik olyan sokféleképpen – Tuvet-Anki, Naj-Anki. Ami annyit jelent „Tűz Anya”, „Tűz Istennő”. A „Naj” nemcsak „Tűz”-nek, de „Istennő”-nek, „Fiatal Szép Asszony”-nak, „Jóságos Kisasszony”-nak is fordítható...

Az otthoni tűzhely Tüzehez úgy viszonyultunk, mint a nálunk és velünk élő Istennőhöz. Kinyújtod a kezéd, máris megsimogat, felmelegít. Megitat forró teával, podovuskával kínál, ízletes húslevessel örvendeztet meg.

Soha nem maradtunk adósai.

A Ház Ünnepe napján Tűz Istennő elé egy kendőbe bugyolált fenyődarabkát állítottunk. A kendőt még korábban beszereztük, amikor Apa a faluban járt. Kendővásárlás közben Apa, valószínű, így számolgotott magában: „Ez a háziasszonyé. Ezek a lányaimé. Ez pedig a Ház Istennőjéé – a Tűzé”...

A fenyődarabka szép kendőben állt a csuval égő Tüze előtt. Magát a pici fát nem lehetett látni. Úgy rémlett, hogy a Tűz remegő lángjába kapaszkodik. Majd a következő pillanatban a lángba lépdel, s az égbe száll, a magasba emelkedik.

De még nem jött el az idő – a kendő ott van a helyén.

Mindannyian a Tűz felé fordulunk. Apa pedig lassan és ünnepélyesen fohászkodik:

– *Ó, Arany Istennőnk, Tűz Anyánk,*

Ezt a házat

E Háznak minden holmiját,

A Ház összes védőszellemét,

Minden kicsi gyermekét,

Felnőttjét és apraját

A tisztátalan szellemektől

Őrizve-vigyázva

Fogadd oltalmadba!...

Mi pedig felállva meghajolunk a Tűz előtt.

Anyám kezében a legkisebb lánykájával hajlong. Csendben ezt mondja babuskájának:

– Nézd csak, Tűz Anyának is vannak gyerekei. Látod, hogy szaladgálnak. Hogy játszanak...

Az étellel és teáscsészével teli asztalkáról a Tűz felé irányítom tekintetemet. És ím, mit látok: nem is a lángnyelvek csintalankodnak ott, hanem Tűz Anya kisfiai és kislányai – a velem egykorú játszótársak...

Apa ránk kacsint, aztán felemeli a fejét, és ismét a Tűzhöz fohászkodik:

– Ha pedig

Ezen oktondi kisdedek

Hozzád

Futnának,

Feléd másznának

Told el őket, vezesd el,

Kezeddel!...

Hajlongunk, aztán a nap járása szerint forgunk. Majd újból hajlongunk.

Apa beszél a Tűzzel.

Anyám is beszél a Tűzzel.

Én pedig a Tűzre gondolok.

Lánytestvéreim is biztosan Őrá gondolnak.

Amikor hétszer megfordultunk a nap járása szerint, megálltunk. Apám így szólt:

– Úgy látom, érkezett az idő.

Anyám megerősítette:

– Úgy látom, igen.

Apa fogta a kendőt és a Tűz lángjai közé dobta. Mi pedig háromszor kiáltottuk a rituális szavakat:

Vo-o-o-vo-o-vo!

Vo-o-o-vo-o-vo!

Vo-o-o-vo-o-vo!...

Tűz Anya óvatosan magához vette a kendőt.

– Na, ez minden – mondta Édesapám.

– Igen, jól fogadta kendőáldozatunkat – nyugtázta Anyám. – Magasra emelte... Hadd hordja... Hadd emlékezzék ránk...

Csillogó arccal ültünk a rituális asztalhoz. Jó érzés töltött el bennünket, hogy van nekünk egy gyöngéd, jóságos Oltalmazónk, akihez bármelyik pillanatban fordulhatunk. És az ételt, amelynek lelkét Arany Tűz Asszonyunk fogadta, különösen finomnak és laktatónak éreztük mindannyian.

Most értettem meg, hogy Anyám miért nem engedte meg, hogy a kipattanó parázsdarabkákra tapossunk, játsszunk vele, törött tűt és más éles tárgyat dobjunk bele. „Fáj Tűz Anyának.” – mondta Anyám. Vagy csendesen kérte: „Ne sértsd meg Tűz Anyát”. Fájdalmat éreztem hangjában, ezért abba is hagytam a huligánkodást.

Előfordult, hogy Apa a merítőhálóból szakított egy darabkát, s ezt hozta Tűz Istennőnek. Szintén bebugyoláltak egy fenyődarabkát, vagy egy másik faágat, amelyet közepén, az öv helyén átkötöttek egy szalaggal. Mintha maga az Istennő állt volna ott, a remegő lángokba kapaszkodva. Állt, és hallgatta az emberek szavát, aztán tett néhány lépést, aranyszikrákban és fényfoltokban kúszott lassan fölfelé Égi Atyjához, Num Torumhoz.

Házunkban sohasem feledkeztünk meg tűzhelyünk szent Oltalmazójáról. Hogy feledhetnéd el, ha Mindennapod vele kezdődik, ha Mindennap, amint Anyám szokta mondani, rajta ülsz...

Később, amikor meghalt az Édesanyám, sokáig ültem a tűznél, és néztem szótlantul. Tűz Anya valami megnyugtatót suttogott, anyásan becézgetett és melengetett. Rájöttem, hogy Arany Tűz Istennő hasonlít a Mamára. S titokban, óriási reménnyel és türelemmel vártam azt a pillanatot, amikor kilép a lángokból, és elindul felém fiatalon eltávozott Édesanyám...

A HÁZ ARANY ISTENNŐJE

Ha Apám úton volt, s egyedül maradtunk otthon, este, amikor lefektetett bennünket Anyám, ezt mondta:

– Aludjatok nyugodtan, Tűz Anya velünk van...

De a Tüzet nem láttam. A lámpát eloltottuk éjszakára, spóroltunk a petróleummal. A csuvalban is eloltottuk a tüzet. Reggelre elég erősen kihűlt a házunk. Előfordult, hogy hidegebb éjszakákon jégkéreg borította a kuzsenyákban lévő ivóvizet. Ezt tudva, Anyám esténként a legjobb szörmeaguskákba bugyolált bennünket.

Éjszaka jószerével nem is égett tűz a házban. Zavarba ejtő kérdéseimre ekképpen válaszolt Anyám:

– Persze hogy nem látod Tűz Anyát...

– És miért nem?

– Őt is leteszem aludni, amikor te már ágyban vagy...

– Leteszed aludni a Tüzet?

– Igen. Ha Apa nincs itthon, a tűzzel alszunk.

– És hogy altatod el?

– Várd meg az estét, s meglátod.

– Hát jól van – egyeztem bele.

Vajon miért nem láttam még soha, hogy hogyan teszi le Anyám a Tüzet aludni, morfondíroztam magamban. Ez persze nem volt a legbölcsebb dolog. Ugyanis Anyám még javában fent volt, amikor én már rég aludtam. Örökké tett-vett, mindig foglalatoskodott valamivel: hol varrt, hol bőrt készített ki, hol kötelet font rénszarvas- vagy a jávorszarvas-ínból. Amikorra pedig felébredtem, már a ház körül szorgoskodott. Az volt az érzésem, hogy le sem feküdt aludni.

Este ültem a csuvalnál, és vártam, hogy Anyám – miután minden dolgát elvégezte a ház körül – mikor fekteti le a Tüzet.

– Most fektetem le – jelentette be végre.

Közelebb húzódtam a csuvalhoz. Anyám fogta az elszenesedett tűzpiszkáló botot, óvatosan szétkaparta a hamut a csuvalban, s ebben kis gödröcskében gyűjtögette össze a tűzpiros faszéndarabkákat, a kis zsarátnokokat, simogatóan nézett rájuk, s csendben kérte őket:

*O-o, édes Tűz Anyánk,
Testiünket, lelkiünket
Őrizve, vigyázva
Fogadd oltalmadba...*

És lassan betakarta a hamuval az utolsó eleven parazsat. Aztán megigazgatta a tűzhely oldalfalánál lévő zsarátnokot.

- Rendben, most már a Tűzzel alszunk – mondta Anyám.
- Nem alszik ki a Tűz? – csodálkoztam
- A Tűz reggelig fog élni a hamuban...
- Igen. És azután?
- Reggel a hamuban éjszakázó Tüzet újra felébresztjük.
- Miért?
- Így tették őseink is. Ha este lefekteted a Tüzet, reggel fel is kell ébresztened.
- Én is megnézhetem, hogyan ébreszted fel?
- Kelj fel korábban – és mindent látni fogsz...

Ezen az estén valószínű azonnal elaludtam, amint csak letettem a fejem. Ugyanis őszintén hittem abban, hogy a házban, ahol az élő Tűz éjszakázik, senki sem tud engem bántani. Senki sem tud háborgatni. Apánk ugyan nincs itthon, de velünk van Tűz Anyánk, s minden láthatatlan sötét erőtől megvéd bennünket. Lehet, hogy így gondolták lánytestvéreim is. Ők is jól aludtak az élő Tűz mellett, Tűz Anya jóságos védőszárnyai alatt. Anyám is elégedett volt azzal, hogy az éjszakai rontó szellemek elkerülték házáat és gyerekeit.

Reggel, amint kinyitottam a szemem, vágtattam, rohantam a csuvalhoz. Anyám már a tűzhely körül szorgoskodott. Szétkaparta a piszkavassal a hamut, kifordította a tegnapi tüzes fadarabkák és zsarátnokok maradványait. Csak a fekete-szürke hamut láttam. Semmi mást. Anyám pedig csendesen megforgatta a hamut. Végül, a titokzatos parázs gödör-ágyának legmélyéről előkeresett néhány tüzes szikrát, a Tűz szikráját.

Él a tűz tűzhelyünkben.

Önkéntelenül elmosolyodtunk.

Vidám láng csapott fel a csuvalban.

A hamuban éjszakázó pici tűzszikrából.

Mennyi reményt adott nekünk a ház Arany Istennője.

És mennyi reményünket váltott valóra!...

O-o, Arany Istennő,

Testünket, lelkiünket!

Őrizve-vigyázva

Élj örökké!...

A TŰZ ENGEM GYÓGYÍT MEG

Ha fáj a fejem, Anyám nyomban megnyugtatót:

- Légy türelemmel, mindjárt meggyógyítjuk...

Ágyba fektetett, majd a szilács hegyével Tüzet vett ki a csuvalból. Valamit sutogott, miközben fejem fölött körbejárta a tüzes végű szilácsot. Aztán csendben megszólalt:

- Tűz Anya elvitte a fájdalmadat... Aludj most egy kicsit...

Sokáig remegett, hullámozott szemem előtt a szilács pici lángja. Aztán szépséges Tűz Istennővé változott. Simogató tekintetével felmelegített, s gyorsan elaludtam. Álmomban valami meleg, ragyogó, puha álmod láttam. Mire felébredtem, véglegesen elmúlt a fejfájásom. Úgy tűnik, valóban elvitte tőlem a fájdalmat a jóságos Tűz Istennő.

Amikor felcseperedtem, s gondolkodni kezdtem, megkérdeztem Anyámat:

- Mit suttogsz a szilács végén izzó tüzecskének?
- Beszélgetek vele, kérem, hogy segítsen neked.
- Milyen szavakat intézel hozzá?
- Halld hát:

*Aranyos Tűz Anya,
Kis unokád fejecskéjét
Gyógyítsd meg!
Kis unokád fájdalmát
Vedd el, vidd el!
Kis unokád fejecskéjével
Tégy jót!...*

- Tényleg meghallja szavaidat?
- Hát hogyne.
- És ha nem múlik el a fájdalom?
- Akkor nem háromszor hordom körbe fejed körül a Tüzet, hanem többször.
- Még háromszor?
- Nem, hétszer.
- Miért éppen hétszer?
- Mert a hét – a mi szent számunk.
- A-a... – habogtam, és gondolkodóba estem.

Tehát a három – kis szent szám, okoskodtam. A hét nagy vagy közepes szent szám? Apám szerint a legnagyobb tiszteletben tartott szám – három hetes. Igaz, akkor még fel sem tudtam fogni, mennyi lesz, ha egy hetest háromszor veszünk.

Anyám lánytestvéreimet is tüzzel gyógyította, ha fejfájásra panaszkodtak. Igaz, ez kevésszer fordult elő velük. De a tüzzel való gyógyításra jól emlékszem. Egyszer fájdalmat éreztem a hasamban, s azt mondtam a Mamának:

- Majd Tűz Istennő meggyógyítja?
- Várj egy kicsit, lehet, hogy nélküle is boldogulunk – válaszolta Anyám.
- És ki gyógyít meg helyette?
- Majd kitalálunk valamit – sóhajtott.

Levetette rólam a malicát, s kezét a gyomromra helyezte. Érzékelttem tenyere súlyát és melegét. Kis idő elteltével azt éreztem, melegség árad belém. És mintha enyhült volna a fájdalom. Aztán észrevétlenül elszenderedtem. Álmomban megjelent a Tűz Istennő. Mosolygott rám, éreztem kezének csodálatos érintését. Aztán Édesanyám picikoromtól ismert vonásait kezdtem felfedezni arcán. Anyámmá változott a szemem láttára. Mintha réges-régen elváltam volna tőle, mintha ezer éve nem láttam volna őt – emésztő vágyakozás született bennem. Rettenetesen vágyódtam utána. Ezzel az érzéssel ébredtem fel, s odarohantam a Mamához:

- Hogy van a hasikád, Roman? – kérdezte Anyám.
- Meggyógyult.
- Nem is fáj?
- Nem. Először a Tűz Istennő vitte el a fájdalmamat, aztán te, Anya.
- Hát akkor jó – mosolygott Anyám.

Nemcsak Anyánk gyógyított bennünket kézzel, de Apánk is. Az ő kezére is emlékszem. Súlyos, bütykös, de meleg kezére. Másként melegített, mint a Mamáé. Apám tenyerének melege lassan áradt belém, ráérősen, mint ahogy minden mást is így tett életében. Úgy sejtettem, hogy ő is, mint Anyám, magához szólította a mindenható Tűz Istennőt segítségül.

Tűz Istennőről sohasem feledkeztünk meg. Ha úton ért bennünket az est, s a szabadban töltöttük az éjszakát, Anyám, miután ágyba fektetett bennünket, a Tűzhöz fohászkodott. A legkisebb gyerekével kezdte, a szilács végi tüzzel körbekerítette fejünket, és ezt suttogta:

– Drága Tűz Anya,
Ennek a kis unokádnak
Testét-lelkét
Őrizve, vigyázva
Fogadd oltalmadba...

Amikor rám került a sor, ezt mondta Anyám:

– Drága Tűz Anya,
Ennek az unokádnak
Testét-lelkét
Őrizve, vigyázva
Fogadd oltalmadba...

Mindnyájan elszenderedtünk. Elaludtam én is. Félig álomban, félig ébren csendes suttogást hallottam. Hol a szunyókáló erdő zaját, hol az őrző-oltalmazó Tűz Anyóka suttogását. Mintha mi, kicsik mindannyian az unokái lettünk volna, ő meg a Nagyanyánk. Ám Nagyanyó nem alszik, meséket suttog, és álomba ringat.

A Tűz óv és oltalmaz minket éjjel.

A Tűz álomba ringat minket, mint Nagyanyó.

A Tűz meggyógyít bennünket, mint a sámán.

Legidősebb bátyánk, Galaktyion, aki a postát hordta a folyó felső és alsó folyásánál meghúzódó településekre, amint megjött, ezt mondta:

- Réges-régen, mondják, Tüzet állítottak a fájdalmas helyre.
- Meséld el, hogy állították a Tüzet? – érdeklődtem.
- Egy darab taplót raktak a testre, és meggyújtották.
- És elmúlt a fájdalom?
- Igen – felelte bátyám.

Ültünk a csuval körül, és néztük a tüzet. Bátyám elmesélt nekünk egy gyerekkorában hallott történetet. Egyszer régen egy öregapónak nagyon fájt a hasa. Fogott egy fenyőtoboz nagyságú taplót, és ezt mondta az embereknek: „Emberek, állítsatok nekem Tüzet. De akár-mennyire is kiabálnék, fogjatok le jó erősen. Ne engedjete el, míg el nem ég a taplódarab.” Az emberek pedig ezt mondták neki: „De ki mer ilyen nagy Tüzet állítani?” Ő pedig így felelt: „Kibírom a fenyőtoboz nagyságú Tüzet. Rakjátok csak rám, minél előbb!” Ha így áll a dolog, ám legyen: meggyújtották a betegséget elűző Tüzet. Túrte egy darabig az öreg, aztán könnyögni kezdett: „Engedjete el, nem bírom tovább!” De mivel előzőleg olyan szigorúan megtiltotta, hogy elengedjék, az emberek csak fogták, hogy elűzzék a betegséget-fájdalmat. A tapló meg egyre csak izzott, égett. Végül a láng kiegézte a hasát. Hát így végződött ez a gyógyítás. Ilyesmi is megtörtént régen.

- Őseink is csináltak néhány ostobaságot – mosolyodott el a bátyám.
- Azért, hogy mi már okosabbak legyünk – jegyezte meg Anyám.
- Azonnal neki is szegeztem kérdésemet:
- Anyám, igaz, hogy „Tüzet állítanak”?
- Igaz.
- Hogy-hogy nekem még nem állítottál Tüzet?
- Nincs olyan betegséged, ami miatt ezt kellene tennem.
- Akkor kinek van ilyen betegsége?
- Az idős emberek, a felnőttek szenvedhetnek ilyesmiben.
- Nekik állítanak?
- Igen, de a gyerekeknek még az ősi időkben is csak nagy ritkán állítottak Tüzet.
- És mekkora darab tapló kellett hozzá?
- Egészen kicsi, mint egy gyöngyszem.
- Se nagyobb, se kisebb?

– Lehet, de csak akkor, ha a betegség úgy követeli...

Nagyon szerettem volna látni, hogyan történik a „tűzállítás”. Hogyan úzi ki a Tűz az emberből a betegséget. Hogyan gyógyítja meg a láthatatlan betegségből. Ne siess, egyszer majd ezt is megláthatod, csitítgatott Anyám. Ezekben a napokban fokozottan éreztem Tűz Istennő gyógyító erejét, aki egyszerre volt ölelő Édesanyám és jóságos Nagyanyám. Az Istennő, mint egy mesebeli tündér, lassacskán a lángokba lépdelt – és csak a Tűz maradt a házban. De amikor csak szólítottuk, újból eljött hozzánk az Istennő.

Úgy éreztem, mindörökre a Gyógyító Tűz oltalma alatt fogok élni.

A TŰZ NASZIT GYÓGYÍTJA MEG

Az Agan felső folyásától érkezett hozzánk Naszi. Teljes nevén Afanaszj. De a Kazamkin nemzetségben mindenki csak Naszinak hívta. A mi Hód nemzetségünk egyik ágának lányát vette feleségül, ezért sógorunknak tekintettük.

A jobb arcán, a szája sarkához közel volt egy kék kerek folt. A felnőttek elmondásából tudtam, hogy valamikor fiatalkorában véletlenül meglőtték a vadászatban, ő pedig valahogy hazavergődött a vérző sebbel. Hazakeveredett és túlélte. Bár még fiatal volt, de a feje régóta fájt. Lehet, hogy akkor betegedett meg, amikor a kék foltot szerezte. Édesapámmal beszélgetve egyszer csak megkérdezte:

- Após Öreg, gyógyított már valaha tűzzel?
- Előfordult. Igaz régen, amikor még az én Apám is egészséges volt.
- Nem állítana nekem is Tüzet?
- Milyen betegség ellen?
- A vállízületeim fájnak. Talán a Tűz segít.
- Nem tudom, segít-e az én kezem?
- Nincs más, aki Tüzet állíthatna.
- Valahogy így van.
- Megpróbálná?
- Ha maga, Sógor Öreg ragaszkodik hozzá, megpróbálom...
- Rosszabb nem lehet, próbáljuk meg, Após Öreg...

Ezt az egész beszélgetést kalapálás közben hallottam. Anyám munkát adott nekem – sőt törtem egy hatalmas fatál fenekén. A só mifelénk sárgásszürkés, durva szemcsékből áll. Ezt használjuk a halak sózására és a főzéshez az üstben. Egyéb célokra azonban kalapáccsal törjük meg, finomítjuk. Ez elsősorban a gyerekek dolga volt. De eléggé egyhangú, unalmas munka. Most azonban, meghallva a felnőttek beszélgetését, azonnal abbahagytam a sőtörést. Hát azt már csak meg kell nézni, hogy állítják a gyógyító Tüzet?!

Közben Apa és Naszi korhadt nyírfadarabkákból hat hegyes végű, rövid pálcikát faragott. Aztán szereztek taplót, levágtak belőle egy morzsányit, nem nagyobbat egy gyöngyszemnél, előkészítették a gyufát. Alighanem minden kész. Naszi levettette ingjét, megmutatta a jobb vállát.

- Először ide kell állítani a Tüzet – mondta.
- Hányat? – kérdezte Apám.
- Hármat. Isteni ábrázattal.
- Tudom.
- Hogy az ín ne sérüljön meg.
- Rendben van.
- Ha eltalálja az inat – a Tűz elszáll.
- Van valami régi jel?

– Igen. Például, ha a Tűz a nagy fájdalom-betegségre kerül – akkor is elszáll.

– Na, lássuk, hogy boldogulunk.

– Apánk Naszi jobb vállára helyezte a taplódarabot, az ízület fölé. Közben a nyírfából készített hegyes végű pálcikát meggyújtotta, ami azonnal izzani-égni kezdett. Mutató- és hüvelykujjával két oldalról a bőrhöz szorította a taplót, és felülről lenyomta a pálca izzó végével. A taplódarab szintén izzani kezdett.

Galaktyion bátyám elmondására emlékezve vártam, mikor fogják le az emberek Naszit, hogy ne kapálódzzék, rángatódzzék, amíg a Tűz meggyógyítja. De senki sem nyúlt hozzá. Rájöttem, hogy senki sem szándékozik lefogni őt. Arra is gondoltam, hogyha kapálódzni kezd, füstbe megy az egész tűzzel való gyógyítás. De Naszi térdére szorította kezét, és nyugodtan ült. A tapló pedig egyre izzott, égett. Egyszer egész testében megremegett, de Apa a vállán tartotta a Tüzet.

– Fáj? – kérdezte valaki.

– Kibírom – felelte Naszi. – Csak hatoljon be az ízületig.

– Így kell lennie?

– Igen, a Tűz megöli a fájdalmat.

– Ki lehet bírni?

– Muszáj – felelte nyugodtan Naszi.

Amikor a tapló elégett, Apa egy kis szünetet tartott. Aztán a második darabkát is meggyújtotta, majd a harmadikat. Naszi időnként összerándult, de Apám rajta tartotta a Tüzet. Az utolsó taplódarabra is szükség volt. Apa lefújta az elszenesedett maradványokat. Naszi vállán három barnás folt maradt a Tűz után. Ez az isteni ábrázat – a két szem és az orr.

A közelben mindenki megkönnyebbülten sóhajtott fel.

Aztán ugyanilyen isteni ábrázatot égettek a bal vállába is. Ott is barnás foltocskák maradtak a testén – a szemek és az orr.

A Tűz elűzte Naszi ízületéből a fájdalmat.

– Jó keze van, Após Öreg – mondta Naszi Apáknak.

– A-a – sóhajtott Apám.

– A kór megöletett – nyugtázta Naszi vállait simogatva. – Ha lyukas a kezed – a Tűz nem marad meg, a betegség sem múlik el.

– Örökre eltávozott a betegség? – kérdezte valaki a férfiak közül.

– Ha visszatér a kór, ismét Tüzet állítunk – mondta Naszi.

– Igen-igen, hiszen a Tűz itt van közel...

Egyetlen szót, egyetlen mondatot sem akartam elszalasztani. Úgy éreztem, ha felnövök, a mindenható Tűz segítségével meg tudom gyógyítani az összes rokonomat, mindenkit, aki csak rászorul.

SÁMÁNOK ÉS MESEMONDÓK

AZ IGAZSÁGOK IGAZSÁGÁNAK KERESÉSE

Először Keresztapám, az agg Jefrem kezében hallottam a sámándob hangját...

A dob a tetőnyíláson keresztül került a házba. Keresztapám téli házában felemelték a jég-táblaszerű ablakot: férfikezek adták le felülről – férfikezek vették át alulról. És felállították a legmagasabb – a hátulsó falipolcra, közvetlenül a mennyezet alá. Hadd melegedjék fel, mondta az Öreg.

A csuvalban lobogott a láng.

Pattogott a fa.

Bent csendesen beszélgettek az emberek, komótosan megvacsoráztak. Vacsora után az asszonyok leszedték az edényeket, elmosogattak, a férfiak dohányoztak. Üldögéltek, diskuráltak. Aztán megkérdezték az Öreget:

– Na, Öreg Ember, érkezett-e már az idő?!

– Amint ti is tudjátok... – válaszolta lassan az Öreg, közben szippantott egy nagyot pipájából. – Ha eljött, hát eljött...

A férfiak szervezkedni kezdtek egymás között:

– Ki melegíti fel az abroncs formájút?

– Ki veszi kézbe?

– Ki szeretné?

– Annak kéne, akinek a legjobban megy...

– Először le kell venni a polcra az abroncs formájút...

A sámándobot a beszélgetésben rendszerint nem nevezték nevén. Csak körülírással emlegették „abroncs formájú”-nak vagy „abroncs formájú fa”-nak.

Közben az abroncs formájút levették a polcra, kivették a szövettokból, és odavitték a csuvalhoz. Száraz fenyőhasábokat raktak a tűzre. Vidáman zubogott a tűz. És a férfikezek elkezdtek melegíteni a dobát. Már nem emlékszem pontosan, hogy azon az estén ki is végezte ezt. Lehet, hogy Vaszil bácsikám. Lehet, hogy harmad-unokatestvéreim közül Nyikita vagy Mihail. Lehet, hogy valaki más. De felmelegítették az abroncs formájút. Először egyik oldalát – kívülről, aztán belülről. Aztán bal tenyerükbe állították és jobb kezükkel körbe forgatták – majd a dob oldalát az abroncs teljes hosszában az eleven tűzhöz tartották.

A tűz beleköltözött a dobba.

Minél tovább melegítették, annál szebb hangon szólalt meg.

A dobmelegítő időről időre rácsapott a dobverővel – próbálgatta a hangját, megfelelő-e már, vagy sem.

Az Öreg – ahogy férfiakhoz illik – keresztbe tett, maga alá húzott lábbal, némán ült a hátsó falipadka közepén, a legfőbb helyen. Ült és hallgatott. Ült és pipázgatott. Elszakította magát a külvilágtól, mintha semmit sem hallott, semmit sem látott volna abból, ami a házban történt.

A férfiak megint beszélgetni kezdtek egymás között:

– Csak ide ne jöjjön valaki idegen...

– A kutyák, bizonyára, jelezni fogják...

– Igen, észreveszik, és ugatni kezdenek.

Kérdően néztek az Öregre, s ezt mondták:

– Lehet, hogy az Öreg Ember szemét az alsó, majd a felső útra küldi...

– Igen, jó volna látni...

Az Öreg csenden pipázgatott tovább, mintha semmit sem hallana.

- Az idegenek még hagyján, csak az oroszok rajtunk ne üssenek!
- Na, talán, hozza...
- De senki sem készülődött...

Elhallgattak a férfiak.

A dobmelegítő odament az Öreghez, és ezt mondta:

- Úgy tűnik, felmelegedett. Úgy látszik, megüti a mértéket...
- Ha felmelegedett, hát felmelegedett... – ismételte meg az Öreg, és kezét nyújtotta.

Bal kezébe fogta a dobát. Tartotta súlyánál fogva. Méricskélte, majd jobb kezébe tette. Lógatta egy kicsit súlyánál fogva, majd újra bal kezébe tette. Aztán komótosan átszorította jobb kezével, háromszor megforgatta a nap járása szerint. És csak ezután – a dobát arca magasságába emelve, kellő szünetet tartva – lendült meg a jobb keze.

- Ovv – mondta a dob.
- Ov-vov – ismételte a második frázist.
- Ov-vov-vo-o-o-o!... – csengte-zengte a dob hol aranyos, hol ezüstös hangon.

Csengett-zengett a dob a harmadik frázis után, a rövid szörme-dobverő-kalapács harmadik érintése után.

Hallgattam a dob hangját.

Az egész ház hallgatta.

Mintha belém hatolt volna gyógyító hangja. Behatolt a házba. Behatolt a házfalak mögötti fenyőkbe meg a hóba. Felszállt a magasságos égbe. Meglehet, a csillagokhoz meg a Holdhoz is elhallott.

Csengett a dob.

Zengett a dob.

Nem tudom mennyi idő telt el. De hangja egyre mélyebben, egyre tompábban hallott. Végül vontatottan szólt, majd elnémult. Az Öreg átadta a dobmelegítőnek. Ő szó nélkül elvette, megigazította a tüzet a csuvalban, s a lángnyelveknél ismét melegíteni kezdte a dobát.

A második melegítés után újult erővel csengett. Majd, mintegy segítségül az abroncs formájának, az Öreg is énekelni kezdett. Először halkán. Aztán ahogy erősödött a dob hangja, úgy erősödött az Ő éneke is. Minél erősebben – annál csengőbben. Minél hangosabban – annál dallamosabban. Végül egybeolvadt a dob és az Öreg. Öreg hangja, dob hangja – együtt hallik. Dob-ének, Öreg-ének egybeér. Öreg árnya suhan, dob árnyéka villan. Csilingelő, könnyed és lendületes az Öreg, mint a dob. Hófehér feje ritmusra jár – hátraszegeződik. Előre-le-fel-hátra. Előre-le. Fel-hátra. Ősz haja – deres, füves zsombék – lobog. Már-már száll-repül szárnyas kezében a szent dobbal.

Láthatatlan magasságba ragadtatik. Égi magasságba emelkedik. Isteni magasságba emelkedik. Felemelkedik, hogy Igazságot, Szerencsét, Egészséget járáljon ki nekem, lánytestvéreimnek, Édesapámnak, Édesanyámnak, rokonaimnak.

Fölrepült.

A harmadik felmelegítés után-e..

Vagy a dob negyedik felmelegítése után...

Könnyedén felemelkedett ülőhelyéről.

A ház közepére lépett.

Dobjával a mennyezetig ágaskodott.

A Nap járása szerint forgott.

Hevesen csörgött a dob.

Őrjöngött, tombolt.

Felrepült és leereszkedett.

Elragadtattatott.

A férfiak és a nők is ritmusra kiáltották:

- Vov-v!...

- Vov-v!... – dübörögte vissza a dob.
- Vov-v!... – ropogta a tűz a tűzhelyben.
- Vov-v!... – zengte a ház négy sarka.
- Vov-v!... – recsegte a tetőnyílás ablakán a jég.
- Vov-v!... – visszhangozta a ház.

És én is, mintegy önkívületi állapotban kiabáltam:

- Vov-v!...
- Vov-v!... – válaszolták a fenyők az erdőben.
- Vov-v!... – harsogta a hó a fenyvesben.
- Vov-v!... – csilingelték a csillagok házunk felett.
- Vov-v!... – hangozta a Hold a felhők mögött.
- Vov-v!... – énekelte az Ég.
- Vov-v!... – felelte a Föld.

Az Öreg csak repült, forgott a nap járása szerint. Egyre csak szállt, forgott, már nem is érintette a földet.

- Vov-v!...
- Vov-v-v-v!... – válaszolta a Világegyetem.

Elragadtatva tomboltam.

Tombolt a testem.

Tombolt a lelkem.

Mint később megtudtam, Keresztapám földöntúli, titokzatos sámáni utakon-ösvényeken járt. Gonosz emberek, gonosz szellemek által feszesen-cselesen, keresztül-kasul összekötött-összebogozott csomókat-bogokat oldott-bogozott ki, hogy jobban éljünk, könnyebben lélegezhessünk... És kiabáltak az Öregnek, hogy ne tévesszen irányt, ne veszítse el a Földet, ne vétse el a visszavezető utat. Hogy visszatérjen az emberekhez, hozzánk. Lelke valahol messze-messze lebegett. Valahol magasan-magasan kóborolt.

Végül meghallotta hangunkat:

- Vov-v!...
- Vov-v!...
- Vov-v!...

Mozgása lelassult, a dob hangja elhalkult. Utószor forgott a nap járása szerint, aztán lassan, könnyedén ereszkedett le helyére a dob halk hangjának kíséretében. Mint a hazaérkezett szarvasfogat, megnyugodott a dob is, ritmusa lelassult, hangja elhalkult. Majd sajnálkozó sóhajtással végleg elnémult.

A dobmelegítő ismét megragadta.

Ötödik, hatodik alkalommal melegítette a dobot.

Ismét felzengett. Újból megszólalt.

Az Öreg énekelni kezdett. Az Öreg beszélni kezdett.

Hallgatta a ház. Szavára figyelt minden. Már senki sem gondolt az oroszokra. Helyesebben a vörösökre. Ugyanis az „orosz” szó alatt mindenki „vöröst” értett. Mert ők szigorúan, kíméletlenül tiltották a sámánolást és a bálványimádást. Nem egy ember fizetett ezért életével. A felnőttek gyakran felidéztek, hogyan „vitték el a sámánokat” az oroszok, pontosabban a vörösök. Sok, köztiszteletben álló, bölcs embert hurcoltak el folyónk környékéről is. Örökre elvitték őket. Az Öreget, az én Keresztapámat is. Egyedül ő tért vissza élve. Az istenek segítségével, mondogatta hatalmas sóhajtással. Egyedül tért haza, de nem tagadta meg sem Isteneit, sem a sámánkodást. Amikor az embereket valami szerencsétlenség vagy betegség érte, s kétségbeesve kérték Őt, hogy sámánoljon, senkit sem utasított vissza. Sámánolt álommal, fejszével, dobbal és galócával. Mindent tudott, mindenre képes volt. Sámándolgokban mester volt – minden tekintetben. A hanti sámánolásnak csak két módját nem láttam tőle: az egyik a ráolvasással való, a másik a szarvasín-vágás segítségével történő sámánolás.

Természetesen szárított szarvasín értendő alatta. Látszott, hogy sem a börtön, sem a tábor nem tudta megingatni istenhitében és saját sámánerejében. Ellenkezőleg, megerősítették Őt. Hit nélkül nem élte volna túl, nem tért volna haza. Most, hogy minden földi kint kibírva visszajött, senkitől sem félt, közel százévesen is sámánolt, szerencsét és egészséget kért az embereknek. Legfőképpen két alkalommal sámánolt: halászatban, vadászatban való szerencséért és beteg gyógyításáért. És nagyon ritkán, főként a Szent Meredek Parton fogta kezébe a sámándobot, hogy utat mutasson az egyik vagy másik istennek vagy istennőnek feláldozott szarvas lelkének...

Később, évek múltán különböző előadók-propagandisták azt tanították nekem, hogy „a sámán – a nép ellensége”. Egyetlen szavukat sem hittem el, magamban még ki is nevettem őket, a tudatlanságuk miatti boldogtalanokat. Általában azt tapasztaltam, hogy nem is találkoztak élő sámánnal. Egyszer sem, semmilyen körülmények között sem... Hát lehet ellenségnek nevezni Keresztapám, aki szerencsét és egészséget hoz az embereknek?! Ha a jószághoz való utat keresi népének! Ha az igazság igazságához vezető utat keresi népének!...

Hetedszer vagy nyolcadszor melegedett a dob.

Hetedszer vagy nyolcadszor fakadt dalra az agg Jefrem.

Hetedszer vagy nyolcadszor kezdett táncba-repülésbe Keresztapám.

Nem emlékszem, hogy akkor, amikor először hallottam meg a dob hangját, szerencséért vagy egészségért nyúlt az abroncs formájúhoz. Nem tudom kinek a kérésére imádkozott. Nem emlékszem ki betegedett meg, ki járt szerencsétlenül. De az első dob hangja megmaradt bennem. Megmaradt az első dal, a mi Öregünk első mágikus tánca-repülése. Titokzatos világa elbűvölt, ugyanakkor igen-igen erősen vonzott, vonzott és vonzott. A mai napig dédelgetem magamban a reményt, hogy valamikor megpillanthatom azt a világot, ahol sikerült megfordulnia Iván dédapámnak, apai Nagypámnak, Romannak meg Keresztapámnak, az agg Jefremnek és sok-sok rokonomnak, földimnek.

KERESZTAPÁM MESÉI

Esténként rendszeresen összegyűltünk Vaszil nagybácsi házában, ahol Keresztapám, az agg Jefrem is élt. Amint megérkeztünk hozzá, a barátok máris oldalba böktek, és ezt sutyorogták:

– Kérd meg, hogy meséljen nekünk! Hiszen a keresztapád!...

Odahúzódtam Keresztapámhoz, és hangosan – mert kezdett romlani a hallása – kértem:

– Drága Keresztapám, mesélj nekünk egy mesét!

– Mesét? – kérdezett vissza lassan.

– Igen-igen, mesét! Mesét!

– De hisz a mesék már rég kifutottak az én vén fejemből – felelte az Öreg.

Hitetlenkedve ősz fejére sandítottam, és ravaszul kérleltem:

– Lehet, hogy egy rövidke mégiscsak megmaradt, Keresztapám?!

– Rövidke?... – kérdezte vissza.

– Igen-igen, egy rövidke kis mese!

– Miért hozakodjam elő egy röviddel – kevés lesz az nektek...

– Meghallgatjuk. Aztán, lehet, hogy magától jön a következő.

– ... – nyögött egyet Keresztapám.

Tréfálkoztunk barátaimmal, közben Keresztapám másik oldalához settenkedtem, s csak nem tágitottam:

– Keresztapám, lehet, hogy emlékszel valamilyen legendára?

– Gondolod, hogy olyan egyszerű rátalálni egy legendára... – feleli.

– Megelégszünk egy legendával is, ha nincs mese.

– Igeeen – válaszolt vontatottan az Öreg.

Szokott helyén ült, az elülső fal melletti ülőpadka közepén, a legfőbb helyen. Végigsimította arcát, megigazgatta a vállára vetett öreg malicát, kotorászott maga körül a priccsen, és ráérősen megszólalt:

– Elkeveredett valahova a pipám...

– Rögtön megkeresem! – fordultam hozzá.

– A dohányzacskóm is örökké elkallódik valahova a kezemből...

– Azt is megkeressük...

Egy szempillantás alatt előkerítettem a pipát meg a pipadohányt, és odaadtam neki.

– Köszönöm, kis keresztfiam, nagyon köszönöm! – hálálkodott.

Hallgatott egy kicsit, aztán okvetlenül hozzátette kívánságát:

– Hogyha te is annyit élsz, mint én, legyen ki pipát és tüzet adjon neked!

„Ez azt jelenti, hogy száz évig kell élnem!” – csodálkoztam.

Ráérősen megtömte pipáját, lassan szippantgatott belőle, két-háromszor is, majd hangosan gondolkodva megszólalt:

– Hiába, öregszem... Kifutnak a fejből a mesék...

Erre már nem tudtunk mit válaszolni. Aztán mi is szívtuk a pipafüstöt, hallgattunk egy darabig, végül megszólaltam:

– Talán egy találós kérdés eszedbe jut?

– Találós kérdés, találós kérdés! – skandáltuk kórusban.

– Találós kérdést, Nagyapó!

– Beérjük azzal is!

– Hát jó, eszembe jutott egy, elmondom – egyezett bele az Öreg.

Rögtön elcsendesedünk. Ő pedig nyugodtan pipázgatva tette fel a kérdést:

– Íme, a találós kérdésem:

Fenyves közepén

hosszú farok

fekszik-nyugszik.

Mi ez?

Egy-két percre elhallgattunk, törtük a fejünket, mi is lehet. Aztán elkezdtek találgatni. Mindenki másra tippelt. Senki sem találta ki. Végül valaki felkiáltott:

– Az ösvény!

– Ösvény-ösvény! – kiabáltuk kórusban.

– Ügyesek vagytok! – biccentett ősz fejével az Öreg. Valóban: ez az ösvény.

Szippantott egyet pipájából, aztán új kérdést tett fel:

– Íme, a találós kérdésem:

Mohos gally fölött,

füves rét fölött –

két húgocska

egymást nézi,

de nem látják egymást,

soha nem láthatják.

Mi ez?

Ismét elhallgattunk pár pillanatra, aztán zajongni kezdünk.

Külön-külön kiabálunk, kinek mi jut éppen az eszébe. Mindenki elsőnek akarja megfejtetni a nehéz kérdést. Szenvedélyesen csillognak a szemek: hangos hangzavar támad. De Keresztapám hallgat. Ez azt jelenti, hogy még senki sem találta el a megoldást, nem jött rá, mi az a gally, kik azok a húgocskák a kérdésben. Szüleinkre pislantunk – nem tudja-e valamelyikük? Nem árulja-e el valaki a megfejtést? Az agg Jefremet esténként a felnőttek is körülülték:

apáink, anyáink, nővéreink, fivéreink, nagybácsikák, nagynénikék. Amikor elkezdett mesélni, ők is elcsendesedtek, és ugyanolyan érdeklődéssel hallgatták az Öreget, mint mi, gyerekek.

Keresztapám hallgatott, szívta pipáját, s várta a megoldást. Kik azok a húgocskák, akik sehogy sem tudják látni egymást. Sajnáltam a két ismeretlen húgocskát: egymás közelében élnek, egész közeli rokonok – s ilyen büntetést kaptak. Nem láthatják egymást. Vajon miféle gally zavarja őket? És miért mohos-füves ez az ág? Miért, miért?

Úgy látszik, sokfélét találgattak, de semmit sem találtak el. Mégis mi lehet ez? Keresztapám kitartóan hallgat, pipázgat. Végül a felnőttek közül valaki jelentkezik. És örömmel újságolja:

– A két húgocska – a két szem!

– Úgy van! – helyeselte Keresztapám.

Elkezdjük forgatni szemünket, s mi magunk is meggyőződünk róla: valóbban, egyik szemünkkel sohasem láthatjuk a másikat. Hát ilyen húgocskák ők! Egymás közelében, vannak, mégsem látják egymást. Talán a tükör segíthet.

– És a gally? – kérdezi Keresztapám.

– Ez az orr! – kiáltjuk örömmel.

– A gally – az orr, az orr!

– Valóban! – bólint az Öreg. – Mégiscsak kitaláltatok!

– Kitaláltuk!

– Jól van, ügyesek vagytok!

Kellemesen éreztük magunkat az Öreg társaságában.

Visszajöttek azok a gyerekek is, akik a találós kérdés alatt átfutottak a szomszéd házba. De, jaj, elkéstek. Mi pedig győzelemittasan nézünk rájuk, sugdolódzunk, elraktározzuk fejünkbe a találós kérdést. Végül elcsendesedünk a mesére várva.

Keresztapám, becsukja fáradt szemét, szótlanul pipázgat. Aztán felocsúdik a füsttől, és csendben beszélni kezd:

– Eszembe jutott egy kis mese...

Házunkba ráérősen besétált a mese.

Egészen közel húzódtunk a mesélőhöz, mindenről elfeledkeztünk a világon, minden meghalt körülöttünk, csak a mese élt fülünkben. Elbűvölte a felnőtteket is. Ha valamiért átjöttek a szomszédok, mindig suttogva beszéltek, mintha attól féltek volna, hogy megzavarják a mesét. Az is előfordult, hogy legyintettek egyet a kezükkel saját dolgaikra, és ottmaradtak a „mesére”.

Hallgatta az egész ház. Hallgatta visszafojtott lélegzettel, nehogy elszalasszon egyetlen szót is...

Ilyen ereje volt Keresztapám meséinek.

Persze csak ő nevezte „kis mesének”. Valójában olyan hosszú volt, mint az élete. Nem nyúlt rövid mesékhez. Valószínű tudta, hogy ezeket mi magunk szedjük ki szüleinkből, bácsikáinkból, nénikéinkből. Ő csak ősi mítoszokat mesélt nekünk, amelyekről kevesen hallottak. Tőle tudtam meg, hogy mi is az a Föld, hogy jelentek meg rajta az emberek, a vadak, a madarak, a füvek, a fák, a folyók és a tavak. Megtudtam, hogy van Felső-Világ, ahol az istenek élnek. Van Középső-Világ – nekünk, embereknek. És van Alsó-Világ, ahova azok az emberek költöznek, akik Középső-Világ-beli életüket befejezték. Megtudtam, hogy régi időkben az istenek csatáztak egymással. És csatáik visszhangja megmaradt a csillagnevekben és a Középső-Világ-beli dombok, folyók, tavak neveiben. Hogy később az emberiség is eltévelyedett néhányszor a háború ösvényeire...

Mi is ez a Középső-Világ, amelyben élünk? Sziget a világegyetemben, tartja a mítosz. Földsziget az űrben.

Minden, ami csak létezik ezen a világon – minden értelmezhető, mindennek megvan a maga forrása. Hallgattam a higgadt mesélést. És úgy tűnt nekem, hogy az életben minden – kezdettől fogva – létező kapcsolatban van Keresztapámmal, az agg Jefremmel. Ajkán a Mesével számomra ő volt a Középső-Világ közepe, a Föld és az Ég, a Világegyetem középpontja.

Sok meséjét meg is tanultam. Aztán, amikor házunkban összegyűltek a velem egykorú gyerekek, és nem akadt más mesélő, én adtam tovább Keresztapám ősi mítoszait. Ha pedig egyszer elmeséltél egy mesét – életed végéig sem felejtetted el. Így tartották az öregek.

Később, amikor életemben először láttam földgömböt, rádöbbsentem: igaza volt Keresztapámnak. Igaza volt, bár földgömböt és térképet egyszer sem látott életében. A Föld – golyó a térben. Csak nem golyónak nevezte, hanem Földszigetnek... Kicsivel később a Földet megkerülő első űrhajós még inkább meggyőződött Keresztapám másik elgondolásáról – hogy a Világegyetemben értelmes élőlények vannak. Csak Keresztapám Isteneknek nevezte őket... Igaza volt az Alsó-Világot illetően is – hiszen mi, ezen a világon élők végül is földbe megyünk.

Igaza van Keresztapámnak: az élet örök, csak mi jutunk egyik fizikai állapotból egy másikba. De nyomunk megmarad. És megmaradnak meséink. Mint megmaradtak Keresztapám meséi – lelkének, életének apró részecskéi...

HOLD ÖREG

A Hold rézvörös orcája lassan bújt elő a fenyves mögül. A tavaszi hó, az esti felhők, a házak, az emberek – minden és mindenki olyan bíborszínben úszott, mint a felkelő Hold. Amikor legelőször láttam meg a Hold kerek arcát, megkérdeztem Anyámat:

– Ki ez?!

Anyám ezt válaszolta:

– A Hold Öreg.

– Honnan került az Égbe?

– A Földről, természetesen.

– És hogy került oda?

– Jobb, ha ezt keresztapádtól kérdezed meg.

– Miért, ő tudja?

– Persze, ő mindent tud...

– Hát jó, megkérdezem a Keresztapámat.

Hold Öreg. Arcának eleven pírjától és tüzes nagyságától meglepve mutattam rá ujjammal. Anyám szigorúan rám pirított:

– Hold Öregre sosem szabad ujjal mutogatni.

– Miért?

– Megbetegszik az ujjad!

– Mitől betegszik meg?

– A hiedelem szerint – világosított fel Anyám, és az Öreg felé fordulva folytatta: – Nem szereti, ha ujjal böködnek felé... Egyáltalán, kinek tetszik az, ha ujjal mutogatnak rá...

Úgy látszik, szigorú az Öreg, gondoltam. Jó, ha résen leszek. Egyáltalán nem akartam, hogy megbetegedjék a mutatóujjam. Nyugtalanított is egy kicsit, ezért megkérdeztem Anyámat, hogy mi lesz most a mutatóujjammal. Azt mondta, hogy első alkalommal megbocsátja az Öreg. Hiszen csak tudatlanságból mutogattam rá, és nem szándékos sértegetésből. A jövőben soha többet nem csinálok ilyet, mindig nagy tisztelettel fogok viselkedni az Égi Öreg iránt.

Anyám szavai teljesen megnyugtattak.

Úgy látszik, hogy az Öreg hasonlít az emberre. Ért engem, gondoltam magamban. Teljesen olyan, mint a földi emberek. E tény még inkább megerősítette abbéli feltételezésemet, hogy minden égi és földi kölcsönös kapcsolatban áll egymással, egységes egészet alkot. Tehát a földön is élhetnek, meg az égben is. Hiszen valamikor Hold Öreg is a Földön élt. Szegről-végről rokonok is lehetünk...

De hogyan került az Égbe?!

Ez különösen izgatott engem. Keresztapám, az agg Jefrem el is mesélt egy ősi mítoszt a Hold eredetéről.

Egyszer egy városban élt egy Ember, a város Fejének a fia. Telt-múlt az idő, s megnősült. De az első éjszakán arra ébredt, hogy felesége vért nyomott ki az orrából. A második éjjel ugyanez megismétlődött. A harmadikon szintén. Így ment ez éjszakáról éjszakára. Meddig lesz még elég a vérem, gondolta az Ember. Mi történik velem, ha elfogy?... Eltelt valamennyi idő. Végül az Ember felült lovára, s elindult abba az irányba, amerre szeme látott. Sokat utazott, keveset utazott – egyszer csak megpillantott egy várost. Lovát a ház mellé állította, és bement. Egy asszony élt ott. Az Ember is itt maradt. Eldegéltek-háldogáltak, egyszer megkérdezte az asszonyt: „Hány évig élsz?”

Az asszony a ház sarkában lévő száz vasfejszére mutatott, és ezt válaszolta: „Amikor ezeknek a fejszéknek elkopik az élük – akkor ér véget életem.”...

Ezután az Ember ismét felült a lovára, és tovább utazott. Sokat ment, vagy keveset – újból megpillantott egy várost. Megállította a lovát, és bement a házba. Egy asszony lakott abban. Az ember is ott kezdett élni. Eldegéltek-háldogáltak, egyszer megkérdezte az asszonyt: „Hány évig élsz?” Az asszony a ház sarkában lévő háromszáz fejszére mutatott, s ezt mondta: „Majd amikor ezeknek a fejszéknek elkopik az élük – akkor ér véget életem.”

Ezt hallva az Ember ismét felült lovára, és tovább utazott. Sokat ment, vagy keveset utazott – egyszer csak meglátott egy házat. Kikötötte a lovát, bement. A házban egy Naphoz hasonlatos, Holdhoz hasonlatos asszony köszöntötte. Asztalt terített neki, megetette, megitatta. Az Ember elálmosodott. Ledőlt, s abban a pillanatban elaludt. Amikor felébredt, eszébe jutott a lova: itt az ideje megetetni, megitatni szerencsétlen jószágot. Nap Asszony, Hold Asszony kivezette őt a házból. Oda, ahol kikötötte a lovát. Hát mit lát, elporladt patákat és egy elkorhadt koponyát.

„Mégis, hol van a lovam?” – kérdezte az Asszonyt.

„Itt van, ez maradt belőle.” – felelte.

„No hisz, mennyit aludhattam, száz nyarat, ezer telet?...”

„Dönts el magad...” – válaszolta az Asszony.

Mihez kezdek most ló nélkül, gondolta az Ember. S az Asszonnyal visszatért a házba. Ott élt. Sok vagy kevés idő folyt el – legyőzhetetlen vágyat érzett az atyai ház iránt. Az Asszony fél szavakból is megértette. Kimentek a házból. Az Asszony a ház mögé ment – és egy új lovat vezetett hozzá, s ezt mondta:

„Nem tudom, hazajutsz-e élve... Nem tudom, hazajutsz-e épségben, egészségben...”

„Igen, nagyon szeretném megtalálni Apám-Anyám nyomát...”

„Nem tudom, meg tudod-e őrizni leheletedet... Nem tudom, meg tudod-e óvni leheletedet...”

„Igen, de mégiscsak elmegyek...”

„Ha menni akarsz – hát menj...”

Nap Asszony hamuval teli kis zsákot kötött a ló farkára, négy lábára pedig nyírkéreg teker-cset húzott. Az Ember felült a lovára, és elment. Sokat utazott vagy keveset, lassan ismerős helyekre ért. Úgy tűnt, annyit utazott, hogy a város, ahol szülei éltek, már rég egyenlővé lett a földdel, a földet pedig fű és fa nőtte be. Csak a szülői ház helyén maradt egy kis dombocsk. És ebből váratlanul előugrott első felesége, amelyik vért préselt ki az orrából. „Drága jó férjecském! Gyere hozzám!” – kiáltással vetődött rá. Az Ember felpattant a lovára, és elvág-tatott utolsó háza irányába, a Nap Asszonyhoz. De a túlvilági asszony nem hagyta békén a

lovast. Kiabálva, sírva-ríva vetődött nyomába. Amikor ahhoz a helyhez ért, ahol a múltbeli második város állt – amely szintén a földdel volt egyenlő már –, a hajdani ház helyén levő halomból kipattant második felesége, aki százfejszényi életet élt. Most mindkét asszony jajgatva száguldott a lovas után, hívogatták magukhoz. Közben a háza helyén levő dombocskából kipattant harmadik felesége is, aki háromszáz fejszényi életet élt. Most aztán három túlvilági asszony vetődött nyomába. Bár teljes erejével hajtotta a lovát – szegény pára már galoppozott –, de mindhiába; az asszonyok utolérték, s kezüket nyújtogatták a ló farka után. Az egyik el is kapta – megkaparintotta a hamuval teli kis zsákot. A másik a ló jobb lábát kapta el – kezében maradtak a nyírkéreg tekercsek. A harmadik a ló bal lábát érte el – kezében a nyírkéreg tekercs. Amott feltűnt a szeretett ház. Az Ember előre küldte gondolatait: „Kedvesem, ments meg engem!” Nap Asszony meghallotta kérését, kivágatott az utcára, megragadta jobb kezét és lábát. De nem sikerült leugrania a lóról. A másik oldalról pedig feleségei ragadták meg kezét és lábát. Elkezdtek rángatni hol az egyik, hol a másik irányba. Egyik fél sem engedett. Addig-addig húzták, ráncigálták, mígnem kettészakították az Embert. A három feleség hajdani emberük nekik jutott felével örömteli visítózás és hahotázás közepette rohant el. És eltűntek nyomtalanul.

Nap Asszony házába vitte az Ember másik felét, s ebből a neki jutott maradékból gyúrt egy kisgyereket, bölcsőbe ültette, ringatta, babusgatta, s felnevelte. Nőtt-nőtt a gyerek, felnőtt lett belőle. De felnőttsege mindössze három napig tartott. Aztán fogyni kezdett, s hamarosan újra együgyű kisgyerekké változott. Nap Asszony ismét ringatta, babusgatta, felnevelte. Ám ismét csak három napig maradt felnőtt. Aztán kezdődött minden előlről. Ringatta, babusgatta, nevelgette éjjel-nappal. Végül a fáradtságtól a kezét is alig bírta felemelni.

És ekkor ezt mondta:

– Ha nekem jutott volna a szíves oldalad, Embert teremtenék belőled. De a szív nélküli oldalad jutott nekem – semmit sem tudok csinálni...

Végül mindabból, ami neki maradt, egy golyót gyúrt, majd kiment az utcára. És a „Nekem nem sikerült... Hadd neveljen, hadd babusgasson téged az Ég!” szavakkal feldobta a golyót az égbe.

Ebből a golyóból lett a Hold. Először nő, aztán három napig felnőttködik, majd fogyni kezd. Így megy ez hónapról hónapra, évről évre, évszázadról évszázadra. Az emberek tiszteltből Hold Öregnek kezdték hívni, ő meg éjszakánként varázslatos fényével kezdte bevilágítani a földet.

Az egyik ősi változat szerint az Asszony pedig nem is akart a földön élni elveszített Ember-szerelme nélkül. Felment az Égbe, és Nappá változott.

Könnyekig meghatódtam az Ember meséjén. S hogy el ne sírjam magam, sokáig hallgattam. Aztán azt követeltem a felnőttektől:

– Miért maradt neki az Ember szív nélküli fele? Mondjátok meg, miért?!...

A felnőttek egymásra néztek, hallgattak, aztán így magyarázták:

– Ha neki maradt volna a szíves oldal, akkor most nem lenne ez a mese.

– Akkor a Hold sem lenne. Érted?!

De én semmit sem akartam megérteni. Nekem nem kellett a mese. Nekem az élő Ember kellett, aki itt lehetne a közelemben, a Földön. Őrizné a szarvasokat, vadászni, halászni járna. De a felnőttek ezt nem engedték...

Sokat gondolkodtam az Ember szenvedésén. Egyszer aztán megértettem, hogy a mítosz asszonyai – a jóság és gonoszság erői. Bizonyára össze kellett ütköznük, és ennek következtében vágták ketté az embert. A későbbiekben azt is megértettem, hogy minden emberben két erő munkálkodik – világos és sötét. Aztán évek múltán az egyik felülkerekedik, s az ember a szerint él hátralévő életében, minden dolga, gondolata eleve elrendeltetett mederben folyik. Ezen töprengve egyre gyakrabban gondolkodom a következőn: vajon kinek jut az én szívem? A világos vagy a sötét erőnek?...

A Hold emberei

Hold Öreg tiszta és gyermekien hiszékeny arca annyira tetszett nekem, hogy le sem vettem róla a szemem, amint a fenyők ágai közt lábatlankodva felemelkedik az esti égboltra. Úgy tűnt, mindössze egy karnyújtásnyira van, s kezeddél megérinthez meleg arcát.

A mítosz azt állítja, hogy a szenvedő Ember arca rajzolódott a Holdra. Valóban, az a fele, amelyik a Nap Asszonyánál maradt. Látni lehet a kerek sötét foltocskát – a Holddá vált Földi Ember jobb szemét. Jól kivehető fél orra, fél szája. Egyszóval arcának jobb fele látható...

Kicsivel később hallottam egy másik magyarázatot a Holdon levő sötét foltokról. Állítólag Hold Öreg magához vett még két embert a Földről. A jobb oldalon tisztán kivehető egy emberi alak. Kicsit előre hajolva nyújtja kezét a tőle balra ülő társának. Lent, közöttük kerek lékszerű nyílás.

Arra a legendára, hogy hogyan is került ez a két ember a Holdra, homályosan emlékszem. Szomszédunk, Akszinyja nénikém, Katyerina nővérem és Andrej bátyám édesanyja mesélte. Emlékszem, azt mondta, hogy a Hold embereit nem minden földi halandó látja. Ez nem éleslátásodtól függ. Előfordul, hogy a legélesebb szemű sem látja a Hold embereit, az Ég gyermekeit. Csak azok láthatják őket, akiknek hosszú élet rendeltetett a földön.

Emlékszem, mennyire örültem neki, hogy idős Akszinyja néném jól látja a holdas embereket. Aztán úgy hozta a sors, hogy rövid időn belül meghalt. Ezután izgatottan faggattam Anyámat és Apámat, hogy látják-e a holdas embereket. Halottra válva vártam válaszukat. Hiszen olyan titkot tudtam, amit esetleg ők nem is ismernek.

Akkoriban még nem érdekelt, milyen életet rendelt nekem a sors – hosszút-e vagy rövidet, hiszen el sem tudtam volna képzelni az Eget és a Földet nélkülem. Fontos – hogy én láthatom a holdas embereket: alakjukat, egymás felé nyúló kezeiket, a hideg lék feneketlen torkát. Világosan láttam őket, s beszélgetni is tudtam velük. Ők is a Föld gyerekei, az én Égbe jutott kortársaim. Lehet, hogy nemzetségemből valók. Azaz közeli rokonaim.

Vendégségben a Fösvény Menynél

Vacsora után kikéredzkedtem az utcára, hogy gyönyörködhessem Hold Öregben. Már magasra emelkedett az égen, sűrű kékes színűvé vált fénye. A tűzpirosnak nyoma sem látszott. Az est beálltakor csak feje bukkant elő a látóhatár mögül, most viszont itt áll előttem, előttünk a maga teljes valóságában.

Nesze neked annyi holdfény, amennyit csak akarsz!...

Mindig úgy éreztem, hogy minél tovább álltam a Hold alatt, annál több fényt vittem magammal a házba. Mintha teljesen átvilágított volna engem, s fénye hosszú ideig megmaradt volna bennem.

Hamarosan észrevettem, hogy Hold Öreg estéről estére egyre későbbben bukkan fel égi útján. Telihold kezdetén már esthajnalkor megjelent az égbolton. De most!... Észrevehetően eluntam magam a várakozásban. Éjfélíg kell ülni, és várni. Engem viszont aludni küldenek. Késő van, mondják, feküdj le, mert reggel nem tudsz felkelni. Na, de ki akar reggel felkelni?

Megkérdezem Édesapámat:

- Hol van az Égi Öreg?
- Várakozik – feleli Apám. – Különböző időben jön fel.
- És hol várakozik?
- A népi mondás szerint „kezd elakadni”.
- Miben? Egy víz alatti tuskóban?

Az „elakadni” szó hallatán mindenki egy víz alatti fatönkre gondol, egy víz alatti akasztóra, ami nem kis veszélyt okoz a halászoknak télen-nyáron. Ha elakad benne a merítőháló – nem szabadítod ki egykönnyen.

– Természetesen nem a fatuskóban akadt el.
– Hanem miben?
– Hát, neki is megvan a maga dolga – mondja Édesapám, közben a Mamára irányítja tekintetét.

Én persze azonnal hozzá fordulok. Ő biztosan tudja, hol tartózkodik az égi Öreg.

– Vendégeskedik – mondja Anyám varrás közben.

Így ismertem meg még egy mesét a Hold Öregéről.

Az Öregnek három fia van, mondja Anyám. A telihold után sorba meglátogatja gyerekeit.

Az első estén legidősebb fia házába megy. Vendégszerető és talpraesett meny várja a látogatót, gyorsan ennivalót készít neki, megeteteti, megitatja. Az Öreg pedig felesleges várakozás nélkül indul égi útjára, hogy bevilágítsa a Földet és az Eget.

A második estét középső fia házában tölti. Középső menyje nem tűnt ki különösebben szívélyességével, vendégszeretetével. Hosszasan töri a fejét, mit készítsen, mivel is kínálja meg a vendéget, hogy meg ne sértse apósát, de maga se szenvedjen hátrányt. Sokáig latolgat, nem tud dönteni, húzza-halasztja az időt. Ezért tartózkodik itt tovább az Öreg, s csak késve indulhat égi útjára.

A harmadik este legkisebb fia házába megy vendégségbe. A legfiatalabb fösvény meny nem sokat gondolkodik, egy öreg szarvasbak fejét teszi fel főni az üstbe. Inas és kemény a fej. Bizony sok idő kell hozzá, hogy megfőjön!... Az Öreg pedig ül, vár és gyötrődik. A Földön már éjszaka van. Sötétség borult a településekre, az erdőkre, a folyókra meg a tavakra. Ideje volna már égi útjára indulni, eloszlatni a sötétséget, bevilágítani az emberek útjait, ösvényeit. Ő meg csak várja az üstöt, csak ül. Ugyanis az udvarias vendég soha nem távozhat anélkül, hogy meg ne várná az asztalt. Tiltja a szokás.

– Amikor Hold Öreg a látóhatár mögött tartózkodik, ezt mondják az emberek: a fösvény meny tette fel főni a szarvasbak inas fejét apósának – fejezte be Anyám. – De nemsokára elindul égi útjára...

Elképzeltem a valóságban, amint az Öreg ki-kinéz a mennyezeti ablakon, köhéccsel, izgul, hogy elkésik égi útjáról. Az embereknek rendeltetett fényével. Bezzeg a háziasszony rá sem hederít. A fösvény meny még csak hagyján, na de a fia nem látja ezt? Tényleg nem látja, hogy Hold-apja sietne a maga dolga után?

Meg is kérdeztem Anyámat:

– Miért nem sürgeti feleségét az Öreg fia?

– Hol láttál már olyat, hogy egy férfi beleszólna az asszony dolgába?

– Hogy láttam-e?...

– Tegye csak mindenki a maga dolgát...

Azt hiszem, igaza van Anyámnak. Mi lenne, ha Apám akarná megmondani neki, mit főzzön a vendégeknek, mit varrjon nekünk télire. Egyszerűen nevetséges volna, ha ezt tenné.

Telt-múlt az idő. Jöttek-mentek a nappalok és éjszakák.

Hold Öreg estéről estére egyre tovább és tovább tartózkodott a látóhatár mögött. Aztán eljött az éjszaka, amikor ki sem ment égi útjára. Sötétség támadt. Kilépsz a házból – mintha megvakultál volna, semmit sem látsz. Így lesz ez a következő teliholdig.

Ezeken a napokon azon ábrándoztam gyermekként, hogy mivel tudnám bosszantani Hold Öreg fösvény menyét, azt, aki visszatartotta a Föld lakóinak rendeltetett holdfényt.

Házában az Öreg

Télen a Hold Öreg körül néha világos kör tűnt fel.

– Mi az? – kérdeztem.

– Hold Öreg házat épített magának – felelte Apám.

- Minek kell neki ház?
- A hideg ellen.
- Előre látja a fagyot?
- Igen, ő tudja legkorábban, milyen idő lesz.

Bizonyára így van, latolgattam magamban. A nagy fagy ellen csak jó ház védheti meg az embert. Az Öreg idejében kezdte építeni. Tudja, hogy el kell készülnie a téli fagy beálltáig.

Nem felejtettem el új ismereteimet felhasználni. Holdfényes esténként, amikor észrevettem az égen a világos kört, hazatértemkor a felnőtteket utánozva komoly képpel, mély hangon közöltem a hírt:

- Hold Öreg házat épített.
- A felnőttek rendszerint ugyanilyen komolysággal reagáltak:
- A-a, azt mondd...
- Azt jelenti, fagyot lát a közelben...
- Hát, a hideg az hideg!...

Hold Öreg háza különböző nagyságú. Hol nagy, hol közepes, hol kicsi. Méretéből Apa rendszerint meghatározta a fagy várható mértékét és időtartamát. Így volt ez teliholdkor.

De házat épített a növvő és a fogyó Hold is. Mindenekelőtt azt magyarázta el Apám, hogy a növvő hold balra néz, a fogyó hold jobbra. A holdsarló szarvai balra vagy jobbra fordulnak.

A dagadó Holdnál – balra.

A fogyó Holdnál – jobbra.

Megkérdezem Apát:

- Ha a dagadó Hold épít házat – mit lát?
- Hóvihart.
- És ha a fogyó Hold épít házat – mit lát?
- Ugyanazt. Borongós időt.

Minden rendjén van, gondoltam. Hol is találna menedéket a vadász a dühöngő hóviharban? Persze hogy a házban. Miféle vadászat volna ilyen időben? Miféle halászat? Fagyban, hóviharban nincs vadászat. Halászni sem mehetsz. Nem tudsz léket vágni – betakarja a jég a kegyetlen hidegben, hóval temeti be a hóvihar. Ül otthon, várd ki a végét. Csinálj valami mást. Javítsd a halász- vadászfelszerelést, csinálj csapdát, építs szánt. A gazda keze mindig talál valami elfoglaltságot a házban.

Okos a Hold Öreg – maga készül fel fagyokra, viharokra, sőt az embereket is figyelmezteti, gondoltam. Gondoskodó Öreg, figyelmes Öreg. És még jobban tiszteltem ezt a szerény, szorgalmas Églakót, rokonomat a távoli múltból.

A HOLD ÖREG KUTYÁJA

A Hold tavasszal szemmel láthatóan elhalványodott az égen. Valószínű a fehér éjszakák könnyű fénye szorította ki a kikeleti látóhatárról. Úgy tűnt, településünk minden lakója elfeledkezett róla egészen őszig. Hiszen nyáron semmit sem igazítottak hozzá, ő meg, mintha csak érezné mellőzöttségét, pihenőre tért. Őszelőn jutott csak az emberek eszébe, amikor a nappalok észrevehetően rövidebbek, az éjszakák meg hosszabbak és sötétebbek lettek. Emlékszem, egyszer alkonyatkor indultunk vissza a halászatról egy nyevodnyikon. Az Aganon ereszkedtünk lefelé a naplemente irányába. A csónakfarban ülő Galaktyion bátyám fedezte fel az újhódat az erdő fölött. Vékonyka volt, rézvörös, mint üstünk fogantyúja. Andrej unokabátyám, aki a csónak orrában szorgoskodott az evezőkkel, szintén felemelte fejét. Mindhárman sokáig néztük a törekeny félkört. Úgy néztünk rá, mint valami furcsaságra, mint valami csodára. Mintha ősidők óta nem láttuk volna. Aztán eszünkbe jutott az ősi hiedelem:

aki először veszi észre az újhódat, annak fia születik. Galaktyion bátyám erre hangosan felnevetett. Ugyanis Tyihon fia már rég megszületett.

Így tért vissza hozzánk a Hold Öreg. Ekképpen hívta fel magára a figyelmet a kora őszi alkonyatban.

Arra gondoltam, hogy télen nagyon elfáradt, ezért kell nyáron pihennie. Sokat dolgozott.

Tél...

Télen senki sem ment be a házba anélkül, hogy ne nézett volna a Hold Öregre.

Emlékszem, egyszer télen az utcáról hazatérve Apám ráérősen azt mondta:

– Hold Öreg nagyon rövid pórázra engedte Kuttyáját – nagy hideget lát!

Összerezzenem e szavak hallatán:

– A Hold Öregnek is van kuttyája?

– Van, van...

– És hol?

– Hát még nem mutattam neked?

– Persze hogy nem.

– Jó, majd egyszer megmutatom – közölte Apám.

Megértettem, hogy Apám most nem fog kimenni az utcára, csak azért, hogy kielégítse kíváncsiságomat. De engem annyira izgatott Hold Öreg titokzatos Kuttyája – aki meg tudta jósolni az időjárást –, hogy tüstént odaültem Anyám mellé, és megkérdeztem:

– Anya, te ismered a Hold Öreg Kuttyáját?

– Persze, mindenki ismeri.

– Megmutatod nekem?!

Anyám a csuvalban lobogó tűzre pillantott, és azt mondta:

– Majd ha kimegyek megetetni Harkót, megmutatom.

– Mikor?

– Ha megfő a vacsorája.

– És... ez a Hold Öreg Kuttyája nem fut el addigra?

– Nem, sehova sem fut el.

Alig bírtam kivárni, míg elkészül Harko eledele. Amikor Anyám felállt, megfogta az üst fogantyúját, egy szempillantás alatt felugrottam, felöltöztem, s Anyám nyomába szegődtem.

A Hold élénk fénye beragyogta a ház körüli fenyvest, a **karal** gyalulatlan karóit, a halszínt, a szánokat, a ropogó-csikorgó havat.

A házból kilépve a holdfény búv körébe kerültünk, elvesztettük földi külsőnket, holdbéli emberekké lettünk. Csodálatos, semmihez sem hasonlítható érzés ez! Holdfényre váltam, s ez a fényáradat a jelenen és múlton át az ismeretlen jövőbe ragadott. A Holdtól elszakadva önállóan lebegtem a világok között, független voltam az időtől, a Holdtól, a földi élettől... Lehet, hogy mindez csak egy pillanatig tartott, Lehet, hogy tovább...

Aztán a holdfényen keresztül láttam a csillagos eget. És meghallottam Anyám hangját:

– Keresd meg a Holdhoz legközelebbi csillagot!

Felemeltem a fejem, és gyorsan megtaláltam ezt a csillagot. Némán nézett rám, éreztem merev tekintetét.

– Hát ő a Hold Kuttyája – az Öreghez legközelebbi csillag – mondta Anyám.

Hallgatott egy darabig, aztán elmagyarázta: ha az Öreg rövidre fogja Kuttyáját – nagy hideg lesz, ha hosszabbra engedi, akkor enyhül az idő, ha közepesre – akkor mérsékelt időjárás várható, se hideg, se meleg.

– Lám, ilyen a Hold Kuttyája! – kiáltottam fel elragadtatva. – Milyen sok titkot tudhat...

– Igen, sokat tud – hagyta rám Anyám. – Magasan jár, messze lát.

Megbabonázva néztem a csodálatos csillagot, a Hold elválaszthatatlan társát. A Hold Kuttyája nevet találtak ki neki. Bizonyára egy ősi vadász nevezte el így: hiszen a kutya – az ember leghűségesebb és legmegbízhatóbb társa a tajgában.

Milyen sok titkot tudhat ez a magas csillag! Bizonyosan emlékszik minden ősomre, rokonomra, akik egykor az Égben és a Földön éltek...

Valószínű sajnálkozás jelent meg arcomon, mert Anyám azonnal megnyugtatót:

– Ha megnősz, ha tanulsz, te is annyit tudsz majd az Ég és a Föld titkairól, mint ez a pici csillagocská...

– Mikor lesz az még! – sóhajtottam fel. – Milyen sokáig kell még várnom...

Elkezdtem keresgélni az égen az ismerős csillagképeket. Íme, a Nagymedve. Nemzetségünk tagjai Szarvas Vadnak, Jávorszarvasnak is nevezik. Emitt a Kismedve. Amott az Esthajnalcsillag. Ekkor már a Reghajnalcsillagot is ismertem. Keleten tűnt fel pitymallat előtt. Az új nap első jele. Most a Hold Kuttyájával bővült „csillagos” tudásom...

Visszatérve az égből a földre odafutottam nagy fehér kuttyánknak, Harkónak az óljához, és vidáman megkérdeztem:

– Te is meg tudod mondani, milyen idő lesz, mint a Hold Kuttyája?

Harko gyorsan megrázta hófehér bundáját, a láncot csörgetve nálam magasabbra ugrált, meg akarta nyaldosni arcomat, egészen közel az orromhoz szélesre tátotta pofáját – erős agyari csak úgy villogtak, majd örvendezve, méltóságteljesen ennyit mondott:

– Av-vav, av-vav!...

Valószínű nem értettem meg őt, ezért válaszoltam így:

– Milyen buta vagy – semmit sem tudsz!

Egyáltalán nem sértődött meg erre: ugrándozva örömmel ismételte:

– Av-vav, av-vav!...

– Ő sem buta – vette védelmébe Anyám. – Ő sem tud kevesebbet, mint a Hold Kuttyája. Csak nem tud emberi nyelven beszélni. Jobban oda kell rá figyelned, ha meg akarsz tőle tudni valamit. Sok mindent megérez, sok mindent megjósol...

És mintha megértette volna e szavak értelmét, szolid hangon erősítette meg:

– Avv-vavv!... Avvv-vavv!...

Később megbizonyosodtam felőle, hogy a vadász kuttyája sem tud kevesebbet, mint a Holdé. Sőt, lehet, hogy többet tud nála. Hiszen a vadász kuttyája mindig itt van a földön, gazdája közelében – megjósolja az időjárást, elhárítja a veszélyt és az ember segítségére siet.

Közben hívott Anyám, s bementünk a házba.

– Láttad? – kérdezte Apám.

– Láttam! – válaszoltam ugyanolyan röviden.

Elszenderedve a Hold Öregre és Kuttyájára gondoltam. Jóságos Öreg, jegyeztem meg magamban. Amikor érzi a fagyot, magához húzza a Kuttyát, a kis csillagot. Hogy melegebb helye legyen a gazdája mellett. Ha jó idő közeledik, hosszabbra engedi – hadd szaladgáljon és csintalankodjék szabadon. Rossz időben háta mögé rejti – eltakarja a hideg szélről, a hóvihartól. Jóságos Öreg. Ezekkel a gondolatokkal aludtam el. Álmomban megjelent Hold Öreg. Felemelkedett a látóhatár mögül, hogy bőséges fényével megajándékozza az embereket, hogy bevilágítsa utjaikat, ösvényeiket, hogy hűsége Kutya-társa segítségével megmutassa nekik, mi várja őket a jövőben. Bámulatosan hasonlított legendás Roman Nagyapámra – hiszen ő is ilyen jóságos és adakozó volt az emberekhez a Földön...

Hold Öreg valamit mondott nekem, és elmosolyodott. Olyan jóságos volt a mosolya. Igaz, amikor reggel felébredtem, már nem emlékeztem szavaira. De mosolya megmaradt bennem...

Ezekben az években sok-sok jósjelet ismertem, hiedelmet tudtam a természeti jelenségekkel, a Nappal, a Holddal, a csillagokkal és a Földdel kapcsolatban. Később, miután városba költöztem, ahol fejem fölött csak a bágyadt égbolt van sápadt csillagokkal, sokat elvesztettem és elfelejtettem. De téli estéken – ősi szokás szerint – a mai napig nem megyek be a házba anélkül, hogy ne tekintenek fel a jóságos Hold Öregre és az ő hűsége társára...

TELEK

A SZÉNFEJŰ EMBER

Apánk elutazott a faluba. Egyedül maradtunk. Ébredés után minden reggel megkérdeztem Anyámat:

– Hazajön ma Apánk?

– Nem tudom – válaszolta. – Még megjöhet. Korán van...

– Akkor csinállok Szénfejű Embert – mondtam.

– Hát, nem bánom. Nem szívesen engedte meg Anyám. Nem nagyon tetszett neki, ha túl gyakran háborgatják a tűzhely szent tűzét.

– Csak Apánk felől érdeklődöm – feleltem.

– Kérdezd, kérdezd csak, hátha tud valamit – bólintott Anyám.

– A Szénfejű Ember köteles mindent tudni – biztosítottam Anyámat.

És hozzáláttam elkészítéséhez. A következőképpen: fogtam egy fenyőhasábot, lehasítottam belőle egy szilánkot. Azt középen kettéhasítottam – két botocskám lett. Egyiket félretettem, a másikat körülgyalultam, és kihegyeztem a két végét. Aztán az alsó végéhez közel derekat csináltam neki – az övnél kicsivel lejjebb körben, mint egy gyűrűt, meghagytam a „testén”. Kihegyezett végére egy darab faszenet tűztem – ez a feje.

Így születik a Szénfejű Ember

A csuvalban égő tűz elé állítottam őt, a homokba. Házunkat jelképezve állt most ott. És tőle kiinduló, a különböző világtájak irányába vezető utakat-ösvényeket rajzoltam egy bottal a homokba. Közben ezt mondtam neki:

– Szénfejű Ember, ez az út, itt fent – erre utazott el Édesapám. Ez az út itt lent – az Agan alsó folyása menti faluba vezet. Ott, alul – nővérünk lakik. Ez az út pedig a mocsárba, a Sügért Fogó Folyóhoz vezet. Ott állnak varsáink, gyakran hoz onnan sügéreket és csukákat Apánk. Emitt, ez az út a legelőre visz. Ott legelnek szarvasaink, oda járnak ki esténként. Ez pedig a Vágott Út. Ott, a tavacskán egy lék, onnan hordjuk a vizet. Ez az út pedig a kutyáké. Harko kutyánk lakik ott házikójában...

Úgy tűnik minden út, minden ösvény a házunknál kezdődik. Tudni kell róluk a Szénfejű Embernek. Most meg is kérem:

– Szénfejű Ember, irányítsd tekintetedet a felső útra. Tudd meg, hazajön-e ma az Édesapám...

Ezeknél a szavaknál a forgács végével tüzet veszek a csuvalból, és meggyújtom a Szénfejű Ember forgácsövét. A láng körbekeríti övétől a fejéig. Most tudja meg, mikor jön haza Apánk...

Amikor elutazott valahova Apám, mindig türelmetlenül vártuk haza Különösen a faluból. Hiszen üdvözetet hozott Liza nővérünktől, akit ősztől elvittek az internátusba. Nagyon vágyódtunk utána. Küldött nekünk édességet kis papírtasakban, szép színes papírokat vagy sztaniolpapír-darabkákat és más apró ajándékokat, amikkel a húgaimmal játszottunk. Apa elmesélte, mint él ott nővérkénk, hogy tanul, mely szavak átadására kérte őt. Anyánk Apánkat hallgatva mindig elsírta magát. Mindannyiunknál jobban vágyakozott legidősebb lánya után.

Apa mindenkinek hozott valamilyen apró ajándékot, na meg friss híreket. Hogy élnek az emberek, milyen vadat-madarat ejtettek. Ki kivel kelt egybe. Ki született, ki halt meg...

Szénfejű Ember a lángban forgatja fekete fejét. Ő így sámánol, mondta Anyám. Körbékemleli a környéket, minden úton végigjártatja szemét, hogy megtudja, melyik irányból

várható vendég. Ha sokáig nem jön hozzánk látogató, készíték egy Szénfejű Embert, utakat-ösvényeket rajzolok a homokba, meggyújtom és megkérdezem:

– Nézz körül, nem jön-e hozzánk valaki utazó-vendég?

Igaz, néha a kutyaösvény felé mutat. Ami azt jelenti, hogy ezen a napon ne várj senkit. Legfeljebb az lehet, hogy Harko kutyánk elszakítja a láncát, és idejön a házhoz. De ez igen ritkán fordul elő. És akkor is, miféle vendég ő? Ő is gazda.

A Szénfejű Ember nyaka málnaszínű, és ugyanúgy jár a feje, mint Jefrem Keresztapámé, amikor sámánol, és a dob ritmusára mozgatja. Aztán megáll. Vele együtt én is. Lélegzetemet visszafojtva állok és várok. A szénfej előrebukik, s leesik. Az úttalan mocsár irányába.

Nézem jövőmondóm maradványait. Mindent értek, mindent tudok.

Anyám a csuval közelében ül, varrogat, majd megkérdezi:

– Na, mit mondott neked a Szénfejű Ember?

– Ma nem látja Apát – felelem.

– Lehet, hogy éjszaka utazik, s a következő nap reggelére hazaér – nyugtatott meg Anyám.

– Akkor új Szénfejű Embert kell készíteni – javasoltam.

– Miért?

– Hogy a holnapba tekintsen.

– Azt hiszed, meglátja a holnapi napot... – kételkedett Anyám.

– Miért, nem lát el holnapig?

– De, lehet.

– Jól van. Holnap újból érdeklődöm Apánk felől – egyeztem bele, és odaadom a tűznek azt, ami megmaradt a Szénfejűből.

Azzal a gondolatokkal tértem nyugovóra, hogy reggel új Szénfejű Embert készíték, aki a Papát hazavezető útra esik majd. Így jövődöli meg Apa érkezését, a jövőt, és lát egy nappal előre. Mindössze egy nappal. És élteti bennem, bennünk a reményt...

Sajnálom, hogy most nincs csuval, nincs eleven tűz házunkban. Gyermekeim pedig nem tudnak Szénfejű Embert készíteni, hogy megfaggassák őt távoli utakról-ösvényekről való hazatérésemről.

A HAMUHINTÓ

Fagy Öreg hosszú időre bekerítette házunkat. A kegyetlen hideg egy hétig tartott. Vagy talán kettőig. De lehet, hogy tovább. Úgy tűnt nekem, hogy csak a mi házunkat tartja fogságban a zord hideg. Álltunk és éberen figyeltük, hogy még mindig nem jött el az enyhe tavaszi idő. Amikor már mindenkinek elege lett a hidegből, amikor már mindenki számára kezdett elviselhetetlenné válni, Anyám azt tanácsolta:

– Szét kell fűjni a tűz hamuját, enyhébb időt kell kérni...

– Ki is az házunkban, aki szétfűjhatná a hamut? – élénkült fel Apám.

– Találunk – mondta Anyám.

– Ki született hóolvadás idején?

– Ki? Liza nővérünk tél közepén látta meg a napvilágot, a legnagyobb hidegben...

– Akkor neki nem szabad. Nem hívogathatja az enyhébb időt. Épp ellenkezőleg, még hidegebb köszönthet ránk.

– Középső lányunk, Dasa a Kopasz Fák Havában jött a világra, ősszel. De akkor még nem esett a hó...

– Még kicsi ahhoz, hogy kuzsenykában cipelje ki a hamut az utcára.

– Íme, a legkisebb, Olja tavasszal született, amikor még volt hó. Ő folyamodhatna enyhébb időért...

- Éppenséggel el tudná úzni a hideget – egyeztetett bele Apánk.
- Megnő, s olvadást kér nekünk...

Anyám a varrnivaló fölött ült. Lábát a bőrszíjba dugva ringatta legkisebb hógunk bölcsőjét.

Apa új **podvolokit** faragott. Látni lehetett, hogy már neki is elege van a hidegből. Vadászni nem mehatsz – a hó kissé „zajos”, nem tudod elcsípni a rókát vagy a sarki rókát. Egész nap hordja a havat, recseg-ropog, csikorog. Halászni sem tudsz – minden jéggé válik, megfagy útközben. Elutazni valahova? Kár a szarvasokért. A kemény fagyban „rövid a légzésük”. Ilyen hidegben gyorsan „elvesztik húsukat”, azaz hirtelen lefognak. Kímélni kell őket. Kevés szarvasunk van – még jó időben sem elég egy teljes fogatra.

Apám ezért nem megy sehova, a házi munkákkal foglalatoskodik. Majdnem Mindennap segít fát aprítani a Mamának. Ugyanis ilyen zord időben reggeltől estig ég nálunk a tűz a csuvalban. Sok „táplálék” kell neki.

A csuvalban mélyen és egyenletesen duruzsol a tűz. Hallgattam, mit beszél. Úgy rémlett, hogy időnként ráfordult Fagy Öregre: mikor tűnsz el a házunkból? Látod, már a csuval háta és oldala is izzik, mint én, a Tűz. Ha nem takarodsz el, nemsokára tönkremennek. Hallod-e, látod-e ezt, Fagy Öreg?...

De nyíltan senki sem merte szidni a házban Fagy Öreget. Mindenki tudomásul vette, hogy tél közepe van – ez az ő rendelt ideje, most ő a gazda. Ha szidod, ha nem, úgyis azt teszi, amit jónak lát.

Némán hallgattam Apám és Anyám beszélgetését a hamuról és az olvadásról. Tehát van olyan módszer, amellyel csökkenthető a hideg, amellyel enyhülésért lehet folyamodni. Csak olyan ember kell hozzá, aki ezt megcselekedheti. Korábban nem hallottam ilyesmiről. Szükség esetén a faggal is meg lehet birkózni, le lehet győzni, ha már mindenkinek elege van belőle. Természetesen tovább kérdezősködtem, majd felajánlottam:

- Én szétszórhatom a hamut. Vagy nekem nem szabad?
- De hisz te nyáron születél, a leghosszabb napon – méltatlankodott Anyám.
- Tehát nekem nem szabad?
- A hamut annak kell szétszórnia, aki hóolvadáskor született – világosított fel Anyám.
- Kizárólag hóolvadáskor? Csak télen?
- Amikor még van hó. Lehet tavasszal, lehet ősszel. Egyszóval „hóolvadásos embernek” kell hóolvadásért folyamodnia.
- Akkor én nyári vagyok?
- Igen.
- Tehát túl meleg?
- Igen.

Elgondolkodtam. Előfordulhat, ha én szórom szét a hamut, túl melege fordul az idő. Egyenesen nyár köszönt ránk. De hogy jönne a nyár tél közepén? Nem tud befurakodni a télbe. Akkor hát? Latyakos idő köszönt ránk? Mégiscsak jobb néhány latyakos nap, mint a vég nélküli hideg. Kemény fagyban játszani sem engednek ki a házból. Még azt sem engedik meg, hogy segítsek a Mamának az aprított fát behordani. Azt mondják, ha sokáig nyitva hagyom az ajtót, sok hideget engedek be, s megfagyasztom a kistestvérkéimet.

Úgyhogy régóta várom az enyhülést. Ezért így szóltam:

- Ha nincs más, nem lehetne, hogy mégiscsak én hintsem szét a hamut?
- De, végül is lehet – egyezett bele Apám. – Ha meg kissé meleg lesz, Liza nővérem viszi ki a hamut, és kér egy kis hideget – gondoltam ki cselfogásból, hogy igazoljam saját véleményemet.

– Rendben van – mondta Anyám. – Ma te leszel a Hamuhintő, olvadásért esedező.

Anyám egy kisebb kuzsenykába gyűjtötte össze a csuvalból a hamut, és átadta. De egyedül nem engedtek ki – hátha elkeveredem a hófúvásban. A Mamával mentünk ki. Megragadta a „kutyakondért”, hogy egyúttal Harkót is megetesse.

Csodálatos csend honolt a kinti világon. Csupán a szomorú téli nap gyér sugara pengett halkan a fagyos levegőben. Harko, amint meglátott bennünket, kipattant óljából, megcsörgette a láncot. Amint ez történni szokott, most is „av-vav”-ot mondott, s megnyalogatta nyakamat. Aztán sűrű fehér szőrét megrázva az ennivalóra vetette magát. Vidám volt, s úgy láttam, ő az egyetlen, aki fittyet hány a kemény fagyra. Igaz, amikor beköszöntött a zord hideg, azt javasoltam, hogy vigyük be házunkba. De Anyám ezt mondta: „Miféle kutya ez, ha az emberekkel él együtt? Van neki saját háza...” Így aztán egész télen saját házikójában lakik szénaalmon.

A hamut tiszta helyen kell szétszórni, mondta Anyám. Eközben, mint egykor őseink tették, ilyen szavakat kell mondani:

*„Fagy – el innen, félre, félre!
Hóolvadáskor született halandóhoz
Hóolvadás, jer ide, jer, jer!”*

A legelőre vezető ösvényen a karal mögé mentem. És ott, a szüzi tisztaságban kezdtem szétszórni a hamut hangos kérések közepette:

*„Fagy – el innen, félre, félre!
Hóolvadáskor született halandóhoz
Hóolvadás, jer ide, jer, jer!...”*

Miközben széthintettem a hamut, egyre-másra ismételtam:

*„Fagy – el innen, félre, félre!
Hóolvadáskor született halandóhoz –
Hóolvadás, jer ide, jer, jer!...”*

Tűzhelyünk tűzének hamuja füstös farokkal emelkedett az égbe. Úgy tűnt, felmelegíti az egész környéket – a fagyos fenyőket, a csikorgó havat, a messzi mocsarast, a magas tiszta eget. És persze házunkat.

Amikor Anyámmal visszamentünk a házba, láttam, hogy csuvalunk fölött fehér füstugár nyújtózkodott egészen az édig. Mint az általam szétszórta hamu füstös farka. Úgy éreztem, hogy most már nemcsak én, de a tűzhely is fel akarja melegíteni a körülötte lévő térséget, az egész világot.

Egy vagy két nap múlva valóban enyhébbre fordult az idő – meghallgatott Fagy Öreg. Akkor meg voltam róla győződve, hogy mindez a csuvalunkból szétszórta hamunak volt köszönhető. Az melegítette fel a vidéket. Ma már azt gondolom, hogy egyszerűen csak eljött a hóolvadás ideje.

Később, amikor meghalt Anyám, Vaszil bácsikánknál töltöttük a telet. Ott mások szórták szét a hamut, velem egykorú társaim, akik a hóolvadáshoz közelebbi időben születtek, mint én vagy lánytestvéreim. Most, sok-sok év múltán az az érzésem, hogy egyre kevesebb a hóolvadási ember, aki – mint gyermekkoromban – felmelegítené lelkemet, rokonaimat, embertársaimat és a bennünket körülvevő világot...

VENDÉG A MOCSÁRVIDÉKRŐL

Szántalpak nyikorgása hallatszott, csikorgott a hó a szarvasok patái alatt. Mindenki megelevenedett a házban. Harko nem ugat. Tudja, gazdája közelít.

– Megjött Édesapád! – újságolta Anyám. – Menj, köszöntsd őt!

Abban a pillanatban vállamra dobtam a jaguskát, s kivágtattam a téli házból.

A fenyves fölé ereszkedő Hold fényében a karalba hajtattott Apa fogata. Kifutottam elé, felugrottam a jobb szántalpra, s így utaztam egészen a házunkig. Nem jutott hely a szánon. Rakományát **kumüs** takarta.

– Mit hoztál, Apa? – kérdeztem, amikor megállt a szán, s a Papa elkezdte leszerszámozni a jobb szélre befogott szarvast.

A Mocsárvidéken, Sügért Fogó Folyónknál járt, hogy ellenőrizze a varsákat. Feltétlenül hoznia kellett valamit. De nem válaszolt azonnal, nem siette el a dolgot, fogaival próbálta kibogozni a kötőféket. Aztán amikor kioldozta, lassacskán csak kimondta:

– Halat hoztam.

– A-a! – mondtam. – És milyen?

– Sügért Fogó Folyócskánkban csak egyfajta hal terem...

– Sügért hoztál?

– Sügért.

– A-a – mondtam. – És mást ezenkívül?

Ott sürögtem-forogtam Apám körül, segíteni akartam neki kifogni a rénszarvasokat. Kicsatolta a csontgombokat a szerszámon, a szán orrához húzta a hevedereket, ott kaptak helyet éjszakára. Valószínű nem sok hasznomat vette Apám. De tudtam, hogy meggémberedett ujjaival nehezebben tudja szétkapcsolni a hevedert, mint én, a ház melegét őrző kezeimmel.

– Vadat is hoztam – válaszolt végül utolsó kérdésemre Édesapám.

– Miféle vadat? – rezzentem össze.

– A mocsári folyó vadját.

– Hol van?

Apa, mint máskor, most sem kapkodta el a választ. A szán orrára rakta a hevedereket meg a gyeplőt, aztán felemelte a kumüst, és így szólt:

– Íme, itt van.

Az **amderen**, a sügerekkel teli zsák mellett mancsát maga alá húzva, mintha aludna, feküdt a vad. Apa kioldotta a csomagokat átfogó kötelet, s felemelte őt a kezében. Pár pillanatig némán álltam, megigézve néztem a vadat. Szörmezsák – sötét prémből. Rövid bajszos pofika. Még ma is emlékszem a kétoldalt meredező bajszára. A bal és jobb oldali hosszú hajszálakra. Milyen vad lehet, találgattam magamban, nem szeretném elhibázni.

– Na, mit állsz ott? – kérdezte Apám. – Gyere, üdvözlöld a vendéget.

Közelebb mentem, kezemmel megérintettem sötét nyakát, csókot cuppantottam pofácskájára és az orrához közeli fekete foltocskára.

Melegség öntött el. Elmosolyodtam. Bizonyára ragyogott, szikrázott a szemem.

– Bevigyem? Be a házba? – kérdeztem Apámat.

– Várj egy kicsit – mondta Apám. – Ruha nélkül nem lehet bevinni.

– És milyen ruha kell neki?

– Zsák vagy malica. Vagy valami más öltözet...

Egy szempillantás alatt berepültem a házba, s kihoztam a jaguskát. Ebbe, akár egy embert, bebugyoláltuk a vadat. A jaguska nyakából kandikált ki fejecskéje.

– Na, fiam, beviszed-e? – kérdezte Apám.

– Megpróbálom – feleltem lelkesen.

Ölembe vettem a Vendéget, s tipegni kezdtem vele a ház felé. Ám néhány lépés után éreztem, hogy a teher egyre csak csúszik lefelé, végül az üres jaguska maradt a kezemben. Kissé nehéz nekem ez a jövevény. De Apa, mintha csak megérezte volna, mögöttem jött szorosan, s nem hagyta, hogy a földre huppanjon a Vendég – segített bevinni a házba. Bent egy tiszta, nagy kuzsenykába tettük.

Anyám is megsimogatta tekintetével, üdvözölte, s ő is csókot nyomott pofácskájára.

Tetszett nekem ez az üdvözlési szertartás. Dasa húgomat is csalogattam a kéregteknőhöz. Kíváncsian, de félénken pillantott a vadra, nem mert egészen közel menni hozzá. Ekkor közelebb húztam, orrocskáját a vadhoz nyomtam, s ekképpen biztattam:

– Üdvözlöld a vendéget! Ő – a Vendég!...

Biztos megszúrhatta testvérkémet a meredező kemény bajusz, mert ellökte magát a kuzsenykától, és ezt mondta:

- Kaka... – majd kis kezével a lócában kapaszkodva a Mamához futott a csuval irányába.
- Ő jó, nem kaka! – gyözködtem kishúgomat, közben megsimogattam nyakát, hátát.

Kicsit féltem, nehogy megsértődjék a Vendég. Mert ha megsértődik, soha többé nem jön házukba. Fontos, hogy kellemesen emlékezzen ránk. De Anyám megnyugtatóan, hogy az oktondi kicsinyekre nem haragszik meg.

Egész este a Mocsárvidékről jött Vendég körül tébláboltam. Beszélgettem vele, megsimogattam sötét bundáját, megigazgattam mancsait és bajuszát. Fél füllel halottam, amint Anyám izgatottan faggatta Apát:

- Hogy ejtetted el?
- Íjjal. Számszeríjjal – felelte Apa.
- A-a! – sóhajtott megkönnyebbülten Anyám.

És Apa elmesélt mindent töviről hegyire. Hol és hogyan állította fel a számszeríjat, milyen hepehupákon, úttalan utakon menekült a vad.

Amint ezt később megtudtam, vidra a varsában – a baljós jelek egyike volt. Ritkán téved bele. De ha felbukkan, azt jelenti, hogy valaki meghal.

Eltelt a nap. Elaludtam. Reggel, amint kinyitottam a szememet, rögtön eszembe jutott a Mocsárvidéki tegnapi Vendég. De ő már levetette subáját. A mennyezet alatti keresztgerenda-akasztókon feküdt, és száradt a léceken.

Anyám azt mondta, hogy nagy tiszteletben tartják a vidrát. Ezért egyetlen csontját sem adhatjuk Harko kutyáknak. Mindent kiviszünk az erdőbe, a szent helyre. A házban mindössze a farka és a feje marad. Ősi szokás szerint faszénnel feketítettem be fejét. Azért, hogy sok-sok nap múltával új bundában, olyan sötétben, mint a szén, ismét meglátogassa házukat...

CSÖRÖG A SZARKA

Falunkban nem nagyon szerették a szarkát. Ezért télen, amikor megérkezett házukhoz, ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy megdobáljam valami fadarabbal vagy hógolyóval. Ő is érezhette, hogy nem szeretik – nem engedte közel magához az embert, rám is mindig bizalmatlanul sandított. Soha sem tudtam eltalálni. Rendszerint fejem fölött repült el hahotázva, és leült a kerítés keresztlécére. Forgolódott egy kicsit, majd átrepült a kerítésoszlopra, aztán újból a keresztlécére. Közben nevetett rajtam, mintha csak bosszantani akarna:

„Gyere, éj utol, kapj el, ha tudsz!... Gyere, éj utol, kapj el, ha tudsz!...”

Aztán, mintegy mérleget vonva nevetésben-cserregésben tört ki:

„Hát még mit nem – utolérni!... Hát még mit nem – elkapni!...”

Majd leszállt a fenyőre, vagy elrepült valahova a fenyvesbe.

De egyáltalán nem sértődtem meg miatta. Ellenkezőleg, egyenesen elbűvölt ugrabugrálásával, gondtalan nevetésével-cserregésével. Különösen télen, ha egyedül laktunk, s nem volt kivel játszanom. A szarka játszótársamként beszélgetett velem, szórakoztatott engem.

Amikor hazaértem, elkezdtem faggatni Anyámat:

- Miért nem szeretik a szarkát?
- Mert örökké fecseg – válaszolta Anyám.
- Hát még miért nem?
- Mert szemtelen.
- És még?
- Mert komolytalan – ok nélkül nevetgél.

- Na és még miért?
- Hát ez nem elég neked? – kérdezte Anyám.

Elgondolkodtam: kevés-e ez vagy sok? Fecsegő, szemtelen, komolytalan. Lehet, hogy nem is kevés. A gyerekeket, akik értelmetlen zagyvaságokat hordtak össze, ezekkel a szavakkal fegyelmezték meg:

„Ne fecsegetek, mint a szarka!”

Ugyan ki akar szarka lenni? Senki. Ki akar szemtelen és komolytalan lenni? Senki.

A kolhozos időkben, amikor arra kényszerítették az embert, hogy engedelmeskedjék mindenféle papírnak, s minden alkalommal ezt sajkózták: „írj jelentést”, a Folyónk környékén élő öregek úgy értelmezték e szavakat, ahogy azok a kiejtésben hangzottak. „Zajav-lenyije” – azt jelenti „szev-lonyi”. „Szev” – szarka, „lonyi” – lyuk, csorbaság, üresség. Mindaz, ami nincs, ami hiányzik. Ezt mondogatták: „Szev lonyi pisi!” Azaz „írj egy szarka-lyukat, szarka-ürességet!”

Ki akarna „szarka-üresség” lenni? Természetesen senki.

Rövid fejtörés után megkérdeztem Anyámat:

- Ez azt jelenti, hogy semmi hasznát nem vesszük a szarkának?
- Miért ne vennénk?... Valamit azért ő is tud.
- Mit, pontosan?
- Eleink szerint megjövendöli a vendégek érkezését.
- Hogyan?

– Elkezd locsogni-fecsegni a ház mellett.

– Utána kellene nézni, igaz-e ez – feleltem.

– Hát csak kísérd őt figyelemmel, aztán megtudod az igazságot – biztatott Anyám anélkül, hogy abbahagyta volna a varrást.

De házunk messze állt Cári úttól, ezért igen ritkán jöttek hozzánk vendégek. A szarka pedig el volt foglalva saját dolgaival, nem nagyon törődött a jövővel. Így hát abban az időben, ha jól emlékszem, nem is tudtam meggyőződni arról, hogy valóban megjósolja-e akár egy vendég, akár egy idegen érkezését, vagy sem.

Később, sok-sok év múltán, a városból szülőföldemre igyekeztem, öreg Édesapámhoz. A Felső Faluban, ahova repülővel érkeztem, adtak egy szarvasfogatot, s az ismerős Cári úton utaztam szülőfalumba. Szülőfolyónkon, a Juhan-Jagunon átkelve, jobbra a fenyvesben, a ritkán nőtt fenyők között megpillantottam téli házunkat. Muszáj volt betérni, mert a kutya ugatásával már jelzett a házigazdának. Befordultam a házhoz.

A karalban másod-unokatestvérem, Mihail köszöntött. Rögtön kijött a házból felesége, Fedoszja is, az én menyem.

– O, egy vendég a városból! – örvendezett Mihail. – Gyere beljebb, nem engedhetünk el tea nélkül.

Odakötöttem a gyeplőt a szánhoz.

A házban megvitattuk a híreket, beszélgettünk az életről, erről, arról. Miközben Fedoszja teával kínált, ezt mondta:

– Már reggel tudtam, hogy ma távoli vendég érkezik hozzánk. Azaz – te.

– Hogyan tudta meg?

– Reggel az utcai kemencét fűtöttem fel kenyérsütéshez. Odarepült a szarka. Egész nap körülöttem cserregett. Mondtam is a bátyádnak, hogy vendégünk lesz ma. Ráadásul távoli.

– Valóban így történt – erősítette meg Mihail bátyám.

– És honnan tudtátok, hogy távoli lesz a vendég? – kíváncsiskodtam.

– Hogyan? Mert már rendkívül kitartóan és sokáig cserreget a szarka – mosolygott Fedoszja. – Ez ősi hanti hiedelem...

– Közeli vendég érkezését nem is jósolja meg?

– Ha közeli vendég jön, nem repül a házhoz. Vagy ha oda is repül, akkor is csak némán ugrabugrál a karal körül. Vagy cserreg egy-kettőt, és elhallgat.

– Mindent megjósol, akár egy sámán – mosolyogtam.

– Női sámán – tréfálkozott bátyám. – Csak nőknek jövendöl...

– Tréfálkoztok – mondta Fedoszja. – Pedig érkezésed előtt tényleg ott röpdösött a kenyér-sütő kemence körül. Lehet, hogy még most is ott van...

És valóban, amikor megittuk a teát, és kimentünk az utcára, a szarka tényleg ott ugrándozott a kemencénél. Hallgatott, huncut pillantásokat vetett a háziasszonyra. Látszott, hogy meg van elégedve önmagával, hiszen jóslata beteljesedett.

– Ő az? – kérdeztem.

– Ő, ő – igazolta Fedoszja.

Elköszöntem a háziaktól, felültem a szánra.

A szarka a Cári útig kísért. Majd ragyogó-fehér mellét, kékesfekete farkát megcsillantva eltűnt a fenyők között. Valószínű visszament a házhoz.

Menet közben a szarka járt az eszemben.

A városban néha udvarunkba repülnek a szarkák a közeli erdőből. Az ablakból figyelem őket. Kikapirgálják, összegyűjtögetik a morzsákat, üldögélnek a háztetőn. Valószínű fecserésnek, beszélgetnek is egymás közt. Ablakon keresztül nem hallok hangjukat: városi szarkák, talán némák is...

Szomorúan nézem őket.

Szomorúan, mert ezek nem tudják megjövendölni – mint annak idején gyermekkoromban –, mikor érkeznek házamba szívesen látott vendégek. Azok, az erdeiek jobban látták a jövőt, s kedvesebbek is az én szívemnek...

CSONTZSÍR

Eszembe jutott Nani Ne és a **téli tavasz**, amikor Apa rén- vagy jávorcsontokat hozott a házba. Ezeket kora tavasztól gyűjtögette Anyám a „halas ház” sarkában. Ha nem is ejtett el szarvast Apa, azért elég sok csont gyűlt össze. Hol az Alsó vagy Felső Házbeli szomszédok vendégeltek meg bennünket szarvashússal, hol a rokonok küldtek nekünk az utazókkal egy darab szarvashúst csonttal. Hol pedig a Szent Meredek Parton tartott áldozati ünnepről hozta haza részünket Apánk. Egyetlen csontocskát sem dobtunk ki. Így tavaszra hol több, hol kevesebb gyűlt össze a „halas ház” sarkában.

Apa behozta a házba a nagy kuzsenykát, és elment a dologára. Anyám zsákvásznat terített a sarokba, és térde közé szorította az élével felfelé álló fejsze nyelét. Aztán megfogta a fakalapácsot meg a csontokat. Mielőtt egyet is a fejsze élére helyezett volna, figyelmesen megnézegette. Mérlegelte, hol lesz a legcélszerűbb kettévágni. S csak ezután vágott oda a kalapáccsal – hozzáfogott a csontok feldarabolásához.

– Mit csinálsz, Anyám? – kérdeztem.

– Csontot török.

– Miért?

– Csontzsírt fogunk készíteni.

– Hogyan? Mi módon?

– Üstben, kis lángnál.

– Minek kell a csontzsír?

– Segítség a kenyérhez, más ételhez...

– A-a...

Tuk-tuk, kopogott Anyám. Az összetört csontocskákat betette egy kisebb kuzsenykába, majd a vízzel teli üstbe öntötte.

– Miért, neked nem kell zsír? – kérdezte Anyám.

– Dehogynem! – tiltakoztam.

– Húgocskáidnak is kell – tette hozzá Anyám.

– De hiszen ők még egészen kicsik!

– Na és?

– Minek nekik a zsír, mikor még semmit sem értenek? Édes mindegy, vizet adsz nekik vagy zsírt.

– Zsírra nekik is szükségük van, hogy egészségesen és gyorsan növekedjenek!

– Rendben – egyeztem bele. – Nekik is adunk.

Belenéztem az üstbe. Lassan-lassan, kelletlenül kezdett forrni, mintha csak engem akarna bosszantani. Ugyanilyen lassan jelentek meg az első zsírfoltocskák, hogy aztán sárga kis tócsává kerekedjenek. A kis tócsák pedig tavacskává nőttek. Aztán a tavacskák ugyanolyan kelletlenül egyesültek folyóágakká, végül egy nagy kerek tóvá olvadtak az üstben. Ekkor Anyám fogta a merőkanalat, összeszedegette a zsírt, aztán visszaöntötte a kondérba.

– Na, kész is? – kérdeztem türelmetlenül.

– Nem, még nincs – válaszolta Anyám.

– Sokára készül el?

– Még forr egy kicsit...

– Feltétlenül fel kell forralni?

– Igen, a csontzsírt jól át kell főzni.

Az üst csak bugyborékolta magában, bugyborékolta, nem sietett, hiszen hosszú a tavaszi nap. Fokozatosan tűnt el tetejéről a hab – és az aranytó áttetszővé, ragyogóvá lett, mint a napocska a délelőtti felhőtlen égbolton. Ekkor Anyám egy kis tálkában kezdte összegyűjtögetni a zsírt. Majd próbát tett egy falatka kenyérral, aztán én is kaptam egy tányérka zsírt. Belemártogattuk a kenyeret, úgy ettük. Ha nem volt kenyér, húst mártogattunk bele.

Nagyon ízlett nekem a csontzsír. Bár később, evés után enyhén keserű ízt hagyott az ember szájában. De engem ez egy cseppet sem zavart. Kisebb testvéreim nem tanúsítottak különösebb érdeklődést a zsír iránt. Dasa megkóstolta a zsíros kenyeret, s fintorogni kezdett. Látszott, hogy nem éppen ízlése szerint való ez a különleges lakoma.

A zsír gyorsan megfagyott. Kis előmelegítés után Anyám kivette a merev, kör alakú formából. Most úgy ehettük, mint a kenyeret. Fagyasztva egészen más íze volt, mintha nem is ugyanaz a zsír lenne, mint amelybe a kenyeret mártogattuk.

Másnap eltemettük a kifőzött csontokat. A „halas ház” melletti kijáraton keresztül a karal mögé vittük, aztán ott, a fenyves és a mocsár találkozásánál, két zombék közt rejtőzködő gödröcskébe raktuk, majd hóval betakartuk. Üres kuzsenykával ballagtunk visszafelé.

– Miért vittük ilyen messzire a csontokat a háztól? – kérdeztem Anyámat.

– A jávorszarvas csontok nem heverhetnek szanaszét, hogy rátapossanak az emberek vagy a farkas állatok.

– Miért nem szabad?

– Mert nagy tiszteletben tartják a csontokat.

– Olyan nagyban, mint a Fekete Arcút?

– Na... nála azért kisebbben.

Egy pillanatra elgondolkodtam. A mi házunkban semmit sem szabad csak úgy egyszerűen kidobni. Még a halak pikkelyeit, beleit sem, a „halas házban” fagyasztódó siketfajdok, más vadak, madarak belsősegeiről nem is beszélve. Mindezeket csaléteknek szokta használni Apám az erdőben. Gyakran fogott ott rókákat, sarki rókákat. Meg is kérdeztem Anyámat:

– A csontokat is kivihetné Apánk az erdőbe csaléteknek?

– De hisz vége a télnek – mire kellene a csalétek?

- Valóban vége a vadászydénynek – egyeztem bele.
- A kifőzött csontok egyébként sem jók.
- Milyennek kellene lenniük?
- Nincs se szaguk, se ízük.
- Tényleg?
- A vadak leginkább a szagra érzékenyek...
- Hát, most már mindent értek.

Hazaértünk. Vidám volt a házunk. Égett a tűz, volt ennivaló, volt csontzsír. Minden volt, ami fenntartja az életet. Az életet – bennünk.

Eszembe jutott Nani Ne. Ha minden az ő akarata szerint történt volna, s egyik oldalon zsír folyna a folyóban, akkor Édesapám a Nyári Szállásunkhoz utazva az Aganon, hozott volna nekünk egy kis zsírt a folyóból. Akkor egyetlen nép, egyetlen család, egyetlen – szarvascsont tartalék nélküli ember – sem érezne éhséget, szenvedne szükségét...

PORSZA

Akkor is Nani Né jutott eszembe, amikor a füstölt hal szárított csontjait törtem a fatálban. Ültem és ütöttem a kalapáccsal – tuk-tuk-tuk. Egyetlen ütestől könnyedén morzsolódtak szét a haluszonyok meg a halfejek, nem így a kevésbé hajlékony gerinc- és bordacsontok. Ülök – tuk-tuk-tuk –, kopogok, mint harkály az odvas fán. Eléggé egyhangú munka, gyorsan eluntam a kalapálgatást. De tudtam, hogy rajtam kívül nincs más, aki megcsinálná. Anyám egész nap főz, varr, mos, húgaimat ringatja, eteti, pelenkázza. Apám pedig az erdőben van – vadászni vagy éppen halászni. Ezért akarva-akaratlan rám maradt a csonttörés. Ki segítene Anyánknak, ha nem én! Húgaim még a kalapácsot sem tudják megmozdítani, nővérem pedig az internátusban tanul.

Hogy elviselhetőbbé tegyem az egyhangú kalapálást, kigondoltam egy játékot: egyenként próbáltam megállapítani, milyen halcsont van a kezemben.

- Ez szel, mormogtam. Szelcsontocska...

A szel – a füstölt hal legegyszerűbb fajtája, apróságból készül. Rendszerint csebakból és apró jászhalból. Egyetlen vágás a gerincen a fejtől a farokig. Azután a halacska a vágásnál fogva a füstölő **zselinára** helyezik, azon füstölődik fejfelé. Nyaranként elfigyelgettem, hogyan készíti elő Anyám a halat füstölésre. Lepikkelyezte, felbontotta, és egyetlen mozdulattal – a kés hegyével a vágódeszkán – felvágta. Én pedig felfűztem az ölnyi zselinára. De legjobban a hát bevágása tetszett, bár nekem még nem ment igazán. Szívesebben bízta rám Anyám a szarvaslapockából készített csontkést, amellyel lepikkelyeztem a halat. Nem olyan nagy dolog a pikkelyezés, gondoltam. Mindent meg akartam tanulni, amit még nem tudtam, illetve amit nem szívesen engedtek meg nekem.

Akkor is segítettem a Mamának, amikor a szelt füstölték. Ültem a füstölőnél, vigyáztam a tűzre, hogy egyenletesen égjen a szín teljes hosszában és széltében. Ha valahol magasra csapott a láng, vizet locsoltam rá a kuzsenykából. Nyári szünetben, amikor Liza nővérem is otthon volt, együtt ültünk a tűznél. Rendszerint cirbolyatobozmagokat pirítottunk, és meséket meséltünk. Anyám állandóan ingázott a füstölő meg a ház között. Húgaim mindennél jobban lekötötték őt. De előfordult, hogy hozta a teáskannát, s az egész család leült a tűz köré. Vidámak voltunk. A forró halra várva tréfálkoztunk, nevetgeltünk. Egyszóval nagyon jó volt a Mamával.

Most, a kalapáccsal kopácsolva felidéződött bennem a szelfüstölés. És örültem, hogy én is részt vehettem a téli ételkészítés-előkészítésében.

- Ez meg a **puszki** – mormogtam. Ez már nagyobb hal.

Az a helyzet, hogy puszkít nagyobbacska halakból – alapvetően jászhalakból – szokás készíteni. A jászhalak fejét levágják, és mindkét oldalukat bonyolult módon beirdalják. Aztán felfűzik a zselinára, és farokkal lefelé megfűstölik.

Ebben szinte semmit sem engedtek segíteni. Mondván, a bevágásoknak pontosaknak kell lenniük, a rovásoknak pedig mélyeknek és egyformáknak. Különben ehetetlen lesz a puszki – szálkás és füstöletlen marad.

– Ez pedig a **pinder** – mondtam magamnak. Nagy hal volt ez...

A pinderre a nagy ónos jászok mentek. Majdnem úgy készül, mint a puszki. De a puszkítól eltérően a pinder oldalát a legcikornyásabb díszek borították, a lányok jaguskájának alsó részén levőkhöz hasonlók. Édesanyánk keze által alkotott titkos jelek, mágikus rajzok és ornamentikák tömege volt rajtuk. Lehet, hogy az asztalnál ezért nyúlt kezünk elsősorban a pinder után. Az is lehetséges, hogy ezeket a rovásokat alkotva Anyám imádság-kéréseit is beléjük véste, hogy mindannyian, akik ezt az ételt fogyasztjuk, egészségesek, boldogok és vidámak legyünk. Hogy mindnyájunkat, akik ebből az ételből fogyasztottunk, elkerülje a betegség, a boldogtalanság, a bánat. Végül, hogy mindannyian, akik magunkhoz vettük ezt az ételt, jóllakottak és elégedettek legyünk...

Ülök, és – tuk-tuk-tuk – kopácsolok a kalapáccsal.

A füstölt halat nyírkéreg kosárba tették, és a Nyári Szálláshoz közeli élelmiszerároló **labaz**hoz vitték. Ennek a tároló helyiségnek volt saját neve – „Vízfolyás Menti Labaz”. A szűk vízfolyás – amelybe a Drevesznyij Urij és a Drevesznyij Folyó vize az Aganba igyekezett – partján állt egy nagy cirbolya alatt. Apánk télen innen hordta haza az élelmet szarvasokon. Gyorsan végeztünk velük. Azt tapasztaltam, hogy a szelt és a pindert mindenki szerette: az emberek, a szarvasok és Harko kutyánk is. Igaz, a szarvasoknak a csontok maradtak. Harkónak pedig, ha más élelem nem volt, szintén csontokat főztünk speciális „kutyakondérban”.

A csontok egy részét a kosarak mélyén őrizgette Anyám. Lám, most itt ülök, és ezeket a csontokat törögetem a kalapáccsal. Sötétbarna por keletkezik belőlük, ezt nevezzük porszá-
nak.

– Ki találta ki a porszát? – kérdezem Anyámat.

– Őseink – feleli Anyám.

– Miért?

– Amikor éhínség köszöntött rájuk, porszát ettek.

– És gyakran éheztek?

– Nos, gyakran-e vagy sem, mindenesetre az öregek meséltek ilyen időkről...

– Amikor háború van?

– Akkor is, vagy ha nincs elég vadászsákmány, vagy valamilyen betegség pusztít...

Halkan kopácsolok a fatál fenekén. Munka közben megkérdezem Anyámat:

– És most minek kell a porsza?

– Hogy legyen párja a kenyérnek, az ételnek – mondja Anyám.

– A háború már régen befejeződött, igaz?

– Nem mondhatni, hogy régen...

– De hiszen most nincs éhínség?

– De szerencsés idő sem járja...

– Akkor milyen idő járja most?

– Nehéz... Csak nemrég törölték el a kenyérfejadagot!...

Hallgattunk egy kicsit. Aztán újra beszélgetni kezdtünk.

– Rendben – mondtam. Segítek a kenyérnek. ... Csinálok neki párt!...

Anyám csak mosolygott.

– Ha elfáradtál, nyugodtan menj játszani, pihenj egy kicsit... – mondta.

– Mit csinálunk holnap?

– Holnap, ha még lesz hozzá erőd, porszát törhetsz...

Eleinte szívesen ettem a porszába mártogatott kenyeret. Mégiscsak új eledel. Ám hamarosan torkig lettem vele. Ráadásul az íze is kesernyésnek tűnt nekem. De Édesapánk, mikor este hazatért a vadászatról vagy a halászátról, maga elé húzta a porszástalat, s belemártogatta a kenyeret.

- Ezt a porszát mind ma törte Roman – újságolta Anyám.
- Akkor neki nagyobb szerencséje volt, mint nekem – mosolyodott el Apám.
- Tényleg? – csodálkozott Anyám.
- Semmit sem fogtam egész nap, bezzeg Roman, lám, mennyit megcsinált!...
- Valóban – mosolyodott el Anyám. – Szerencsés napja volt!...

Örültem, hogy megettettem a házat. Örültem, hogy Anyánk és Apánk úgy beszélt rólam, mint egy felnőttől. Ezután még nagyobb lendülettel törtem a porszát – tuk-tuk-tuk. Mint a harkály a száraz, odvas fán. Eszembe jutott Nani Ne. Ha a bőkezű Erdei Tündér szavai beteljesedtek volna, megadatott volna-e valaha is az életben kalapáccsal porszát porítani?!

Egyre csak ülök és kopácsolok – tuk-tuk-tuk.

Hallgatódzom. És hallom, amint Nani Néről, az Erdei Tündérről, rólam, a hozzám közel állókról, nemzetségünkről, a Föld népéről beszélget halkan a sokéves fatál és a kalapács-öreg.

Minél figyelmesebben hallgatsz, annál többet tudsz meg...

A HÓD-KENYÉR

Emlékszem, amikor húgaim kiváltképp kunyeráltak, Anyám a legtitkosabb kis zugból előhúzott egy perecet, egy darab cukrot, mézeskalácsot vagy valamilyen édes kekszet. Mindet szétosztotta közöttünk: köztem és húgaim között. Én, persze, mindenkinél hamarabb bekaptam a részemet. Aztán meg rókaként ott sündörögtem húgaim körül, s egy-egy falatot kéregettem tőlük. Ha nem akaródzott nekik adni, cselhez folyamodtam.

Rendszerint Dasa húgom mellé ültem, s tágra nyílt szemmel kezdtem bámulni a mennyezetet vagy valamelyik sarkot, majd így szóltam:

- Dasa, nézd csak, mi van ott?!
- Hol-hol? – kérdezte.
- Ott-ott! Nézd! – mutattam ujjammal a mennyezetre vagy a sarokba.

Kicsi hugicámnak majd kiesett a szeme. De sem a mennyezeten, sem a sarokban nem látott semmit – nem volt ott sem kutyuska, sem pók, sem kismadár. Én pedig a legalkalmasabb pillanatban elcsentem tőle egy falat mézeskalácsot vagy kekszet.

- Nincs ott semmi – mondta csalódottan húgocskám.
- Pedig volt ott valami – győzködtem.
- Hát akkor hova lett?
- Valószínű elfutott vagy elrepült. Nézd csak meg jobban!...

Ezek után már gyanakvással nézett rám Dasa húgom.

Oljához, legkisebb húgomhoz másként közeledtem. Rendszerint a nappali bölcsőben ült, derékig bepólyálva. Kezecskei szabadon voltak, az egyikkel kalimpált, a másikkal a mézeskalácsot vagy a perecet tartotta. A bölcső mellé ültem, s játszani kezdtem vele. Csörgettem a láncocskákat, a dobocskákat, a csengőket. Aztán találtam valamilyen játékot, amelyet még nem látott, vagy amelyiket régen elfelejtett már.

Fölé emeltem az új játékot, és ezt mondtam:

– Olenyka, nézd, új játékot találtam neked! – és csörömpölni kezdtem vele, hogy eltereljem a figyelmét.

Míg húgocskám tágra nyílt szemmel nézte, elcsíptem egy darabot mézeskalácsából vagy a pereceből. Aztán a kezébe adtam a játékot – hadd játsszon.

Így tereltem el figyelmüket, így vadásztam valami finom, kezükben szorongatott falatra.

Előfordult, hogy szegénykéek semmit sem vettek észre – s ez kapóra jött nekem. De néha rájöttek a turpisságra, és elkezdtek jajveszékelni, én meg egy szempillantás alatt elvágtattam közülük. Úgy tettem, mintha mi sem történt volna. Anyám ilyenkor nagyon haragudott rám. Hát szabad becsapni egy ártatlan kicsit, kérdezte Anyám.

– Miért esznek olyan lassan? – dörmögtem.

– De hiszen még kicsik – méltatlankodott Anyám.

– Lehet, hogy a hátuk közepébe sem kell – feltételezgettem.

– Ugyanúgy szeretnének enni, mint te – mondta a Mama. – Számold csak meg, hány fogad van?

Számhoz emeltem a kezemet, forgattam a nyelvemet. Az egész szám teli van fogakkal.

– Sok... – hebegtem.

– És hány van legkisebb hugicádnak?

– Nem tudom...

– Mindössze négy nőtt ki neki...

– Hát négy, az négy...

– Azt hiszed, négy foggal versenyezni tud veled?

– Nem, persze, hogy nem – egyeztem bele.

– Hát ezért ne csapd be a kisebbeket...

Nem tréfadolog, Olja húgom azzal a négy fogával csak jelképesen rágcsálhat, lakmározhat. Kicsi morzsákat tud csak lerágni a perecről, mint a mókuska. Azazhogy még a mókus is nagyobb falatokat képes bekapni. Amikor Anyám elaltatta a kicsit, a saját részét nekünk adta: nekem és Dasának. Közben így intett bennünket:

– Ha kishúgotok fogai kinőnek, osszátok meg vele is, amitek lesz!...

Egyetértően bólintottunk.

Apánk, ha nagyritkán elutazott a faluba, mindig hozott nekünk kisebb ajándékokat. Legjobban a kis, kerek, édes, puha kenyérkének örültünk. „Mahi njany”-nak, „hód-kenyér”-nek neveztük. Csak később tudtam meg, hogy az oroszok mézeskalácsnak hívják. De azokban az időkben számunkra felejthetetlen „hód-kenyerek” voltak. Hiszen a Hód nemzetségünk ősapja. Lehet, hogy ezért éreztük olyan finomnak és táplálónak az ő kenyerét.

– Miért nevezték el hód-kenyérnek? – kérdeztem Anyámat a mézeskalácsra mutatva.

– Nem tudom – feleli Anyám. – Valószínű régen adták neki ezt a nevet.

– És hol veszi Apa a hód-kenyeret?

– A lapkában.

Lapka vagy lavka – így nevezték a falut meg a boltot is. Azaz olyan helység, ahol kis üzlet vagy bolt van. Lehetséges, hogy a hantik még a Fehér Cár idején vették át ezt a szót az oroszoktól, s megőrizték a mai napig.

– És ki süti a hód-kenyeret?

– Az oroszok.

– Miért nem a Hód nemzetségbeliek?

– Hí-í!...

Anyám meglepetten elhallgatott.

– Lehet, hogy réges-régen a mi Hód ősapánk sütötte ezt a kenyeret legeslegelőször?! – kérdeztem.

– Lehetséges. A mesebeli időkben, amikor épphogy élet született a Földön...

– Mesebeli időkben?

– Igen.

Örülök, hogy nemzetségünk ősapjának, a Hódnak mégiscsak van köze ehhez a kenyérhez, a „mahi njany”-hoz, a „hód-kenyér”-hez.

Hód-kenyeret Liza is hozott nekünk, amikor hazajött nyári szünetre a Felső Faluból, Felső Lavkából, ahol iskola-internátusban tanult. De Galaktyion bátyám is szokott hozni, aki a postát hordta szét a Felső Lavkától az Alsó Lavkáig, az Agan falvaiba.

Mindig örültünk a Hód-kenyérnek. Amikor Anyám testvériesen széosztotta közöttünk, mindig intett bennünket:

– Ne csapjátok be a legkisebbeket! Mindenkinél kevesebb foguk van!...

Amikor Anyám itt hagyott bennünket és a Középső-Világot, s amikor Dasa és Olja húgom keserűen és megvigasztalhatatlanul sírt utána, a Mamára emlékezve megsimogattam fejcskékjüket, ahogyan ő szokta, s a legtitkosabb sarokból előhúztam a sötétebb napokra takargatott hód-kenyeret, és ezt mondtam húgocskáimnak:

– Dasenka, vegyél egy falatot a hód-kenyeremből – csak ne ríj! Csak hagyd abba a sírást!...

– Olenka, vegyél egy falatot a hód-kenyeremből – csak ne sírj! Csak hagyd abba a rívást!...

Csitítottam húgaimat, hogy ne zokogjanak. Közben engem is fojtogatott a sírás – de minden erőmmel arra törekedtem, hogy könnyeim ne csorogjanak végig arcomon, ne lássák húgocskáim, és ne sírjanak...

FÁJDALMAK

A FEHÉR VEZÉR

Tavasszal, amikor a napsugarak melegétől lassacskán olvadozni kezdett a hó, s az úton a nyomok is barnálltak már, elhagytuk téli házunkat. Mielőtt elértünk volna az Őszi Szálláshoz, ahol nemzetségünk tagjai szokták köszönteni a nyarat, Apa letért balra a fogattal. Ugyanis tavaszra a Kis Meredek Part Dombján telepedtünk le. Az Otthoni Fenyves lankás, délre néző lejtőjén. Az erdővel benőtt dombon rég elolvadt a hó, a föld gyorsan felmelegedett, a hóolvadási helyeken a vörös áfonya sűrű zöld levelei ragyogtak. Lent a hegy lábánál hosszú, zsombékos mocsár gyéren nőtt fenyőfákkal. A mocsár, ameddig csak a szem ellát, „fel” és „le” terjeszkedett, azaz keletről nyugatig húzódott nagy folyónk, az Agan folyása mentén.

Érkezésünkig csak a magas zsombékok vetették le hósapkájukat a mocsárban, az alacsonyabb részekben még fehérlett a hó.

Nyomunkban jött Keresztapám, az agg Jefrem és másod-unokabátyám, Nyikita a feleségével. Apám jó előre megbeszélte velük, hogy ezen az erdővel benőtt dombon töltsük a tavaszt közösen.

Örültem az új arcoknak, az új helynek. Legjobban persze Keresztapámnak – lesz elég mese egész tavaszra.

Amikor feltűnt a szarvasfogát, amelyet a bölcs Jefrem hajtott malicában, vállára visszahajtott csuklyával, Apám így szólt hozzám:

– Ott jön a Keresztapád...

És én azonnal odafutottam az öreghez.

– A-a, szervusz kis Keresztfiam! – mondta, miközben a szán első lábához kötözte a gyeplőt. – Na, gyere, mutasd magad...

Odamentem, erős dohányillat csapott meg. Az öreg ingatta szigorú, borostás arcát.

– Oh-a, de hiszen kész felnőtt lettél – mondta, miközben tetőtől talpig végignézett rajtam. – Bizonyára vadászni és halászni is eljársz már?

Hallgattam egy kicsit, aztán kedvetlenül ismertem be:

– Nem, még nem. Apám nem akar magával vinni...

– Aztán miért nem?

– Azt mondja, kicsi vagyok még. Nőnöm kell egy keveset.

– Oh, ezek a felnőttek. Örökké kitalálnak valamit...

– Hát igen – biccentettem. – Hol azt mondják, hideg van, maradj csak otthon. Hol azt, hogy nagy a sár, ülj nyugodtan a fenekeden. Nyáron pedig azt hajtogatják, hogy a szúnyogok...

– Rendben, azért ne keseredj el – nyugtatgatott Keresztapám. – A te korodban gyorsan múlik az idő. Nőj csak nagyra!...

Rövid szünet után faggatni kezdett:

– Hát íjad és nyilaid vannak-e, Roman?

– Vannak – feleltem. Íjam is van, nyilaim is vannak.

– Íj és nyilak. Jó – mondta. – Egészen jó. Azt jelenti, hogy jó vadász leszel, ha felnősz...

Aztán elővette a dohányzacskót, és pipájára gyújtott. En pedig a fogatot mustrálgattam. Figyelmem azonnal a vezérre – a közepes termetű fehér szarvasbikára – terelődött. Egészen fehérnek azért nem nevezhetném. Mintha belemártották volna az ingoványos mocsárba, s elfelejtették volna lemosni. Fehér szőrszálak szürkésbarna minták tarkáltak – az oldalán, a hátán meg a lábain. Sőt még a fején és a fülén is ottmaradtak a szürkésbarna mocsári víz nyomai.

– Hogy hívják? – kérdeztem.
 Keresztapám ránézett a vezérre, kifújta a pipafüstöt, aztán ráérősen válaszolt:
 – Két neve is van. Az egyik – Fehér. A másik – Vezér.
 – Fehér Vezér!
 – Így is lehet mondani – hagyta rám, majd szomorúan tette hozzá: – Ő az utolsó szarvasom...
 Ekkor a középső meg a bal hámba befogott állatokra mutatva bizalmatlanul megkérdeztem:
 – Hát ezek kinek a szarvasai?
 – Az én unokám és a te bátyád jószágai. ..
 Másod-unokabátyámról, Nyikitáról volt szó, akinek a házában Keresztapám telelt.
 A felnőttek elmondásából tudtam, hogy Keresztapámnak valamikor nem is kevés szarvasa járt a legelőn. Gondtalanul élt családjá, s nagy **argissal** vándorolt egyik helyről a másikra. Erre emlékezve meg is kérdeztem őt:
 – És hol a többi szarvasod?
 – Elmentek – mondta lassan.
 – Hova?
 – Hova mentek... – visszhangozta kérdésemet.
 Megértettem, hogy nem szívesen beszél erről.
 Némán pipázgatott, s ment, hogy kifogja a szarvasokat. Hogy túlságosan ne széledjenek szét az állatok a fagyos tavaszi hóban vagy az első hóolvadási területeken, első lábukra fakalodát tettek, s így engedték őket szabadjára. Szerettem volna segíteni Keresztapámnak, ott sündörögtem szánja körül, előkerestem a fakalapácsot, adogattam a kalodákat, rendbe szedtem a hevedereket.
 De amikor a Vezérnek vittem a koloncot, Keresztapám minden gondolkodás nélkül félrerakta. Kérdő tekintetemet látva nyomban megmagyarázta:
 – Öreg már, nem kóborol el. A szarvasoktól, az emberektől...
 És kaloda nélkül engedte el a Vezért.
 Így is történt, nem ment messzire, állandóan a házhoz közeli legelőn volt. A többi szarvasal együtt odament a csumhoz, kérődzött, a hóolvadási helyen szunyókált gazdája közelében. A gazda, azaz Keresztapám kedvenc „mesterember”-helyén ült, s szüntelenül járt a keze. Zsilnyiket gyalult a tavaszi folyórekesztéshez, varsákat font, szánt faragott. Kellemesen illatozó faforgácshegy nőtt körülötte. Szerettem beszélgetni Keresztapámmal, imádtam hemperegni az illatos forgácskupacban, mohón szívtam magamba a gyantaillatot. Bizonyára Fehér Vezérnek is tetszett a friss faforgácsok illata.
 – Megint itt van a közelünkben a két öreg – mondta Anyám.
 – Kettesben vidámabb az élet – helyeselte Fedoszja nénikém, Nyikita bátyám felesége.
 – Talán beszélgetnek valamiről, emlékeznek – mosolygott Nyikita.
 – Hát igen, biztosan van mire emlékezniük, miről beszélgetniük – szólalt meg Apám.
 Valóban, olyan békésen társalogtak, mint két jó barát.
 – Elfáradtál a télen, ugye? – kérdezte az ember-öreg.
 Szarvas-öreg csendesén kérődzve egyetértően biccentett fejével.
 – Megjött a meleg – folytatta az ember-öreg. – Könnyebben élhetsz most. A dombon járkálj, ahol elolvadt már a hó. Ahol kibújt a rénzuzmó. Van mit enned. A domboldalon járkálj, és egyél...
 Öreg-szarvas nagy, értelmes szemét tágra nyitva újra biccentett.
 – Növessz mielőbb szarvakat! – mondta az ember-öreg. – Ebben az évben jó szarvaid voltak. Olyan nagyokat és szépeket növessz ezen a nyáron is, hogy ősszel minden nehézség nélkül tudjak pányvát vetni szarvaidd közé...
 Oh, gazda-öreg, de hiszen csak ravaszkodsz, valószínűleg ezt gondolta szarvas-öreg. Ősszel fiatalok futnak majd a szarvasok után – az unokáid és dédunokáid. Gyors a lábuk,

ügyes a kezük – tíz lépésről rám vetik a pányvát. Nemcsak az agancsosakat, hanem az agancs nélkülieket is megfogják. Észre sem veszed. Ismerem jól unokáidat meg dédunokáidat! Hátha még a kutyákat is kiengedik – végképp nem menekülsz. A legelő bármely sarkából visszahajtanak. Olyan ellenszenves nyüszítéssel-ugatással vetik rád magukat ezek a csahosok, bár sosem hallottam volna!

– Látásom is megromlott – mondja a gazda-öreg. – Meglásd, hamarosan csak tapogatva tudok tenni-venni. Ma még gyalulok, különféle dolgokat készítek. De mindent csak rutinból. A kezem még sok mindenre emlékezik. Mondhatni mindenre. Igaz, az ujjaim már nem olyan ügyesek, mint fiatalkoromban. Ízületeim merevebbek, gyakran fájnak. Különösen éjszakánként.

– Valóban, megöregedett a szemed – hagyta rá szarvas-öreg. – Tudom. Amikor idejöttünk, elengedted a gyeplőt, és ezt mondtad: „Na, Vezér-öreg, vezess engem. Ismered az utat. Látásod is jobb, mint az enyém. Mert sokkal fiatalabb vagy nálam.” Emlékszem ezekre a szavaidra.

– Növessz agancsot, szőrmét növessz – kérte az ember-öreg. – Hosszú a nyár. Ősi, családi a legelő. Itt minden szarvascsapást eleid tapostak. Ez a legelő táplált, állított talpra téged. Ezen a dombon, ugyanilyen tavaszi napon jöttél a világra.

– Rég volt ez?

– Igen, számolj csak vissza hét-nyolc tavaszt. Bizony, nem kevés hó olvadt el azóta...

– Mindketten öregek vagyunk. Hány éves is vagy?

– Már kilencszer tíz tavasz-év óta járok ezen a földön.

– Kilencszer tíz?...

– Te szarvas-idővel, én ember-idővel mérem a kort – mondta az ember. – Te ugyanolyan öreg vagy, mint én. Ezért nyom annyit a te nyolc tavaszod, mint az én kilencszer tíz évem.

– Akkor egyidősek vagyunk?

– Persze.

Így cserélték ki gondolataikat a „mesterember”-helyen, a meleg hóolvadási földön. A Kis Meredek Part Dombján. Igyekeztek nem zavarni őket ez idő alatt. Hadd „rokonkodjanak”, mondták a felnőttek. Hadd beszélgessenek csak.

Esténként szívesen mesélt a Keresztapám. Úgy véltem, hogy fejében gondos gombolyagba százszámra vannak felgombolyítva a mesék és a medvéünnepi énekek. S esténként ezekből gombolyít le egyet-egyet csendesén. Én pedig a meghallgatás sorrendjében igyekeztem ezeket saját fejemben felgombolyítani.

A medvéünnepi énekeket nappal adta elő, munka közben. De a meséket – csak este. Ha nappal kértem, mindig megtagadta:

– Nappal nem szabad meséket mondani.

– Miért nem?

– Aki nappal kezd mesélni, az hamar megkopaszodik – mosolygott Keresztapám. – Valóban azt akarod, hogy kopasz legyek?

– Nem akarom – vágtam rá gyorsan.

– Hát én sem akarom – mondta, és megrázta deres fejét.

Meggyőzőnek találtam indokát, és elhallgattam. Egyáltalán nem akartam, hogy kopasz legyen a Keresztapám.

Egyre világosabb, napfényesebb napokra ébredtünk, észrevétlenül eltűnt a hó. A domboldalon, az ösvényen úgy felmelegedett a talaj, hogy mezítláb lehetett szaladgálni rajta. A fenyvesben megjelentek az első – titokzatos vadakhoz és madarakhoz hasonló – különös hóolvadási foltok, amelyeken szívesen legeltek a szarvasok. Nappal hazajöttek, és Apa vagy Nyikita bátyám letisztította a lábkalodájukra tapadt havat. Majd kicserélték a kalodákat – a nehezebbeket a nyughatatlanabb állatokra tették, a könnyebbeket a nyugodtabbakra. Csak Keresztapám Fehér Vezérének lábára nem húztak semmit. Megbíztak benne...

Ám egyszer Fehér Vezér nem jött haza a többi szarvassal – eltűnt valahova. Nyikita bátyám körbejárta a legelőt – de nem találta meg. Másnap Apám indult keresésére – ő is nélküle tért haza. Mintha föld nyelte volna a Vezért.

– Hol keressük a fekete földön? – méltatlankodott Apa. – Hóban sokkal könnyebb – nyom után keresheted, nem úgy, mint most.

Ekkorra ugyanis már több volt a hóolvadási terület, mint a hóval borított.

– Hol vesztetett el? – töprengött Anyám.

– Lehet, hogy a **Fekete Arcú** karmaiba került – feltételezte Fedoszja.

– Ha a Fekete Arcú garázdálkodott volna, akkor minden szarvast megkergetett volna! – okoskodott Nyikita. – Válogatás nélkül! Ő már csak ilyen!...

– Ez valóban így van – mondta Apa. – A legelőn gyorsan üldözhetné volna a szarvasokat.

– Lehet, hogy megbetegedett, s már nem volt ereje hazajönni – aggságoskodott Anyám.

– Igen, úgy látszik megbetegedett az én öregem – egyezett bele Keresztapám.

– Lehet, hogy, valahol a hóolvadási helyen esett össze – sóhajtott Fedoszja néném.

– Fekszik, szegénykém...

– Még egyszer körbe kell járni a legelőt – javasolta Apám.

És Nyikita bátyámmal minden irányból átfésülték a fenyvest – különösen a házi szarvasok rénzuzmósát. De a Vezér nincs sehol. Nincs nyoma, csapást sem látni. „Le is út, fel is út!” – mondják ilyen esetben a vadászok.

Úgy vettem észre, hogy Keresztapám, a szarvas gazdája izgult a legkevésbé. Nagy és markáns vonásokkal teli arca nyugodt volt, mint máskor. A reggeli tea után, ugyanúgy leült a helyére, pipázgatott, fogta a kést vagy a gyalut. Egész lényével azt sugallta, hogy minden a maga rendjén halad az életben...

A harmadik vagy negyedik napon estefelé két varjú egymás csőréhez érve repült át a szor fölött a vízfolyás menti erdő széléhez. Nem magasan, de nem is alacsonyan szálltak.

– Látnak valamit – mondta Apám. – Reggel megint abba az irányba repültek.

– Lehet, hogy megtalálták Vezérünket? – találgatta Nyikita bátyám.

– Lehetséges.

– El kellene menni, megnézni?

– Menj!

Elhallgattak, a szor irányába néztek, a fenyők csúcsán át a homályos távolba, ahol a nagy erdő szélét lehetett látni.

– A szorban víz van..., adj nekem egy csizmát – kérte Nyikita bátyám.

– Vidd! – mondta Apám.

Nyikita felvette Apám toldozott-foldozott gumicsizmáját – ilyen fényűzést azokban az időkben senki sem engedhetett meg magának a faluban –, és szórakoztatóan ugrált egyik zsombékról a másikra, mint nyírfajdkakas a tavaszi dürgéskor, a szoron keresztül közelített a vízfolyás menti erdőhöz. Látszott, hogy a csizmák mégiscsak alaposan átengedték zsombékok közti jeges kátyúiban felgyülemlett olvadékvizet.

Sokáig követtem nevetségesen ugrabugráló bátyámat, türelmetlenül vártam, hogy hoz-e valamilyen hírt. A domboldalon lődörögtem, semmit sem akaródzott csinálni. Alighanem mindenkinek csak egy gondolat kínozta: él-e még a Fehér Vezér?

Bátyám hamar visszatért. Megtudtuk, hogy Keresztapám Fehér Vezére meghalt. A fenyves mögött fekszik, a vízfolyás menti erdő szélén.

Anyám és Fedoszja néném nagyot sóhajtott. Apa és bátyám a fenyves mögé készülődött. Keresztapám némán szívta pipáját, elgondolkodva ült, aztán megszólalt:

– Tehát eljött az ő ideje... Jó vezér volt...

Elhallgatott, szippantott egyet a pipából, majd hozzáfűzte:

– Abba az országba vezette argisomat, ahonnan nincs visszatérés... Elment vele...

Néztem szélcserzett, ráncos, szép arcát. Ugyanolyan áthatolhatatlan maradt, mintha semmi sem történt volna. Éppen csak nem énekelt énekeket, nem mesélt meséket. Szemében nagy-nagy szomorúságot rejtegetve ült most is a szokottnál hosszabb ideig a mesterember-helyen, hosszasan szívogatta pipáját. Lehet, hogy azokra a napokra gondolt, amit a Fehér Vezér, az utolsó argissal eltávozott Fehér Vezér nélkül kell élnie...

Ennek pedig kis híján tíz éve már...

Amikor a hó teljesen elolvadt, a megmaradt szarvasokat átvittük az Őszi Szállásra, ahol a szarvaspajtában Vaszil bácsikám felügyelete alatt tudják átvészelni a szörnyűséges szűnyog-időket. Mi pedig átköltöztünk Drevesznij Urijba, a Tavaszi Szállásunkra, otthagytuk télire a csónakokat, az oblaszokat és más nyári holmikat.

Gyalog mentünk, mindenki a maga csomagjával. A csapáson Nyikita bátyám haladt elől a feleségével és Keresztapámmal. Mögöttük lépkedtünk mi. Anyám a hátán, bölcsőben vitte Olja húgocskámat, aki ezen a domboldalon, ezen a tavaszon született. Apám Dasa húgom kezét fogta, nekem pedig ezt mondta:

– Te, Roman, a saját lábadon jössz. Nincs, akinek megfognád a kezét...

Én pedig életemben először mentem saját lábamon ilyen hosszú úton.

Később tudtam meg, hogy ez a háború utáni kilencedik tavasz volt.

A BÚVÁRMADARAK SÍRÁSA

Gyermekkoromban mocsaras tavainkon hallottam a bűvármadarak sírását. Igaz, akkor még nem sírásnak nevezték, hanem nyöszörgésnek. Álltam egy tenger nagyságú tó partján. Lehet, hogy a Tiszta Vizű Tó, Roman nagyapánk nemzetségi tava volt ez. Az is lehet, hogy a szomszédos tavak partja. Vagy a Hideg Vizű Tó, esetleg a Dob Tó, netán a Nagy Virszani vagy a Kis Virszani Tó.

Vízen sikló fájdalmas hangokat hallottam. Sokáig hallgatóztam, szerettem volna tudni, mi is ez valójában. De nem értettem semmit, ezért megkérdeztem a Mamát:

– Anya, mi ez?

– A bűvármadár nyöszörög – felelte.

– Miért, fáj valamije?

– Akkor hallat ilyen hangot, ha rossz idő közeleg – magyarázta Anyám. – Ha esős, borongós időt érez.

Felhőtlen, napfényes idő volt. Semmi sem jelezte, semmi sem mutatta a rossz idő közeledtét. Új kérdés merült fel bennem:

– És honnan tudja, hogy rossz idő várható?

– Egyszerűen megérzi.

– Rosszul kezdi érezni magát, igen?

Gondolkodott, hallgatott egy kicsit Anyám.

– Lehet, hogy nem is érzi rosszul magát, elvégre mégiscsak egy madár – mondta végül.

– Akkor miért nyöszörög?

– Figyelmeztetni akar téged, az embert a közelgő rossz időre. Most még nem sejtéd, milyen szörnyű idő közelít hozzánk.

– Hát, nem is tudom – hagytam rá. – Hiszen most jó idő van kinn.

Lehet, hogy akkor gondoltam először arra, hogy valamilyen kapcsolat van az én Hód nemzetségem és a bűvármadár nemzetsége között.

Anyám azt mondta, hogy a kis tavi bűvármadár nyögését halljuk. Esős idő előtt a hátára fordul, kinyújtja nyakát, és jajveszékelné kezd, mint az oblasszal felfordult, segítséget kérő ember. Egyszer sötétedéskor siklottunk a tavon. Egészen közel csónakunkhoz hátára fordulva váratlanul nyöszörögni kezdett egy bűvármadár. Bátyám elkiáltotta magát:

– Ne jajgass, ne hívd a rossz időt!

Erre könnyű csuklással válaszolt a madár – s a víz alá bukott. Aztán előbukkant nem messze a csónakunktól, s újból nyögni kezdett. Mintha csak igazolni akarta volna önmagát: mit tegyek, ha egyszer eső közeleg, ha rossz időt érzek.

Apa mesélt egy legendát a bűvármadárról. Valamikor régen ő is ember volt. Hatalmas rénnája legelészett. Büszkélkedett, dicsekedett is gazdagságával. Futkosott nyája mögött, és ezt kiabálta:

– Oh, milyen gazdag vagyok! Íme, az én szarvasaim! Az én szarvasaim!... Oh, minő gazdag vagyok!...

Hosszú ideig vagy rövid ideig futott és kiabált így – senki sem tudja. De egyszer a szarvasnyáj valamilyen ragadozó állattól megrémülve hazafelé iramodott. A megvadult állatok átgázoltak gazdájukon. Elesett – a szarvasok pedig patáikkal a földbe, a mocsár zsombékjai közötti mélyedésbe taposták. Lapos lett az egész ember – háta benyomódott mellkasába, lába összelapult, farkcsontja kifordult. Járnai már nem tud többé a földön, csak hasán csúszik valahogy. Egyedül a vízben volt neki kényelmes alámerülni és úszni. A tóba ment, és bűvármadárrá változott. Hát ennyit ér a gazdagság, a hatalmas rénnáj!...

De a bűvármadárhoz sem viszonyultak kevesebb tisztelettel, mint a többi élőlényhez. Őt sem szabad megsérteni. Hirtelen haragjában meggondolatlan és kegyetlen. Ha akarja, éles csőrével a nagy tó kellős közepén átszurkálja az utazó oblaszt. Próbálj meg így partot érni! A víz alá merül, aztán kibukkan a csónak fenekénél vagy oldalánál, s csapást mér rá. Szüleim néha valami legendát vagy történetet emlegettek arról, hogy hogyan szenvedett valaki a bűvármadár bosszújától. Egy ember valamivel megsértette őt, mire az csőrével összevissza szurkálta, lyukasztgatta a cirbolyából készült könnyű csónakot.

Másik történetre is emlékeztek. Egyszer valamikor, nagyon-nagyon régen egy öreg gazdasszony egy hosszú rudacska végéhez erősítette a bűvármadár csőrét. Ült varrnivalója fölött, és ezzel a csőrrel kergette, ijesztgette a lusta és kissé pajkos gyerekeket. Erre emlékezve mondják néha a felnőttek a hanyag gyerekeknek:

„Madárcsőr kéne rád!”

Apa tavasszal hozott haza hálóba keveredett bűvármadarakat. Kiderült, hogy ők is ott fognak halat, ahol a halászok. A bűvármadár bőréből női bundát varrtak, szárnyaiból szép legyezőt fontak gyökérrel. Nyáron ilyen legyezőkkel élesztgettük a tüzet a füstölőben, és legyeztgettük magunkat a hőség vagy a szúnyogok ellen.

Gyermekkoromban csak időváltozás előtt nyöszörgött a bűvármadár, hogy figyelmeztesse az embereket a közelgő záporra-zivatarra. Nem emlékszem hányan gyűltek össze. De nem többen két-háromnál. Később a Teremtett Folyó Emberénél hét bűvármadarat láttam. Hét bűvármadár fekete olajfűró-tornyok gyűrűjében, fekete vízen, hosszú nyakukat az ég felé nyújtva sírnak...

Hét nyögés.

Hét csőr.

Hét fej.

Hét nyak.

Hét test.

Hét ima.

Hét sírás.

Hét bűvármadár.

Körben.

Fekete körben.
Olajos körben.
Bűvös körben.
Olajfúrótornyok bűvös körében.
Van-e kijárat a körből?!
Van-e kiút?!...

...
Rég láttam élő bűvármadarat. Élőt.
Énekkal.
Fütttyel.
Nyögéssel.
Csőrrel.
Szép szárnyakkal.

Rég nem találkoztam bűvármadárral. Nem tudom, mi van most vele. Az Agan középső folyásánál, ősi elhagyott szálláshelyén üldögélő Apámat meg sem kérdeztem, mi van a bűvármadárral mocsarainkban, tavainkban-tengereinkben. Lehet, ha megkérdeztem volna, mint egykor a siketfajdról, ezt felelte volna:

„Vége a bűvármadár nemzetségnek.”
Nem kérdeztem, így a választ sem tudom.
Az olajfúró-torony, mint a siketfajd nyakát kicsavaró „gép” – néma.
Süket a fúrótorony.
Súlyos a fúrótorony.
Súlyos a lelke.

Régen találkoztam bűvármadárral. Lehet, hogy ezért hallom ennyire tisztán a Teremtett Folyó Embere hét bűvármadarának hét imáját, hét könyörgését, hét sírását.

Hét sírás hét borongós idő előtt.
Hét sírás hét szerencsétlenség előtt.
Halljátok-e, ti, emberek?...

A SIKETFAJD ŐSI MADÁR

Siketfajd.
Siketfajd a fenyves fölött.
Siketfajd a zöld fenyves fölött.
Siketfajd a kék fenyves fölött.
Siketfajd az arany fenyves fölött.
Siketfajd a narancsszínű fenyves fölött.
Siketfajd a málnaszínű fenyves fölött.
Siketfajd a vörös fenyves fölött.
Mi ez?
Siketfajd a hajnali pirkadatban?
Siketfajd a kék délben?
Siketfajd a naplementében?
Vagy siketfajd a vérben?...
Vörös, véres, összevérezett.
Sebzett madár a sebzett fenyves fölött?
Erejét elvesztő siketfajd?
Utolsó szárnycsapás.

Utolsó mozdulat.
Utolsó lehelet.
Fenséges siketfajd madár.
Ősi, mint a hantik.
Bölcs, mint a manysik.
Örök, mint a...
Valóban örök?...
Szállnak az évek.
Múlnak a tavaszok.

... Az Agan középső folyásánál, ősi falunkban ül Apám. Minden oldalról vas- és betonutak, olaj- és gázvezetékek, olajfűtőtoronyok, olajos falvak és városok gyűrűjében ül Apám. Az ősi föld legértékesebb rénzuzmós fenyvesei kivágva. Legjobb folyóit-vizeit zsíros, fekete olajhártya fodrozza.

Elnéptelenedett ősi falujában ül Apám, és éjszakánként Szamotlor lángjainak déli irányból visszaverődő fényei vibrálnak arcán.

Ül Apám és hallgat.

Ül és töpreng.

A múlt ősszel a siketfajdok idején érkeztem hozzá, és megkérdeztem:

– Hány siketfajdot ejtettél el, Apám?

Hallgatott, majd továbbra is dél felé révedező tekintettel csendesen így válaszolt:

– Vége van a siketfajdnak.

Kiszáradtak a nyarak.

Azután felidézte az első éveket, amikor a cirbolyaerdőkön meg a fenyveseken keresztül építettek utakat a geológusok és az olajbányászok, a gépek kegyetlenül szétzúzták a siketfajd nemzetséget. Egyetlen egyszer sem használta az „emberek” szót, csak a „gépek”-et. A gépek verték szét. A siketfajd okos madár, de most egészen elbutult az olajtól – leül az út közepére, egyenesen a kerekek alatt szedegeti a kavicsot. Maguk a gépek büszkélkedtek vele, hogy egy út alkalmával egész rakományra valót gázoltak el.

Így halt ki a siketfajd nemzetség.

Lehet, hogy más festmény kell most.

Siketfajd a fekete fenyves felett.

Fekete fajd fekete fenyves felett.

Meglehet, valaki azt gondolja, hogy ez egy siketfajd az éjszakában, az éjszakai fenyves felett. De lehet, hogy megfordítva. Így lesz pontosabb. Megfordított festmény. Fent fekete fenyves, lent – fekete fajd.

Siketfajd a kereszten.

Mi ez?

Talán egy siketfajd saját keresztjével? Saját kereszttel emelkedik az égbe, vagy ereszkedik a földbe...

Megfulladt az ősz híg iszapjában.

Apám arccal dél felé fordulva ül az egykor sok ember lakta ősi faluban. Ül, s gondolatai előre-hátra futkosnak az időben, fel-le folyónk folyása mentén. Bóklásznak-kószálnak gondolatai, majd visszatérnek anélkül, hogy egyetlen kortársba-földibe akadtak volna akár lefelé a folyótorkolatig, akár fölfelé az Agan folyó forrásáig.

Ül, ahogy a hantik mondták, kiszáradt fejjel.

Ül fonnyadt szakállal.

Ül egyes-egyedül.

Sehova se akar elmenni, bár minden oldalról olajfűtőtoronyok jönnek hozzá egyre közelebb és közelebb, ráadásul szeme is rosszul tudja már olvasni az erdei vadak nyomát.

Miről gondolkodik? Lehet, hogy a Földről?

Hát hagyja itt a bajban a Szülőföldet?!
 Hát hagyja itt a bajban a tápláló Anyaföldet?!
 Hát hagyja itt a Földet, amelyet szeret?!
 Meglehet, hogy magára gondol, meg a Folyóra.
 Ő a Folyó gazdája.
 Ő a Folyó nemzetségfője.
 És ő menti meg a Folyót, a Földet és a Siketfajd Nemzetséget.
 Siketfajdok.
 Nemzetségek.
 Közben megdermednek a telek...
 Siketfajd két fejjel.
 Mi ez? A Teremtett Folyó Emberének találós kérdése?
 Meglehet – igen.
 Meglehet – nem.
 Tavasszal, amikor elolvadt az utolsó hó, Anyám felsóhajtott:
 – Ah, csak megérjük a következő havat is!
 Ősszel, amikor fehér subát öltött a föld, s a folyók is befagytak, Anyám így sóhajtozott:
 – Ah, csak megérjük a következő nyarat is!
 Egyszer élénken így szólt:
 – Mint a siketfajdok, számolni kell: a következő nyárig élünk...
 Először hallottam ezt, meg is kérdeztem:
 – Tudnak számolni a siketfajdok?
 – Igen – felelte Anyám.
 – És hogy számolnak?
 – Nagyon egyszerűen...
 És elmesélte, hogyan esett csapdába egy siketfajd. Feküdt a csapdában, a cölöpök alatt, de a feje kívül maradt. Látta a dús tűlevelű fenyőt, és ezt gondolta:
 „Oh, milyen csodálatos tűlevél van ezen a fán. – Majd jövőre felcsipegetem, lesz eledelem jövőre is.”
 Később, évek múltán értettem csak meg, hogy a siketfajdnak még a cölöp alatt, a csapdában is volt egy valamije – a remény. Hatalmas remény az életre.
 De hisz ennek a siketfajdnak két feje lehetett. Az egyik a csapdában, a másik kívül, a szabadban. Éljen, lélegezz. Nézz a fenyőre, a tűlevelre. És a gépeknek, hogy elpusztítsák a siketfajd nemzetséget, nem egy, hanem két nyakat kellett összetörniük minden alkalommal. A kettő több. Lehetséges, hogy akkor a gépek kimerülnek, és abbahagyják ocsmány munkájukat...
 Remény.
 Anyámnak is volt reménye. Az életben reménykedett.
 De nehéz idő volt.
 Idő.
 Háború utáni.
 Ínséges.
 Hideg.
 Kolhozos.
 Szovjet.
 Szocialista.
 Prekommunista.
 Enkáváadás.
 Sámánellenes.
 Istenellenes.
 Emberellenes...

És elmennek a mesemondók és a sámánok...

És elárvulnak az Istenek és Istennők...

Anyámnak is volt reménye. De Ő maga nem élte túl, nem vergődött ki abból az időből. Ma már tudom, hogy elégett az Édesanyánk. Elégett az irántunk való szeretetben, vagy ahogyan az öregek mondták: elégett az ő fészeklakó fiókáiért. Mi pedig mindannyian meg vagyunk égetve ezzel a szeretettel, kivergődtünk abból az időből, túléljük. De milyen áron?...

Lehet, hogy ma is két fejet kell birtokolnunk. Egyet a csapdának, egyet a szabadságnak. Egyet a gépnek, egyet a reménynek. Mit ér az élet remény nélkül?!

Ül Apám az elnéptelenedett ősi faluban, ül és gondolkodik. Miről? Lehet, hogy az öröklétről? Ami elmegy, s ami megmarad. S mi végre marad az ember?...

A fenséges siketfajd a közeli jövőben már csak a Teremtő festővásznán marad.

Vágtatnak a napok, az évek.

Elfolynak a Tavaszok...

Kiszáradnak a Nyarak...

Híg iszapban fuldokolnak az Őszök...

Megdermednek a Telek...

Elmennek a Középső-Világból a Mesemondók és a Sámánok.

Elmennek örökre.

Elmennek utánuk az Emberek.

Elmennek a népek...

Elárvulnak az Istenek és Istennők...

Egyedül a fájdalom marad...

A FÖLD FÁJDALMA

Ha Anyám véletlenül a földhöz ért a fejsze élével, gyorsan kisimította a vágást, betakarta forgáccsal és tülevéllel. Eszembe jutott, hogy ugyanezt csinálta Apám, ha a fejsze véletlenül lecsúszott a fáról. Meg is kérdeztem Anyámat:

– Mit jelent ez?

– Seb a Föld testén – mondta Anyám.

– Seb?

– Igen, semmilyen körülmények között sem szabad megsebezni.

– Miért?

– Mert fáj neki.

– Fáj? – csodálkoztam.

– Igen. Ha véletlenül megsebezted a Földet, az Ülő Anyát, azonnal be kell gyógyítani a sérülést.

– Hogyan kell begyógyítani?

– Ki kell simítani a vágott sebet, hogy gyorsabban behegedjen.

– Korábban egyszer sem mondtad ezt, Anyám.

– Nagyon-nagyon sok mindenről nem beszéltem még neked, Roman.

– Mesélsz?

– Persze – lesz rá idő, sokat megtudsz.

Azt már tudtam, hogy nem szabad gyakran ismételni annak szent nevét, aki tart bennünket, a Földét!... Csak a legjelentősebb alkalmakon, nagy ünnepeken vagy éppen a kritikus pillanatokban, amikor segítségért könyörögnek – akkor nevezik ilyen magas néven: Föld!... A hétköznapi életben egyszerűen csak Ülőnek emlegetik. Valószínű megkopik a neve a gyakori

használatától, elhomályosodik, gondoltam. Ezért nem engedik meg a gyerekeknek, hogy feleslegesen ismétlegessék. Ha meghallja, valószínű ő maga is helyteleníti ezt...

Eszembe jutottak Édesanyám szavai, miszerint minden élőnek van lelke. Van lelke az embernek. A fának. A fűnek, a virágnak, a Földnek. És fájdalmat is érez mindenki, akinek lelke van.

Most a Föld érdekelt. Ezért megkérdeztem Anyámat:

- Nagyon fáj neki?
- Természetesen. Emlékszel rá, mikor elvágtad az ujjadat?
- Emlékszem.
- Arra is, hogy fájt?
- Igen.

– Ugyanúgy fáj az Ülőnek is – mondta szomorúan Anyám. – Csak mi nem érezzük az ő fájdalmát...

Élőnek képzeltem el az Ülőt: íme, a fenséges Asszony-szépség, mi, emberek pedig az ő vállain szaladgálunk. És ostobaságunkkal időnként fájdalmat okozunk neki. De Ő – egyszerre volt számomra ember és Istennő – megbocsát nekünk vétkeinkért. Hiszen ugyanolyan jóságos és igazságos, mint az én Édesanyám. Tudja, hogy a gyerekek csintalankodni is szoktak. Nem hiába nevezik Őt Ülő Anyának. Lehetséges, hogy a Föld valamennyi lakója – az Ő gyermeke...

Rápillantottam Anyámra. És az az érzésem támadt, hogy érzi az Ülő Anya fájdalmát, a Föld fájdalmát. Ha nem is minden ember képes erre, az én Édesanyám biztosan érzi. Amikor a fejsze élével megsebezte a Földet, fájdalmat láttam az arcán. Ezért csendben megkérdeztem:

- Anyám, te érzed az Ülő fájdalmát?

Figyelmesen végignézett rajtam, hallgatott egy keveset, majd csendben elgondolkodva így felelt:

- Lehetséges, időnként érzem...

Akkor még ismeretlen volt számomra az idegen fájdalom. Később, amikor elgondolkoztam ezen, értettem meg, hogy az élet minden gyökerének gyökere a Földben található. A fa gyökere, maga a fa, a fa termései, a bogarak, a pókok, a vadak, a madarak, az ember... Minden összefügg egymással, kölcsönös kapcsolatban van egymással, minden egy gyökéren tartja magát, és ez a gyökér a Földbe nyúlik. Megsebezve a Földet – minden gyökér gyökerét sebez meg. Kezet emelve a Földre mindenekelőtt magadra, az emberiségre emelsz kezet. Ám az első fájdalmakat nem mindenki érzi, de az utolsókat – majdnem mindenki...

Hallgattam Anyámat. Majd újabb gondolat ötlött eszembe. Meg is kérdeztem:

- Anya, tényleg nem sebezük meg a földet az ásóval?
- Nem.
- Hogy-hogy? Hiszen az ásó is éles?
- Ha szükséges dolog miatt ásunk vagy építünk – a Föld csak örül neki.
- Ezért nem haragszik meg az emberre?
- Nem, nem haragszik.
- Okos?
- Igen, tudja mikor követ el esztelenséget az ember... Mindent tud, és mindent ért!...

Azon kezdtem gondolkodni, hogy mi értelmes és mi értelmetlen a földi életben.

Anyám megmagyarázta, miért nem szabad fájdalmat okozni Földünknek. Minden ember és nép, minden madár és vad, fa és fű a Földön él. Mindent a Föld tart. Mindennek és mindenkinek a Szent Föld ad életet... Ha megsebezod Őt, s megsértődik – hol élünk? És hogyan élünk?! Ha nem lesz föld – nem lesz élet... Hát ezért kell óvni a Földet. Ezért kell naponta gondolni rá, emlékezni rá az utolsó pillanatig...

Hamarosan eljött ez az utolsó pillanat – Anyám is a Földbe ment...

Ezután irigykedve néztem mindenkire, akinek volt édesanyja. Úgy éreztem, hogy nem volt meg bennük az a szent remegés, amellyel egy édesanyához kell közeledni. Nem tudták, el sem képzelhették, mit jelent gyerekkorban édesanya nélkül maradni. Anya nélkül nevelkedni. Anya nélkül élni...

Más volt az élet Édesanyámmal, és más lett nélküle...

Anyám elment a Földbe.

Nemzetségünk férfijai fekete arccal vágták a Földet. Csákányokkal vagdosták a jeges januári Földet. Némán. Mi pedig ültünk a tűznél Liza nővéremmel, és könnyek nélkül néztük őket. Már rég elfogytak könnyeink. Egyedül ültünk. Nem hoztuk magunkkal hűgainkat, hisz a legkisebb mindössze héthónapos volt, még pempővel táplálták. Bölcsőben feküdt, a szokás pedig szigorúan tiltotta bölcsőben fekvő gyerek idehozatalát. Ültünk a tűznél. A férfiak csákányozták a Földet. Láttuk, amint a fagyott rögök a fekete hóra huppantak. Azt a Földet vagdosták, amelyet annyira szeretett Édesanyánk, és amelyikbe idő előtt távozott. Reggel halt meg, napfelkelte után. Hanti hiedelem szerint napfelkelte után meghalni – korai halál.

Csákányokkal sebeztek Édesanyánk Földjét. Fájt nekünk. És a mai napig él bennem ez a fájdalom...

SZÓMAGYARÁZAT

abroncshoz hasonló fa, abroncs formájú: sámándob

Alsó-Föld: nyugat

amder: a szarvasszán ülését borító bőralom, bőr alátét, üléstakaró

arsin: orosz rőf, 0,711 m

argis: rénfogatok nagyobb csoportja

cap: a nyírfa gyökér fölötti részéről lehántott forgács, amelyet pelenkaként is használnak

cirbolyatobozhoz hasonlatos babák, fenyőtobozhoz hasonlatos babák: így nevezik az első embereket a földön

csum: nomád sátor, rendszerint kúp alakú

csuval: tűzhely, kemence, kaminszerű agyagépítmény

Fekete Arcú: a medve körülírása, tabuneve

jaguska: szőrmebunda

jangk: kihegyezett végű vessző, amelyet a csuka nyílt lángon való sütésénél használtak

izolog: izzik (dunántúli tájszó)

kamusz vagy lapü: nagyvadak vagy háziállatok lábáról való bőr

karal: lécekkel körbekerített udvarszerűség

Kis Vörös: úttörő, majd komszomolista

kisz: lágyékig érő szőrmecsizma

kumüs: kívül prémes, csuklyás férfi bunda, a malica fölött hordják

kuzsenyka: nyírkéreg vályú, teknő, dézsa

labaz: éléskamra

malica: belül prémes hanti öltözet

Nagy Vörös: bolsevik, kommunista

nürik: tavaszi szarvasbőrből készült térdig érő lábbeli

nyevodnyik: cirbolyadeszkából faragott nagyméretű csónak

oblasz: fatörzsből vájt csónak, bödöncsónak

pinder: füstölthál-fajta

podvoloki: vadászsi, amelynek talpára lószórt v. vidraszórt ragasztanak

podovuska: nyárson sült halszelet

porsza: összetört, összezúzott halcsontokból készült eledel, csontliszt

puszki: füstölthál-fajta

szarga: fiatal zelnicemeggy hancsából készült szalag

szel: mindenféle füstölt halapróság

szor: fák és nagyobb buckák nélküli mocsár, mocsárvölgy

téli tavasz: koratavasz, amikor megjelennek az első hóolvadási foltok, tombolnak a tavaszi szelek

Vörös Csónak: ezen jártak településről településre a 30-as és 50-es években az agitátorok

zselina: füstölőrúd, pálca; erre felfűzve füstölődik a hal

zsilnyik: a folyó rekesztésére használt fenyőlécfonat

UTÓSZÓ

Jeremej Ajpin 50 éves

Bársonyba és más nemes anyagokba göngyölt tűk, török, tövisek kötegét tettem le az imént az asztalomra, érezve a tapintás kellemét, s felsértve ujjamat, lelkemet a kegyetlen, kivédhetetlen szúrásoktól, vágásoktól. Nem nekem, nekünk szánt alattomos fegyverek ezek, egy nagybeteg rejteni szánt, roncsolt csontjai, szilánkjai.

Persze könyvről van szó, döbbenetes hatásúró, amely a megírás nyelvén (fejben anyanyelven, papíron oroszul) még publikálatlan. Nagy Katalin tanárnő barátként, segítségére, áldozatra mindig kész emberként a szerző kéziratából ültette (maximális pontossággal, lelkiismeretességgel) magyarra. Az persze közhely, hogy a bársony a forma (a szerző különleges, egyedi nyelvezte), a tövis, a nyárs a tartalom – egy társadalom, egy nép, egy kultúra hullásának, felmorzsolódásának mozaikokból összeillesztett története.

Jeremej Ajpin osztják (hanti) író, publicista, politikus „A hamvadó tűznél” című elbeszélésfüzéről szólok. Az idén 50 éves alkotóhoz túl a negyedszázados személyes kapcsolaton, barátságon, levelezésen, találkozókon erős és elszakíthatatlan kötelék is fűz – anyanyelvünk és népünk közeli rokonsága. Bár mindannyiunktól tudott, ismert közhely lenne, hogy a magyar nyelv legközelebbi rokona a Nyugat-Szibériában, az Ob és mellékfolyói mentén élő vogul (manysi) és osztják (hanti) nép nyelve!

De hagyjuk most a nyelvhasználat, tudománytörténetet, a bizonykodást! Lényegesen fontosabb, az egész emberiséget, világmindenséget is illető, életet, jövőt befolyásoló kérdéseket vet fel e legújabb művében a még mindig fiatal, bár már félszáz esztendő AJPIN.

Mi magunkat a legnagyobb lélekszámú finnugor népként 15 millió lélekben határozzuk meg, s bár számos okból mindenfelé apadunk, keveset tudunk a moldvai csángó magyarok fogyásáról, a legfiatalabbak nyelvvesztéséről, az önfeladás szomorú tünetéről.

A hozzánk képest legfeljebb falnyi vogulok (8000 fő) és kisvárosnyi osztjások (20000 fő) apadása még riasztóbb, a fogyás-fogyatkozás évről évre kimutatható, az okok összetettek, s töprengésre késztetők. Ezek a picinyke halász-vadász-rénpásztorló közösségek évszázadok óta viszonylagos zavartalanságban éltek hagyományos életüket. Óriási folyók, kanyargó patakocskák ezrei között járták beláthatatlan erdőiket, s bár életüket a kemény éghajlat, a hideg és a sötét kirekesztetlensége határozta meg, apránként mégis természetes módon gyarapodtak. Nem sejtették, micsoda kincseket rejt földjük mélye, s hogy ez a kincs (olaj, gáz, ércek) bombaként robbantja majd szét létük megszokott rendjét, lakhatatlanná teszi a természet hosszú ideig legnagyobb, legzavartalanabb, csodálatos területét. Persze nem csupán az övét, tucatnyi hasonló életmódú kis északi népét, illetőleg rég oda költözött (vagy száműzött) orosz és oroszöldi nép szülőföldjét is.

Mindannyian átvészelték a történelem számos viharát, a rendkívüli természeti csapásokat, járványokat, a cárok (a fehér cárok) uralmának évszázadait, és a kommunizmus (a vörös cárok) évtizedeit – egészen századunk közepéig, a hatvanas évek küszöbéig.

A híres szovjet geológusok ekkor fedezték fel Szibéria felmérhetetlen bőségű olajkincsét (ugyan erről korábban is tudtak), de ami rosszabb: ekkor határozták el szocialista szintű kitermelését. S ezzel elszabadult a pokol! Nem egyik napról a másikra, de fenyegető, növekvő sebességgel. Többet erről nem érdemes írnom itt, elég a jubiláló író fejezeteit végigolvasni. Az olvasás során úgy éreztem, hogy Európa népei s a fehér emberek – nemcsak az indiánok, hanem az osztjások is gyakran neveznek így bennünket – lakta terület populációja betonbunkerei álságos kényelmében még mindig nem tudja, mi a környezetszennyezés, az általa előidéztet természeti katasztrófa. A Föld fuldoklik a szennyben, füstben, s mi bosszúsán legyint-

ve a zöld mozgalmakra egyáltalán nem gondolunk arra, mi vár unokáinkra, dédunokáinkra, mit hagyunk rájuk. Sivatokokat, kiszáradó erdőket, olaj- és atomhulladékkal teli óceánokat.

Szibéria népeit felkészületlenül, váratlanul érte a roham, a „fekete arany” létének s beáramló iparnak, a válogatatlan embertömegnek eleinte örültek is. Főként a fiatalabbak, a politikailag manipulálhatóbbak, akik csak legyintettek az idősebbek megriadására, óvó szavaira, növekvő tartózkodására.

Az eleinte őszinte, majd egyre inkább hamis, megrendelt lelkesedés idővel lohadni kezdett, s az olaj létét ünneplő északi költők és írók apránként ráébredtek, rádöbbsen, hogy hazájuk, közösségük, hagyományviláguk végveszélybe került. Tiltakozásra nem volt módjuk. A szovjet idők eljárásait, módszereit jellemezni sem kell. (Az ígéretes tehetségű, szókimondó osztják költő, V. Volgyin halála „rejtélyes”, felakasztva találtak rá a tajgában. A képzőművésznek és tudósnek egyaránt ígéretes tehetségű vogul P. Seskin tragédiája is „különös”: villámcsapás végzett vele. De a rendszer bukása sem hozta meg az igényelt és szükséges változásokat, s az emberi jogokért szót emelő, kiváló osztják publicistát és politikust, Szopocsint „részeg huligánok” agyonverték. Ezeknél a piciny népeknél egy-egy, az említettekhez hasonló személy elvesztése szinte olyan mérvű csapás, mint nálunk valamely nemzeti intézmény (könyvtár, múzeum, színház) pusztulása lenne.

A vogul és az osztják nép szépirodalma fiatalnak mondható, miként saját írásbeliségük is. A 20-as, 30-as évek fordulóján keletkezett, voltaképp mesterséges körülmények között, külső segítséggel. Idővel megizmosodtak, önállósodtak, soraikból jeles alkotók több nemzedéke lépett színre. Igazi kibontakozásra alig adódott lehetőség, hiszen több nyelvjárásra tagolódó anyanyelvükön számottevő olvasóközönség nem számíthatott. A kitörési lehetőséget az orosz nyelven való megszólalás és publikálás jelentette, de a siker ára (elszakadás az anyanyelvtől, a közösségtől) mérlegelendő lelki, szellemi teher. A vogul Sesztalov világhírű lett, közel négy évtizedes írói pályáján több mint félszáz kötetet tett ismertté népét. Alkotói korszakain, művészeti, személeti, stílusváltozásain eltöprenghet a kutató. Kétségtelen, hogy ő az egyik legsikeresebb oroszországi nemzetiségi szerző. Vajon merre vezet útja? S elégedett, boldog ember-e ő maga?

Az osztják Ajpin minden bizonnyal népe legkiemelkedőbb alkotója. Noha szinte nemzedéknivel fiatalabb, mint vogul alkotótársa, pályája göröngyösebben alakult, s ma sem sorompók nélküli. Őt nem fedezték fel azonnal mint ifjú osztják tehetséget, húszévesen nem publikálhatott, önálló kötetre sem gondolhatott. Lassan író, gyötrődő, öngyötrő típusú alkotónak bizonyult, aki nem tudott beilleszkedni a – kellő megalkuvás árán – sikert, anyagi boldogulást ígérő szovjet sémába, a karrier lehetősége nem szédítette meg. Bár eleinte őt is elkapta az „olajláz”, kútkezelőként hamar felfogta a végzet üzenetét. Ez a felismerés is fokozta ragaszkodását családjához, nemzetségéhez, az emlékekhez, a hagyományokhoz. Minden csínját-bínját érti a halfogásnak, csapdaállításnak, a rének tartásának. A népéhez ösztönösen is kötődő fiatalból tudatos, felkészült osztják író, publicista, politikus lett. Nem véletlenül választották szülőföldjén képviselővé, s lett tagja évekig Jelcin tanácsadói körének.

Ajpin műfaja nem a líra, komor mondandóját a próza pontosabban visszaadja. Életrajzi adatait nem könnyű kinyomozni, publikációit sem egyszerű fellelni. A 70-es évek végétől jelennek meg rendszeresebben is elbeszélései, főként helyi lapokban. Anyanyelvén is sűrűn publikált, de az olvasók szélesebb körét csak oroszul szólíthatta meg. Önálló köteteinek sorsa külön történet. Az ún. szocialista hős hiánya, a sötétebb színek feltüntetése, a megszokott és várt lelkesedés helyén jelentkező kiábrándult, sőt keserű hang a 80-as, sőt a 90-es évek kiadóinak, szerkesztőinek is elfogadhatatlannak bizonyult, s ilyképp Ajpin kötetei hosszú évekig hevertek íróasztalfiókokban; a vesszőfutás szó használata sem túlzás sorsuk láttán.

A szerző azonban nem csüggedt, még mélyebbre merült népe múltjának feltárásában, s szinte a maga számára is hihetetlenül egyre több döbbenetes adatot tudott meg a bolsevik időszak rémtetteiről, híres kommunista vezérek hitványságáról, az osztjások és a nyenyec

helyi lázadásairól, amelyeket szabályszerű bombázással és népirtással vert le a KGB. Az ilyen eseményeket feltáró írásainak közlésétől ma is (1998-ban) fáznak a lap- és könyvkiadók. S hogy mennyire indokolt jubilánsunk komorsága, szigorúsága, elkeseredettsége, kiútkeresése? Az elmúlt tíz évben közvetlen családjából (nagybácsi, testvér, unokatestvér) tíznél több rokonát veszítette el. Egyikük sem volt még 40 éves. A hagyományos életmód feladására kényszerült férfiak, akárcsak hajdanában az indiánok, a „tüzes víz” mértéktelen fogyasztása következtében motorcsónakjaikból vízbe fulladtak (evezni jobban tudtak volna, mint madzagot rángatni), illetőleg útjaikon, útközben megfagytak. Egyébként Sesztalov is beszélt nekem a közelmúltban nemzetségének hasonló módon történő gyors fogyásáról.

Mit tehet a költő, az író e tragédiák láttán? Maga is inni kezdjen? Elmeneküljön? Vallási tébolyba süllyedjen, vagy elmebetegnek nyilváníttassa magát? (Ez utóbbit kedvelték egyébként legjobban a szovjet és az orosz hatóságok.)

Ajpin az írást választotta. Egyre jobban, egyre felkavaróbban, valóban bársonyba rejtve a gyilkot, amely kihalással fenyegeti Észak őshonosait, nyilatkozik meg. Ragyogó publicista, Amerikában is jelent meg már kötete, finnre is lefordították egyik könyvét, a piciny északi népek körében egyre nagyobb a tekintélye. Szeretné népe minél több értékét megmenteni, átmenteni, visszaadni az osztjácoknak az igaz emberi jószágot, a hitet, az erkölcsöt, amely korábban sajátjuk volt. Magányos e harcban, de lelkiereje bámulatos.

Születésnapján egészséget, kitartást, munkakedvet kívánhat neki a Duna menti rokon nép, a magyarság, szövetségeseiket és reményt, hogy szavai növekvő erejével, újabb műveivel megállítsa a rontást, s a harmadik évezredben is élő, életképes, értékes közössége és nyelve legyen az ő révén is az obi-ugor népeknek, a voguloknak és az osztjácoknak. Nem vesztheti el őket az emberiség.

Kedves Jeremej, Isten éltesse!

Domokos Péter

Budapest, 1998. június 1.

Fülszöveg (A könyv hátlapján)

„Az osztják Ajpin minden bizonnyal népe legkiemelkedőbb alkotója. (...) Műfaja nem a líra, komor mondandóját a próza pontosabban visszaadja. Életrajzi adatait nem könnyű kinyomozni, publikációit sem egyszerű fellelni. A 70-es évek végétől jelennek meg rendszeresebben is elbeszélései, főként helyi lapokban. Anyanyelvén is sűrűn publikált, de az olvasók szélesebb körét csak oroszul szólíhatta meg. Önálló köteteinek sorsa külön történet. Az ún. szocialista hős hiánya, a sötétebb színek feltüntetése, a megszokott és várt lelkesedés helyén jelentkező kiábrándult, sőt keserű hang a 80-as, sőt a 90-es évek kiadóinak, szerkesztőinek is elfogadhatatlannak bizonyult, s ilyképp Ajpin kötetei hosszú évekig heverték íróasztalfiókokban (...)

Ajpin az írást választotta. Egyre jobban, egyre felkavaróbban, valóban bársonyba rejtve a gyilkot, amely kihalással fenyegeti Észak őshonosait, nyilatkozik meg. Ragyogó publicista, Amerikában is jelent meg már kötete, finnre is lefordították egyik könyvét, a piciny északi népek körében egyre nagyobb a tekintélye. Szeretné népe minél több értékét megmenteni, átmenteni, visszaadni az osztjákoknak az igaz emberi jószágot, a hitet, az erkölcsöt, amely korábban sajátjuk volt. Magányos e harcban, de lelkiereje bámulatos.”

Domokos Péter